

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

RUSÇADA SAVAŞ SÖZ VARLIĞI

HANİFE ERDOĞAN

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

OCAK 2019

RUSÇADA SAVAŞ SÖZ VARLIĞI

Hanife ERDOĞAN

DOKTORA TEZİ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK 2019

Hanife ERDOĞAN tarafından hazırlanan “Rusçada Savaş Söz Varlığı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER

Rus Dili ve Edebiyatı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

AHBV
Üniversitesi

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin Mersin

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Ankara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Ayla KAŞOĞLU

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

AHBV
Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Zeynep GÖNÜL

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Sabiye ARIK

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Ankara
Üniversite

Tez Savunma Tarihi: 31.01.2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hanife ERDOĞAN

31.01.2019

RUSÇADA SAVAŞ SÖZ VARLIĞI
(Doktora Tezi)

Hanife ERDOĞAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ocak 2019

ÖZET

Rusçada Savaş Söz Varlığı adlı tezde, dil-tarih ilişkisi bağlamında savaş söz varlığı değişim ve gelişim süreçleri incelenmiştir. Kiev Rusyası, Moskova Rusyası, Çarlık, Sovyet ve Post Sovyet dönemlerindeki savaş söz varlığının değişimi ele alınmıştır. Savaş söz varlığı, Savaş Adlandırmaları; Ordu ve Askerî Birlik Adlandırmaları; Savaşçı, Asker ve Ordu Mensubu Adlandırmaları; Askerî Üniforma, Apolet, Nişan, Madalya ve Rütbe İşaretleri Adlandırmaları; Silahın Kısımları, Kılıfları ile Birlikte Soğuk ve Sıcak Silah Adlandırmaları; Komutan ve Askerî Rütbelerin Sıralanmasını İfade Eden Adlandırmalar; Savaş Teknik Araçları, Cephane ve Tahkimat Yapıları Adlandırmaları; Askerî Belge, Kurum ve Doktrin Adlandırmaları; Askerî Maaş, Erzak, Kamp ve Günlük Yaşama Dair Adlandırmalar; Askerî Müzikal Enstrüman, Şarkı ve Marş Adlandırmaları ve Düşman Adlandırmaları olarak sınıflandırılmıştır. Etimolojik ve semantik açıdan incelenen sözcüklerden anlam değişmesine, genişlemesine ve daralmasına uğrayan sözcükler tespit edilmiştir. Savaş söz varlığı içinde yer alan savaş atasözleri ve deyimleri milli kültürel kodlar çerçevesinde incelenmiştir. Rusça savaş atasözleri; Vatan Sevgisi Üzerine Atasözleri, Cesaret ve Yiğitlik Üzerine Atasözleri, Dayanıklılık Üzerine Atasözleri, Korkusuzluk ve Korkuyu Umursamama Üzerine Atasözleri, Ölümü Umursamama Üzerine Atasözleri, Askerî Öğreti ve Tavsiyeler Üzerine Atasözleri, Askerî Disiplin, Savaş Eğitimi ve Savaş Yetisi Üzerine Atasözleri, Askerî İstihbarat ve Askerî Sırlar Üzerine Atasözleri olarak gruplandırılmıştır. Rusça savaş deyimleri ise bir bütün halinde verilmiştir. Çalışmamız, savaş sözcüklerinin karşılaştırmalı yöntemle kapsamlı bir biçimde art zamanlı ve eş zamanlı incelenmesi, Rusya tarihinin başlangıcından bugüne kadar geniş bir zaman diliminde savaş sözcüklerinin semantik ve etimolojik açıdan incelenmesi, Çağdaş Rus dilinde semantik ve fonksiyonel özelliklerinin dikkate alınması, savaş atasözleri ve deyimlerinin de dâhil edilmesi yönünden ilk girişimdir.

Bilim Kodu : 31324
Anahtar Kelimeler : Rusya, Savaş Söz Varlığı, Savaş Atasözleri, Savaş Deyimleri
Sayfa Adedi : 374
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER

WARFARE LEXICON IN RUSSIAN
(Ph. D. Thesis)

Hanife ERDOĞAN

GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2019

ABSTRACT

In the thesis entitled Warfare Lexicon in Russian, change and development processes of warfare lexicon have been studied in the context of language-history. The change of warfare lexicon in the periods of Kiev Russia, Moscow Russia, Czarism, Soviet and Post-Soviet has been discussed. Warfare lexicon has been categorized as Naming Warfare; Naming Military and Troop; Naming Combatant, Soldier and Military Man; Naming Military Uniform, Epaulette, Decoration, Medal and Rank Badges; Naming Hot and Cold Weapons with Their Parts and Cases; Expressive Naming of the Commander and Military Ranks Align; Naming Warfare Technical Means, Ammunition and Fortification Structures; Naming Military Documents, Institutions and Doctrine; Naming Military Salary, Supply, Camp and Daily Life; Naming Military Musical Instruments, Song and Cadence Call and Naming Foes. Words undergoing semantic change, extension and restriction have been identified among the ones studied in etymological and semantic sense. Warfare proverbs and idioms in warfare lexicon have been studied within the scope of national cultural codes. Russia warfare proverbs have been categorized as Proverbs on Patriotism, Proverbs on Bravery and Chivalry, Proverbs on Endurance, Proverbs on Fearlessness and Indifference to Fear, Proverbs on Indifference to Death, Proverbs on Military Precept and Advice, Proverbs on Military Discipline, Warfare Education, Warfare Competence, Proverbs on Military Intelligence and Military Secrets. Russian warfare idioms have been conveyed in a body. Our study is the first attempt in terms of holding an extensive examination of warfare words diachronically and synchronically, with the comparative method, studying warfare words, in a long time episode which is from the beginning of Russia history until today, semantically and etymologically, considering semantic and functional features in contemporary Russian language and counting warfare proverbs and idioms in.

Sciences Code : 31324

Key Words : Russia, Warfare Lexicon, Warfare Proverbs, Warfare Idioms

Page Number : 374

Supervisor : Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım, meslek hayatımda bana doğru yolu gösteren danışmanım Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER'e, tez izleme komitesinde bulunan çok değerli hocalarım Prof. Dr. Emine Zeynep GÜNAL'a ve Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM'e katkılarından ve desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. DİLBİLİMDE SAVAŞ SÖZ VARLIĞI.....	15
2.1. Dil ve Tarih	15
2.2. Savaş Söz Varlığı	19
2.2.1. Rusya’da Savaş Söz Varlığı Araştırmaları	24
2.2.2. Türkiye’de Savaş Söz Varlığı Araştırmaları	33
3. SAVAŞ SÖZ VARLIĞININ DEĞİŞİMİ.....	71
3.1. Kiev Rusyası	72
3.1.1. Kiev Rusyası ve Türkler	73
3.1.2. İgor Destanı’nda Türk Kökenli Savaş Söz Varlığı Üzerine.....	79
3.1.3. Tatar -Moğol Boyunduruğu	86
3.1.4. Kazaklar	89
3.1.4.1. Askerî ve idari yapı	94
3.2. Moskova Rusyası	97
3.2.1. Moskova Rusyası’nın Oluşum Süreci.....	97
3.2.2. III. İvan Dönemi.....	99
3.3. Çarlık Dönemi	102
3.3.1. Müthiş İvan Dönemi	102

Sayfa

3.3.1.1. Rus Çarı Sain Bekbulat	104
3.3.2. Kargaşa Dönemi.....	108
3.3.3. I. Petro Dönemi	111
3.3.4. Halk İsyanları.....	114
3.3.5. I. Dünya Savaşı ve Rusya.....	117
3.3.6. 1917 Devrimi	119
3.4. Sovyet Rusya.....	122
3.4.1. Rus İç Savaşı.....	122
3.4.2. II. Dünya Savaşı: Sovyetler Birliği.....	125
3.4.3. Partizan Savaşı.....	130
3.4.4. Soğuk Savaş Dönemi ve Sovyetler Birliği.....	133
3.5. Post Sovyet Rusya.....	136
4. SAVAŞ SÖZ VARLIĞININ KONULARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI	143
4.1. Savaş Adlandırmaları	143
4.2. Ordu ve Askerî Birlik Adlandırmaları	147
4.3. Savaşçı, Asker ve Ordu Mensubu Adlandırmaları.....	171
4.4. Askerî Üniforma, Apolet, Nişan, Madalya ve Rütbe İşaretleri Adlandırmaları	208
4.5. Silahın Kısımları, Kılıfları ile Birlikte Soğuk ve Sıcak Silah Adlandırmaları.....	218
4.6. Komutan ve Askerî Rütbelerin Sıralanmasını İfade Eden Adlandırmalar.....	235
4.7. Savaş Teknik Araçları, Cephane ve Tahkimat Yapıları Adlandırmaları	260
4.8. Askerî Belge, Kurum ve Doktrin Adlandırmaları.....	272
4.9. Askerî Maaş, Erzak, Kamp ve Günlük Yaşama Dair Adlandırmalar	281
4.10. Askerî Müzikal Enstrüman, Şarkı ve Marş Adlandırmaları.....	286
4.11. Düşman Adlandırmaları	287

Sayfa

5. RUSÇA SAVAŞ SÖZ VARLIĞI: MİLLİ KÜLTÜREL KODLAR.....	295
5.1. Rusça Savaş Şarkı ve Şiirlerinde Savaş Söz Varlığı	295
5.2. Rusça Savaş Atasözleri	302
5.2.1. Atasözü Kavramı.....	302
5.2.2. Vatan Sevgisi Üzerine Atasözleri	304
5.2.3. Cesaret ve Yiğitlik Üzerine Atasözleri	305
5.2.4. Dayanıklılık Üzerine Atasözleri.....	310
5.2.5. Korkusuzluk ve Korkuyu Umursamama Üzerine Atasözleri.....	312
5.2.6. Ölümü Umursamama Üzerine Atasözleri	317
5.2.7. Askerî Öğreti ve Tavsiyeler Üzerine Atasözleri	319
5.2.8. Askerî Disiplin, Savaş Eğitimi ve Savaş Yetisi Üzerine Atasözleri	327
5.2.9. Askerî İstihbarat ve Askerî Sırlar Üzerine Atasözleri.....	332
5.3. Rusça Savaş Deyimleri	334
5.3.1. Deyim Kavramı.....	334
5.3.2. Rusça Savaş Deyimleri	341
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	349
KAYNAKLAR	357
ÖZGEÇMİŞ	373

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Dîvan-u Lugâti't Türk'te Geçen Savaş Sözcükleri.....	34
Çizelge 2.2. Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri	36
Çizelge 2.3. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri	42

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

DLT

Dîvanu Lugâti't Türk

SSCB

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1. GİRİŞ

Savaş zorunlu ve hayati olmalıdır.

Ulusun hayatı tehlikede olmadıkça savaş cinayettir.

Mustafa Kemal Atatürk

İnsanlığın var oluşuyla birlikte süregelen, başlangıçtan günümüze kadar yaşanan, değişim ve dönüşümlerin nitelikleri hakkında bir çerçeve sunandır tarih bilimi. Tarih, geçmişe dair tüm değerlerin giderek artan veya azalan önemini yansıtmakta ve karşılaştırmaya imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda, bilim temelinde neden ve sonuçlara açıklık getirmektedir. Bu bağlamda Johann Gustav Droysenin'in "*Tarih bilim değildir, bilimin de üstünde bir şeydir*" cümlesi tarih kavramına yüklenen değer açısından önemlidir.

Tarih yazıcılığı, nesillere aktarmada tarihi anlaşılır kılmak açısından son derece önemlidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1931 yılında ifade ettiği, "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikât, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır*" (Çambel, 1939: 272) sözü de bu açıdan tarih yazıcılığının önemini ortaya koymaktadır. Tarih yazıcılığı, sürekli olarak geçmiş, geleceğe ulaştırma döngüsü içerisinde. Tarihin önemini daha da anlaşılır kılmakla birlikte, en az tarihin özü kadar mühim bir alandır. Tarih dünyanın başlangıcından itibaren başlamışsa da tarih yazıcılığında ilk akla gelen isim Herodot'tur. Herodot tarih anlatırken, olayları anlatmaktan ziyade o yerin coğrafyasının ve çevresinin tahliline yer vermiştir. Bir kurumu ve olayı anlatırken hem rivayetlerden hem de mitolojiden faydalanmıştır (Ortaylı, 2011: 11-15).

Tarih yazıcılığında Yunan ve Roma dönemleri öne çıkmıştır. Yunan ve Roma tarih yazıcılığı arasında önemli farklılıklar dikkat çekmektedir. Romalılar ideal estetikten, ideal çizimden çok realist çizime eğilim göstermiştir. Yunanlılar ise, bu konuda çok başarılı sayılmamaktadır. Yunanlılarda estetik ön plandayken, Romalılarda realist unsurlar öne çıkmıştır. Örneğin Yunan heykellerinde kusursuz güzellik ve estetik unsurlara öncelik verilmiştir. Romalılar ise konsüllerin portrelerinde yüzlerindeki çibana kadar tasvir etmişlerdir. Romalılar, bu realizmi tarihî portrelerine de yansıtmıştır (Ortaylı, 2011: 32, 33). Bu açılardan Yunan ve Roma uygarlıkları arasındaki dünya görüşü çeşitliliği, kültürel değerlerden tarihe, sanattan edebiyata ve hepsinden de önce dile yansımıştır.

Kadim dönem tarih yazıcılığı üzerine, arkeolojik ve dil olguları dikkate alınarak tekrar bir inceleme sahası oluşturulmalıdır. Doğu, Avrupa'nın en kadim, en varlıklı, en büyük, en eski sömürgesinin adresi olmuştur. Uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültür açısından rakibi, en derin öteki imgelerinden biridir (Said, 1978/2013: 11). Edward Said, Doğu ve Batı arasındaki farkı şöyle açıklamıştır:

“Avrupalının akıl yürütmeleri sağlamdır; olguları açıklarken belirsizlikten kaçınır; mantık dersi almamış olabilir, ama doğuştan mantıkçıdır; doğası gereği kuşkucudur, bir önermenin doğruluğunu kabul etmezden önce kanıt ister; eğitilmiş zekâsı bir mekanizmanın parçası gibi işler. Öte yandan Şarklının akli pitoresk sokaklarına benzer, simetriden yoksundur. Akıl yürütmesi baştan savma betimlerle doludur. Eski Araplar diyalektik biliminde görece daha yüksek bir düzeye ulaşmış olsalar da, ardılları mantık yetisi bakımından fena halde zayıftır. Çoğu zaman, doğruluğunu kabul edebildikleri en yalın öncüllerden, en açık çıkarımı yapmayı beceremezler” (Said, 1978/2013: 48).

Bu bilgiler ışığında Doğu'nun, bilim ve kültür açısından Batı'nın rakibi olduğunu, ancak Batı'nın olguları açıklamada ve çıkarım yapmada Doğu'ya göre daha başarılı olduğundan Doğu'da ortaya çıkan bilimi ustalıkla sahiplenmektedir. Ancak bilim, Doğu'da yükselmektedir.

Tarih yazıcılığı, tarih biliminin tarihini inceleyen özgün bilimsel bir disiplindir. Araştırma konusu ise tarih biliminin kuramsal sorunlarına yaklaşımı, kaynak kullanımlarının iyileştirilmesi, diğer bilimsel disiplinlerle ilişkisidir (Halyavin, 2017: 5). Alman, Fransız (Annales) ve Amerikan Ekolü tarih yazıcılığında üç temel ekoldür.

Modern tarih yazıcılığında ilk ciddi dönüm noktasını Alman Leopold von Ranke yaşatmıştır. Ranke'ye göre, tarih ampirik bir anlayışa sahip olmalıdır ve *“herhangi bir iddia”* ya da *“gerçeklik ifadesi”* tarihsel kaynaklarla desteklenmelidir. Ranke, geçmişin bilgisine ulaşabilmek için tarihçinin arşivlerde çalışması ve orijinal belgeler bulması gerektiğini savunmuştur. Ranke, bu anlayışını *“olduğu gibi tarih”* şeklindeki meşhur ifadesiyle formüle etmiştir. Ancak tarihsel yöntemin gelişmesiyle beraber, anlatı tarihe yönelik sert eleştiriler de ortaya çıkmıştır. Başlangıçta tarihin odak noktasında siyaset ve diplomasi olup; tarih yazımının ana konularını da savaşlar, anlaşmalar, kanunlar ve devlet adamları oluşturmuştur. XX. yüzyılda tarihin ilgi alanı siyasi tarihten ekonomi, demografi,

modernleşme, devlet inşası, sosyal değişim gibi alanlara kaymıştır (Gül, 2013: 106,107). Böylece XIX. yüzyıla damga vuran Alman Ekolü'nü geçmiş siyasetin tarihi olmakla suçlayan *Fransız Annales Ekolü*, tarih yazımında yeni bir ekol olarak ön plana çıkmıştır.

Annales Ekolü'nün temelinde yatan öncü fikir şöyle özetlenebilir: İlk olarak olaylardan oluşan geleneksel anlatımın yerini sorun merkezli analitik bir tarih almıştır. İkinci olarak siyaset odaklı tarih yerini insan faaliyetlerine yönelik tarihe bırakmıştır. Üçüncü olarak da diğer disiplinlerle -coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, dilbilim, antropoloji vb.- birlikte olmaya özen göstermiştir. Febvre'nin de "*tarihçiler, birer coğrafyacı olun, hukukçu, sosyolog ve psikolog da olun*" sözü *Annales* hareketinin özünü vermektedir. *Annales* hareketi 1920'li yıllardan 1945 yılına kadar uzanan evrede, geleneksel tarih anlayışına, siyasi tarihe ve olaylar tarihine karşı koyan radikal bir harekettir (Burke, 2014: 22, 23).

1945 yılından sonraki süreçte ise daha çok "*Yeni Tarihçiler*" olarak isimlendirilen ve önceki anlayışlardan farklı yaklaşımlar benimseyen, etkinlik alanı Amerika olan girişimler dikkat çekmektedir. James Harvey Robinson "*Yeni Tarih*" sloganıyla "*Yeni Tarih, antropologlar, ekonomistler, psikologlar ve sosyologların insan hakkında yaptıkları tüm keşiflerden faydalanacağını*" belirtmiştir (Burke, 2014: 32). Aslında "*Yeni Tarihçiler*"'in amacı, tarihi başta sosyoloji ve ekonomi olmak üzere diğer sosyal bilim disiplinleriyle bir araya getirerek sosyal kuram modeli yaratmaktır (Gül, 2013: 112). İnsanlığın var olmasıyla birlikte tarih başlamıştır ve tarihi yansıtmak adına farklı kuramlar uygulanmıştır. Tarih yazıcılığı kuramında Alman Ekolü, Fransız Ekolü ve Amerikan Ekolü uygulanmıştır. Bu süreçte de bir kuram diğerinin yerini almıştır. Arşivlerden çıkarılıp orijinal belgelerle ortaya koyulan tarihin yerini içinde coğrafya, sosyoloji, antropoloji gibi bilimlerin kavşağında ortaya çıkan tarih yazım kuramlarıyla, tarih yazıcılığına devam edilmiştir.

Rusya'da ise tarihin, bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkması XIX - XX. yüzyıl eşiğidir. Rus Tarih Ekolü'nün (*Russkaya istoričeskaya škola*) öncüleri P. G. Vinogradov, N. İ. Kareyev, M. M. Kovalevskiy, İ. V. Luçitskiy, M. S. Korelin, A. N. Savin'dir. Somut tarih araştırmalarına iz bırakmakla birlikte tarih yöntembilimi üzerinde de etkin olmuşlardır. Rus Tarih Ekolü temsilcilerinin, yöntembilim üzerine düşüncelerine bakıldığında doğrudan kuramsal çalışmalara ve dolaylı yolla mektup, günlük yazıları ve hatıratlar gibi kişisel kaynaklardan da faydalanabileceğini belirtmişlerdir (Nikiforov, 2012: 40). İ.V. Luçitskiy'e

göre “*tarihçinin asıl işi somut olguları araştırmaktır*” (Luçitskiy, 1875: 18). Tarih araştırmaları sürecinde disiplinlerarası bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Yöntembilimsel bir sentez (metodolojiçeskiy sentez) örneği olarak tarih sosyolojisi ve sosyoloji tarihi verilebilir. Tarihin sosyoloji açısından araştırılması Rus biliminde XIX - XX. yüzyıla aittir. Destekleyenler arasında V.O. Klyuçevskiy, B.N. Çiçerin, K. D. Kavelin sayılabilir. Tarih araştırmalarında sosyolojik yaklaşımı reddedenler arasında Rus Tarih Ekolü’nün tarihçilerinden N.İ. Kareyev ve M. M. Kovalevskiy vardır (Nikiforov, 2012: 41). Bu bağlamda Rus Tarih Ekolü’nde kuramsal kaynaklarla birlikte kişisel kaynakların kullanımına da yer verilmiştir. Bunun dışında reddedenler olmasına rağmen tarihsel çalışmalarda disiplinlerarası bir yöntem uygulanmıştır.

Tarih yazımı içerisinde en dikkat çeken olgu, tarihin çoğunlukla bir çatışmalar tarihi içermesidir. İnsanlığın çatışması iç dünyasında başlamaktadır. Kendi içinde çatışkı ve çelişkiler yaşayan insan, bu çatışmasını dış dünyasında da yaşatmaya devam etmiştir. Genel olarak insanlar, topluluklar, uluslar ve devletler arasındaki rekabetin boyutu sıklıkla savaşlarla sonuçlanmıştır. Birçok alanda olduğu gibi tarih yazımı içerisinde de savaşlar önemli bir yer tutmakta ve tarihin içinde savaşları yazmak başlı başına bir iş halini almaktadır. Tarihte hiçbir dönemin neredeyse savaşız geçmemiş olması, içeriklerin yazılışından, kaynakların ele alınıp yorumlanmasına kadar tekdüze sonuçlar vermeyen bir tarih ve savaş anlatımını ortaya koymuştur. Tarihsel süreçlerin ortaya konulması ve gelecek kuşaklara aktarılması tarih yazımı/yazıcılığı süreci ile doğrudan bağlantılıdır. Tarih yazıcılığının büyük bir kısmını savaşlar oluşturmaktadır. Savaş kavramını araştırmada, savaş söz varlığı tarihi belge niteliği taşımaktadır. Savaşları incelemek tarih yazıcılığına bir katkı sunmaktadır.

Savaş, insanlık tarihi kadar eskidir. Filozofların, tarihçilerin ve bilim insanlarının savaş kavramı üzerine düşünceleri, konsantre bir yorum yelpazesi oluşturmaktadır. Kronolojik bir tarihle savaş bakış açısı verilecek olursa, *Savaş Sanatı* adlı eserin sahibi Sun Tzu ile başlamak doğru olacaktır. Sun Tzu (M.Ö.400-300) “*Savaş bir ülkenin baş sorunu, ölüm kalım yeri, var olma ya da yok olma yoludur*” şeklinde tanımlamıştır (Tzu, M.Ö. VI. yüzyıl/ 2014: 1). Cenevreli Filozof Jean- Jacques Rousseau’ya (1712-1778) göre ise “*Savaş, insanın insanla değil, devletin devletle olan ilişkisidir ve bu ilişki içerisinde tekler birbirlerine rastgele düşmandırlar, insan ve yurttaş olarak değil, asker olarak; yurdun bir üyesi olarak değil, koruyucuları olarak. Son olarak devletin düşmanı insanlar değil, yine*

başka devletlerdir; çünkü ona göre özleri birbirlerinden ayrı olan şeyler arasında hiçbir gerçek ilişki kurulamaz” (Rousseau, 2006: 10). Prusyalı General, Carl von Clausewitz (1780-1831) ise savaşı; *“politikanın bir aracı”* olarak tanımlamıştır (Clausewitz, 2015: 727). Clausewitz’in savaşı *her birinin fiziksel gücüyle kendi iradesini kabul ettirmek isteyen, çok genişletilmiş bir düelloya* benzetmiştir (Clausewitz, 2015: 29).

Rus Filozof Vladimir Sergeyeviç Solov'yev'e (1853-1890) göre, *“Savaş, hastalıktır; var olmak için mücadele ile hiçbir ortak yanı yoktur. Savaş bilindik durumlarda söz konusu şartlarda reel bir gerekliliktir”* (Sutyagina, 2012: 108). Rus Yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy, ise daha çok savaş psikolojisi ve askerlerin ruh haliyle ilgilenmiştir. Askerlerin savaşma anındaki iç dünyasını şu cümleleriyle ifade etmiştir:

“Savaş beni daima büyülemiştir. Bununla kastettiğim ünlü generallerin komuta ettiği büyük orduların taktik manevraları değil. Aklımda savaşın gerçek doğası, yani öldürme fiili var. Austerlitz ve Borodino’da orduların nasıl yerleştirildiği, beni bir askerinin nasıl bir diğerini öldürdüğünden ve bunu ona neyin yaptırdığından çok daha az ilgilendirir. Şimdi beni ilgilendiren, bir insanın, görünürde hiçbir avantajı olmadığı halde kendini tehlikeye atmasını sağlayan, hatta daha da şaşırtıcı olarak, kendisi gibi bir insanı öldürmeye iten ruh halidir. Ben askerlerin kızgınlık içinde insan öldürdüklerine inanmayı hiçbir zaman istememişimdir. Çünkü onları sürekli asabî insan olarak düşünemiyorum. Bu işi kendini koruma içgüdüüne ve bir görev duygusuna dayandırmak zorundayım.” (Tolstoy, 1902/2009: 70).

Rus Savaş Yazarı A. A. Kersnovski (1907-1944) ise, savaşın rasyonel ve rasyonel olmayan iki etmeden oluştuğunu belirtmiştir. Rasyonel unsur, tam bir analizi ve sınıflandırmayı sağlayan karşılaştırılabilir ve maddidir. Rasyonel olmayan ise manevidir ve karşılaştırılamaz. Savaşın rasyonel ve maddi yönü, savaş biliminin servetidir. Rasyonel olmayan ve manevi yönü ise savaş sanatının servetidir. Sanatı, Tanrı bahşetmektedir, bilim ise çalışmayla olmaktadır (Kersnovskiy, 1994: 94).

Komutanlığıyla ve önderliğiyle örnek alınan Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) ise savaşı *“Savaş ve muharebe iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla bütün maddi ve manevi kuvvetleriyle birbiriyle karşı karşıya gelmesi ve*

birbiriyle vuruşması demektir” şeklinde tanımlamıştır (Genel Kurmay Personel Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı, 2013: 25).

Doğu kültürünün savaşa bakış açısına örnek göstermek adına Hint felsefesine bakıldığında savaştan kaçınılmasını gerektiği ifade edilmiştir. Hint felsefesinin savaşa bakış açısı, Sanskritçe yazılmış *Mahabharata* destanında “*akıllı bir hükümdar daima savaştan kaçınmalıdır ve amaçlarını başka yollarla ulaşmak zorundadır. Çar, zafere savaşız ulaşmalıdır. Savaş yoluyla elde edilen zafer kınanmayı hak etmektedir. Adaletle elde edilen zaferden daha üstün bir şey yoktur. Verimsiz düşmanlığı kesmek gerekmektedir*” şeklinde yansıtılmıştır. Ayrıca Budizm, Hindistan’ın barışçı doktrininin şekillenmesine etki etmiştir. Budizm, mutluluğun, refahın ve insanların gelişiminin zorunlu şartıdır. Budizm’e göre, tüm çalışmaların temelinde hırs ve isteklerin bitmez tükenmezliği vardır ve bu yüzden onları bastırmak gerekmektedir (Tenda ve Postnikov, 2016: 79). Genel itibariyle Doğu ve Batı kültürüne bakıldığında mecburi durumlar dışında savaşılması gerektiği savunulmuştur. Elde edilmesi gereken çıkar ve amaçların ise savaşmadan, başka yollarla ulaşılması önerilmiştir.

Savaşların meydana gelme koşulları bilim insanları tarafından her zaman merak konusu olmuştur. Toplum ve davranış bilimi uzmanları, filozoflar savaşların ortaya çıkış sebeplerini araştırmışlar ancak kesin bir yargıya varamamışlardır. Habil ile Kabil arasında çıkan kavga ve ölümle sonuçlanan vaka, şiddetin kökenlerini sorgulamaya yöneltmiştir. Şiddetin insanın yapısından kaynaklandığını ileri sürenler olmakla birlikte bu durumu tamamen reddedenler de olmuştur. J.J Rousseau, insanoğlunun doğuştan iyi olduğunu, ancak uygarlığın ilerlemesi ve toplumun gelişmesinin onu kötüleştirdiğini; mutluluğun doğaya yakınlıkla orantılı olduğunu iddia etmiştir (Göksu, 2015: 47). Al-Farabi ise savaşın temelinde -dışardan devleti istila eden düşmanı püskürtme ve devletin hak sahibi olduğu malı mülkü elde etme gibi sebeplerin yattığını göstermiştir. Farabi’nin söyledikleri çerçevesinde savaşın iki amacı vardır. Bunlardan ilki, devlet için iyilik elde etmek, ikincisi ise adaleti ve haklılığı ortaya koymaktır (Al-Farabi, 1978: 229, 230). Bu ifadeler, savaşın dış etken merkezli olduğu yönündedir.

Şiddetin, insanın doğasında var olan “*içgüdüsel*” bir özellik olduğunu iddia edenlerin başında ise Sigmund Freud gelmektedir. Freud, tüm normal ve normal dışı insan davranışlarının genetik olarak belirlenen iki temel içgüdünün etkisiyle çıktığını

savunmuştur. Bunlar yaşam içgüdü (Libido - Eros) ve saldırganlık-ölüm içgüdüdür (Destrudo - Thanatos). Freud bu iki temel içgüdü'nün doğuştan geldiğini, tüm insanlarda ortak olduğunu, insanın ruhsal yaşamını ve davranışlarını belirleyen temel organizasyonun bu iki gücün etkisi altında biçimlendiğini söylemiştir (Göksu, 2015: 29-31). A. J. Herbert da Freud ile aynı düşünceyi paylaşarak, şiddetin insanın fitratında ve fizyolojisinde olduğunu belirtmiştir. Beyindeki ön lobların “*saldırgan davranışlarını düzenleyen ve kullanan*” kısımlar olduğunu; ön loblar zarar gördüğü zaman insanlarda “*kontrol edilemez şiddetli saldırganlık patlamaları*” ortaya çıktığını belirtmiştir. Erkeklerin testislerinde salgılanan testosteron hormonu da aynı şekilde saldırganlıkla yakından ilintili olduğu ortaya koyulmuştur (Keegan, 1995: 133). İngiliz Felsefeci Hobbes’e göre ise savaş, ard arda gelen üç davranışın gerçekleşmesiyle çıkmaktadır. Öncelikle insanlar eşit doğarlar. Bu eşitlik ise güvensizliği doğurmaktadır. Güvensizlik ise savaşı yaratmaktadır (Akgül, 2012: 19). Bu bakış açılarına göre ise savaşın insanın doğasında bulunduğu dair ortak bir sonuca varılmıştır.

İnsan yapısından kaynaklandığını reddeden savaş kuramcılarında John Keegan, şiddet tepkilerinin, kusurlu bireylerin hatalı davranışları ya da birtakım tahriklere tepkimesi olarak açıklamıştır. Bu durum kaldırılırsa şiddet ögesinin tamamen silinebileceğini savunmuştur (Keegan, 1995: 130). Ortaya çıkış sebebi iki başlı bir konu olsa da savaş, insanlık tarihinin her döneminde yer almıştır.

Toplumların bu denli savaşlarla yüzyüze gelmesi, savaş felsefesi alanında da önemli tartışmalara neden olmuştur. Savaş felsefesinde genel olarak barış yanlısı bir izlenim sergilenmiştir. Bu duruma karşı çıkanların başında ise savaşın ebediliğini savunan Alman Filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel gelmektedir. Alman Filozof, sürekli barış ortamında halkların tembelliğe alışacağını, hiçbir tehditle karşı karşı olmayan ulusların rehavet içinde kalacaklarını ileri sürmüştür. Ona göre savaşlar; bir yandan toplum ve ulus bütünlüğünü koruma işlevini üstlenirken, diğer taraftan ulusların tarih içindeki dinamikliğini ve tarihsel vazifelerini yerine getirmelerini sağlamaktadır (Veysal, 2006: 226). Aksine görüş olarak, Amerikalı Benjamin Franklin ise slogan niteliğinde “*Hiçbir zaman iyi bir savaş olmadığı gibi, hiçbir zaman kötü bir barış da olmamıştır*” diyerek barışın savunucusu olmuştur (Freud ve Einstein, 2009: 9).

Barışlar, savaşlar arası kısa bir mola olarak görülmüştür. Bu durumu dile getirenlerden biri, tarih ve politika kuramlarının önde gelen ismi N. Machiavelli'dir. Floransalı Kuramcı Machiavelli'ye göre, yurttaşlık barışı, var olan çatışmaların azaldığı fakat kaybolmadığı, gerginliklerin tekrar çıkması ihtimali üzerine yer altında toplandığı, yeniden savaşmak için kısa bir mola zamanıdır (Machiavelli, 2012: 60). Barışların kısa süreli olduğunu belirten bir diğer isim de Freud'tur. Eylül 1932'de Freud'un Einstein'a yazdığı mektubunda genel kural olarak zaferin meyvelerinin kısa ömürlü olduğunu bunun sebebinin de şiddetin birleştirdiği parçalar arasında gerçek bir kaynaşma olmadığı için, yeni yaratılan birliğin dağılacığını ifade etmiştir (Freud ve Einstein, 2009: 39). Dünden bugüne farklı filozoflar, komutanlar, etnologlar savaşın özüne, çıkış noktasına ve felsefesine dair çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Bunların hiçbiri savaşların çıkmasına engel olmamıştır. Her ne kadar bazıları savaşın savunucusu olsa da genel itibarıyla savaş felsefesinde savaşa iyi bakılmamıştır.

Tüm bilimsel disiplinler tarafından savaşın olumsuz etkilerinden bahsedilirken, Michael White, *Savaşın Meyveleri* adlı kitabında savaşa farklı bir bakış açısı sunmuş, savaşın diğer disiplinlere olumlu katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Çalışmasında öncelikle savaşın tıp dünyasına kazandırdığı yeniliklere ve gelişmelere yer vermiştir. Kanlı savaş meydanlarında yaralı askerleri iyileştirmeye çalışma sırasında, hekimler farklı teknikler deneyerek tıp dünyasında büyük adımlar atmışlardır. Hipokrat "*Cerrah olmak isteyen savaşa gitmelidir*" sözüyle durumu özetlemiştir (White, 2010: 21). Söz gelimi Amerikan İç Savaşı, askerî tıp alanında bir dönüm noktası niteliğinde olmuştur. Yaralıları savaş meydanlarında taşımak için ilk tıbbî malzeme arabaları ve sedyelerin kullanımıyla tıbbî lojistik gelişim göstermiştir. Sahra hastaneleri daha iyi yönetilmiştir. Savaş cerrahları derin yaralardan küçük parçaları çıkarmaya yarayan mermi sondası ya da pensi geliştirmişler ve bu alet sivil hastanelerde de kullanılmıştır (White, 2010: 29).

Savaşların meydana gelme koşullarında insan yapısı ile ilgili yorumların dışında, savaşların hangi amaçlarla yapıldığı sorusu da bir başka merak konusudur. Bu açıdan tarihin seyrine bakıldığında, maneviyatın ön plana geçtiği dini yaymak adına yapılan Haçlı Seferleri'nden; doğal kaynaklar ve topraklar elde etmek için maddi çıkar amaçlı yapılan savaşlara kadar uzanan uzun bir savaş silsilesi vardır.

Dünden bugüne savaşın tasnifi; amacına, şiddetine, büyüklük ve küçüklüğüne göre farklılık ve çeşitlilik göstermiştir. Bunların başında, General Carl von Clausewitz tarafından geliştirilen politikanın etkilerinden uzak, *mutlak savaş*; Otuz Yıl Savaşları, I. Dünya Savaşı gibi tüm kaynakların kullanıldığı *topyekûn savaşlar*; topyekûn yenilginin hedeflenmediği *sınırlı savaşlar*; eğitilmiş askerler tarafından örgütlü ve nizami bir şekilde gerçekleştirilen, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar kullanılmadan yapılan *konvansiyonel savaşlar*; nizami ordulardan ziyade genellikle üniformasız birliklerin kullanıldığı, başat ilgi nesnesinin halkın psikolojisi olan *konvansiyonel olmayan savaş*; adı üstünde nükleer silahların kullanıldığı, sonuçları oldukça yıkıcı ve tahrip gücü yüksek olan *nükleer savaş*; zehirli maddeler kullanılarak insanların, hayvanların ve bitkilerin ölmesine sebep olan *biyolojik savaş*; kimyevi maddelerin zararlı etkilerini içeren kimyasal silahların kullanımıyla gerçekleştirilen *kimyasal savaşlar*; düşman kontrolü altında, gayrinizami ve çoğunlukla yerli kuvvetler tarafından askerî ya da yarı askerî harekât olarak tanımlanan *gerilla savaş*; genellikle diplomasi ve ticaret aracılığıyla yapılan, bir devlet veya devletler grubunun başka bir devlet üzerine siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel baskılar uyguladığı *psikolojik savaşlar*; savaşan tarafların güçlerinin eşit olmadığı, zayıf ile güçlünün savaştığı *asimetrik savaş*; bir devletin ya da grubun başka bir devletin bilgisayar sistemlerine veya sanal ağlarına girip zarar vererek, hizmet kesintisi yaratarak, sorunlar yaşattığı *siber savaşlar* ve XX. yüzyıldan itibaren askerî literatürde yer alan genellikle sıcak savaşa dönüşmeden son bulan *soğuk savaş* gelmektedir (Akça ve Vurucu, 2016: 17-28). İnsanlık tarihi boyunca var olan savaş, teknolojik gelişmeler ve savaş stratejilerinin değişimiyle savaş yöntemleri de farklılık göstermiştir.

Tarih boyunca yaşanan bütün maddi ve manevi gelişmeler, bilimsel ve ahlakî ilerlemeler, insanlar arasında süregelen savaşları yok etmeyi başaramamış, hatta gerek teknolojik gerekse stratejik açıdan kuvvetlenmesine, yayılma alanı ve yıkım gücünü artırmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte savaş, siyasi ve silahlı çatışmanın ötesinde değişiklikler ve yenilikler kazandırmıştır. Tüm bu savaş ve tarih anlatımlarının, savaş stratejilerinin ve tekniklerinin değişmesiyle beraber teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişmelerin sonucunda, savaş söz varlığı da gelişim göstermektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısında elektro-optik izlemeler, elektronik savaşlar, hassas vuruş olanağı sağlayan mühimmatlar, süpersonik uçuşlar, helikopterler, insansız hava araçları ve çok uzun menzilli seyir ve vuruş olanaklarıyla birlikte, savaş anlayışları da değişmiştir. Her şeyden önce savaş yönetiminin kralların, çarların elinden çıkıp parlamentoların ve kitlelerin eline geçmesi en büyük

farklılıkların başında gelmektedir (Akad, 2011: 12). Özellikle sanayi devrimiyle birlikte teknolojik ve ekonomik gelişmelerin sonucunda mızrak, kılıç gibi ilkel savaş aletleri yerini casus uçaklarına, insansız hava araçlarına, nükleer başlıklı füzelere, dretnotlara bırakmıştır. Bilgisayarın günlük yaşantımıza aktif olarak girmesi sonucunda siber savaşlar askerî literatürde yerini almıştır. Bütün bu gelişmeler dile yansımış ve dilin önemli bir katmanını oluşturan savaş söz varlığını geliştirmiştir.

Çalışmamızda Rusça savaş söz varlığı incelenecektir. Savaş söz varlığı, çeşitli askerî kavramları yansıtan, atasözleri ve deyimlerini kapsayan dil dizgesidir. Savaş söz varlığına dair adlandırmaların büyük bir kısmı yavaş yavaş pasif kullanıma geçmekte, unutulmakta, arkaik sözcükler listesine girerek, bu adlandırmalar kaybolmaktadır. Bu bağlamda savaş söz varlığı birimlerinin bir hazine oluşturmaları, dile yerleşmesi, tarihsel analizi, çağdaş dilde anlamsal ve işlevsel özelliklerinin değerlendirilmesi güncel bir önem kazanmaktadır. Savaş söz varlığının sistemli bir şekilde araştırılması, özellikle kadim döneme ait söz varlığını oluşturan alıntı olmayan sözcükler sadece tarihsel söz varlığı anlamında değil, aynı zamanda tarihî- kültürel anlamda da önem teşkil etmektedir.

Çalışmamızın amacı dil-tarih ilişkisi ve Rusya tarihi çerçevesi kapsamında Rusça savaş söz varlığını etimolojik ve semantik açıdan incelemektir. Bu bağlamda kuramsal bölümde dil ve tarih ilişkisi, savaş söz varlığı kavramı, Rusya’da ve Türkiye’de yapılan savaş söz varlığı araştırmaları incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde dünya üzerindeki hemen hemen her coğrafyanın savaş gerçeğini yaşaması, savaşa dair bir söz varlığının oluşmasına kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla tarihle birlikte gelişim gösteren savaş söz varlığının değişimini, tarihsel olgular ve olaylar çerçevesinde yansıtmak için Rusya tarihinin dönemlerine de yer verilmesine gerek duyulmuştur. Tarihsel çerçevede Kiev Rusyası, Moskova Rusyası, Çarlık, Sovyet ve Post Sovyet dönemlerindeki savaş söz varlığının değişimi incelenmiştir. Kuramsal çerçevede yer alan tarihsel dönemlere, bilinmeyen, incelenmeyen ve dikkate alınmayan bilimsel kaynaklar dâhil edilmiştir. Tarih, arkeoloji, antropoloji, diyalektoloji, tarihî coğrafya ve diğer bilim alanlarının verileri kullanılmıştır. Ayrıca farklı tarihî metinleri, karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sovyet ideolojisi sonucunda yasaklanmış çalışmalar veya farklı değerlendirilmiş eserler inceleme kapsamına alınmıştır. Olcas Suleymanov, Murat Adji, L.N. Gumilyov bu isimlerdendir. Kuramsal kısmı, Türkiye’de Avrasya bölgesi üzerine çalışan tarihçilere vitrinin arka kısmında kalan kaynakları sunması açısından önemlidir.

Uygulama bölümünde, savaş sözcükleri ve kelime grupları konularına göre sınıflandırılarak etimolojik ve semantik açıdan incelenmiştir. Pasif kullanıma geçen savaş sözcükleri arkaik sözcük olarak kalmıştır. Bu bağlamda sözcüklerin tarihsel ve etimolojik analizleri, semantik ve fonksiyonel özellikleri değerlendirilerek Çağdaş Rusçada güncel anlamları incelenmiştir. Anlam değişmesine, daralmasına ya da tam tersine anlam genişlemesine maruz kalan sözcüklerdeki değişimlerin gösterilmesi amaçlanmıştır. Söz varlığı bünyesinde deyimleri ve atasözlerini de barındırdığından çalışmamızda Rusça savaş deyimlerine ve atasözlerini de yer verilmiştir. Savaş alanında milli kültürel kodları yansıtmak adına savaş şarkılarından, şiirlerinden örnekler verilmiştir. Tezin uygulama kısmı, Rus dilinin sözlükbilimsel sorunlarının gelişimine katkı sağlamaktadır. Açıklamalı sözlüklerin, çeviri sözlüklerin ve terimler sözlüklerinin oluşturulmasında kullanılabilir. Uygulama kısmı özellikle Polis Akademisi, Milli Savunma Üniversitesi öğrencilerine ve erken dönem Rus savaş edebiyatında geçen savaş terimlerini açıklamaya kaynaklık edebilir. Tezin uygulama kısmında yer alan savaş deyimleri, atasözleri, şarkıları ve şiirleri bu coğrafyanın kadim dönemlerine ait bilgiler vermesi açısından önemlidir. Ders programlarına dâhil edilmesi öneri olarak sunulabilir.

Çalışmamız, savaş sözcüklerinin karşılaştırmalı yöntemle kapsamlı bir biçimde art zamanlı ve eş zamanlı incelenmesi, Rusya tarihinin başlangıcından bugüne kadar geniş bir zaman diliminde savaş sözcüklerinin semantik ve etimolojik açıdan incelenmesi, Çağdaş Rus dilinde semantik ve fonksiyonel özelliklerinin dikkate alınması, savaş atasözleri ve deyimlerinin de dâhil edilmesi yönünden ilk girişimdir.

Çalışmamızda öne sürülen varsayım; savaş sözcüklerinin kullanıldığı dönemin siyasi, kültürel ve teknolojik gelişmelerini yansıttığı, ayrıca alıntı sözcükler üzerinden dönemsel olarak hangi milletlerle sıkı ilişki içerisinde olduğunu gözler önüne serilebileceği düşünülmektedir. Teknolojik gelişmeler ve savaş stratejilerinin gelişimiyle doğru orantılı olarak savaş aletleri, silahları ve mühimmatları da gelişme göstermiştir. Bu durum dilin savaş söz varlığı tabakasını geliştirmiştir. Milli-kültürel kodlar bünyesinde savaş deyimlerinden, atasözlerinden, şiir ve şarkılarından Rusların savaş kültürü ve savaşa bakış açıları üzerine bilgi edineleceği varsayılmaktadır.

Araştırma kaynakları niteliğinde Rusça etimoloji sözlükleri, savaş terminoloji sözlükleri, Rusça açıklamalı sözlükler, askerî-tarih ve Rusya tarihi ile ilgili çalışmalar, açıklamalı

tarih sözlükleri, iki dilli sözlükler, savaş söz varlığına dair tarihsel çalışmalar ve edebi eserler incelenmiştir. Araştırma yöntemleri olarak, karşılaştırmalı tarih yöntemi, bileşen analiz yöntemi, semantik yöntem ve etimolojik yöntem kullanılmıştır.

Tezin *Giriş* bölümünde tarih ve savaş ilişkisi açıklanarak tarih yazım ekolleri incelenmiştir. Doğulu ve Batılı filozoflarla birlikte Rus ve Türk tarihçilerin, komutanların ve liderlerin savaşa bakış açısı verilerek savaş felsefesi açıklanmıştır. Bu bölümde tezimizin amaç ve yöntemleri, kuramsal ve uygulamalı önemi anlatılmıştır. Ayrıca tezimizde öne sürdüğümüz varsayımlar belirtilmiştir.

Tezin *Dilbilimde Savaş Söz Varlığı* adlı II. bölümünde dil ve tarih ilişkisi bağlamında savaş söz varlığı kavramı incelenmiştir. Kuramsal bilgiler ışığında Rusya’da ve Türkiye’de yapılan savaş söz varlığı çalışmaları ele alınmıştır. F.P. Filin, A.S. Budiloviç, S. D. Ledyayeva, A. N. Kojin, L. B. Olyadikova, A. İ. Gensorskiy, L.L. Kutina, O. G. Porohova erken dönem savaş söz varlığı araştırmaları yapan kuramcılar arasındadır. Türkiye’de savaş söz varlığı araştırmalarına Dîvanu Lugâti’t Türk ve Kutadgu Bilig kaynaklık etmektedir. Abdulkadir Donuk, Mehmet Zeki Pakalın, Süer Eker, Ümit Koç, Fikret Turan Türkiye’de savaş söz varlığına dair çalışmalar yapmışlardır.

Tezin *Savaş Söz Varlığının Değişimi* adlı III. bölümü, *Kiev Rusyası*, *Moskova Rusyası*, *Sovyet Rusyası* ve *Post Sovyet Rusya* başlıkları altında irdelenmiştir. *Kiev Rusyası* döneminde Rusların kökeni üzerine kuramlar, Rus-Türk ilişkileri ve tarihsel temaslar neticesinde ortaya çıkan dilsel etkileşim üzerine bilgiler verilmiştir. *İgor Destanı*’nda *Türk Kökenli Savaş Söz Varlığı Üzerine* adlı başlıkta destanda geçen gizli Türk kökenli sözcükler açıklanmıştır. *Tatar- Moğol Boyunduruğu* adlı başlıkta “boyunduruk” kavramının tarihsel süreçte nasıl değişim gösterdiği gözler önüne serilmiştir. Kölelikle eş değer tutulan *boyunduruk* kavramının Rusya tarih kitaplarında anlatıldığı gibi olmadığı gösterilmiştir. *Kazaklar* adlı başlıkta ise Kazakların kökeni, savaşçı özellikleri ve Rusya tarihindeki önemi üzerinde durulmuştur. *Moskova Rusyası* bölümünde Altın Orda ile ilişkileri neticesinde Rusça savaş söz varlığındaki Türk etkileri açıklanmıştır. Çarlık Dönemi bölümünde Müthiş İvan Dönemi’ne, Rus Çarı Sain Bekbulat Dönemi’ne, Kargaşa Dönemi’ne, I. Petro Dönemi’ne, Halk İsyanları’na, I. Dünya Savaşı ve Rusya, 1917 Devrimi başlıklarına yer verilmiştir. Sovyet Rusyası bölümünde; Rus İç Savaşı, İkinci Dünya Savaşı: Sovyetler Birliği, Partizan Savaşı, Soğuk Savaş Dönemi ve Sovyetler

Birliği başlıkları yer almıştır. *Post Sovyet Rusya* bölümünde ise yeni kuşak savaş türleri, son dönem silah, mühimmat ve savunma füzeleri incelenmiştir.

Savaş Söz Varlığının Konularına Göre Sınıflandırılması adlı IV. bölümde savaş sözcükleri alt başlıklar altında kategorize edilmiştir: *Savaş Adlandırmaları; Ordu ve Askerî Birlik Adlandırmaları; Savaşçı, Asker ve Ordu Mensubu Adlandırmaları; Askerî Üniforma, Apolet, Nişan, Madalya ve Rütbe İşaretleri Adlandırmaları; Silahın Kısımları, Kılıfları ile Birlikte Soğuk ve Sıcak Silah Adlandırmaları; Komutan ve Askerî Rütbelerin Sıralanmasını İfade Eden Adlandırmalar; Savaş Teknik Araçları, Cephane ve Tahkimat Yapıları Adlandırmaları; Askerî Belge, Kurum ve Doktrin Adlandırmaları; Askerî Maaş, Erzak, Kamp ve Günlük Yaşama Dair Adlandırmalar; Askerî Müzikal Enstrüman, şarkı ve Marş Adlandırmaları; Düşman Adlandırmaları*. Sınıflandırılan bu sözcükler etimolojik ve semantik açıdan incelenerek anlam değişmesine, anlam genişlemesine ve anlam daralmasına maruz kalan sözcükler tespit edilmiştir. Ayrıca sözcükler eş zamanlı ve art zamanlı incelenip, arkaik sözcükler belirtilmiştir.

Ruşa Savaş Söz Varlığı: Milli Kültürel Kodlar adlı V. bölümde, *Ruşa Savaş şarkı ve şiirlerinde Savaş Söz Varlığı, Ruşa Savaş Atasözleri ve Ruşa Savaş Deyimleri* başlıklarına yer verilmiştir. Ruşa savaş şarkı ve şiirlerinden örnekler verilerek savaş şiirlerinde ve şarkılarında geçen imgesel ögeler incelenmiştir. Ruşa savaş atasözleri, atasözü kavramı üzerine bilgi verildikten sonra konularına göre sınıflandırılmıştır: *Vatan Sevgisi Üzerine Atasözleri, Cesaret ve Yiğitlik Üzerine Atasözleri, Dayanıklılık Üzerine Atasözleri, Korkusuzluk ve Korkuyu Umursamama Üzerine Atasözleri, Ölümü Umursamama Üzerine Atasözleri, Askerî Öğreti ve Tavsiyeler Üzerine Atasözleri, Askerî Disiplin, Savaş Eğitimi ve Savaş Yetisi Üzerine Atasözleri, Askerî İstihbarat ve Askerî Sırlar Üzerine Atasözleri*. *Ruşa Savaş Deyimleri* başlığında ise deyim kavramı üzerine bilgi verilerek savaş deyimleri bir bütün halinde verilmiştir. Sonuç bölümünde elde edilen kuramsal bilgilerin ve geliştirilen uygulamaların sonuçları ve önemi açıklanmıştır. Ayrıca yapılabilecek çalışmalara öneriler sunulmuştur.

2. DİLBİLİMDE SAVAŞ SÖZ VARLIĞI

2.1. Dil ve Tarih

Uçsuz bucaksız bir derinliğe sahip olan dilin tanımı dünden bugüne farklı şekillerde yorumlanmıştır. Dil felsefesi tarihinde; dilin kökeni ve ortaya çıkışı, dil- düşünce ve dil-tarih ilişkisi tartışmaların odak noktası olmuştur.

Dilin kökeni ve ortaya çıkışı üzerine farklı görüşler belirtilmiştir. Hatta litaretür incelendiğinde köken ve tanım tartışmalarının keskin bir biçimde ayrılmadığı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Dil üzerine genel olarak iki düşünce hâkimdir. Birincisi dil, Tanrı'nın insana verdiği bir armağandır. İkincisi ise dil, konulmuş, insan tarafından bulunmuş bir şey olarak görülmektedir. İlk görüşün savunucusu olan ve dili aklın anası olarak gören Hamann, dilin insana Tanrı tarafından bahşedildiğini belirtmiştir. Ona göre akıl, dildir. Dil olmasaydı akıl da olmazdı. İkinci görüşü kısmen destekleyen J.G. Herder *“dil, Tanrı tarafından yaratılmış olsaydı ve böylece insan ruhuna verilmiş olsaydı, şimdikinden çok daha mantıksal ve çok daha akılla yüklü olurdu”* diyerek karşı çıkmıştır Hamann'a. Dilin insan tarafından ortaya koyulmadığını insanın iç doğasının bir dışavurumu olduğunu belirtmiştir. Ona göre dil, bir yandan tinsel bir eylem, öbür yandan organik bir sestir (Akarsu, 1998: 16-19).

J.J. Rousseau, dillerin kökeni üzerine düşüncesinde, dillerin insanın temel gereksinimlerinden kaynaklanmadığını, ahlakî gereksinimlerden ve güçlü duygulanımlardan kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre yaşamını sürdürme zorunluluğu insanları birbirinden uzaklaşmaya zorlarken; bütün güçlü duygulanımlar onları birbirlerine yaklaştırmıştır. İnsanlardan ilk seslerin çıkmasını sağlayan açlık ya da susuzluk değil; aşk, nefret, acıma ve öfkedir (Rousseau, 2007: 10). J.J. Rousseau, dilin maddi değil manevi çıkışlı olduğunu altını çizmiştir. Dilin, insanın manevi gereksinimlerinden doğduğunu vurgulamıştır.

Dil, insan zihninin ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte doğmakta ve gelişim göstermektedir. Dil hem insan zihninin ürünü hem de düşüncenin somut biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Kondraşov, 2009: 37). Alman kültürünün ilerlemesi için Alman dilinin gelişmesinin gerektiğini savunan G. Leibniz'e göre *“dil aklın aynasıdır”*. Akıl ile dil güçlü

bir şekilde birbirine bağlıdır (Akarsu, 1998: 40). İnsan, zihninin bir ürünü ve aracı olarak dil sayesinde aklından geçenleri somut hale dönüştürmektedir. Bu açıdan dil insan zihnindekileri göstergeleyen bir araçtır. Bu düşüncelerdeki farklılıklar, dilin kökeni üzerinde farklı bakış açıları kazandırmıştır.

Dil felsefesini kuran ve dil ile kültür bağlantısı üzerine önemli sonuçlara varan Wilhelm von Humboldt da *dilin zihni oluşturan bir organ* olduğunu belirtmiştir. Zihinsel faaliyet tamamen tinsel, derin içsel, iz bırakmadan geçmektedir, konuşma sesi aracılığıyla somutlaşmakta ve duygusal algı için ulaşılır olmaktadır. Zihin faaliyeti ve dil bu yüzden ayrılmaz bir bütündür (Kondraşov, 2009: 49). Humboldt da dilin ve zihnin diğer bir söylemle aklın iç içe geçmiş bütün bir halka olduğunu savunanlardandır. Boas, Bloomfield, Z. Harris gibi Amerikalı bazı dilbilimciler ise dil ve düşünceyi birbirinden ayırmış, aralarında bir ilişki olmadığını belirtmiştir (Ahanov, 2013: 59). Dil düşüncelerin ifade edilişidir.

Alman felsefesi ve dilbiliminde ortaya koyulan, özellikle Humboldt'un sorularına cevap vermekle başlayan, Rus Dilbilimci A.A. Potebnya'ya göre; dil, ayrı bir olgu değildir. Dil, milletin kültürüyle sıkı sıkıya bağlı bir olgudur. Humboldt'u takip ederek, Potebnya da dilde düşünceyi doğuran mekanizmayı görmüştür. Ona göre dil, fikir aracılığıyla ortaya çıkmaktadır. Halk ise dilin yaratıcısıdır. Dil, halk ruhunun ürünüdür (Potebnya, 1989: 4,5). Dil, halkın kültürü içinde doğmakta ve gelişme göstermektedir. Dolayısıyla dil, halkı ve halkın dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu bağlamda dil, toplumla, kültürle, siyasetle, dinle, tarihle ve diğer birçok bilim alanıyla yakından ilintili disiplinlerarası bir kavramdır. Dilin sunduğu düşünce dünyasıyla var olan dünya arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğunu tek bir sözle özetleyen Wittgenstein "*Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır*" demiştir (Dellaloğlu, 2012: 43). Dil, hem toplumsal yaşamın bütün görünümünü bünyesinde barındırır hem de bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine dokunmaktadır (Vardar, 2001: 30). İnsan dilinin ve düşüncelerinin sınırları çerçevesinde dünyayı algılamayı başarmıştır. Dil üretken, dinamik bir alandır. Dolayısıyla varlıkların, düşüncelerin gelişimi de dile yansımıştır.

Moskova Dilbilim Okulu'nun kurucusu F. F. Fortunatov'un dil tanımlaması sözcükler üzerinedir. Ona göre "*dil kendi aralarında fikirlerle ve cümlelerle birleşime giren sözcüklerden oluşmaktadır*". Ayrıca Fortunatov da dili sosyal bir olgu olarak ele almıştır.

Dilin bölünmesinin ve var olmasının toplumun gelişmesine bağlı olduğunu belirtmiştir (Kondraşov, 2009: 94). V.V. Vinogradov ise sözcüğü düzenli bir bütünün unsuru, genel itibariyle dilin anlamsal biriminin bir ögesi olarak tanımlamıştır. Sözcük dinamikdir ve dille birlikte değişime uğramaktadır (Vinogradov, 1995: 8) Dildeki sözcükler anlatımların olay örgüsü işlevini yerine getirmektedirler. Dolayısıyla sözcükler, dilin önemli unsurudur ve bir dilde sözcükler ne kadar zenginse dil de o kadar zengin kabul edilmektedir.

Türk dilbilimcilerin dille ilgili tanımlarına baktığımızda, Tahsin Banguoğlu dili, *“insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi”* olarak tanımlamıştır. Her dil, insan topluluğu arasında yıllarca gelişerek meydana gelmiş sosyal kurumdur (Banguoğlu, 2015: 9). Türk Dilbilimci Tahir Nejat Gencan ise dili, duygu, düşünce ve dileklerimiz anlatmaya yarayan imlerin – daha çok, ses imlerinin- hepsi şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca dilin, temeli yaradılıştaki bulunan bir yeti ile toplumsal uyaşmalardan doğduğunu eklemiştir (Gencan, 2007: 25). Dil felsefesinde dil, insanların meramlarını anlatmasının da ötesinde bir olgu olarak görülmüştür.

İnsan, tarih ve gelenek demektir. Tarih ve gelenek ise süreklilik, algı, bilgi birikimi ve deneyim anlamına gelmektedir. Bu kapsamda insanın bulunduğu her yerde ve insana dair her şeyin bir tarihi ve tarihçesi vardır. Tabiatın bir parçası olan, belli bir zaman dilimi ve mekânı içerisinde yaşamakta olan insanı diğer varlıklardan ayıran özelliği dili sayesinde derlediği değişik zaman, mekân ve aktüel kültürler toplamıdır (Karaağaç, 2017: 10,11). Dil sayesinde bu birikimler ardından gelen nesle aktarılır. Bir başka deyişle, *“Bütün insan dili, birine bir şey bildirmeye, iletmeye dayanır. Dil yoluyla tespit olmadan, hiçbir öğretme, hiçbir gelenek ve buna göre de bir neslin yaptığı denemeleri ondan sonra gelecek nesil için devşirme gibi bir şey olamaz. Bu bakımdan dil, insanda bütün insanî- olanın, tarihte kültürel olanın taşıyıcısıdır”* (Hermann, 1959: 36). Dil, kültür ve tarih üçgeni iç içe geçmiş, organik olarak bağlı üç kavramdır. Kültür ve tarih zenginliği, dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak kayıt edilir ve günümüze taşınır.

‘Bugünde’ ve ‘burada’ olan bir çevreyi yaşayan insanı, ‘bugünden’ ve ‘buradan’ koparıp geçmişe ve geleceğe ya da başka bir mekâna götüren dil olgusudur. İnsanı biriktiren bir varlığa dönüştüren, kültür, gelenek, tarih ve geçmiş sahibi kılan dil, insanın kendi oluşturduğu bir dünyadır (Karaağaç, 2017: 25). Dil, tarihi, kültürü, gelenekleri ve

toplumun dünyaya bakış açısını yansıtır bir bakıma. Çok katmanlı bir olgu olan dil dünyayı kapsamaktadır.

Dil tarihi kavramı içeriğinde dilin var oluşundan bugüne dek yaşanan gelişme süreçlerinin sınıflandırılması ve yapılan bu sınıflandırmaya göre değerlendirilmesi vardır (Özer, 2004: 47). Çalışmamızın konusu gereği Rus dilinin tarihsel dönemlerine bakmak yerinde olacaktır.

Rus dilbilimcilerin büyük bir kısmı Rus dili tarihini dört döneme ayırmaktadır:

1. Kadim Rus halkının edebî dili. Başka bir deyişle Kiev Devleti'nin dili (XI. Ve XIII. yüzyıllar arası);
2. Büyük Rus milletinin edebî dili. Başka bir deyişle Moskova Devleti'nin dili (XIV. ve XVII. yüzyıllar arası);
3. Rus milletinin oluşma dönemi (XVII. ve XIX. yüzyılın ilk çeyreği).
4. Çağdaş Rus dili (XIX. yüzyılın 30'lu yıllarından bugüne dek) (Özer, 2004: 49).

A.A. Şahmatov ise Rus dili tarihinin sınıflandırması üzerine şöyle bir öneri de bulunmuştur:

1. Kadim Dönem (XI. ve XIV. yüzyıllar arası)
2. Geçiş Dönemi (XIV. ve XVII. yüzyıllar arası)
3. Yeni Dönem (XVII. ve XIX. yüzyıllar arası)

Dillerin gelişim sürecinde sosyo-kültürel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra siyasi etkilerin varlığı da yadsınamaz. Aynı durum Rus dili içinde geçerlidir. Rusya'da dil ile ilgili gelişim siyasi ve ideolojik baskılardan uzak gibi ortaya koyulmuş olmasına rağmen özellikle kadim dönemlere ait kısım resmî ideolojik görüşlerle oluşturulmuştur (Özer, 2004: 9). Tarih ve kültürel değişimlerle birlikte dil bir bakıma iktidarın gölgesinde gelişme göstermiştir.

Dil, toplum ve tarih bütünleşmiş bir kavrama refere etmektedir. Toplumun konuştuğu dil ile o toplumun kültürü, siyaseti ve tarihi üzerine analiz yapılabilmektedir. Bir ulus, kültürü bakımından ileri ise bu durumun dile yansımaları kaçınılmazdır. Savaş söz varlığı açısından da bakıldığında dilin geniş bir tabakasını oluşturmasından yola çıkarak Rusya Tarihi'nin

savaşlarla, ayaklanmalarla, ihtilallerle dolu bir tarihe sahip olduğu çıkarımını yapabiliriz.¹ Dolayısıyla böyle sayısız savaşlarla geçen tarihin dile yansımaları kaçınılmazdır. Bir dilin söz varlığı, söz konusu dilin tarih geçmişine ışık tutmaktadır. Toplumların yaşayış biçimi, dünya görüşü, kültürü, gelenekleri, coğrafyası, sosyal yapısı dili etkilemektedir. Bir milletin dil tarihini inceleyerek, o toplumun kültürü, ananeleri, gelişmişlik seviyesi, diğer ülkelerle olan ilişkileri üzerine pek çok konuda fikir sahibi olmak mümkündür. Dil sürekli gelişim içinde olan dinamik bir olgudur. Ülkede ve dünyada yaşanan değişiklikler dile yansımaktadır.

Humboldt, “*dil, aynı zamanda ulusun ruhunun (Geist) dış görünüşüdür; ulusun dili ruhudur, ruhu da dili*” (Akarsu, 1998: 52, akt. Humboldt) diyerek; bir ulusun dilinin o ulusun dünya görüşünü de belirlediğini vurgulamıştır. Ulusların karakterlerini ve kültürlerini dillerinde araştırmak gerektiğine inan Humboldt’un düşüncesi doğrultusunda, bir dilin savaş söz varlığı katmanını da inceleyerek; o ulusun savaş kültürü ve karakterini tanımak adına büyük bir bilgi birikimi elde etmek mümkündür. Dil tarihini inceleyerek söz konusu ulusun dönemlerine göre savaş taktiği, stratejisi ve savaş teknolojisi üzerine genel bir kroki çıkartılabilir. Dil ve tarih çok yönlü bir ilişki içinde olan, birbirini tamamlayan iki bilim alanıdır.

2.2. Savaş Söz Varlığı

Söz varlığı (leksika) kavramı, *sözcüğe ait olan* anlamına gelen Yunanca *lexikos* sözcüğünden türemiştir. Bu terimle herhangi bir dilin sözcükler bütünü ve o dilin sözcük dağarcığı kastedilmiştir. Ayrıca söz varlığı, herhangi bir yazar (Puşkin’in söz varlığı, Anna Ahmatova’nın söz varlığı) tarafından kullanılan sözcükler bütünü, herhangi bir eserin, yayının (Yevgeniy Onegin adlı romanın söz varlığı, Moskova Komsomolets gazetesinin söz varlığı) sözcükler bütünü, herhangi bir işlevsel dil türünün spesifik kelimeleri (gazete söz varlığı) anlamında da kullanılmaktadır (Rahmanova ve Suzdal’tseva, 2007: 18). Söz varlığı kavramı, “*kelime hazinesi, kelime serveti, kelime dağarcığı, sözcük varlığı, sözcük dağarcığı, sözcük serveti, sözcük gömüsü, vokabüler, kelime kadrosu vb.*” gibi kullanımlarla karşılanabilmektedir. Fakat bu kavramların hiçbiri tam anlamıyla söz varlığı

¹ Türk- Rus Savaşları (1568-1569, 1678-1681, 1695- 1700, 1710-1711, 1722-1724, 1736-1739, 1768-1774, 1787-1792, 1866-1812, 1828- 1829,1877-1878), Kırım Savaşı (1853-1856), Rus-Japon Savaşı (1904-1905), Rus- Polonya Savaşları (1019-1025, 1499-1503, 1506-1508, 1512-1521, 1534-1537, 1609-1618, 1632-1634, 1654-1656, 1919-1920),1917 Bolşevik İhtilali, Rusya İç Savaşı (1425-1453, 1604-1613, 1918-1921) gibi.

kavramını karşılamamaktadır (Baş ve Karadağ, 2012: 81,82). Kelime hazinesi kavramı, sadece sözcükleri ifade ederken; söz varlığı, kelime hazinesi de dâhil deyim, atasözü ve diğer dil unsurlarını da kapsamaktadır.

Türk Dilbilimci Doğan Aksan, söz varlığını o dilin sadece sözcüklerini değil, aynı zamanda deyimlerini, kalıp sözlerini, atasözlerini, terimlerini ve çeşitli anlatım kalıplarını da kapsadığını belirtmiştir. Söz varlığını sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle oluşmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimde geçtiği adıyla göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünmek gerektiğini belirtmiştir (Aksan, 2015: 15). Aksan'ın tanımından da anlaşıldığı üzere, söz varlığını sadece sözcüklerden ibaret saymak eksik kalacaktır. Söz varlığı sözcükten çok daha fazlasıdır.

Söz varlığı bünyesinde bulunan diğer dil unsurlarından biri de deyimlerdir. Deyimler, dili konuşan toplumun anlatım gücünü ve başarısını yansıtmaktadır. Ayrıca benzetmeye ve nükteye olan yatkınlığını ortaya koyan önemli bir ögedir. Aynı şekilde atasözleri de toplumun bilgelliğini, tecrübelerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü sergileyen, yüzyıllar boyunca yaşayan sözlerdir (Aksan, 2015: 39- 41). Çalışmanın son bölümünde savaşa dair Rusça atasözleri ve deyimlerine yer vermeden önce, bu iki kavramın kuramsal çerçevesine yer verilecektir.

Söz varlığı çerçevesinde yer alan ve *ilişki sözleri* olarak da geçen kalıp sözler toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılan sözlerdir. *Afiyet olsun, günaydın* bu kalıp sözlerle örnek olarak verilebilir. Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler ise hükümdarların, düşünürlerin, ünlü kişilerin, sanatçıların belli bir durumda, belli bir olay karşısında söyledikleri evrenselleşmiş sözcüklerdir. Shakespeare'ın ünlü *Hamlet* yapıtında geçen “*to be or not to be, that is the question*” sözü özellikle “*olmak ya da olmamak*” kısmıyla pek çok dilde özgün bir şekilde kullanılmaktadır. Söz varlığının bir başka ögesi ise terimlerdir. Terimler, her dilde fizik, matematik, felsefe, gibi tüm bilim dallarından sahne sanatlarına, kuyumculuğa kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alan bu dallara ait kavramların oluşturduğu sözcüklerdir (Aksan, 2015: 42,43).

Diller arasındaki alışverişler neticesinde en çok yer tutan, söz varlığının son ögesi ise çeviri sözcüklerdir. Sözgelimi, II. Dünya Savaşı ile birlikte doğan *silahsızlanma* (Alm.

Abrüstung, İng. Desarmament, Fr. desarmement) sözcüğü çeviri sözcüğe verilebilecek bir örnektir (Aksan, 2015: 46-49).

Doğan Aksan, söz varlığını geniş bir kavram olarak nitelerken; Zeynep Korkmaz söz varlığı kavramına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında, söz varlığıyla eş anlamlı tuttuğu kelime hazinesini dilin tüm kelimelerini kapsayan, kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimelerin toplamı şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 1992: 100). Ancak genel itibarıyla söz varlığı, içinde sadece sözcükleri değil, aynı zamanda deyimleri, atasözleri, kalıp sözleri, ilişki sözleri, çeviri sözleri de barındıran kapsamlı bir alan olarak benimsenmiştir.

Dilin temel yapısını, söz varlığı oluştururken; söz varlığının temel birimini ise sözcükler oluşturmaktadır. Dil ve dil içindeki sözcükler dünyayı kapsamaktadır. Humboldt “*sözcük, gerçi bir dili oluşturmaz, ama dilin en çok anlam taşıyan parçasıdır, yani yaşayan dünya içinde birey ne ise, sözcük de odur*” (Akarsu, 1998: 31, akt. Humboldt) diyerek sözcüklerin dilin önemli ve anlamlı parçası olduğunun altını çizmiştir.

Dilin kökeni ile ilgili farklı bakış açıları olduğu gibi, sözcüklerin kökeni ve varlığı ile ilgili de farklı yorumlar yapılmıştır. Rus dilbiliminin kurucularından M.V. Lomonosov, sözcüğü kendi düşüncelerini bir başkasına aktarmak için insana verildiğini belirtirken (Kondraşov, 2009: 33); Potebnya, sözcüğün sadece bir başkasını anlamak için değil aynı zamanda kendi kendisini anlamak için de bir araç olduğunu belirtmiştir (Tomsen, 2010: 123). Sözcükler, kendi iç dünyamızı ifade etmek ve karşı tarafın iç dünyasını anlamamız için bir araç niteliğindedir. Aynı şekilde duygu ve düşüncelerimiz, dilde yansımaları bulmaktadır.

Sözcükler bir dilde bitmiş sonlu bir sayıda değildir. Bir dil kullanıldığı sürece o dilin sözcük sayısı da deyimleri de çoğalır, yeni sözcükler ve anlamlar türer. Sözcükler dille birlikte kullanıldığı toplumda hayat bulur ve zamanla gelişme göstermektedir. Saussure, dil tarihinin toplum ve medeniyet tarihi ile ilintili olduğunu ifade etmiş ve bunun üzerine “*milli geleneklerinin dile yansıdığını, diğer taraftan da özellikle dilin önemli ölçüde milleti oluşturduğunu*” söylemiştir (Kondraşov, 2009: 113). Dolayısıyla dil, milletin aynası olmuştur.

Çalışmamızın konusu olan savaş söz varlığı, halk içinde ve spesifik iletişim alanında kullanılan, farklı savaş kavramlarını yansıtan sözcük araçları dizgisi olarak tanımlanmıştır. Savaş sözcüklerinin geniş kullanımı ve ihtiyacı ise; yeni toprakların fethedilmesi ve kendi topraklarını korumak adına yapılan savaşlar, geniş kitlelerin sürüklenmesini, farklı savaş tarzları ve temel savaş kavramlarıyla tanışma gereksinimini ortaya koymakla açıklanabilir (Safarov, 2015: 4). Savaşı geçmeyen Rusya tarihinde de savaş söz varlığı geniş çapta kullanılmış ve dilin önemli bir katmanını oluşturmuştur. Doğan Aksan'ın söz varlığı tanımından yola çıkarak, savaş söz varlığının savaş sözcüklerini, terimlerini, savaş deyimlerini, atasözlerini, ikilemelerini, çeviri sözlerini ve kalıp sözlerini kapsadığını söylemek mümkündür.

Savaş söz varlığının gelişimi, sadece bir dilde bulunan sözcüklerin artması anlamına gelmez, aynı zamanda bilindik sözcüklerin anlam dizisindeki değişiklikler, kullanım ve işlevindeki özelliklerinin, deyimsel bağlarının değişimi anlamına da gelmektedir. Rusçada savaş terimleri, yaygın kullanılan sözcüklerin terim niteliğinde kullanılmasıyla ve başka dillerden alıntı yapılması neticesinde türemektedir (Nikitina, Romanova, Tatskiy, 2016: 71). Anlam genişlemesi, daralması ve değişimi savaş söz varlığının anlam dizisindeki değişimlerdir.

Diller kendi sınırları içinde gelişme gösterirken, alıntı sözcüklerle de zenginleşmeye devam etmektedir. Kilise Slav dili ile birlikte Rus edebi dile alıntı sözcükler girmeye başlamıştır. Kiev Rusyası ve Moskova Rusyası döneminde Türklerle bir arada olması sonucunda dilsel etkileşimler yaşanmıştır. XIV. yüzyıldan itibaren başlayarak Batı Avrupa'nın kültürel etkileri ile birlikte Rus dilinde alıntı sözcükler akışı devam etmiştir. Öncelikle Yunancadan alıntılar yapılmıştır. Daha sonra Batı Avrupa ile doğrudan ilişkiler kurulmuştur. İtalyanların, Almanların, Lehlerin aracılığıyla pek çok Romen sözcük Rusçaya akmıştır. XVII. yüzyılda farklı teknik alanlardaki kavramları ifade eden sözcükler Almancadan Rusçaya aktarılmıştır. I. Petro döneminde Rusçaya Batı Avrupa'dan çok sayıda yeni ve yabancı sözcükler geçmiştir. Lehler bu anlamda önemli bir aracı olmuşlardır. A. Şahmatov, XVIII. yüzyıl boyunca Fransızca ve Almanca sözcüklerin akışının kesilmediğini, sadece teknik ve kültür alanında yeni kavramların ifadesi için gerekli sözcüklerin aktarılmadığını aynı zamanda Rusçada aynı anlama sözcüklerin de alıntılı olduğunu belirtmiştir. Dvoryan toplumunda, halk dilinden ve basitlikten kaçınmak adına

bu talebin ortaya çıktığını ifade etmiştir (Şahmatov, 1941: 92, 93). İletişimler, dilsel etkileşimleri doğurmuştur bir bakıma.

Ticari, siyasi, kültürel ilişkiler ve savaşlar, dilsel etkileşime zemin hazırlamaktadır. XVI. yüzyıldan itibaren Batı dillerinden – Latince, Almanca, Fransızca ve daha az etkilendiği - İngilizce, Hollandaca, İtalyanca – dillerinden Rusçaya uluslararası pek çok sözcük ve bilimsel terimler geçmiştir. XVIII. yüzyıl, pek çok Rusça sözcük ve deyim anlamını şekillendiren Fransızcanın etkisiyle geçmiştir (Şçerba, 2007: 125). I. Petro dönemi Batı dillerinden alıntılarının yapıldığı en belirgin dönem olmuştur.

XIX. yüzyılın 20’li ve 30’lu yıllarında sosyal sarsıntıların ve gelişmelerin yaşandığı Puşkin dönemi, Rus edebi dilinde büyük önem taşımaktadır. Rus ordusunun parlak zaferleri ve Avrupa’yı Napolyon istilâsından kurtarması Rusya’yı en güçlü devletler arasında yer almasını sağlamıştır. XIX. yüzyılın 30’lu yıllarında Rusya, Batı Avrupa ile sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Dolayısıyla Rus kültürü, diğer Avrupa ülkelerinin kültürleriyle iç içe gelişme göstermiştir (Filin, 1981: 7). XIX. yüzyılın başında alıntılanan sözcükler Rusçaya çok hızlı bir şekilde yerleşmiştir. Özellikle Puşkin dönemi, önceki dönemlere kıyasla yabancı kökenli terminolojik ve spesifik sözcüklerin benimsendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır (Filin, 1981: 45,46). Ticari, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomi alanındaki iletişimin dile yansması kaçınılmaz olmuştur.

Rusya, tarih boyunca pek çok devletle savaşmak zorunda kalmış ve bu savaşların neticesinde kültürel etkileşimlerin yanı sıra dilsel etkileşimler de yaşanmıştır. Diğer dillerden, özellikle Türk kökenli dillerden, Lehçeden, Fransızcadan ve Almancadan Rusçaya çok sayıda savaş sözcüğü geçmiştir. Bunun temelinde Rusların bu milletlerle savaşması ve kültürel ilişkileri yatmaktadır. Savaş ve tarihsel temas, bir bakıma dillerin teması halini almıştır.

Polonyalı Dilbilimci Boduen de Kurtene “*dilde hareketsizlik yoktur*” (Kondraşov, 2009: 99) diyerek dilin canlı bir organizma olduğunu ifade etmiştir. Humboldt da benzer bir tanımlamayla “*dil hiçbir zaman ölü bir ürün olamaz. Dil faaliyetin ürünü değil, faaliyettir*” demiştir (Kondraşov, 2009: 50). Humboldt ve Kurtene dilin değişken, dinamik bir yapısı olduğunu vurgulamıştır. Bu dinamik yapı, dilin savaş söz varlığı katmanında da etkisini göstermiştir.

Kılıç, mızrak ve okların kullanımıyla başlayan ilkel savaşlardan, bugün insansız hava araçlarının, dretnotların kullanımına kadar uzanan bu süre zarfında silah ve mühimmat adına yaşanan tüm teknolojik gelişmeler, savaş söz varlığını zenginleştirmiştir. Teknolojik değişimlerin ve gelişimlerin sonucunda ordular, silahlar, savaş stratejileri de değişiklik göstermiş ve bütün bu değişimler dile de yansımıştır. Dillerde savaş sözcükleri artış göstermiş, kimi sözcükler tamamen kullanımdan kaldırılırken, kimi sözcükler anlam kaymasına, anlam daralmasına ya da tam tersine anlam genişlemesine uğramıştır. Eski tür orduların ve silahların kaldırılmasıyla bu sözcükler aktif halde kullanılmamış, arkaik sözcükler olarak dilde varlığını sürdürmüştür.

Anlam değişmesine örnek olarak *brigadir* sözcüğü verilebilir. Fasmer'in *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde *brigada* sözcüğünün anlamı *birkaç alay* olarak verilmiştir. Birkaç alayı komuta eden kişi, tuğbay anlamına gelen *brigadir* sözcüğü, *brigada* sözcüğüne *-ir* takısını almasıyla oluşmuştur. Bu unvan kaldırıldıktan sonra *brigadir* kelimesi askerî terim anlamını kaybetmiştir. *Yönetici*, *komutan* anlamını koruyarak yeni bir anlam kazanmıştır. *Brigadir* sözcüğü *sorumlu yönetici*, *sosyal yığınların öncü organizatörü* anlamında kullanılmaya başlanmıştır: çiftlik yöneticisi (kolhoznıy brigadir), esnaf başkanı (brigadir tseha) gibi (Volotov, 2014: 78). Böylelikle *brigadir* sözcüğü askerî anlamını kaybedip *sorumlu yönetici* anlamı kazanarak, anlam değişmesine maruz kalmıştır.

Savaş söz varlığından anlam daralmasına örnek olarak *marşal* sözcüğü verilebilir. *Marşal* sözcüğü önceden *sadece üst düzey askerî* unvan anlamında değil, aynı zamanda törenlerde, düğünlerde, ziyafetlerde başkişi anlamında kullanılmıştır (Volotov, 2014: 55,56). *Marşal* sözcüğü Çağdaş Rusçada *törenlerde*, *düğünlerde başkişi* anlamını kaybederek sadece *üst askerî unvan* anlamında kullanılmaktadır (Ojegov, 2006: 449). Böylelikle anlam daralmasına uğramıştır.

Rusça savaş sözcüklerinde, anlam değişmesi, genişlemesi veya daralmasına dair yaşanan değişikliklere etimoloji bilgileriyle birlikte ikinci bölümde ayrıntılı şekilde yer verilecektir.

2.2.1. Rusya'da Savaş Söz Varlığı Araştırmaları

Rus dili tarih araştırmacılarının çoğu, Kadim Rus dilinin üst sınırının XVII. yüzyıl sonu ve XVIII. yüzyıl başına ait olduğunu belirtmiştir. XVI. yüzyıl sonu, Rus edebi dilin

şekillendiği ikinci dönemdir. Rus dili savaş söz varlığının ve deyimlerinin gelişim tarihinde özellikle XVII. yüzyıl ortaları dönüm noktasıdır (Sorokoletov, 2009: 5).

Rusça savaş söz varlığına dair çalışma sayısı yeterli sayıda değildir. Bu alanda F. P. Filin, Rusça savaş söz varlığına dair çalışma yapan ilk bilim adamlarından biridir. F. P. Filin, Kiev Rusyası'nda orijinal yazılı kaynaklarımızda genel olarak gelişmiş askerî meslekî dilin gözler önüne serildiği, yüzlerce savaş terimlerinin ve özgün ifadelerin olduğunu ileri sürmüştür. F. P. Filin, *Kadim Kiev Dönemi Rusça Edebi Dil Söz Varlığı* (Leksika russkogo literaturnogo yazıka drevnekievskoy epohi (po materialam letopisey) adlı tezinde bazı savaş söz varlıklarını ve deyimlerini analiz etmiştir (Demidoviç, 2015: 26). F. P. Filin'in doktor tezinde savaş söz varlığının ve deyimlerinin bazı kategorilerinin çözümlenmesine önemli yer ayrılmıştır. F. P. Filin, Kadim Rus edebi dilinde savaş terminolojisi, deyim zenginliğini ve çeşitliliğini göstererek bu sözcük katmanının tüm zenginliğini ve tüm yönden ele alınmış bir araştırma yapmayı hedeflememiştir. F. P. Filin'in tüm Doğu Slav savaş terminolojisinin birliği üzerine yaptığı çıkarım en önemlisidir (Sorokoletov, 2009: 11).

A. S. Budiloviç'in *Söz Varlığına Göre Dillerinde, Yaşayışlarında ve Anlayışlarında İlk Slavlar* (Pervobitnie slavyane v ih yazıke, bite i ponyatiyah po dannim leksikal'nım) adlı çalışması Kadim Slav dilinin savaş söz varlığını tanımlamada, ilk çalışmalardan biridir (Sorokoletov, 2009: 10). Yazarın pek çok çıkarımları ve gözlemleri bugün de yeniden incelenmektedir. Pek çok dilbilimciye göre A. S. Budiloviç'in çalışması Rus tarih sözcük biliminde önemlidir (Demidoviç, 2015: 26). Sözcüklerin çözümlenmesine dayanan silahlarla ilgili uğraşlar, kuruluşlar ve zanaatları ifade eden sözcüklerin çözümlenmesine adanan Budiloviç'in 13 çalışmasının başında savaşla ilgili terimler de ele alınmaktadır. Bu çalışmaya şu terimler girmektedir: *savaş* (voyna), *rat'* (ordu), *muharebe* (boy), *meşdan savaş* (bitva), *mücadele* (bor'ba), *savaş* (bran'), *zafer* (pobeda), *yenilgi* (porajenie), *esir* (plen- polon), *barış* (mir), *sükûnet* (pokoy), *silah* (orujie), *bıçak* (noj), *balta* (sekira), *balta* (bradva), *kılıç* (meç), *yular* (korda), *dülger baltası* (tesak), *kılıcın keskin olmayan tarafı* (tıl'ye), *dövdü*, *balta tersi* (obuh), *silah kabzası* (çeren), *kabza*, *sap* (rukoyat'), *kılıf* (nojna), *kılıf* (pohva), *asa* (jezl), *sopa* (batog), *koltuk değneği* (kostıl'), *asa* (klyuka), *asa* (posoh), *cop* (palitsa), *soğuk silah türü* (şestoper), *çekiç* (molot), *çekiç* (kladivo), *ayrı mızrağı* (rogatina), *mızrak* (kop'ye), *mızrak* (sulitsa), *mızrak* (ratişçe), *sapan* (luk), *yaylı tüfek* (samostrel), *sıkı gergin ip* (tetiva), *ok* (strela), *deri kılıf* (tul), *taş atmak için el silahı*

(praşça), *top* (puşka), *mermi* (pulya), *zırh* (bronya), *miğfer* (şlem), *askerî başlık* (şişak), *kalkan* (şçit). Toplam 53 sözcüktür. (Sorokoletov, 2009: 10, 11).

S. D. Ledyayeva'nın 1954'te savunulan *XI-XIII Yüzyıllarda Kadim Rus Dili 'nde Savaş Söz Varlığı* (Voennaya leksika v drevnerusskom yazıke XI-XIII vv.) adlı phd tezi, vakayiname kaynakları ve ilk döneme ait savaş eserlerinin Rus dili savaş söz varlığı açısından incelendiği bir çalışmadır. S. D. Ledyayeva, tezinde Kadim Rus dilinin savaş terminolojisine ait 315 sözcük ve ifadelerin çözümlemesini yapmıştır. Çözümlemesi yapılan bu sözcükler, anlam, kelime yapım, deyim yönünden karakterize edilmiştir; savaş söz varlığı ve deyimler dizisinde eş anlam sorunlarına ayrı yer verilmiştir (Sorokoletov, 2009: 13).

M. F. Tuzova'nın *XVII. Yüzyılın Yarıısı ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarıısı Rusça Savaş Söz Varlığı* (Russkaya voennaya leksika 2-y polovinu XVII- pervoy polovinu XVIII v.) adlı phd. tezinde özel bir inceleme konusu olmuştur. Savaş terminolojisinde yeni olguların tespiti ve XVII. yüzyıl- XVIII. yüzyılın ilk yarıısı Rus dilinde yer alan bu terminolojide sözcüksel ve anlamsal değişim kurallarının analizi M. F. Tuzova'nın çalışmasında ayrı bir yer tutmaktadır. Yine XVI. ve XVII. yüzyıl eserlerinde savaş terimleri, L. L. Kutinova, O. G. Porohova, D. A. Garibyan phd. tezlerinde araştırma konusu olmuştur. Bir başka önemli yapıt da 1962 yılında New York'ta P. Kovalev'in savaş söz varlığı grubundan hem sözcüklerin hem de ifadelerin geçtiği *XI-XIV Yüzyıl Kiev Dönemi Edebi Dilin Söz Varlığı* (Leksiçniy fond literaturnoi movi kiivs'kogo periodu XI-XIV st.) adlı kitaptır (Sorokoletov, 2009: 14).

A. K. Abdul'manova, D. A. Garibyan, V. V. İlyenko, L. L. Kutina, V. İ. Maksimov, S. A. Mart'yanova, O. G. Porohova, R. İ. Sidorenko, İ. S. Haustova bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Çağdaş savaş söz varlığı ve terminolojisinin özellikleri L. İ. Ahmet Sagirova *Savaş Olgusunun Deyimleri* (Frazzeologiya voennogo dela), Yu. A. Belçikov *Sosyo-politik Üslupta Savaş Terimleri* (Voennie termini v publitsistiçeskom stile), Ye. V. Brisina *Savaş Söz Varlığının Deyim Faaliyeti* (Frazzeologičeskaya aktivnost' voennoy leksiki), G. A. Buçina *Savaş Sözcüklerinin Metafor Yüzü* (Metaforičeskaya storona voennih slov), İ. A. Vorojeykina *Savaş Slengi* (Voenniy sleng), L. V. Gorban' *Savaş-Deniz Söz Varlığı* (Voенno-morskaya leksika), N. V. Yegorşina *Savaş Söz Varlığının Onomastik Yönü* (Onomasiologičeskiy aspekt voennoy leksiki), T. N. Zaytseva *Savaş Karakter Birimlerinin*

Sözcük-Üslup Araçları (Leksiko-stilistiçeskie sredstva edinits voennogo haraktera), O. A. Zaharçuk *Savaş Jargonu* (Voenniy jargon), T. G. Klikuşina *Silah Sınıflandırması* (Kategoriya orujiya), A. N. Kojin *Savaş Terminolojisinin Yapısal ve Anlamsal Özellikleri* (Strukturno-semantiçeskie osobennosti voennoy terminologii), S. A. Lazareviç *Savaş Jargonunun Anlamsal ve Sözcük Yapımsal Çözümlemesi* (Semantiko-slovoobrazovatel'nyy analiz voennogo jargona), A. V. Mirtov *Savaş Birimlerinin Morfolojik Sınıflandırılması* (Morfolojiçeskie kategorii voennih edinits), L. B. Olyadıkova, N. M. Orlova *Deniz Sözcük Varlığı* (Morskaya leksika), A. V. Stepanov, İ. M. Çıpan *Denizaltı Donanmasının Söz Varlığı* (Leksika podvodnogo flota) gibi bilim insanlarının çalışmalarında ele alınmıştır (Demidoviç, 2015: 27, 28).

Çağdaş savaş söz varlığının ve terminolojisinin yapısal ve anlamsal özellikleri ise A. N. Kojin tarafından incelenmiştir (Sorokoletov, 2009: 15). A. N. Kojin savaş terimlerini gruplara ayırmıştır:

1. Askerî faaliyet türlerine göre kişi anlamına gelen sözcükler (silah, birlik, askerlik ve askerî uzmanlık durumuyla ilişkisi): *otomatik tabancalı er* (avtomatçik) – makineli tüfekle silahlandırılmış savaşçı; *topçu* (artillerist)- topçu sınıfında hizmet eden kişi; *mayıncı*,(miner)- *mayın döşeme uzmanı*; *havan topu eri* (minometçik), havan topu kıtasında ve birliğinde hizmet eden kişi; *mitralyözcü* (pulemetçik), mitralyöz birliklerinde hizmet eden kişi, ayrıca mitralyöz temin eden kişi; *istihkâm eri* (saper)- askerî-mühendislik birliğinde hizmet eden ve istihkâm işiyle uğraşan kişi; *keskin nişancı* (snayper); *muhabereci* (svyazist)- ordu haberleşmelerinde hizmet eden kişi; *tankçı* (tankist) - tank ordularında hizmet eden kişi, tank mürettebatının bir üyesi ve diğerleri.

2. Ordu oluşum türlerini belirleyen sözcükler: *tabur* (batal'yon), *tugay* (brigada), *tabur* (divizion), *tümen* (diviziya), *batarya* (batareya), *manga* (otdelenie), *bölük* (vzvod), *alay* (polk), *bölük* (rota), *filo* (eskadril'ya).

3. Ordu mensuplarının hizmet ve görev durumunu nitelendiren sözcükler: *Er* (ryadovoy), *çavuş* (serjant), *başçavuş* (starşina), *teğmen* (leytenant), *yüzbaşı* (kapitan), *binbaşı* (mayor), *yarbay* (podpolkovnik), *albay* (polkovnik), *general* (general), *amiral* (admiral), *komutan* (komandir), *kumandan* (komanduyuşiy).

4. Askerî silah ve askerî teçhizat anlamına gelen sözcükler: *makinelî tüfek* (avtomat), *yivli tüfek* (vintovka), *bombaatar* (granatomet), *havan topu* (minomet), *alev makinesi* (ognemet), *mitralyöz* (pulemet), *bombardıman uçağı* (bombardirovşçik), *av uçağı* (istrebitel') - *savaş uçağı* (boevoy samolet), *torpidobot* (minonosets), *casus uçağı* (samolet-razvedçik), *güdümlü mermi* (samolet- snaryad), *tan* (tank), *mayın tarama gemisi* (tral'şçik).

5. Vuruş araçları anlamına gelen sözcükler: *uçak bombası* (aviabomba), *bomba* (bomba), *bomba-misket* (granata), *mayın* (mina), *kurşun* (pulya), *mermi* (snaryad), *lağım* (fugas)- *büyük yıkıcı gücü olan patlayıcı maddeli fişek* (zaryad), *düşmanın canlı gücünün hezimetini için topçu mermisi* (şarapnel).

6. Orduların operatif ve taktik kavramlarını (operativno-taktičeskie ponyatiya) belirleyen sözcükler: *Hücum* (ataka) – düşman gücünü yok etmek amacıyla canlı kuvvetle ve ateşli vasıtalarla saldırma; *bombardıman* (bombardirovka)- düşman hedeflerine havadan bombalı saldırı; *muharebe* (boy)- zafere ulaşmak için mücadele eden tarafların birliklerinin, kıt'alarının, büyük birliklerinin katî çarpışması; *kontratak* (kontrataka)- taaruz eden düşmana karşı müdafî orduların atağa geçmesi; *marş* (marş)- komutla gösterilen bölgeye birliklerin ve kıt'aların düzenli bir şekilde yer değiştirmesi; *hücum* (nastuplenie)- düşman üzerinde zafere ulaşmada çok önemli olan savaş harekâtları; *savunma* (oborona)- taaruz eden düşmanı püskürtmek, yer alan mevzileri korumak, katî bir hücumla geçiş hazırlığı için savaş harekâtları; *ricat* (othod)- belirli operatif- taktik sorunları çözmek için yer alan mevzilerden orduları geri çekme amacıyla baş komutanın emriyle yapılan savaş harekâtları; *keşif* (poisk)- düşmanla direkt irtibatla kara keşif harekâtları; *atış* (strel'ba)- ateşli silahlarla, havan toplarıyla, topçu vasıtalarıyla düşmanı yok etme ve demoralize etmek amacıyla ateş etmedir.

7. Tahkimat yapıları: *Yeraltı sığınağı* (blindaj)- canlı kuvveti ve kurşun, mermi, mayın, bomba, silahları korumak için yapı; *nokta* (dot)- uzun süreli ateş noktası; *siper* (okop)- canlı gücü ve silahları korumak ayrıca ateş mevzilerini yerleştirmek için sahra tipi yapı; *mevzi* (pozitsiya)- orduların yer aldığı arazi bölgesi; *hendek* (tranşeya)- uzun ve derin hendek biçiminde savunma yapısı; *çukur* (şçel')- dar hendek biçiminde mermi ve bomba parçalarından korunmak için geçici sığınak, siper (Demidoviç, 2015: 28-30).

Söz konusu çalışmanın çerçevesinde yapılan araştırmalar savaş terimlerinin tek anlamlı olmadıkları için bazı savaş birimlerinin daha açık tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. *Starşina* sözcüğü, bağlama göre hem askerî unvan hem de görev anlamına gelebilir. *Starşina* 1) çavuşların askerî unvanı; 2) bölükte görevli kimse. *Keskin nişancı* (snayper) terimi sadece *keskin nişancı* anlamına gelmez aynı zamanda özellikle mükemmel bir şekilde *keskin atış sanatına, kamufla etme ve gözlemlemeye sahip olan atış eğitimi almış atıcı* anlamına gelmektedir. Dürbünlü tüfekle silahlanan ve genellikle ilk atışta hedefe vuran kişidir. İkinci anlamı ise Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri'nde motorlu atış kıt'alarında askerî görev anlamına gelmektedir (Demidoviç, 2015: 31). Buradan savaş terimlerinde, bir terimin birden fazla anlamı olduğu için anlam karmaşası yaşandığı sonucuna varılmaktadır.

L.B. Olyadıkova, A.N. Kojin'in sınıflandırmasına iki tematik grup daha eklemiştir:

- 1) Savaşçının Teçhizatı Anlamına Gelen Sözcükler: denizci ceket (buşlat), resmi ceket (mundir);
- 2) Ödüller: madalya (*medal'*), nişan (*orden*) (Demidoviç, 2015: 31 akt. Olyadıkova).

Ye. V. Brısina kendi araştırmasında aşağıdaki gibi terminolojik savaş söz varlığı sınıflandırması vermektedir:

1.Orduların Kadro, Yer Değiştirme, Yapıyla İlgili Kavramları Belirten Sözcükler: *nizam* (stroy), *kanat* (flang), *cephe* (front), *bölük* (ryad), *saf* (şerenga), *hat* (liniya), *öncü* (avangard), *ileri karakol* (forpost); *manevra* (manevr), *atak* (*rıvok*), *sefer* (pohod); *ihtiyat* (rezerv).

2.Savaş Harekâtlarının Özelliği, Savaş Yürütme Yöntemleri ve Teknikleri, Savaş ve Operatif Harekâtların Yerine Getirilmesi, Savaş Harekâtları Anlamına Gelen Sözcükler: *yükleme* (naskok), *gedik* (proriv), *cebren geçme* (forsirovanie), *ricat* (otstuplenie), *hücum* (pristup), *saldırı* (şturm), *taaruz* (nastuplenie), *savunma* (oborona), *ateşe tutma* (obstrel), *çıkarılan birlik* (desant), *salvo* (zalp), *işgal etme* (okkupatsiya), *abluka* (blokada), *muharebe* (boy), *saldırı* (ataka), *atışma* (perepalka), *koçbaşı* (taran), *lağım açma* (podkop), *vurma* (udar), *bombardıman* (bombardirovka), *keşif* (razvedka), *pusu* (zasada), *kol* (dozor),

örtme kolu (zaslon), *örtü* (prikritie), *torpillemek* (torpedirovat'), *fethetmek* (zavoevivat'), *vurmak* (podbit'), *kuşatmak* (okrujit'), *cebren geçmek* (forsirovat'), *silahsızlandırmak* (obezorujit'), *vurmak-ateş etmek* (strelyat'), *teslim olmak* (sdavat'sya), *vurmak* (rubit'), *ateşe tutmak* (rasstreliyat'), *çatmak* (opolçat'sya), *taaruz etmek* (nastupat').

3. Düşmanın Canlı kuvvetlerini, Silahlarını, Takviyelerini Mağlup Etmek İçin Tertibat ve Araç Anlamına Gelen Sözcükler; Ateşli Silahlarla İlintili Kavramlar: *silah* (orujie), *top* (puşka), *mayın* (mina), *bomba* (bomba), *dinamit* (dinamit), *barut* (poroh), *mermi* (pulya), *mızrak* (kop'ye), *ok* (strela), *kılıç* (meç), *kalkan* (şçit'), *arpacık* (muşka), *hedef* (tsel'), *nişan alma* (pritsel), *ateş almama* (oseçka), *atış* (vistrel).

4. Askerî Harekâtlarla İlgili Bölge Anlamına Gelen Sözcükler ve Ordunun Savaş Desteği: *sınır*, *hat* (rubej), *ileri hat* (peredovaya), *muhafaza* (ohrana), *cephe gerisi* (tıl), *nokta*, *merkez* (post).

5. Savaşçıları Adlandıran Sözcükler:

1. Hizmet Türüne Göre: *silah taşıyan* (orujenosets), *avcı eri* (strelök), *nöbetçi* (časovoy), *davulcu* (barabanşçik), *süvari birliği* (dragun), *makineli er* (pulemetçik), *keşif birliği* (dragun);

2. Unvan ve Göreve Göre: *keşkin nişancı* (snayper), *er* (ryadovoy), *general* (general), *binbaşı* (mayor), *teğmen* (leytenant), *üst subay* (podporuçik), *ataman* (ataman);

3. Görev Süresine Göre: *emekli* (otstavnoy), *acemi er* (novobranets), *er* (rekrut);

4. Savaşta deneyime göre: *ateş altında olan* (strelyanıy), *savaşa girmemiş acemi* (neobstrelyanıy) (Demidoviç, 2015: 32).

G. A. Buçına, savaş söz varlığı bileşiminde üç temel sınıf belirlemiştir: devlet enstrümanı olarak ordu (armiya kak instrument gosudartsva), sosyal kurum olarak ordu (armiya kak sotsial'nyy institut), ordunun silahlandırılması ve teknik teçhizat (voorujenie i tehničeskoe osnaşçenie). Araştırmacı her tematik sınıflandırmanın içinde farklı ölçüde savaş söz varlığını spesifik alt sınıflandırmalara ve tematik gruplara ayırmıştır. Dilbilimci, çalışmasında *devlet enstrümanı olarak savaş* tematik grubunda iki alt grup belirlemiştir:

1. Devletler arası ve devlet içi ilişkilerin durumu (sostoyanie mejgosudartsvennih i vnutrigosudarstvennih otnoşeniy): *militarizm* (militarizm), *devleti silahlandırma ve silahsızlandırma* (voorujenie i razorujenie gosudartstva), *devletin askerî doktrini* (voennaya doktrina gosudarstva), *ülkenin askerî güvenliğini sağlamada devletin taktik ve stratejisi* (strategiya i taktika gosudartstva v obespeçenii voennoy bezopasnosti stranı), *haber alma ve askerî istihbarat servisi* (agenturnaya i voennaya razvedka), *tematik grupların söz varlığını bir araya getiren devletin savaş politikası* (voennaya politika gosudarstva).

2. Ordunun askerî harekâtları. Bu alt sınıf aşağıdaki tematik gruplardan oluşmaktadır: *savaşan tarafların toplanması bakımından devlet bölgesi* (territoriya gosudarstva po otnoşeniyu skopleniya protivoborstvuyuşçih storon), *düşman olan tarafların doğrudan silahlı çatışması* (neposredstvennoe voorujenie stolknovenie vraiduyuşçih storon), *savaş harekâtları, saldırı* (ataka), *taaruz* (nastuplenie), *savunma* (oborona), *zafer* (pobeda), *mağlubiyet* (porajenie), *savaş harekâtına katılanlar ve savaş sırasında konuşlandırılması, savaş esirleri* (uçastniki voennih deystviy i ih raspolojenie vo vremya boya, voennoplennie), *savaş stratejisi- harekâtlar* (operatsiya), *planlama* (planirovanie) ve *savaşın yürütülmesi* (vedenie voynı), *savaş taktiği* (voennaya taktika), *savaş hazırlığı ve yürütülmesi* (podgotovka ve vedenie boya), *keşif* (razvedka), *manevralar* (*manevrı*), *hava, kara, deniz ve çıkarma harekâtları* (vozduşnie, nazemnie, morskıe i desantnie operatsii).

Sosyal kurum olarak ordu (armiya kak sotsial'nyy institut): *Ordu türleri* (Roda voyska), *ordu birimleri* (voyskovıe yedinitı), *askerî kurumlar* (voinskie uçrejdeniya), *herhangi bir ordunun komutanları* (predstaviteli togo ili inogo roda voysk), *personel* (liçnyy sostav), *askerî üniforma ve teçhizat* (obmundirovanie i snaryajenie), *askerliğe çağırma* (prizıv na voennuyu slujbu), askerlik görevi gibi tematik gruplara ait adlandırmaların söz varlığını kendi içinde birleştirir.

Ordunun silahlandırılması ve teknik teçhizat tematik sınıfı iki alt grup içerir:

1. Ordunun sınıflandırılması: *ateşli silah* (strelkovoe orujie), *sahra topçusu* (polevaya artilleriya), *roket sistemleri*, *hava savunması araçları* (raketnie sistemı, sredstva PVO), *ateşli silahlı birlikler* (çasti ognestrel'nogo orujiya), *ateşli silahların özellikleri* (harakteristiki ognestrel'nogo orujiya), *mühimmat* (boepripası), *atış yapma* (proizvodstvo vıstrela), *patlama* (vzrıv);

2. Ordunun teknik teçhizatı (Tehničeskoe osnaşçenie armii): *yer ve yer altı yapıları* (nazemnie i podzemnie soorujeniya), *savaş helikopterleri* (boevie vertoletı), *taktik hava kuvvetleri* (taktičeskaya aviatsiya), *zırhlı araçlar* (bronetankovaya tehnika), *deniz üstü gemiler ve deniz altı sandallar* (nadvodnie korabli i podvodnie lodki), *savaş arabaları* (voennie maşını) *silah sistemlerinin savaş özellikleri* (boevie harakteristiki sistem voorujeniya), *savaş harekâtlarını yapma araçları* (sredstva obespeçeniya boevih deystviy), *radio- teknik araçlar* (radiotehničeskie sredstva) – *istihbarat* (razvedıvatel’noe sredstvo), *televizyon* (televizionnoe sredstvo), *navigasyon* (navigatsionnoe sredstvo), *lokasyon* (lokatsionnoe sredstvo), *haberleşme* (svyaz’) araçları, *kimyasal ve biyolojik silah* (himiçeskoe i biologiçeskoe orujie) (Demidoviç, 2015: 32-34 akt. Buçina). Savaş söz varlığı üzerine çalışan bilim insanları savaş sözcüklerini kendilerine göre sınıflandırarak, bu alandaki eksiklikleri gidermeye çalışmışlardır.

Kadim Rus dilinde işlenmiş askerî terimlerin büyük bir kısmı araştırmacıların çabalarıyla ortaya çıkartılmış ve tanımlanmıştır. Sözlükbirim (*leksema*) dizisi tarihi izlenmiştir. Rusça savaş söz varlığının Slav ve Kilise Slav kaynaklarıyla ilişkileri genel çerçevede tespit edilmiştir. Üstelik F. P. Filin, P. Ya. Çernih, S. D. Ledyayeva ve diğerleri tarafından Doğu Slav bölgesiyle bağlantılı Kadim Rusçanın savaş söz varlığının temel iskeleti olduğu ortaya konmuştur. A. İ. Gensorski, L. L. Kutina, O. G. Porohova, S. D. Ledyayeva ve diğerleri Rusça ve Eski Slavca sözcük unsurlarına ilişkin sorunları araştırmıştır. XV-XVII. yüzyıllarda Rusça söz varlığının incelenmesinde genel Rusça savaş terminolojisinin yapımına Lehçe etkisi (V. İ. Maksimov, V. V. İl’yenko) yabancı dillerden alıntılarının yeri ve rolü (A. İ. Sobolevski, İ. Ogiyenko, N. A. Smirnov, R. İ. Sidorenko, V. M. Taman’, G. Hüttel’-Vort ve diğerleri) üzerine sorunlar ön plana çıkmıştır (Sorokoletov, 2009:15).

Savaş söz varlığının belirli bir dizgesi olarak işlevsel sorunları, bu dizgenin gelişim ve iyileştirme sorunları, dizge içerisinde sözcüksel unsurların gruplandırılması ve ayrılması, savaşla ilgili kavramlar dizgesinin gelişmesi ve iyileştirilmesine dair süreçler hepsinden az incelenmiştir (Sorokoletov, 2009: 16).

T. V. Demidoviç’in *II. Dünya Savaşı Üzerine Yazılmış Edebi Eserlerde Savaş Söz Varlığının Anlam-Üslup ve Kültürdilbilim Yönü* (Semantiko-Stilistiçeskiy i Lingvokul’turologiçeskiy Aspektı İzuçeniya Voennoy Leksiki Na Materiale Hudojestvennoy Literaturı o Velikoy Oteçestvennoy Voyne) adlı tezi, D. A. Volotov’un

XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Rus Dilinde Fransızca Kökenli Savaş Söz Varlığı (Batal'naya Leksika Frantsuzskogo Proishojdeniya v Russkom Yazıke Pervoy Poloviny XIX. veka) adlı tezi ve A. V. Ulanov'un *XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başında Rus Savaş Söylemi: Yapı, Özellik, Evrim* (Russkiy Voyennyy Diskurs XIX- Naçala XX veka: Struktura, Spetsifika, Evolyutsiya) adlı tez çalışmaları son dönem savaş söz varlığına dair yapılan çalışmalar arasındadır.

Savaş söz varlığına dair çalışmalar yeterli sayıda olmasa da Filin bu süreci başlatmıştır. Savaşa dair edebi çalışmalar, günlükler, özellikle vakayinameler savaş söz varlığına dair çalışmalarda temel kaynaklar olmuştur.

2.2.2. Türkiye'de Savaş Söz Varlığı Araştırmaları

Türkiye'de savaş söz varlığına dair yapılan çalışmaların temelini genel itibari ile Türk dilinin bilinen ilk sözlüğü Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvanu Lugâti't Türk* (DLT) ve Yusuf Has Hacib'in özgün bir siyasetnamesi olan *Kutadgu Bilig* oluşturmaktadır.

DLT, sadece bir sözlük çalışması değildir. İçinde bulundurduğu zengin sözcük hazinesi ve gramer bilgileri ile sadece Karahanlı dönemi için değil tüm dönem için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. DLT, Türk boylarının ağızları hakkında bilgi vermesiyle diyalektolojik bir çalışma; Türk boyları hakkında bilgi vermesiyle etnolojik; köy, akarsu, göl, dağ adlarını da kapsamasıyla coğrafi, yer adlarının yanında kişi adlarına da yer vermesiyle onomastik bir çalışmadır (DLT, 1077/2018: Giriş). Tatarca savaş söz varlığının incelenmesinde de en eski kaynaklardan biri olarak kabul görmüştür (Safarov, 2015: 17).

Geniş çaplı bir sözlük çalışması olan DLT’de savaşa ve askerliğe dair sözcükler de sözlükte yerini almıştır. Bu sözcükler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

Çizelge 2.1. Dîvan-u Lugâti’t Türk’te Geçen Savaş Sözcükleri

Alpa.gut	Cesur savaşçı (DLT, 1077/2018).
Ay bitigi	Asker adlarının ve erzağının not edildiği defter (DLT, 1077/2018: 18).
Başak	Okun ve mızrağın ucundaki demir (DLT, 1077/2018: 162).
Başaklıg sünü	Temrenli mızrak (DLT, 1077/2018: 218).
Bulga.k	Düşmanların gelmesinden kaynaklı halk arasındaki kargaşa (DLT, 1077/2018: 204).
Bulun	Tutsak, esir (DLT, 1077/2018: 172).
Burı	Temrenin girişindeki ok sırtı (DLT, 1077/2018: 443).
Çawuş	Savaşta safları düzenleyen ve askerî zulüm yapmaktan uzak tutan kişi (DLT, 1077/2018: 158).
Çerig	Savaş düzenindeki saf (DLT, 1077/2018: 167).
Çıgılwar okı	Küçük ok (DLT, 1077/2018: 217).
Çuwga	Rehber ve komutan (DLT, 1077/2018: 184).
Kalwa	Temreni olmayan ve onun yerine ucu sivriltilmiş olan ok (DLT, 1077/2018: 185).
Kın	Kılıç ve bıçağın koyulduğu kap (DLT, 1077/2018: 147).
Kiş	Sadak (DLT, 1077/2018: 399).
Sançmak	Bozguna uğratmak (DLT, 1077/2018).
Sökme.n	Düşman saflarını yaran kahramanlara verilen lakap (DLT, 1077/2018: 192).
Sü	Askerler, ordu (DLT, 1077/2018: 438).
Sünü	Mızrak, kargı (DLT, 1077/2018: 497).
Sünüş	Kısa mızrak ve mızrakla yapılan savaş, döğüş (DLT, 1077/2018: 495).
Sünüşmek	Mızraklaşmak (DLT, 1077/2018: 511).
Tanuk	Savaşta kısa mızrakların ve bayrakların ucuna iliştilen ipek kumaş (DLT, 1077/2018: 496).

Çizelge 2.1. (devam) Dîvan-u Lugâti't Türk'te Geçen Savaş Sözcükleri

Temürge.n	Oğuzcada okun temreni (DLT, 1077/2018: 227).
Tıl	Düşmandan ele geçirilen adam (DLT, 1077/2018:146).
Togru	Kılıç, hançer ve bıçağın kabzaya sokulan kuyruğu (DLT, 1077/2018: 182).
Tokış	Savaş (DLT, 1077/2018: 158)
Tuğ	Sancak (DLT, 1077/2018: 400).
Tuğra.g	Savaş ve binicilik günlerinde hakanın askerlerine verdiği at (DLT,1077/2018: 202).
Tutgu.n	Tutsak, esir (DLT, 1077/2018: 190).
Uruş	Dövüş ve savaş (DLT, 1077/2018: 29).
Yagı	Düşman (DLT, 1077/2018: 357).
Yize.k	Askerlerin öncüsü (DLT, 1077/2018: 355).

DLT'de geçen *tıl* sözcüğü Rusçada *cephe gerisi* anlamına gelen *tıl* sözcüğüyle ilintili olabileceği ihtimalini akıllara getirmektedir. Rusça etimoloji sözlüklerine bakıldığında *tıl* sözcüğünün Türk kökenli dillerde *düşmandan ele geçirilen adam* anlamında kullanıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

İçinde barındırdığı sözlerle, betimlerle insanlığa evrensel olarak seslenen, savaş, asker ve kumandan konusuna değinen bir başka temel eser Kutadgu Bilig'dir. Eserde kumandanın cesur bir özellik taşıması gerektiği şu cümlelerle ifade edilmiştir: “*Korkak askerin cesaret alması için, kumandanın kahraman ve cesur olması lazımdır. Cesur insan korkakların başına geçer ve herkes ondan cesaret alır*” (Hacib, 2006: 110). Askerin, savaş meydanında kahramanca savaşması için öncelikle başında bulunan kumandanın ve hükümdarın askeri memnun etmesi gerektiği belirtilmiştir. “*Hangi Bey askerini memnun etmezse, kılıç da kınından çıkmaz*” (Hacib, 2006: 114). Çalışmada, orduların çok kalabalık olmaması gerektiği şu mısralarla ifade edilmiştir:

Kalabalık asker ve ordu başsız olur;

Bu başsız asker ve ordu cesaretsiz olur (Hacib, 2006: 123).

Düşmanı alt etmek için iki silahın var olduğu dile getirilmiştir.

“Her şeyden önce düşmana karşı hileye başvurulmalıdır; bu hile ağına düştüğü için, düşmanın varsa utancı, yüzü kızarsın. İkincisi, tedbirlilik ve uyanıklıktır; harpte kim ihtiyatlı davranırsa o galip gelir. Eğer düşmanın askeri çok ve seninki daha azsa, savaşta acele etme ve ona göre tedbir al. Anlaşmak imkânı varsa, onunla anlaş; yoksa zırhını giy, düşmana sıkı sıkı yapış ve onunla savaş. Gayret et, düşmanı rahat bırakma, mümkünse gece baskını yap; gece karanlığı içinde kuvvetinin az veya çok olduğunun kim farkına varacak?”. “Görünmeyen düşmanın şöhreti uzaktan büyük görünür; meydana çıkınca, onunla karşılaşanlar nazarında bu şöhret küçülür” (Hacib, 2006: 124).

Çalışmada düşmanın küçünmemesi üzerine ise “Düşmanım küçüktür diye, sen ihmalkâr davranma; ‘Niçin korkayım?’ diyerek de övünme! Düşmanın varsa, onu ihmâl etme; düşmana karşı düşmanca hareket et; iyi huylu insana karşı da yumuşak ol.” söylenmiştir (Hacib, 2006: 168). Eserde savaşa dair bir bakıma savaş sanatı niteliğinde bilgiler mevcuttur. Kadim bir eser olması özelliğiyle de kendisinden sonra gelen çalışmalar için kılavuzluk etmiştir.

Abdülkadir Donuk’un *Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler* (Donuk, 1988) adlı eseri bir başka önemli çalışmadır. *İdari Unvanlar ve Terimler, Askerî Unvan ve Terimler* olarak kategorize edilen çalışmada genel itibarıyla Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig ve DLT kullanılmıştır. Bunların dışında Donuk, terimlerin açıklamasını verirken Çin, Latin, Bizans, Ermeni, Gürcü, İslam ve Rus kroniklerine de başvurmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde askerî terimlere yer verilmiştir. Çalışmada aşağıdaki terimler sunulmuştur:

Çizelge 2.2. Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

Akıncı	Akmak fiilinden <i>baskın</i> anlamını ifade etmektedir. DLT’de <i>geceleyin düşmanı basan asker</i> anlamı verilmiştir (Donuk, 1988: 93).
Alp	Kahraman, cesur, yiğit (Donuk, 1988:93).
Alpak yay	Yay türü (Donuk, 1988: 94).
At çermetmek	At kuyruğunu düğümlemek (Donuk, 1988: 94).
Atlıg	Süvarilere verilen ad (Donuk, 1988: 94).

Çizelge 2.2. (devam) Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

Ay bitiği	Askerin isminin ve yiyeceğinin kayıt edildiği defter (Donuk, 1988: 94).
Ayrıç	İki çatallı ok (Donuk, 1988: 95).
Azak (azuk)	Ok (Donuk, 1988: 95).
Bağır	Yay kavisinin orta bölümü (Donuk, 1988: 95).
Balçak	Kılıç kabzası (Donuk, 1988: 95).
Basıg	Gece baskınında düşmanın yakalanacağı yer (Donuk, 1988: 95).
Başak	Okun ve mızrağın ucundaki demir, temren (Donuk, 1988: 95).
Başnak er	Başında miğfer, üstünde zırh olmayan kimse (Donuk, 1988: 95).
Beçkem/perçem	Savaş günlerinde yiğitlere takılan alamet, belge (Donuk, 1988: 95).
Belinğ	Düşmanın gelmesinden kaynaklanan halkta yaşanan korku (Donuk, 1988: 96).
Berge/ bergü	Kamçı, kırbaç (Donuk, 1988: 96).
Böğde/bükte	Hançer (Donuk, 1988: 96).
Bögürlemek	Düşman karşısına çıkmadan bir manevrayla sağdan saldırmaya Türkler tarafından verilen ad (Donuk, 1988: 96).
Bulgak/bulgaş	Karışıklık (Donuk, 1988: 96).
Bulun/bolun	Esir (Donuk, 1988: 96).
Çabış	Çavuş (Donuk, 1988: 92).
Cıda /çıda	Mızrak, süngü, kargı (Donuk, 1988: 97).
Çalış	Muharebe (Donuk, 1988: 97).
Çeriğ/çeri	Genellikle ordu anlamında kullanılan sözcüğün aslında “savaş nizamında düzenlenmiş askerî güç” anlamında kullanılması gerektiği belirtilmiştir (Donuk, 1988: 97).
Çığılwar okı	Bir tür küçük ok (Donuk, 1988: 97).
Çırguy	Ok temreninin kalın olan yeri (Donuk, 1988: 97).
Çoğı	Savaş, ihtilaf, mücadele (Donuk, 1988: 97).
Çokal	Zırh altına giyilen ipekli hırka (Donuk, 1988: 97).

Çizelge 2.2. (devam) Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

Çuram	Diğerlerine göre daha uzağa giden hafif ok atışı (Donuk, 1988: 98).
Eğir /eğril	Kuşatmak (Donuk, 1988: 98).
Gez	Çatal, okun kirişe takılan kertiği (Donuk, 1988: 98).
Gönder	Mızrak, kargı (Donuk, 1988: 98).
İlgar/yılgar	Baskın, hücum (Donuk, 1988: 98).
Işuk /aşuk/ yaşuk	Miğfer (Donuk, 1988: 98).
İçkin er/içik içi	Savaşta kendi isteğiyle teslim olan mülteci (Donuk, 1988: 98).
İm	Parola (Donuk, 1988: 98).
Kaçut	Kısa mızrak (Donuk, 1988: 99).
Kalwa	Temren yerine yuvarlak tahta parçası olan ok (Donuk, 1988: 99).
Karaçur	Kılıç (Donuk, 1988: 99).
Karakçı kargu/karguy	Gözleyici, muhafız (Donuk, 1988: 99).
Karvı ya	İnce yay türü (Donuk, 1988: 99).
Katutluğ ok	Temrenine zehir bulaştırılmış ok (Donuk, 1988: 99).
Kedük	Miğferin altına giyilen tüyden yapılmış takke (Donuk, 1988: 100).
Keriş	Savaşta dayanma (Donuk, 1988: 100).
Kerjü	Tüfikle atılan yuvarlak taneler (Donuk, 1988: 100).
Kesme	Geniş ok temreni (Donuk, 1988: 100).
Keş/kiş	Okluk, sadak (Donuk, 1988: 100).
Kılıç- kamçı	İçinde kılıç bulunan kamçı (Donuk, 1988: 100).
Kır-yağı	Gizli düşman (Donuk, 1988: 100).
Kıyım	Düşmanın gelmesi yüzünden halkın dehşete düşmesi (Donuk, 1988: 100).
Kiş kurman/kurman	Ok ve yay için kap, sadak (Donuk, 1988: 100).
Koguş	Okları parlatmak için kullanılan aygıt (Donuk, 1988: 101).
Kol	Kılıcın üzerindeki yol biçimindeki oygu (Donuk, 1988: 101).
Korug (k)	Hükümdarın atlarının otlatıldığı yer (Donuk, 1988: 101).
Koş-at	Hakan yanındaki yedek at (Donuk, 1988: 101).

Çizelge 2.2. (devam) Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

Kovşamak	Oku sağlamlaştırmak için yapılan yağlama işine verilen ad (Donuk, 1988: 101).
Körüg	Haberci, casus (Donuk, 1988: 101).
Kur	Silah (Donuk, 1988: 101).
Kurgan/korgan	Kale veya mezar tümseği (Donuk, 1988: 101).
Kuruglug(k)	Sadak, okluk (Donuk, 1988: 102).
Kuyag	Zırh (Donuk, 1988: 102).
Kur, sıta	Mızrak (Donuk, 1988: 102).
Kübe- yarık	Tüm vücut zırhı (Donuk, 1988: 102).
Küzet	İki saatlik nöbet zamanı (Donuk, 1988: 102).
Örpek	Mızrağın ucundaki tuğ (Donuk, 1988: 102).
Örüg	Konak yeri, menzil (Donuk, 1988: 102).
Qanuştı	Muharebe meydanında dönüp düşmana saldırma (Donuk, 1988: 102).
Sak-sak /sakçı	Nöbetçinin ve bekçinin kaleyi ve atı korumak adına uyanık olmasını emreden söz, nöbetçi, muhafız (Donuk, 1988: 102).
Say /say-yarık, yarık	Zırh (Donuk, 1988: 102).
Sıgır / sağır	Sürgün avı, sürgüne avı sırasında hayvanların biriktikleri yer (Donuk, 1988: 103).
Sıta	Mızrak (Donuk, 1988: 103).
Sokım	Üç taraftan delinerek okun üzerine koyulan ağaç parçası (Donuk, 1988: 103).
Sökmen	Yiğitlere verilen unvan ve düşman saflarını yarmak anlamında kullanılan terim (Donuk, 1988: 103).
Sü	Ordu (Donuk, 1988: 103).
Sü –elt	Orduyu ileri sürmek (Donuk, 1988: 103).
Süle-	Ordu sevk etmek (Donuk, 1988: 103).
Sület	Ordu sevk ettirmek (Donuk, 1988: 103).
Süngü /sünüg	Süngü, mızrak (Donuk, 1988: 104).
Süngüş/ süngiş/ sünüş	Savaş, muharebe (Donuk, 1988: 104).
Tanğuk	Savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş

Çizelge 2.2. (devam) Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

	(Donuk, 1988: 104).
Temürg (k)en	Ok temreni (Donuk, 1988: 104).
Tezgi/ tezik	Düşmanın gelmesiyle halkta oluşan panik (Donuk, 1988: 104).
Tıngçı/tingçi	Casus (Donuk, 1988: 104).
Til	Savaşta düşman tarafından haber almak için tutulan adam, tutsak, casus (Donuk, 1988: 104).
Tili	Ok temreni üzerine sarılan sırim (Donuk, 1988: 104).
Tirilgü yir	Askerin sefer amacıyla toplandığı yere verilen ad (Donuk, 1988: 105).
Tolum	Silah (Donuk, 1988: 105).
Toz	Yaylara sarılan sırim (Donuk, 1988: 105).
Tugzağ	Savaş zamanında askerin binmesi için hakan tarafından verilen at (Donuk, 1988: 105).
Tura	Kalkan, siper (Donuk, 1988: 105).
Turğak	Nöbetçi (Donuk, 1988: 105).
Tutgak	Geceleyin düşmanın gözcülerini ve ileri karakollarını yakalamak amacıyla çıkarılan atlı bölük (Donuk, 1988: 105).
Tümen	Onbin kişilik askerî birliğe verilen ad (Donuk, 1988: 106).
Tüwek	Tüfek (Donuk, 1988: 105).
Ulaga	Savaş atı (Donuk, 1988: 106).
Ulun/ulunluğ er	Temrensiz ok (Donuk, 1988: 106).
Urungu	Savaşçı (Donuk, 1988: 106).
Ükek	Savaş için hazırlanmış şehrin etrafındaki burç (Donuk, 1988: 106).
Ülker-çeriğ	Savaş usulünde bir hile tipi (Donuk, 1988: 107).
Ürkün	Düşmandan dolayı bodun arasına düşen korku (Donuk, 1988: 107).
Ya/ yaçı	Yay (Donuk, 1988: 107).
Yadag	Yaya, piyade (Donuk, 1988: 107).
Yalma	Kaftan (Donuk, 1988: 107).

Çizelge 2.2. (devam) Eski Türk Devletlerinde İdari ve Askerî Unvan ve Terimler Adlı Çalışmada Geçen Savaş Sözcükleri

Yarak/ yaraklığ	Silah (Donuk, 1988: 107).
Yarık/ yaruk	Zırh (Donuk, 1988: 107).
Yarınça	Mızrak (Donuk, 1988: 108).
Yasıç	Mızrak, yassı ve uzun temren (Donuk, 1988: 108).
Yasık	Yay kılıfı (Donuk, 1988: 108).
Yaşlag	Pusu (Donuk, 1988: 108).
Yatgak	Muhafız, saray muhafızı, bekçi (Donuk, 1988: 108).
Yelimen/ yalıman	Dağınık şekilde yapılan çapul (Donuk, 1988: 108).
Yelme	Öncü, keşif kolu, süvari (Donuk, 1988: 108).
Yeten	Ok atılan tahta yay (Donuk, 1988: 109).
Yetüt	Savaşta ihtiyaç duyulduğu anda gerekli yere gönderilen takviye kuvvet (Donuk, 1988: 109).
Yezek/yizek	Öncü, askerin önde giden bölüğü (Donuk, 1988: 109).
Yol yelimlemek	Öncü öncüsü (Donuk, 1988: 109).
Yortug	Muhafız alayı (Donuk, 1988: 109).
Yüg/yük/ yök/yüng/ yülek	Ok yeleği, okun arkasına ilıştırılan ve hedefe gitmesini sağlayan tüy (Donuk, 1988: 109).

Savaş söz varlığı araştırmasında DLT ve Kutadgu Bilig olmak üzere iki temel eserden faydalanan çalışmaların başında Mehmet Zeki Pakalın'ın üç ciltlik *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü* gelmektedir. Bu geniş kapsamlı çalışmada sözcüklerin ve deyimlerin açıklamalarına yer verilmekle birlikte örnek kullanımlar da yerini almıştır. Çalışmada sadece askerî terimler ve deyimler değil; edebi, idari ve saraya dair sözcük ve deyimlere de rastlanmaktadır. Çalışmada rastlanılan savaşa dair belli başlı sözcükler ve deyimler şu şekildedir:

Çizelge 2.3. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Acemi Oğlanlar	Yeniçeri ocağında yer almak üzere esirlerden ya da devşirme usulüyle Hıristiyanlardan toplanan çocuklara verilen ad (Pakalın I, 1993: 7).
Ağa Bölüğü	Yeniçeri teşkilâtında önemli bir mevki sahibi olan İstanbul ağasının odasına verilen ad (Pakalın I, 1993: 22).
Ağa Nöbetçisi	Yeniçeri ağasının emir çavuşu niteliğinde bulunan kişiye verilen unvan (Pakalın I, 1993: 24).
Ağa Paşa	Vezir olan yeniçeri ağaları için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 24).
Ağa Sancağı	Yeniçeri ağasına ait sancağa verilen ad (Pakalın I, 1993: 24)
Ağa Yamağı	Yeniçeri ağasının yanında yer alan emir çavuşuna verilen ad (Pakalın I, 1993: 24).
Akın	Keşif, yağma amaçlı yabancı topraklara yapılan askerî harekâta verilen ad (Pakalın, 1993: 35,36).
Akıncı	Keşif, yağma amaçlı yabancı topraklara akın yapan kişiye verilen ad (Pakalın, 1993: 36).
Akit	Ok atma esnasında parmakların bükülmesine denilmektedir (Pakalın, 1993: 40).
Alarga	Eskiden kullanılan menzil toptarından birinin adıdır (Pakalın I, 1993: 44).
Alay	Kalabalık bir topluluğu ifade eden sözcük terim olarak askerî teşkilatta kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 44).
Alay Bağlamak	Ordunun düşman karşısında, harekete geçmeden emir ve kumanda beklemesi ve merasimde alayın tamamen tertipli ve düzenli olmasına denilmektedir (Pakalın I, 1993: 45).
Alay Emni	Yüzbaşından büyük, binbaşından küçük askerî kâtip sınıfından vazife unvanına verilen addır (Pakalın I, 1993: 45).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Alay Erkânı	Başta miralay gelmek üzere alayı oluşturan taburların binbaşılıarı ile birlikte alay müftüleri ve alay kâtipleri gibi yüksek rütbeliler için kullanılan tabirdir (Pakalın I, 1993: 45).
Alay Göstermek	Eskiden geçit resmine verilen ad (Pakalın I, 1993: 45).
Alay İmamı	Alayın birinci taburunun imamına verilen ad (Pakalın I, 1993: 45).
Alay Sancağı	Bir alaya özgü olan sancak ve resmi günlerde gemileri donatmak adına açılan rengârenk bayraklar için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 46).
Alem	Sancak, bayrak makamında kullanılan tabirdir (Pakalın I, 1993: 47).
Alemdar	Bayrak taşıyanlar için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 49).
Altı Bölük	Yeniçeri askerinin süvari kısmını oluşturan ve Ehna-yi Sipahiyan adını alan altı bölüğe verilen addır (Pakalın I, 1993: 53).
Anadolu Ağası	Yeniçeri ocağında üst rütbeli subaylardan birinin adıdır (Pakalın I, 1993: 60).
Arkebüz	Osmanlılar tarafından kullanılan fitilli tüfek (Pakalın I, 1993: 80).
Arpacık	Namlu üzerindeki nişana verilen ad (Pakalın I, 1993: 84).
Asakir-i Mansure-i Muhammediye	İkinci Sultan Mahmud'un yeniçeri ocağını kaldırıp yerine kurduğu düzenli askeri birliğe verilen ad (Pakalın I, 1993: 92).
Asesbaşı	Yeniçeri ocağındaki resmî ve askerî vazifesi dışında şehrin güvenliğınden de sorumlu yirmi sekizinci ortanın çorbacısının adıdır. Polis müdürüne tekabül etmektedir (Pakalın I, 1993: 93).
Avcı	Yeniçeri ocağını oluşturan otuz üçüncü sekban bölüğüne verilen ad (Pakalın I, 1993: 114,155).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde Geçen Savaş Sözcükleri

Azab	Çeşitli işlerde kullanılan askerler için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 128). Azabların en büyük amirine ise Azab Ağası adı verilmektedir (Pakalın I, 1993: 131).
Azab Çağdırtmak	Azab adı verilen piyade askerinin silahlaltına çağırılması için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 131).
Balyemez	Osmanlılarda bir süre kullanılan uzun menzilli topun adı (Pakalın I, 1993: 157).
Barutluk	Barut taşımak için kullanılan kabın adı (Pakalın I, 1993: 160).
Başbinbaşı	Asakir-i Mansure-i Muhammediye adlı askerî teşkilâtta “tertîp” adı verilen sekiz alayın başında yer alan kişi (Pakalın I, 1993: 160, 161).
Baş Bölükbaşı	Yeniçeri ocağı teşkilâtında ağa bölüklerini komuta eden ve bölükbaşı taşıyan subayların en kıdemlilerine verilen ad (Pakalın I, 1993: 161).
Başçavuş	Yeniçeri ocağının ağa bölüklerinden beşinci bölüğün komutanı ve bütün ocağın başçavuşu (Pakalın I, 1993: 161).
Başeski	Yeniçeri ocağında orta ya da bölük efradının en eski ve kıdemlisine verilen ad (Pakalın I, 1993: 163).
Başhaseki	Hasekilerin en kıdemlisine verilen ad (Pakalın I, 1993: 164).
Başbozuk	Savaş durumunda orduya katılan gönüllü askere verilen ad. Önceden taşradan İstanbul’a gelip yersiz yurtsuz bir şekilde dolaşan kişiler için de kullanılmış olup daha sonra bu kullanım kalkmıştır (Pakalın I, 1993: 164,165).
Baş Kara Kollukçu	Küçük çavuşlara kara kollukçu adı verilirdi. Yeniçeri ocağının bölük ve ortalarındaki kara kollukçuların başlarına verilen kişiye ise baş kara kollukçu denilmiştir (Pakalın I, 1993: 166).
Baş Odabaşı	Yeniçeri ocağını oluşturan ağa bölükleri odabaşılarının en

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	kıdemlisine denilirdi (Pakalın I, 1993: 169).
Bayraktar	Bayrak taşımakla yükümlü olan kişiye verilen ad (Pakalın I, 1993: 181).
Becaleşka	XVI. yüzyılda kullanılan bir top çeşidi (Pakalın I, 1993: 184).
Beçe	Esirlerden askerliğe alınmayan erkekler için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 184).
Bedaloşka	Eskiden kullanılan bir top adı (Pakalın I, 1993: 184).
Bedel-i Nakdi	Fiilen yapılan askerlik hizmetinin para ile yapılmasını ifade eden bir kullanımdır (Pakalın I, 1993: 186).
Bedergâh	Acemi ocağı içinde ve dışında çeşitli hizmetler için verilmiş olan acemilerin, yeniçeri ocağına kayıt ve kabulleri için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 187).
Bekter	Osmanlılarda XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başında cebe yerine kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 202).
Berküstüvan	Farsça sözcük, savaş sırasında atlara örtülen zırh anlamında kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 208).
Beşlu	Beş akçe ulufeli yeniçerilere verilen addır. Bunların serdergesine yani amirine ise beşlu ağası denilmekteydi (Pakalın I, 1993: 211).
Beytûmalcı	Yeniçeri ocağı kesiminden ölenlerin muhallefatı ² işleriyle ilgilenen için kullanılan tabirdir (Pakalın I, 1993: 226).
Boyunluk	Eskiden zırh olarak hayvanın boynuna takılan bir kalkan çeşididir (Pakalın I, 1993: 241).
Bozdoğan	Silahın icadından önce savaş aleti olarak kullanılan gürzün Türkçe adıdır. Şeşper ve topuz olarak da kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 241).
Bölük	Kısım, sınıf, parça anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 242).
Bölük Ağası	1908 Temmuz inkılabından önce bölük komutanı

² Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mallar için kullanılan terimdir.

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	anlamında kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 242).
Bölükbaşı	Yeniçeri ocağı teşkilâtında ağa bölüklerinin bölük komutanlarına verilen addır (Pakalın I, 1993: 242).
Bölük Emini	Çavuş ile onbaşı arasındaki ast subaya verilen unvan (Pakalın I, 1993: 243).
Börk	Beyaz çuhadan veya keçeden yapılan yeniçerilerin kullandığı başlığın adı (Pakalın I, 1993: 243).
Cebe	Zırh anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 261).
Cebeci	Savaş aletleri yapan, muhafaza eden, savaş anında mevzilere ve tabyalara sevkini yapan ordu mensubuna verilen addır (Pakalın I, 1993: 262).
Cebecibaşı	Eski Osmanlı ordusunda kapıkulu denilen hassa askerlerinin piyade kısmında olan cebecilerin amiridir (Pakalın I, 1993: 262).
Cebeci Ocağı	Cebecilerin ait oldukları teşkilâtın adıdır (Pakalın I, 1993: 263).
Cebehane	Eskiden silah ve savaş aletlerinin saklandığı yere verilen ad (Pakalın, 1993: 264).
Cebelu	Tımar sahiplerinin sefer anında kendileri dışında götürmek zorunda oldukları savaşçılara verilen addır (Pakalın, 1993: 264).
Cebelu Bedelliyesi	Sefere gitmeyen tımar ve zeamet sahiplerinden alınan bedel parası için kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 265).
Cebhanelik	Barut, mermi, top güllesi ve çeşitli harp aletlerinin saklandığı yer (Pakalın I, 1993: 265).
Cemaat-i Humbara	Rihteciyân-ı Cebeci ocağı arasında ayrı bir sınıf olan humbara yapanlar için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 276).
Cerahor	Osmanlılar tarafından ordu hizmetlerinde kullanılan ücretle çalışan Hristiyanlara verilen addır. Ayrıca eldeki güç yetmediğinde paralı toplanan askere de bu ad verilmiştir (Pakalın I, 1993: 280).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Ceribaşı	Küçük ocakların ve müfrezelerin başında bulunanlara verilen addır (Pakalın I, 1993: 281).
Cevşen	Zırh anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 284).
Cihad-ı Mukaddes	Din uğruna yapılan savaşlar için kullanılan ifade (Pakalın I, 1993: 291).
Cirdaval	Eskiden cirit oyunlarında ve savaşlarda kullanılan ucu demirden olan uzun mızrağın adı (Pakalın I, 1993: 294).
Cirit	Silahın icadından önce süvariler tarafından kullanılan mızrağın adıdır (Pakalın I, 1993: 295).
Civelek	Yeniçeri askerleri arasında delikanlı olanlara, yaver anlamına gelen civelek ifadesi kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 297).
Curde Askeri	Hacılar kafilesi yanında yer alan muhafız askerleri için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 310).
Cümdi	Binicilikte yeteneği olanlar için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 317).
Cümdi Başı	Süvarilik ve binicilik işlerinde en üst amir anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 317).
Çadırcı	Yeniçeri ocağında çadır yapanlara verilen ad (Pakalın I, 1993: 320).
Çakmaklı	Ağızdan doldurulan, çakmağın taşa çarpmasıyla kıvılcım ortaya çıkaran, ilk icat edilen silahlardandır (Pakalın I, 1993: 323).
Çakmaklı Havan	Havan toplarının küçük türlerinden biridir (Pakalın I, 1993: 323).
Çavuş- ı Büzürk	Yeniçeri ocağı subaylarından birinin adı ve ağa bölüklerinden beşinci bölüğün kumandanı (Pakalın I, 1993: 338).
Çavuş-ı Miyane	Orta çavuş da denilen yeniçeri ocağı subaylarından biridir (Pakalın I, 1993: 339).
Çergeci	Yeniçeri ocağını oluşturan 196 ortadan on yedinci

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	cemaatin unvanıdır (Pakalın I, 1993: 353).
Çerge-i Sekban	Yeniçeri ocağında sekbanların kullandıkları hafif çadır türü (Pakalın I, 1993: 353).
Çeri	Asker, halk anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 353).
Çeribaşı	Sipahi, müselleme, voynuk, evlad-ı fatihan ve emsal askerî kuruluşlarda subaylardan birinin adıdır (Pakalın I, 1993:353).
Çeri Sürücüleri	Sipahilerin küçük zabıtlarından birine verilen addır (Pakalın I, 1993: 354).
Çete	Akıncı komutanının katılmadığı küçük kuvvetler tarafından yabancı ülkelere yapılan akınlara verilen addır (Pakalın I, 1993: 356). Yapılan bu eylem için ise çeteye gitmek tabiri kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 357).
Çevgân	Eğri başlı bir çeşit cirite verilen addır (Pakalın I, 1993: 359).
Çıplak	Yeniçerilerde hizmete girmek üzere nöbetle soyunan erler için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 362).
Çifte Dolap	Yeniçeri ağalarına özgü harem dairesi kapıcısının yerine kullanılan addır (Pakalın I, 1993: 363).
Çifte Etıbbâ	Askere çağırılan askerlerin muayenesini yapan tıp heyeti için kullanılmaktadır. Bu muayene sonucunda verilen rapora ise <i>çifte etıbbâ raporu</i> denilmektedir (Pakalın I, 1993: 363).
Çokman	Eskiden savaşta kullanılan büyük, iri başlı kalın çomağa verilen ad (Pakalın I, 1993: 379).
Çorbacı	Kapıkulu ocaklarında çıkış yeri olan 31 bölüklü acemi ocağı ile Osmanlı ordusunun piyade askerini oluşturan bölük subaylarının adıdır. Çorbacıların başına giydikleri serpuş için ise <i>çorbacı keçesi</i> ve <i>çorbacı üsküfû</i> tabiri kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 380).
Çöğürücü	Yeniçeriler arasında saz şairleri arasında kullanılan ifadedir

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	(Pakalın I, 1993: 381).
Çuha Çavuşu	Yeniçeri ocağı için yaptırılan çuhanın üretimini denetleyen memur için kullanılan ifadedir. Kullanılan bir başka ifade ise çuha emindir (Pakalın I, 1993: 384).
Çuhadar-ı Bab-ı Ocak	Yeniçeri ocağının resmî dairelerdeki işlerini takip eden kişi için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 384).
Dalkılıç	Düşman ordusu içine dalan veya kuşatılan kaleye giren askerlere verilen addır. Bu askerlere <i>serdengeçti</i> de denilmiştir (Pakalın I, 1993: 389).
Dane	Eskiden gülle yerine kullanılan bir ifadedir. Mermi sözcüğü de kullanılmıştır. İçinde misket bulunanlara <i>şarapnel</i> denilmiştir (Pakalın I, 1993: 392).
Debbabe	Kale duvarlarına yaklaşıp delmek ya da tahribat yapmak için kullanılan savaş aletlerinden biridir (Pakalın I, 1993: 408).
Debboy	Silah ve elbise ambarı anlamına gelmektedir. Debboy işlerine bakan kişiye ise debboy memuru denilmektedir (Pakalın I, 1993: 409).
Defter-i Nanhor	Yeniçeri yetimlerine verilen tahıl ya da bedeliyle ocaktan aldıkları para için ocakta tutulan defter için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 420).
Değnek	Taşradaki kullukların muhafızlarına değnek denmektedir. Bunun için yasakçı sözcüğü de kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 420).
Delil	Rumeli'de ilk olarak teşkil olunan hafif süvari sınıfına verilen addır (Pakalın I, 1993: 420).
Derin Hedef	Nişangâh yerine kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 427).
Deveci	Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan 29'uncu ortaya verilen addır (Pakalın I, 1993: 434).
Devir atı	Yeniçeri ocağının subaylarından olup devşirme toplamaktan sorumlu olan İstanbul ağasına üç senede bir

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	Padişah ahırından verilen at için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 436).
Devşirme	Saray hizmetlerinde ve yeniçeri ocağında yer almak üzere toplanan Hristiyan çocukları için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 444).
Devşirme Ağası	Devşirme adı verilen Hristiyan çocuklarını toplamakla görevli olan memura verilen addır. Bunun için padişah tarafından verilen fermana ise <i>devşirme fermanı</i> denilmektedir (Pakalın I, 1993: 448).
Dik Ateşli Top	Kısa veya orta namlulu, birkaç mermi atabilen ve birkaç barut haklı topa denilmektedir (Pakalın I, 1993: 450).
Dipçik	Ağızdan dolma tüfekleri doldurup boşaltmak için yapılan, tüfeğin namlusuna sokulan ucu vidalı ve çengelli değneğe verilen addır (Pakalın I, 1993: 452).
Dirliği Çalınmak	Yeniçeri ocağı mensuplarının cezai olarak ulufelerinin kesilmesi için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 455).
Divan-ı Harp	Askerler tarafından işlenen suçların muhakemesine bakan askerî yargılamaya verilen addır (Pakalın I, 1993: 462).
Divan-ı Harbi Örfi	Örfi idare zamanında kurulan askerlerden oluşan mahkemeye verilen addır (Pakalın I, 1993: 462).
Dizçek	Eskiden savaşlarda dizleri korumak için bacakların üst kısmına takılan zırhtır (Pakalın I, 1993: 469).
Domuz Ayağı	Topların haznelerinden mermiyi çıkarmak için kullanılan pervaneli mengenalere verilen addır (Pakalın I, 1993: 473).
Döğen	Silahın icadından önce kullanılan savaş aletlerinden birinin adıdır (Pakalın I, 1993: 474).
Duhancı Başı	Yeniçeri ağasının tütüncü başısının adıdır (Pakalın I, 1993: 479).
Dümdar	En arkada bulunan asker müfrezesine verilen addır (Pakalın I, 1993: 485).
Düyme	Eski toplarda topu tutmak için baş tarafına yapılan kabzaya

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	benzer parçaya denmektedir (Pakalın I, 1993: 487).
Düzen Akçası	Acemi oğlanlardan kapıya yeni çıkmış olanlara bir başka deyişle yeniçeri ocağına kayıt olmaya verilen para için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 491).
Edik	Sefere giderken <i>çedik</i> üzerine giyilen çizmenin diğer adıdır (Pakalın I, 1993: 505).
Efendi Dairesi	Yeniçeri kâtibinin dairesinin adıdır. Efendi kapısı da bir diğer adıdır (Pakalın I, 1993: 507).
Efendi Dairesi Kâtipleri	Yeniçeri kâtibinin dairesinde yazı işleriyle ilgilenen kişiler için kullanılan tabirdir (Pakalın I, 1993: 507).
Efrad-ı Müstebdelf	Silahlı kuvvetlerde çalışan birinin askerlik görevini bitirenler için kullanılır (Pakalın I, 1993: 507).
Efrad-ı Redife	Eski askerlik teşkilâtında <i>redif</i> adı verilen askerlik sınıfında bulunanlar için kullanılmıştır (Pakalın I, 1993: 508).
Efvah-ı Nariye	Top, tüfek, tabanca ve bu türden olan silahlar için kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 508).
El Humbarası	Eskiden kullanılan savaş aletlerinden biridir. Humbara yuvarlak, içi boş olarak yapılan, barutla demir ve kurşun parçaları doldurulan bir çeşit güllüdür (Pakalın I, 1993: 518).
Emir-i Alem	Eyalet sancaklarını koruyan subayın adıdır (Pakalın I, 1993: 526).
Erkan-ı Harbiye Dairesi	Görevi orduyu hazırlama, asker toplama ve terfi işleri olan bir dairedir (Pakalın I, 1993: 545).
Esame Defteri	Yeniçeri ocağı efradının isim ve uluflerinin kaydedildiği defterin adıdır (Pakalın I, 1993: 547).
Eşkal Defteri	Yeniçeri ocağında ve saray hizmetlerinde kullanılmak üzere devşirilen acemi oğlanların isim ve kimliklerini gösteren defterin adıdır (Pakalın I, 1993: 560).
Eşkinici	II. Mahmut Sultan'ın yeniçeri ocağından ayrılmak şartıyla

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	oluşturulan askerler için kullanılan bir tabirdir (Pakalın I, 1993: 560). Amirlerine ise <i>Eşkinici Nazırı</i> denmektedir (Pakalın I, 1993: 563).
Eşkinici Esamesi	Eşkinicilerin maaş kâğıtlarına verilen addır (Pakalın I, 1993: 562).
Et Tomruğu	Yeniçeri ocağına mahsus kasap dükkânlarının adıdır (Pakalın I, 1993: 569).
Eyalet Askeri	Tanzimat'tan önce askerî teşkilâtta Osmanlı ordusunu oluşturan iki kısımdan birinin adıdır. Diğeri ise <i>kapıkulu</i> dur (Pakalın I, 1993: 570).
Fahri Yeniçeri	Yeniçeri ocağının bozgunluk dönemlerinde ve özellikle XVIII. yüzyılda muharebelerde taşralardaki gençlerden ocağa alınanlar için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 584).
Fem	Her tür ateşli silahın ağzına verilen addır (Pakalın I, 1993: 597).
Ferik	Büyük askerî rütbelerden biridir (Pakalın I, 1993: 606).
Ferzend-i Çavuş	Çavuşların acemi ocağına kayıtlı çocukları için kullanılır. Ferzend Farsça <i>oğul</i> anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 610).
Ferzend-i Sipahi	Sipahilerin acemi ocağına kayıtlı çocukları için kullanılır (Pakalın I, 1993: 610).
Fındık	Fındığa benzediği için kurşun yerine kullanılan bir tabirdir (Pakalın I, 1993: 626).
Filinta	Kısa namlulu, çakmaklı tüfekler için kullanılır (Pakalın I, 1993: 628).
Fişek	Kurşun yerine kullanılır (Pakalın I, 1993: 632).
Fitilli Musket	Eski ateşli silahlardan biridir (Pakalın I, 1993: 633).
Fitilli Tüfek	Diğer adıyla kapsüllü tüfek olan ilk silahlardan birinin adıdır (Pakalın I, 1993: 633).
Fuga Etmek	Topa ateş vermek anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 633).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	636).
Ganimet	Savaşta düşmandan elde edilen mühimmat, eşya için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 644).
Gaziyan-ı Hacı Bektaş-i Veli	Yeniçeri ocakları kendilerini Hacı Bektaş'a bağlı saydıkları için bu isimler anılmışlardır (Pakalın I, 1993: 654).
Gedikli	Yeniçeri askerleri arasında eski olmaları dolayısıyla imtiyazlı olanlar için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 659).
Gönüllü Gediği	Yeniçerilikten bölüğe geçerek ölenlerin askerlik çağındaki oğullarına hizmetle kayırma hakkını verme anlamında kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 675).
Gönüllü Yeniçeriler	Savaş zamanında savaşa katılan veya kale koruma hizmetinde bulunanlar için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 675).
Gulam	Tımar sahiplerinin savaş zamanında yanlarında götürdükleri muharipler için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 679).
Gulamçe	Acemiliğe alınmayan veya sayısı beşten eksik olan esirlerden bir kısmı için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 679).
Gulam-ı Der	Kapıkulu yerine kullanılan ifadedir (Pakalın I, 1993: 679).
Hançer	Ucu eğri, iki tarafı keskin bıçak (Pakalın I, 1993: 727).
Harbe	Kısa mızrağa benzer bir silah türü (Pakalın I, 1993: 737).
Hartuç	Kese içinde hazırlanmış barut (Pakalın I, 1993: 750).
Hassa Ordusu	Merkezi İstanbul'da olan Birinci ordu için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993: 763).
Havan	Barutun icadından sonra dik kavisli atışlar yapmak için imal edilmiş ilk ateşli silah (Pakalın I, 1993: 770).
Hayta	Eyalet askerlerinin bir kısmını oluşturan serhad kullarının bulundukları sınıflardan biridir (Pakalın I, 1993: 783).
Hazar	Ordunun sefer durumu dışında eğitim ve hazırlıkla meşgul

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	olması anlamına gelmektedir (Pakalın I, 1993: 784).
Hisar Eri	Kale muhafızı anlamına gelmiştir (Pakalın I, 1993: 843).
Hisse	Tımarlarda sipahilerle zaimlerin “kılıç hakkı” ndan fazla hak sahibi oldukları kısım için kullanılmaktadır (Pakalın I, 1993: 844).
Hişt	Kısa el mızrağı, kalın harbenin adıdır (Pakalın I, 1993: 844).
Hukeşan	Hacı Bektaş Şeyhi'nin yeniçeri ocağı nezdindeki Bektaşî müritlerine verilen addır (Pakalın I, 1993: 852).
Humbaracı	Yeniçeri teşkilatı döneminde topçu anlamında kullanılmıştır. Humbaracı ocağının başındakine ise <i>humbaracıbaşı</i> denilmektedir. Bununla birlikte humbaraların yapıldığı yere ise <i>humbaracı ocağı</i> denir (Pakalın I, 1993: 854).
Humbarahane	İlk açılan askerî okullardan birinin adıdır (Pakalın I, 1993: 855).
İlgar	Akın, hücum anlamına gelmektedir. Akıncı, süvari anlamında ise <i>ilgarıcı</i> kullanılmaktadır. Atlı hücum etmek eylemine ise <i>ilgar etmek</i> denir (Pakalın II, 1993: 3).
İstanbul Ağası	Yeniçeri subaylarının üstlerinden birinin unvanıdır (Pakalın II, 1993: 92).
İstanbul Kulluğu	İstanbul'un inzibat işlerine bakan kurum (Pakalın II, 1993: 94).
İstilâ Ordusu	Düşman topraklarına istilâ ile görevlendirilen askerî kıt'a anlamında kullanılmaktadır (Pakalın II, 1993: 100,101).
İşgal Ordusu	Düşman topraklarından bir kısmını işgali altına alan ordu (Pakalın II, 1993: 103).
Kabza	Yayın arka kısmının elle tutulan kısmıdır (Pakalın II, 1993: 116).
Kalkan	Silahın icadından önce eski savaşçılar gibi Osmanlı askerlerinin de kullandıkları savunma aletidir (Pakalın II,

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	1993: 151).
Kanun Zabiti	Önceden askerî inzibat işlerine bakan subayların adıdır (Pakalın II, 1993: 163).
Kapıkulu	Yeniçeri ocağını oluşturan askerlerin genel adıdır. (Pakalın II, 1993: 173).
Kapıkulu Sipah Bölüğü	Diğer adıyla kırmızı bayrak olan kapıkulu sipahisinin ayrılmış olduğu altı bölükten birincinin adıdır (Pakalın II, 1993:173).
Kapsollü Tüfek	Fitilli tüfek de denilen ilk silahlardan biridir (Pakalın II, 1993: 182).
Karabina	Son sistem silahlardan önce Osmanlı ordusunda kullanılmış ateşli silahlardan biridir (Pakalın II, 1993: 189).
Karakullukçu	Yeniçeri ocağı bölük ve ortalarındaki küçük çavuşlara denir (Pakalın II, 1993: 198).
Kara Namlu	Eski çakmaklı tüfeklerden birinin adıdır (Pakalın II, 1993: 199).
Karargâh	Herhangi bir askerî kuvvet komutanının, güçlerini sevk ve idare etmek üzere seçtiği ayrıca kumandanlık heyetiyle beraber yerleştiği yere verilen addır (Pakalın II, 1993: 199).
Kaval Topu	Ağızdan dolmalı, savaş gemilerinde kullanılan top çeşididir (Pakalın II, 1993: 214).
Kavs	Yay anlamına gelmektedir (Pakalın II, 1993: 216).
Kazan Kaldırmak	Yeniçeriler isyan ettikleri zaman yemek pişirilen kazanları “At meydanı” na getirdiklerinden bu ifade kullanılmıştır (Pakalın II, 1993: 229).
Kethüda Bölüğü	Yeniçeri ocağındaki ağa bölüklerinden birinci bölüğün adıdır (Pakalın II, 1993: 252).
Kethüda Dairesi	Yeniçeri ağası kethüdasına ait dairenin adıdır (Pakalın II, 1993: 252).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Kethüda Yeri	Yeniçeri ocağı subaylarından birine verilen addır (Pakalın II, 1993: 252).
Ketibe	Asker bölüğü, ordudan ayrılmış toplu alay, düşmanı yağmalayan yüz ve bin er arası süvari kolu anlamına gelmektedir (Pakalın II, 1993: 255).
Kılıç	Silahın icadından önce kullanılan en önemli savaş aletidir (Pakalın II, 1993: 257). Kılıçla düşmana saldırmaya ise <i>kılıç çalmak</i> , kılıcı kından çıkarmaya ise <i>kılıç çekmek</i> denilmektedir (Pakalın II, 1993: 264).
Kılıç Atlamak	Yeniçeriler arasında olagelen âdete göre yemin etmek için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 264).
Kın	Kılıç, balta, kama, yatağan gibi keskin aletlerin muhafaza edildiği kılıf anlamına gelmektedir (Pakalın II, 1993: 266).
Kırk Bin Kul Ağası	Yeniçeri ağası anlamına gelen ifade, IV. Murat döneminde yeniçerilerin kırk bine ulaşmasıyla ortaya çıkmıştır (Pakalın II, 1993: 269).
Kol Ağası	Yüzbaşılık ile binbaşılık arasındaki rütbenin adıdır (Pakalın II, 1993: 288).
Kul Çavuşu	Yeniçerilerin küçük zabitlerine verilen addır (Pakalın II, 1993: 315).
Kurt Kapanı	Sivri kazıklar yerleştirilerek ve üstü kamufle edilerek hazırlanan çukurlar için kullanılan bir ifadedir (Pakalın II, 1993: 325).
Lağım atmak	Kuşatılan kaleyi düşürmek ya da düşman ordugâhına zarar vermek için yer altından açılan yola barut koyup ateşlemek için kullanılan bir ifadedir. Bu görevden sorumlu kişilere ise <i>lağımçı</i> denilmektedir (Pakalın, 1993: 347). Sorumlu teşkilata ise <i>lağımçı ocağı</i> denilmektedir (Pakalın II, 1993: 348).
Mancınık	Topun icadından önce kullanılan ilkel savaş aletlerinden biridir (Pakalın II, 1993: 404).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Mande	Sefere katılmamış, geri kalmış için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 405).
Meç	Ateşli silahın icadından önce kullanılan kılıç türüdür (Pakalın II, 1993: 432).
Metris	Savaş yerinde askerin korunması için yığılan toprak, siper, istihkâm için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 494).
Mızrak	Kargı olarak da adlandırılan ucu demir, uzun sırık biçiminde olan savaş aletinin adıdır. Mecazî anlamda uzun boylu ve zayıf adam için de kullanılmıştır (Pakalın II, 1993: 531).
Miğfer	Silahın icadından önce savaşta kılıç, mızrak gibi savaş aletlerinden korunmak adına giyilen başlık türüdür (Pakalın II, 1993: 533).
Muhafız	Muhafaza edici, koruyucu asker anlamına gelmektedir (Pakalın II, 1993: 564).
Mürde Yeri	Yeniçerilerden ölenlerin boşalan yerleri için kullanılan bir ifadedir (Pakalın II, 1993:621).
Müşir	Askerlik rütbelerinin en yükseğine verilen addır (Pakalın II, 1993: 636).
Nişangâh	İyi nişan alarak mermi ve kurşunu hedefe tutturmak amaçlı top ve silah üzerindeki düzen için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 700).
Obüs	Toptan kısa, havandan uzun olan, çeşitli kavisli atışlar yapabilen silah adıdır (Pakalın II, 1993: 711).
Ocak Ağası	Yeniçeri ağası için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 711).
Ocak Başçavuşu	Yeniçeri ocağında ağa bölüklerinin subaylarından biridir (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak Beytölmalcisi	Yeniçeri ocağı üyelerinden ölenlerin bıraktıkları para ve mal mülk işleriyle uğraşan memurun unvanıdır (Pakalın II, 1993: 712).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Ocak Erkânı	Ocak ağaları olarak da adlandırılan, yeniçeri ağası başta olmak üzere, ocağın ileri gelenleri için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak Hasekisi	Yeniçeri ocağının ayrılmış olduğu ortarlardan birinin subayına verilen addır (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak-ı Bektaşyan	Yeniçeri ocağı Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olduğu için yeniçeri ocağı bu adı da almıştır (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak İhtiyarları	Yeniçeri ocağının ileri gelenleri için kullanılan bir ifadedir (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak Kapı Kethüdası	Yeniçeri ocağı subaylarından birinin adıdır (Pakalın II, 1993: 712).
Ocak Kâtibi	Yeniçeri ocağının kâtibi için kullanılan bir ifadedir (Pakalın, 1993: 712).
Ocaklı	Yeniçeri ocağı üyelerine verilen addır (Pakalın II, 1993: 712).
Oda	Yeniçeri kışlalarına verilen addır (Pakalın II, 1993: 714).
Odabaşı	Yeniçeri ocağı subaylarından birinin adıdır (Pakalın II, 1993: 716).
Odalı Yeniçeriler	Kalelerde muhafızlık eden kapıkulu yeniçerileri için kullanılan ifadedir (Pakalın II, 1993: 717).
Ordu Kadısı	Seferde bulunan orduda çıkabilecek hukukî ve şerî meseleler için bulundurulmuş memur unvanıdır (Pakalın II, 1993: 729).
Pencik Oğlanı	Savaşlarda, akınlarda ele geçirilen esirlerden beşte birinin askerlik hizmetinde kullanılmak üzere alınanlara pençik oğlanı denilmektedir (Pakalın II, 1993: 768).
Pıştov	Tabancadan önce kullanılan ilkel silahlardan birinin adıdır (Pakalın II, 1993: 779).
Pusat	Zırh ve silah anlamında kullanılan bir tabirdir (Pakalın II, 1993: 782).
Rihteciyan /Rihtegân	Top döken kişi için kullanılmaktadır (Pakalın III, 1993: 782).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde Geçen Savaş Sözcükleri

	43).
Saf	Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra “tertip” adıyla İstanbul’da yapılan askerî teşkilâtta bölük yerine kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 89).
Saha-i Harb	Savaş meydanı anlamında kullanılmıştır (Pakalın III, 1993: 91).
Saka	Yeniçeri ocağının su ihtiyacını karşılayan hakkında kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 96).
Samsoncubaşı	Yeniçeri ocağı subaylarından biridir (Pakalın III, 1993: 112).
Sancaktar	Alemdar da denilen sancak taşıyan kişiye verilen addır (Pakalın III, 1993: 122).
Sapan	Ateşli silahlardan önce kullanılan savaş aletlerinden biridir (Pakalın III, 1993: 125).
Seferber	Sefere, savaşa giden kişi için kullanılmaktadır (Pakalın III, 1993: 140).
Sefer Voynukları	Voynuklardan sefere gidenler için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 142).
Seğirdim Aşçıları	Yeniçeri ocağı aşçılarının bir kısmı için kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 142).
Sekban	İlk olarak üç kısma ayrılmış olan yeniçeri ocağının bölümlerinden birinin adı olarak kullanılmıştır. Diğer ikisi ise “Ağa bölükleri” ve “Cemaat”tır. İkinci anlamı eyalet paşalarına ve sancakbeylerine bağlı olarak görev yapan askerlerin adıdır. Üçüncü anlamı ise Nizam-ı Cedid askerlerine verilen addır (Pakalın III, 1993: 145,146).
Sekbanbaşı	Yeniçeri ocağı subaylarından birine verilen addır (Pakalın III, 1993: 147).
Sekbanlar Çavuşu	Yeniçeri ocağındaki sekbanlar ortalarının subaylarından birinin adıdır (Pakalın III, 1993: 149).
Seraser Kuşaklılar	Yeniçeri ağasına hizmet eden ocaklıların bir kısmı için

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	kullanılmaktadır. Bellerine seraser adı verilen kumaştan kuşak bağladıkları için bu adı almışlardır (Pakalın III, 1993: 176).
Serasker	Eskiden Milli Müdafaa Vekili yani Savunma Bakanı yerine kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 176).
Serçavuş	Yeniçeri subaylarından birinin adıdır (Pakalın III, 1993: 177).
Serdar	Serasker de denilen savaş halinde bulunan ordunun kumandanına verilen addır (Pakalın III, 1993: 178).
Serdengeçti	Akıncılardan düşman ordusu içine ya da kuşatılan bir kaleye girmek için fedai yazılanlar için kullanılan bir ifadedir. Bu işi başarıp geri dönenlere ise serdengeçti ağası denilmiştir (Pakalın III, 1993: 181,182).
Seyf	Kılıç yerine kullanılan Arapça bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 198).
Sık Ordugâh	Askerî kıtaların birbirine çok yakın ve sık olarak yerleştirilmesi için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 205).
Silahendaz	Tüfekli piyade eri, silah taşıyan bahriye askeri anlamına gelmektedir (Pakalın III, 1993: 225).
Silahşor	Silahları karıştırıcı, silahlarla oynayıp uğraşıcı anlamına gelen yeniçeri ocağı subaylarının bir takımı için kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 226).
Sinan	Mızrak yerine kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 228).
Sipah Ağası	Sipah, Farsça asker anlamına gelmektedir. Yeniçeri ocağında süvari birliğinin birinci bölümü komutanına verilen addır (Pakalın III, 1993: 230).
Sipah Bölüğü	Kapıkulu süvari bölüklerinin birincisine verilen addır (Pakalın III, 1993: 230).
Sipahi	Osmanlı askerlik teşkilâtında tımar adıyla vergi aldıkları

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

	arazi karşılığında savaş zamanlarında kendi hayvanlarını ve kanunen zorunlu götürmek zorunda oldukları askerlerle birlikte sefere katılan bir sınıf süvari askerine verilen addır (Pakalın III, 1993: 230).
Sipahsalar	Serasker askerin en büyük amiri için kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 235).
Şakloz	Önceden tüfek adıyla kullanılan top çeşitlerinden biridir (Pakalın III, 1993: 306).
Şayka	Altı düz ve enli olan büyük harp gemisi türüdür. Bu gemilerdeki toplara ise <i>şayka topları</i> denilmiştir (Pakalın III, 1993: 312).
Şemşir	Kılıç yerine kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 336).
Şeşper	Altı dilimli topuza verilen ad. Aynı zamanda eski savaş aletlerinden soğancık adı verilen altı başlı topuza verilen addır (Pakalın III, 1993: 345).
Şeypur	Savaş günlerinde çalınan tunç borunun adıdır (Pakalın III, 1993: 351).
Tabankeş	Yaya giden, piyade için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 369).
Tabkur	Tabur yerine kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 370).
Tabur	Tabya ve sığınak anlamına gelmektedir (Pakalın III, 1993: 371).
Talimhane	Askerlerin talim yaptıkları yerler için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 393).
Taşra Kulluğu	İstanbul dışında ve memleket içindeki karakol subayları için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 420).
Timarli Sipahi	Timar sahibi olan sipahi için kullanılmaktadır (Pakalın III, 1993: 507).
Tir	Ok yerine kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 507).
Toğulga	Tolga olarak da adlandırılan başlık ve miğfer çeşitlerinden birinin adıdır (Pakalın III, 1993: 510).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Topraklı Süvari	Sefer durumunda atlı olarak savaşa katılan askerî kuvvetlere verilen addır (Pakalın III, 1993: 520).
Topuz	Silahın icadından önce kullanılan savaş aletlerinden birinin adıdır (Pakalın III, 1993: 520).
Turnacı	Yeniçeri ocağında yer alan ortanın adıdır (Pakalın III, 1993: 535).
Tüfek	Eski Farsça ifadeyle tüfenk olan tüfek, ateşli silahların genel adıdır (Pakalın III, 1993: 535).
Vakt-i Sefer	Savaş zamanı için kullanılan bir ifadedir (Pakalın III, 1993: 581).
Velediş	Yeniçeri ocağının ileri gelenlerinin ocağa yazdırdıkları evlatları ve akrabaları için kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 588).
Voynuk	Seferde ordunun, vezirlerin, devlet adamlarının atlarına bakan ve diğer zamanlarda ahır ve çayır hizmetlerinde çalıştırılmak üzere gayr-ı müslimlerden, özellikle Bulgarlardan oluşan bir sınıftır (Pakalın III, 1993: 595).
Yatağan	Silah olarak kullanılan büyük ve uzun bıçak çeşididir (Pakalın III, 1993: 607).
Yaya	Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Türklerden oluşan ulufeli piyade askerine verilen addır (Pakalın III, 1993: 608). Yayaların oluşturduğu teşekkülün başındakine <i>yayabaşı</i> ; yaya askerlerin Sancak beylerine ise yaya <i>sancak beyi</i> denilmektedir (Pakalın III, 1993: 611).
Yeniçeri	Hükümdarın emri altında ve şahsına bağlı olduğu için kapıkulu da denilen Osmanlıların muvazzaf askerlerine verilen addır (Pakalın III, 1993: 617). Yeniçeri ocağının başında bulunana ise <i>yeniçeri ağası</i> denilmektedir (Pakalın III, 1993: 624).
Yeniçeri Fındığı	Yeniçeri tüfeklerinin kurşunları için kullanılan ifadedir (Pakalın III, 1993: 629).

Çizelge 2.3. (devam) Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde Geçen Savaş Sözcükleri

Zağarcı	Yeniçeri Ocağının altmış dördüncü ortası askerleri için kullanılan ifadedir. Başındaki komutanına ise zağarcıbaşı denilmektedir (Pakalın III, 1993: 645).
Zenberek	Çelik veya pirinçten yapılan ok adıdır (Pakalın III, 1993: 652).
Zenberekli Musket	Eski küçük toplara verilen ad (Pakalın III, 1993: 652).
Zırh	Önceden savaşlarda ok, kılıç, süngü gibi silahların darbelerinden korunmak için giyilen demirden gömlek, miğfer, kolçak, boyun kalkan takımının adıdır (Pakalın III, 1993: 658).

Dildeki savaş söz varlığı katmanı o milletin savaş kültürünü, ordu yapısını, askerî bağlamda gelişmişlik seviyesini yansıtmaktadır. İncelenen bu sözcüklerin sonucunda Türkçe savaş söz varlığında Farsça ve Arapça kökenli sözcüklerin barındırdığını söyleyebiliriz.

Türkiye’de yapılmış savaş söz varlığına dair çalışmalar arasında Ümit Koç (2002) tarafından yayımlanan *XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Çavuşluk Teşkilatı* adlı makale çalışması da yer almaktadır. Çalışmada çavuşların, Selçuklu ve diğer İslam devletlerinde sadece saray teşkilatlarında yer aldığı belirtilmiştir. Osmanlı Devleti’nde ise çavuşlar üç farklı birimde yer almışlardır. Koç, söz konusu çalışmada Osmanlı Devleti’nde var olan Divan-ı Hümayun çavuşları, Kapıkulu Ocağı’ndaki görevli çavuşları ve eyalet, sancak çavuşlarını incelemeye alarak bu çavuşların özelliklerini, vazifelerini, sayılarını ve ücretlerini açıklamıştır. Bununla birlikte daha deneyimli olan gedikli çavuşların, eşkıyalık olaylarını gidermek ve asayiş bozan suçların takibinde görev aldıklarını ifade etmiştir. Asayiş görevi dışında asker yazma işlemi, sefere gidecek askerlere refakat ederek düzeni sağlamışlar, gemilerin inşasında çalışmışlardır. Dönemin ağır silahlarını sağlamak adına demir madenlerinde görev almışlardır. Tüm bu görevlerin dışında ordu için iaşenin temininden celeb³ yazma ve iskelelerin, su yollarının denetimi ve bakımına kadar işlerde görev almışlardır. Mühimme defterlerinde geçen hükümlerin önemli bir kısmını

³ Koyun, keçi, sığır gibi kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimse.

muhataplarına çavuşlar iletmiştir. Sayı olarak ise Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra çavuşların sayısında bir artış görüldüğü, II. Bayezid döneminde ise sayıda bir düşüş olduğu gözlemlenmiştir.

Kapıkulu Ocaklarında Görevli Çavuşlar başlığında yeniçeri ocağında görev alan çavuşlardan bahsedilmektedir. Bu başlıkta *çavuş-ı büzürk (serçavuş)*⁴, *çavuş-ı miyane (orta çavuş)*, *küçük çavuş*, *kul çavuşu*⁵, *bölükbaşı* ve *âriyet çavuşu*⁶ nun tanımlamalarına ve görevlerine yer verilmiştir. Son olarak eyalet ve sancak divanlarındaki çavuşlardan bahsedilmiş, görev ve sorumlulukları açısından Divan-ı Hümayun'da bulunan çavuşlara benzediği belirtilmiştir (Koç, 2002: 395-414). Söz konusu dönemde çavuş sözcüğü günümüz anlamından farklı kullanılmıştır.

Süer Eker tarafından sunulan *Sü ve Sü İle Yapılan Tarihi Askerî Terimler Üzerine Disiplinlerarası Bir İnceleme* (2006) adlı çalışma savaş söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar arasında yerini almıştır. Çalışmanın başında *sü* teriminin kökeni ve anlamları üzerinden durulmuştur. *Sü* yü *askerî birlik* ve *muharebe* olarak iki kategoride değerlendirilmesi gerektiğini ileri süren Eker, askeri birlik kategorisinde *tek er*, *kol ordu*, *ordu* ve sonra *bütün düzeydeki birlikler* anlamına geldiğini belirtirken, muharebe kategorisinde *sefer*, *harp* ve *muharebe* anlamına geldiğini belirtmiştir.

Eker, Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati't- Türk'ü inceleyerek *sü* nün kullanımlarını incelemiştir. İnceleme sonucunda *sü* nün yer aldığı taktik, stratejik, idari askerî terimler; *sü* den türeyen terimler; özne, tümleç, nesne, tamlayan, tamlanan işlevinde *sü* nün kullanımını örneklerle birlikte alt başlıklar halinde vermiştir. *Sü* den türeyen terimler başlığı adı altında koordineli bir şekilde taarruz etmek anlamına gelen *kabışıp süle*, silahdaş anlamına gelen *südeş*, sefere çıkmak, savaşmak anlamına gelen *süle*, sefer edivermek anlamında ise *süleyü ber* kullanımlarını örneklerle gözler önüne sermiştir.

Özne işlevinde *sü* alt başlığında *ordu ava çıkmak* anlamında *sü abka ün*, *asker akmak*, *akın yapmak* anlamında *sü ak*, *birlik*, *asker atlanmak*, *ata binmek* anlamında ve *atlı birlikler teşkil etmek* anlamına gelen *sü atlan*, *asker az* anlamına gelen *sü az*, *birlik*, *asker gitmek*, *ilerlemek* anlamına gelen *sü bar*, *düşman birliklerine aniden darbe indirmek* anlamına

⁴ Yeniçeri Ocağı'nın en kıdemli çavuşu, başçavuş (Koç, 2002: 410).

⁵ En kıdemli yeniçeriler arasından seçilmiş 130 kadar küçük emir zabıtine verilen ad (Koç, 2002: 410).

⁶ Çavuş yardımcısı (Koç, 2002: 410).

gelen *sü bas*, asker toplanmak ve içtima etmek anlamına gelen *sü böglün* gibi kullanımlara yer verilmiştir.

Bir sonraki bölümde *savaşa, cepheye gitmek* anlamına gelen *süke bar, orduya yazılmak* anlamında *süke bitil, orduya faydası olmak* anlamına gelen *süke tusu bol* gibi tümleş işlevinde *sü* nün kullanımını örneklerle açıklamıştır.

Nesne işlevinde *sü* kullanımı başlığı altında ise *düşman birliklerini ricat ettirmek, püskürtmek* anlamında kullanılan *sü agıt ve sü kaytar, düşman ordusunu yenilgiye uğratmak* anlamına gelen *sü buz, askeri coşturmak, askerin keyfini moralini yükseltmek* anlamında kullanılan *sü komut* gibi kullanımlara örneklerle birlikte yer verilmiştir.

Eker, çalışmasına birleşik fiil olarak, tamlayan ve tamlanan işlevinde *sü* nün kullanımını örneklendirmelerle açıklamaya devam etmiştir. Askerin atı anlamına gelen *sü atı*, birlik komutanı anlamına gelen *sübaşı, sübaşçı ve sü başlar er/ eren/kişi* gibi tamlayan işlevinde kullanımı, atlı birlikler anlamına gelen *atlıg sü* ve keşif birliği anlamına gelen *bına/bine süsi* gibi tamlanan işlevinde *sü* nün kullanımları örneklerle açıklamıştır (Eker, 2006a: 104-130).

Sü sözcüğü bugün atasözünde kullanımını devam ettirmiştir. Diğer çalışmalarda *sü/su* olarak kullanıldığına da rastlanmıştır. Ömer Asım Aksoy *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde “*Su uyur, düşman uyumaz*” atasözünü “*Durmadan akan suya uyuyor denilebilir de sesi çıkmayan, kıpırdamayan düşmana uyuyor denilemez. O fırsat beklemektedir.*” (Aksoy,1988: 434) şeklinde açıklamıştır. *Su*, askerler ve ordu anlamına gelmektedir (DLT, 1077/ 2018: 438). Ayrıca DLT’de (*bög-*) *bek süsin bögdı* (bey askerini topladı) Asker çokluğundan dolayı suya benzetildiği belirtilmiştir (DLT, 1077/2018: 239). *Su* sözcüğünün DLT’deki anlamından da yola çıkarak atasözünde yer alan *su* sözcüğünün asker sözcüğüne tekabül ettiğini söylemek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla “*Su uyur, düşman uyumaz*” atasözü “*asker uyur, düşman uyumaz*” olarak anlamak daha doğru olacaktır.

Süer Eker, *Subay, Astsubay; Er, Erat/ Erbaş Terimleri Üzerine*(2006) adlı çalışmasıyla da Türkçe savaş söz varlığına katkıda bulunmuştur. Askeri, *askerlik görevine giren, resmi kıyafetler giyerek özel kanunlarla silahlı kuvvetlere tabii olan kişi* olarak tanımlayan Eker,

Türk Kara Kuvvetleri'nde, onbaşidan mareşale kadar komuta kademelerini belirten rütbe adlarını subay, astsubay ve erbaş olarak kategorize etmiştir. Eker, *subay* kelimesinin eş sesli bir sözcük olduğunu belirterek bilindik anlamıyla *asker* ve *ordu* anlamına geldiğini ikinci olarak da *bekâr* ve *yavrusu olmayan* anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yazar, eşsiz, bekâr ve çocuksuz anlamındaki *subay* sözcüğünün Anadolu ve Azeri Türkçesinde kullanıldığını ve bu eşsesliliğin tamamen tesadüf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Halaççada, Kırğızcada, Altaycada ve Yeni Uygurcada da bekâr, yavrusuz gibi aynı anlamlarda kullanıldığını göstermiştir. Subay sözcüğünün sü (su) ve bay sözcüğünün birleştirilmesiyle türediği belirtilmiştir.

Astsubay sözcüğünü inceleyen yazar, astsubay teriminin ilk şeklinin *asubay* olduğunu ve kullanım yerinin daha farklı olduğunu altını çizmiştir. Bugünkü yedek subaya tekabül ettiğini belirtmiştir. Er ve erat arasındaki farkı; Osmanlıcada *nefer* olan *eri* rütbesiz asker olarak, *erat/ erbaşı* subay ve astsubaylardan sonra en küçük dereceleri gösteren rütbeler olarak açıklamıştır. Er ve askerlik arasındaki ilişkiyi askerliğin, erkeklerle ilgili bir görev olmasına bağlamıştır (Eker, 2006b: 328-337).

Süer Eker'in Türkçe savaş söz varlığına kazandırdığı bir diğer çalışma *Türk Dilbilimi Bakımından Tarihî Askerî Terminoloji Modern Dönemde Rütbe ve Birlik Adları* (2007) dır. Çalışma adından da anlaşılacağı üzere askerî terimler ile dilbilimin kavşağında ortaya çıkmıştır. Çalışmada Türk ordusuna dair Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin rütbe ve birlik adları semantik açıdan incelenmiştir. Bununla birlikte özellikle *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Lügati't Türk*'ten askerî terim örnekleri verilmiştir. Sözcüklere geçilmeden önce savaşçılığın manevi temelleri, teşkilatlanma ve eğitim, Türk orduları ve arazi, iklim koşulları, iâşe ve giyim, muharebe alanını kavrama ve baskın, istihbarat ve istihbarata karşı koyma, muharebenin cereyan tarzı, silahlar, muharebeler ve mitingler, komuta eden kişinin nasıl olması gerektiğine dair bilgiler alt başlıklar şeklinde verilmiştir. Akabinde sü ve sü ile yapılan terimler incelenmiştir. Bu incelemeden sonra uluslararası gezgin sözler içindeki Türkçe askerî terimlere yer verilmiştir. Bu sözcüklere *başıbozuk*⁷, *beg*, *buturluk*⁸, *çavuş*, *çerig*⁹, *deli*, *han*, *kalpak*, *kılıç*, *oglan*, *paşa*, *sancak*, *ulak yatağan*, *yula*¹⁰ örnek verilmiştir (Eker, 2007: 104-107).

⁷ Osmanlı ordusuna ait özel harekât birimleri (Eker, 2007: 104).

⁸ Bacağı, dizi ve kaval kemiğini korumak için giyilen bir teçhizat (Eker, 2007: 105).

⁹ Askerî birlik ve tabur (Eker, 2007: 105).

¹⁰ Rütbe ve unvan (Eker, 2007: 107).

Eker, *Osmanlı Döneminden Dil Devrimine Rütbe ve Birlik Adlarına Genel Bir Bakış* başlığı altında dönemselsel olarak askerî yeniliklerin söz varlığına yansımasını çizmiştir. Söz gelimi yeniçeri ocağı askerî örgütlenmesi ile birlikte savaş söz varlığı envanterine bölük komutanı anlamına gelen *çorbacı*, bölük anlamına gelen *orta* gibi terimler girmiştir. Birlik ve rütbe adlarının verilmesine dair esasların ilk kez Asakir-i Mansure-i Muhammediye¹¹ döneminde ortaya koyulduğu belirtilirken müşir¹², ferik¹³, mirliva¹⁴, miralay¹⁵ gibi terimler çalışmada yerini almıştır (Eker, 2007: 113). Bu terimler günümüz Türkçesinde karşılığı farklı ifade edilmektedir.

Mustafa Kemal ‘*harp zamanı harf zamanı değildir*’ diyerek dokuz yıl ertelemeli bir süreyle, Dil devrimi ile birlikte terimler Türkçeleştirilmiştir (Eker, 2007: 116). Buna ek olarak rütbe ve birlik adlarının öz Türkçe karşılıkları verilmiştir. *Nefer* yerine *er*, *küçük zabıt* yerine *onbaşı*, *zabıt vekili* yerine *asubay*, *zabıt* yerine *subay*, *mülazım* yerine *asteğmen*, *miralay* yerine *albay*, *müşir* yerine *mareşal*, *kumanda* yerine *komuta*, *kumandan* yerine *komutan*, *başkumandan* yerine *başbuğ*, *liva* yerine *tuğay*, *fırka* yerine *tümen*, *erkân* yerine *generaller*, *erkânıharbiye* yerine *kurmay* kullanılmıştır (Eker, 2007: 147-149).

Çalışmanın bir diğer altbaşlığını *Rütbe ve Birlik Adlarına Dilbilim Açısından Genel Bir Bakış* oluşturmaktadır. Bu alt başlıkta rütbe ve birlik adları, ses bilgisi, biçim bilgisi, köken bilgisi ve anlam bilgisi açısından incelenmiştir (Eker, 2007). Söz konusu çalışmada savaş sözcüklerine dilbilim açısından daha geniş bir perspektiften bakılmıştır.

Savaş söz varlığına dair en yeni çalışma Fikret Turan’ın *Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askerî Rütbe ve Unvanlar* (2018)’dır. Çalışmada genel itibariyle Köktürk yazıtlarında askerî rütbeler ve unvanlar, Eski Uygurca, Karahanlıca, Harezmece, Kıpçakça ve Çağatayca metinlerde rütbe ve unvanlar olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmada esas olarak Eski Türkçenin ilk önemli metinlerinden Tonyukuk, Kültigin, Bilge Kağan, Ongi, Küli Çor ve Eski Uygurca metinlerde geçen askerî rütbeyi ifade eden sözcükler incelenmiştir. Turan, çalışmasında seferler için *taşkımak*, *sü sülemek* ve savaşlar için *sünüş*, *tegiş*, *uruş*, en yüksek rütbeli komutanlar için *şadapıt begleri*, *şad*, üst düzey komutanlar için *tarkat*,

¹¹ İkinci Sultan Mahmud’un yeniçeri ocağını kaldırıp yerine kurduğu düzenli askere verilen ad (Pakalın I, 1993: 92).

¹² Mareşal.

¹³ Tümgeneral ve korgeneral (Türkçe Sözlük, 2005: 691).

¹⁴ Tuğgeneral (Türkçe Sözlük, 2005: 1401).

¹⁵ Albay (Türkçe Sözlük, 2005: 1400).

buyruk begler, oymakbaşları için *Oğuz Tatar*, *Tokuz Oguz begleri* olarak seslenildiğini belirtmiştir. Ayrıca Köktürk yazıtlarında daha çok Çinli ve yabancı generaller için kullanılan Çince kökenli *sanun/senün* rütbesine ve askerî vali anlamında *totok* sözcüğüne rastlandığını göstermiştir. Tonyukuk Yazıtı'nda Vezir Tonyukuk kendisi için Köktürk milletin bilgilisi ve başkomutan olarak nitelendirerek bu rütbe için *çabış* (çavuş, çauş) sözcüğünü kullanmıştır. Sonraki dönemlerde daha ast rütbeler için kullanmıştır.

Köktürk Yazıtlarında ortaya konan askerî rütbeleri incelemesinin akabinde Turan, Uygurca metinlerdeki rütbe ve unvanları incelemiştir. Uygurlar, Budizm ve Maniheizm'in dini öğretilerine uyarak savaşmayı tasvip etmemişlerdir. Dolayısıyla askerî konular üzerine eser üretmemişlerdir. Buna rağmen Eski Uygurcada çok sayıda metinler yazıldığından metinlerde az çok askerî rütbelerin geçtiği belirtilmektedir. Yine bu dönemde *tarkan/tarhan*, *tarkat*, *beg*, *ışbara*, *çor* gibi terimler kullanılmıştır. Bunlar dışında vezir, prens, komutan anlamında *tegit*, askerî vali ve üst düzey bürokrat anlamında *daruga/taruka*, boy beyi ve şehzade anlamına gelen *begrek*, yüksek rütbeler için *tegin-üge*, orta ve alt rütbeler adına da *çağrı*, *çoğı tirek*, *sübaşı* ve *tamgan* kullanılmaya başlamıştır. Seçkin askerî görevler arasında közetçi (muhafız) ve kapagçı (kapı muhafızı) kendine yer edinmiştir (Turan, 2018: 161,162). Bu bilgiler ışığında dini öğretilerin askerî metinleri ve savaş söz varlığını etkilediğini söyleyebiliriz.

Turan, çalışmasında Karahanlıca metinlerde rütbe ve unvanlar konusuna da değinmiştir. *Tigin tegit* gibi sözcükler kullanımını sürdürürken, *ajunçı* sözcüğü hükümdar anlamında ilk kez Karahanlıcada kullanılmıştır. Turan Karahanlı metinlerdeki rütbe ve unvanları incelemek için DLT'yi işlemiştir. DLT'ten sultanlık mertebesi ve gücü için *erk*, hükümdar anlamında *han*, *hakan*, *hemir*, üst düzey idari- askerî unvan için *yuğruş*, Hoten yöresinde *yavgu*, *çuvı*, hakanın üç derece altında hanedan olmayan vezir için *tügsin* kullanıldığını belirtmiştir.

Harezmce ve Kıpçakça metinlerdeki rütbe ve unvanlar alt başlığında, Turan, XIII-XV. yüzyıllarda Kıpçakça yazılmış mensur eser ve sözlüklerde Eski Türkçe döneminde kullanılan rütbe ve unvanların pek çoğunun kullanılmadığını ve kaybolduğunu belirtmiştir. Farsça *server* ve Arapça- Farsça *emir-i ceyş* in kullanıldığı ifade edilmiştir. *Çavuş* daha alt rütbede saray ve sultan muhafızı olarak kullanılmıştır. Çağatayca asker, askerî pozisyon ve vazifelerini bildiren çok sayıda sözcüğün olduğu belirtilmiştir. Asker ve ordu anlamına

gelen *çerig/ çerik*, yine asker anlamına gelen *uruşçı*; sancaktar, bayraktar anlamına gelen *alemdâr*, akıncı ve basıncı anlamına gelen *çapkunçı* bunlardan sadece bir kaçıdır.¹⁶ Turan, Köktürk yazıtları ve Eski Uygur Türkçesi metinlerini incelemesinin sonucunda askerî rütbe ve unvanların büyük çoğunluğunun Türk kökenli olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında Soğdca gibi İrani diller ve Çince, Sanskritçe dillerine ait rütbe isimlerine ve unvanlarına da rastlanıldığını ifade etmiştir. Köktürkçede hükümdar anlamında *kağan* sözcüğü kullanılırken, Eski Uygurcada *elig* sözcüğü kullanılmıştır. Aynı şekilde Köktürkçede kullanılan yüksek rütbelere *şad* ve *şadapıt* sözcüklerine Eski Uygurcada rastlanılmamaktadır. XI. yüzyılda Karahanlıca yazılmış olan Kutadgu Bilig’de Arapça ve Farsça rütbe ve unvanlar ilk kez görülmeye başlarken, Çağataycada da *daruga* ve *noyan* gibi Moğolca sözcüklere

rastlanmıştır (Turan, 2018: 155-168). Askerî rütbelerin çoğunu Türk kökenli sözcükler oluşturmakla birlikte savaş söz varlığında Farsça, Arapça, Çince, Sanskritçe kökenli sözcükler de yer almıştır

Türkiye’de Savaş Söz Varlığı üzerine yapılmış çalışmalarından biri ise Ferdi Bülbül’e aittir. Ferdi Bülbül *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’ndeki *Askerî Terimler* adlı yüksek lisansını sunmuştur. Çalışmasında Mehmet Zeki Pakalın’ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nü esas almıştır. Literatüre yeni bir çalışma kazandıran Ferdi Bülbül teşhis ettiği askerî terimleri *Deyimler*, *Evrak- İşarat Terimleri*, *İstihkâm-Saha Terimleri*, *Muamelat Terimleri*, *Nakdi Terimleri*, *Rütbe- Efrâd- Unvan Terimleri*, *Techizat Terimleri*, *Tesis Terimleri*, *Teşkilat Terimleri* başlıkları altında kategorize ederek söz konusu terimleri yapı, anlam ve köken bakımından incelemiştir. Tek kelimeden ve tamlamalardan oluşan terimleri ayrı başlıklar altında vererek Arapça, Farsça, Yunanca, Moğolca, Rumca, Bulgarca, Ermenice, Rumence terimler dizini oluşturmuştur. Bu dizin neticesinde de Arapça ve Farsça kökenli terimlerin sayıca fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Bülbül, 2011).

Türkiye’de savaş söz varlığına dair yapılan çalışmalar yeterli sayıda değildir. Savaşa, sıcak ve soğuk silahlara, mühimmata dair açıklamalı ansiklopedik savaş söz varlığı sözlüğünün eksikliği hissedilmektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerle paralel olarak savaş söz varlığı

¹⁶ Çağatayca asker, askeri görev ve pozisyonlar için bkzn Turan, cilt 58, 166.

da gelişme göstermiştir. Yapılan çalışmalar Osmanlı Devleti dönemi ve öncesi ile sınırlı kalmıştır.

3. SAVAŞ SÖZ VARLIĞININ DEĞİŞİMİ

Rusya tarihi, resmî ve resmî olmayan tarih olarak ayrılmaktadır. Resmî olan tarih iktidarın gölgesinde yazılmış tarihtir bir bakıma. Dolayısıyla tarihin gerçeklerine ulaşmak kolay değildir. Özellikle Sovyetler Birliği döneminde bazı konuları işlemek yasaklanmıştır. Bu konuların içinde bilhassa Türk dünyası ile ilgili çalışmalar yer almamıştır. Kırım Tatarlarından olan N. M. Karamzin, devlet ideolojisi ve sansür sisteminden dolayı gerçekleri gizlemiştir (Özer, 2004: 17). N. M. Karamzin'in *Rusya Devleti Tarihi* (İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo) adlı çalışması Rusya'da tarihi bir belge niteliğinde görülmesine rağmen iyi bir tarih romanı olarak düşünülmüştür (Özer, 2004: 10). Gerçekleri olduğu gibi yansıtamamış bir başka tarihçi de N. İ. Kostomarov'dur. Tarih eserleri epeyce okunup ünlenmesine rağmen gerçek ilmi değeri pek yüksek değildir. (Kurat, 2014: 477). Dönemin tarihçileri, ideolojik ve siyasi yapıdan dolayı gerçekleri olduğu gibi yansıtmaktan çekinmişlerdir.

L.N. Gumilyev, W. Thomsen, V.V. Radloff, A.P. Okladnikov, S.İ. Rudenko, W. Barthold, N.A. Baskakov, E. Gibbon, S.E. Malov, A.H. Margulan, O. Süleymanov ve M. Adji gibi bilim insanları çalışmalarında gerçekleri gözler önüne sermeye çalışmışlardır (Özer, 2004: 17). Dolayısıyla resmî ve resmî olmayan tarihsel kaynaklar bir bakıma bilgi karmaşası yaşatmaktadır.

Rusça savaş söz varlığının gelişimi, Rusya tarihinde yaşanan gelişmelerle doğru orantılıdır. Dolayısıyla çalışmada kuruluşundan bugüne Rusya tarihindeki önemli dönem ve olaylara yer verilmesine gerek duyulmuştur. Rusya'nın yayılma sırasında karşılaştığı, savaştığı boylar, milletler, ülkeler ve sınırdaş olduğu ülkeler, savaş söz varlığının gelişmesine etki göstermiştir. Kuruluşundan bu yana pek çok milletle savaştı ve mevcut koşullar yeterli olmadıkça orduda, askerî alanda yeniliklere ihtiyaç duyulmuştur. Silahlı kuvvetlerin düzenleniş biçimindeki değişiklikler, silahlanmada yenilikler, savunma yöntemlerinin, taktik tekniklerinin ve savaş yönetme kurallarının gelişmesi, modernleşmesi, ordu sisteminde çağ dışı kalan silah ve teçhizatların hayattan çıkarılması, ordu ve askerî alanda teknolojik gelişmeler- bütün bunların hepsi dile, savaş söz varlığına yansımıştır. Bu bölümde tarihsel olaylarla birlikte savaş söz varlığının gelişmesine yer verilecektir.

3.1. Kiev Rusyası

Dünya tarihinde önemli yer tutan Rusların menşei konusu karmaşıktır. Bu konu üzerine iki kuram geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi Norman kuramı, ikincisi Slav kuramıdır.

Norman kuramına göre, IX- XII. yüzyıllarda Kiev Rusyası'nın temellerini atanlar İskandinavlardır. Ruslar yani İskandinavlar kendilerinden bahsederlerken İsveçli veya Norman demişlerdir (Adji, 1998/2016: 61). Alman Tarihçi L. Müller Rus ulusuna ait Konstantin Bagryanorodny'ın *Bertin Kroniği* (Bertinskiye Annalı), *Rus Vakayinamesi* (Russkaya Letopis), *İmparatorluk Yönetimi Üzerine* (Ob Upravlenii İmperiyey) adlı çalışmalarını incelemesi sonucunda İskandinavların (Varyaglar/ Varegler) Rus adını aldıkları kanaatine varmıştır (Adji, 1994/2001: 4). Norman kuramı üzerine Tarihçi Kremonalı Liutprand, “Yunanlılar, yaşadıkları yer dolayısıyla Normanlar dediğimiz halka Russos demişlerdir ve burada Normanlar dediğimiz Peçenekleri, Hazarları ve Rus halklarını saymışlardır” demiştir. Bu halkın Rus'un güneyinde Peçeneklerle ve Hazarlarla yan yana yaşadığını eklemiştir (Platonov, 1917: 39).

Bir diğer kuram ise Rusları Slav olarak kabul etmiştir. Rusların Slav olduğunu söyleyenlere karşın, bu bilginin yanlış olduğu ayrıca Slavların ve Rusovların günlük yaşam alışkanlıklarının bile farklı olduğu belirtilmiştir. Söz gelimi, Rusların öğle yemeğinden önce ortak bir tasta yıkandığı, Slavların ise akan su altında yıkandığı ifade edilmiştir. Ruslar, askerî yerleşkelerde yaşamışlar ve bir kısmını Hazarlara verdikleri savaş ganimetleri ile geçinmişlerdir. Slavlar ise tarım ve hayvancılıkla ilgilenmişlerdir (Gumilyov, 2006: 12, 13). Rus, Slav halkı olarak görülmemiştir (Artamonov, 1962: 290). Vakayinamelerde Rusların Slavlarla savaştığına ve Slavların Ruslara haraç ödediklerine dair bilgiler mevcuttur (Adji, 1994/2001:7). Bu bağlamda Ruslarla Slavları birbirine karıştırmamak gerekir. Başlangıçta günlük yaşamlarından, kültürlerine ve geçim kaynaklarına kadar birbirlerinden farklı olan Ruslar ve Slavlar, daha sonra bir arada yaşayarak ve birbirine karışarak bir bütün olmuşlardır.

Murat Adji ise *Kaybolan Millet* adlı eserinde bu devletin medeniyetinin temelinde Rusların değil Kıpçakların olduğunu ifade etmiştir. P. N. Milyukov'un çalışmalarında belirttiği üzere, XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başlarında Rus tarihçileri iktidarın gölgesinden siyasi amaçlarla tarihi yeniden yorumlamış ve bir bilgi karmaşası yaratmışlardır. İleri

sürülen iddiaları da kanıtlamak adına resmi efsaneler yaratmışlardır. Tarih sürekli değiştirilmiştir. V. yüzyılda kurulan Kiev ile tüm tarihi bilgiler yok edilmiştir (Adji, 1994/ 2001: 31-33). XI. yüzyılda Kievlilerin Türk dilinde konuştukları bilinmektedir. Kendilerinin Türk yani Kıpçak oldukları belirtilmiştir. Kiev sözcüğü ise Türkçe *güvey* sözcüğüne tekabül etmektedir (Adji, 1994/ 2001: 54). Ayrıca aslında Kıpçak olan ve tarihi kroniklerde Avarlar, Basiller, Bolgarlar, Burgonyalılar, Hunlar, Peçenekler ve onlarca başka adlandırmalarla farklı farklı Türk boylarının bölmek adına bilinçli bir şekilde ortaya çıkarıldığını belirtmiştir (Adji, 1998/2016:19). Bu söylemler doğrultusunda Rusların köken sorunu tartışmaya açık bir konu olduğu aşikârdır. Norman ve Slav kuramı dışında Rusların kökeninin Kıpçaklar olduğuna dair bir görüş ileri sürülmüş olmuştur.

3.1.1. Kiev Rusyası ve Türkler

Kiev¹⁷ Devleti'nin doğuşuna bakıldığında, VI. ve VIII. yüzyıllar arasında Slavlar güçlü bir halk olmuştur. VI. yüzyıla doğru Slavlar, Volinya'ya ve Karadeniz'e kadar olan güney steplerini ele geçirmişlerdir. Slavların, Kadim Ruslarla komşu olması felaket olmuştur. Ruslar, Slavlara akın etmişlerdir. Sonrasında Gotlar tarafından yenilgiye uğratılan Ruslar, kısmen doğuya, güneye Dunay'ın aşağı kesimine doğru dağılmışlardır. Doğu'ya kaçan Rusların bir kısmı üç şehri – Cuiaba (Kiev), Arzaniya (Beloozero) ve Kadim Rusa (Staraya Rusa) - ele geçirmiştir. Ruslar, komşularını yağmalamışlar, erkekleri öldürmüşler, esir edilen çocuk ve kadınları tüccarlara satmışlardır (Gumilyov, 2008: 5,6).

Slavlar küçük gruplar halinde köylere yerleşmiştir. Ruslara karşı savunmaları zor olmuştur. Tüm değerli şeyler Rusların ganimeti olmuştur. Eşit olmayan mücadele uzun sürmüş ve meslek olarak varyag¹⁸lık yani paralı asker olan Rurik iktidara geldiğinde Rusların lehine sonuçlanmıştır (Gumilyov, 2008: 6). Ryurik, Rus Devleti'nin kurucusu olarak; 862 yılı da Rus Devleti'nin başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir (Kurat, 2014: 21, 23) Rus kurucu Ryurik'e karşı, Novgorod'da başında Vadim Hrabry'ın bulunduğu bir isyan çıkmıştır. Ryurik, Vadim'i öldürmüş, Novgorod'u ve yanında bulunan Ladogu, Beloozero ve

¹⁷ Rus şehirlerinin anası olacak olan Kiev'in seçilmesinin sebepleri arasında; İskandinavya-Bizans ticaret yolu üzerinde bulunuyor olması, jeopolitik konumunun şehrin savunulması için elverişli bir yerde olması vardır (Kurat, 2014: 23).

¹⁸ Slavlar uzun zaman "Varegler" ile "Rus" ları birbirine karıştırmıştır. "Varegler" ücretli asker olan Normanların genel adı iken, Ruslar bu Vareglerden olup, Slavlar arasına yerleşmiş, hatta devlet kurup Slavlar üzerinde hâkimiyet kuran bir zümrenin adı olarak açıklanmıştır (Kurat, 2014: 17).

İzborsk'u yeniden egemenliği altına almıştır (Gumilyov, 2008: 6). Uzun soluklu bir mücadelenin ardından Rus Devleti kurulmuştur.

Ryurik'in 879 yılında ölümünden sonra, hâkimiyeti Igor adındaki oğlu almıştır. Igor, çok küçük olduğu için Ryurik'ten sonra hâkimiyeti Hel'ga¹⁹ yani Oleg adında voyvoda ele almıştır. Oleg, askerlerle birlikte Novgorod'dan güneye doğru ilerlemiştir. Oleg'in varyagları yani paralı askerleri ve küçük yaştaki Igor, Kiev'e yaklaşmıştır. O dönemde o topraklarda Slavlar yaşamakta ve küçük bir Rus drujinası Askolda'ya varmıştır. Oleg, haince Askolda'yı ve Slavların liderini öldürmüştür. Bundan sonra Kievliler, hiç direniş göstermeden yeni hükümdarlarını kabul etmişlerdir. Bu olay 882 yılında gerçekleşmiştir. Oleg, Pskov'u almış ve 883 yılında Ol'ga²⁰ ile birlikte küçük yaştaki Igor'a vermiştir (Gumilyov, 2008: 6). Böylece Kiev Knezliği kuruluş aşamasına yerini sağlamlaştırmaya başlamıştır.

Kiev Devleti'ne komşu olarak Doğu Avrupa'da güçlü bir Türk devleti olan Hazar Kağanlığı ortaya çıkmıştır. Hazarlar,²¹ o dönemin en dikkate değer halklarından biridir. (Gumilyov, 2008: 7). Hazarlar, VII-X. yüzyıllarda teşkilat ve ticari açıdan güçlü olan dolayısıyla ekonomik açıdan refah yaşayan, dini hoşgörüye sahip olan Volga'dan Dnyeper'e, Kama'ya ve Kiev'e uzanan önemli Türk devletlerinden biridir (Kafesoğlu, 2017: 161). Hazarlar, Ruslar üzerinde etkin bir millet olmuşlardır. Eski Rus - Slav kanunlarından, ekonomik hayatlarına ve dinlerine kadar tesiri görmek mümkündür. Kiev'de sonraları *Pasinga* adı ile bir Hazar valisinin bulunması ve Kiev'de bir mahallenin *Hazarlar* adı ile anılması Hazar hâkimiyetini gösteren birkaç örnektir sadece (Kurat, 2014: 7). Ayrıca Sambata yani Kiev, Hazarlar tarafından kurulan düzeni daha sonra devam ettirilen bir şehir olarak görülmektedir (Yücel, 2007: 29). X-XII. yüzyıllarda büyük Kiev knezleri *kağan* unvanını kullanmışlardır (Artamonov, 1962: 366). Bu dönemlerde Ruslar ve Hazarlar arasında mücadeleler devam etmiştir. Hazar Kağanlığı IX-X yüzyıllarda o dönem Avrasya'nın en güçlü ülkesi olarak yerini almıştır. Ruslar Hazar Kağanlığı'nın etkisinden kendisini uzak tutamamıştır.

¹⁹ Hel'ga" bir isim değildir, İskandinav önderlerinin unvanıdır. Aynı zamanda "büyücü" ve "askeri lider" anlamına gelmektedir (Gumilyov, 2008: 6).

²⁰ Ol'ga, Oleg'in kadın adıdır. Gumilyov, tarihi kişiliğin şimdiki zamanda karşılığını bilmediğini belirterek yine bir unvanla karşılaştığını belirtmiştir (Gumilyov, 2008: 6).

²¹ Hazarlar günümüz Dağıstan bölgesinde yaşayan Kafkas milletidir. Orta Asya'da süvarinin güçlü silahı olan kılıcı ilk kez benimseyen Hazarlar olmuştur (Gumilyov, 2008: 7).

Kiev merkezli Rus-Slav devleti hızlı bir şekilde güç kazanmış ve Karadeniz kıyılarına doğru genişlemeye başlamıştır. Bu dönemde Slav-Ruslar IX. yüzyılın sonunda X. yüzyılın başında en büyük düşmanı olan Bizans ile savaşmıştır. Rusların İstanbul üzerine yaptığı ilk akın, 860 yılında gerçekleşmiştir. Yunanlar, düşmanı Hodegetria Meryem Ana ikonasıyla karşılamışlar ve şehrin duvarları fethedilmez olmuştur. Ruslar başkentten uzaklaşmışlar ve kârlı olan bir barışla bitirmeyi tercih etmişlerdir. X. yüzyılın sonuna kadar uzanan Slav-Rusların Bizansla savaşlarının başlangıcı olmuştur. Ruslar Bizans ile başa çıkmak için kendine bir ittifak aramış ve bu ittifakta Hazarlar olmuştur. Musevi Hazarlar, Hristiyan Bizanslara düşman olmuş ve Hazarlar, Rus ordularını Hazar Denizi seferleri²²nde ve tabii ki Yunanlara karşı yapılan savaşlarda kullanmışlardır (Gumilyov, 2008: 11, 12). IX. yüzyılın sonlarına doğru doğudan Peçeneklerin gelmesinin ardından Hazar nüfuzu zaafa uğramıştır (Yücel, 2007: 7). Peçenek ve Rusların saldırılarına maruz kalan Hazarlar, Kıpçakların son darbesiyle son bulmuştur (Yücel, 2007: 32). Peçenekler, Kiev Rus Knezliği ile en uzun sınır komşusu olmuştur. Peçenekler, Ruslarla yan yana yaşadıkları süre zarfında yani 1036 yılına kadar 121 sene içerisinde 11'i büyük olmak üzere çok sayıda akın düzenlenmiştir (Kafesoğlu, 2017: 175). Bu iki milletin diyalogu kültürel, askerî ve siyasi alana etki ederken; dile de yansımaları kaçınılmaz olmuştur.

Türklerin Ruslar üzerindeki etkisi, Hazar boyuyla son bulmamıştır. Hazarlardan sonra bir başka Türk boyu olan Peçenekler, Rusları etkilemeye devam etmiştir. Svyatoslav döneminde Peçeneklerle ilişkiler başlamıştır. Peçenekler, Ruslara erzak satmıştır. Sonrasında Berezan'da Svyatoslav'ın ordusunda Hristiyan Ruslar ve Putperest Ruslar arasında ayrılık yaşanmıştır. Akabinde Ruslar Berezan'dan Kiev'e taşınmıştır. Ruslar Berezan'dan Kiev'e geçerken Peçeneklerle çarpışmış ve bunun sonucunda Svyatoslav'ın drujinası tamamen yok olmuştur. Tarihçiler, Peçenekleri Svyatoslav'ın üzerine Bizansların yolladığını düşünmektedir (Gumilyov, 2008: 17, 18). Knez İgor'un ölümünün ardından 946 yılından sonra 22 yıl boyunca bir Peçenek akınına rastlanmamıştır. Bu uzun süreli barışın ardından Kiev Knezliği'nin başına Svyatoslav'ın geçmesi ile birlikte Peçenek ve Ruslar arasında yeniden mücadeleler başlamıştır. Peçenekler, coğrafi konum itibarı ile de Ruslarla yakın olmuşlardır. Bu yakınlık iki millet arasında etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır.

Peçenekler, Rus askerî teşkilatına da bir hayli etkilemiştir. Knez Svyatoslav'ın kendisi de bir Peçenek başbuğu gibi olmuştur. Ata binmesiyle, maiyyeti ile birlikte at sırtında

²² Hazar denizi kenarındaki devletlere Rus drujinaların yaptığı deniz akınları bütünü.

seferlere katılması, sade bir hayat yaşaması ve Svyatoslav'ın atlı kıtaları Peçeneklere benzetilmiştir (Yücel, 2007: 36, 37). Ruslar, Kiev döneminde farklı gruplar olarak gösterilse de Türklerle (Hazarlar, Peçenekler, Kumanlar, Berendiler...) sıkı ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Özellikle savaşçı kimlikleriyle ön plana çıkan Türkler, Rusları askerî açıdan etkilemiştir. Bu etkileşim doğal olarak dile de yansımıştır. Rusça etimoloji sözlükleri incelendiğinde alıntı sözcüklerin kökeni incelenerek o dönemde hangi milletlerle yakın ilişki içinde olduğu anlaşılabilmektedir. Bu durum, tarih ve dil arasındaki doğrudan ilişkinin göstergesi ve kanıtıdır.

Svyatoslav'ın üç oğlundan Yaropolk'a Kiev, Oleg'e Drevlyanların ülkesi, Vladimir'e ise Novgorod verilmişti. Bu üç oğul arasında mücadele sürmüştür. Oleg ile Yaropolk arasındaki mücadele de Yaropolk galip gelmiş ve böylelikle hâkimiyetini güçlendirmiştir. Vladimir ise Normanlardan yardım isteyerek Yaropolk'a karşı bir savaş başlatmış ve Kiev'i ele geçirmiştir (Kurat, 2014: 31). Knez Ol'ga'nın ölümünden sonra Kiev ve Kiev Hristiyan topluluğuna başkanlık eden Yaropolk, Svyatoslaviç Konstantinopol ve Peçeneklerle anlaşma yapmıştır. Peçeneklerin Svyatoslav üzerindeki zaferi Yaropolk'u iktidara getirmiş ve bir dönem Kadim Rusya'yı birleştirmiştir (Gumilyov, 2008: 19). Vladimir, Kiev Rusyasının en tanınmış knezlerinden biri olmuştur. Vladimir de kendinden öncekiler gibi komşu memleketlere seferler başlatmıştır. Bunların başında ise Polonyalılar gelmektedir. Vladimir, bu seferle Rusların Lehistan'a doğru yayılma hareketini başlatmıştır (Kurat, 2014: 31). Bu yayılma hareketi ile Rusya ve Lehistan arasında etkileşim başlamıştır.

Peçeneklerle ilişkiler Vladimir döneminde de devam etmiştir. Peçenekler, Kiev şehrinin güneyinde bulunması dolayısıyla nehir boyunca yapılan Bizans - Vareg ticaretine tehdit unsuru barındırmaya devam etmiştir. (Kurat, 2014: 38). Rusların Peçeneklerle irtibatı, Vladimir'in oğlu Yaroslav Mudrıy döneminde de devam etmiştir (Kurat, 2014: 39). Peçeneklerin Ruslarla teması 1036 yılından sonra tamamen bitmiş ve Ruslar için Peçenek sorunu kalmamıştır (Yücel, 2007: 40).

Peçeneklerden sonra, Rusların Türk kavimleri ile mücadelesi devam edecektir. 1060 yılından itibaren Güney Rusya bozkırları Kumanlar tarafından işgal edilmiştir. Oğuz, Peçenek ve Berende zümrelerinin Rus knezlerinin egemenliklerine girmesi, bir başka Türk kavmi olan Kumanları rahatsız etmiş ve bu akınların gerekçesi olmuştur (Yücel, 2007: 14).

Kumanlarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Peçeneklerde olduğu gibi Kumanlara karşı kendilerini savunmak adına müstahkem şehirler yapmışlar ve kilometrelerce uzanan hendekler, toprak tabyalar inşa etmişlerdir (Kurat, 2014: 46). Kumanların ardı arkası kesilmeyen hücumları Kiev Rusyası'nın güvenliğini kökünden sarsmıştır (Kurat, 2014: 47). Kumanlara karşı kendilerini savunmak adına hendekler ve tabyalar inşa ederek askerî anlamda gelişme göstermişlerdir. Yenilikler, ihtiyaçtan doğmaktadır.

Peçenek ve Uzlardan başka Rus knezliklerinde yer alan ve Rus askerî hizmetinde bulunan bir başka Türk zümresi ise Berendiler'dir. Berendiler, Rusya tarihinde önemli yer tutmuşlardır. Rus knezlerinin askerî kıt'alarında görev yapan Berendiler'in ne kadar önemli olduğu şöyle bir olayla yansıtılmıştır: 1154 yılında Rus sınırlarına hücum eden Kumanlardan, Berendiler birçok esir almıştır. Ertesi yıl Kiev Knez'i ile barışmak için gelen Kumanlar, esirleri geri almak istemeleri üzerine Berendiler kabul etmemiş ve Kiev Knezi bu isteğe boyun eğmek zorunda kalmıştır (Yücel, 2007: 50, 51 akt. Rasovsky). Tüm bu açıklamalar çerçevesinde Rusların çok uzun bir süre Türk boyları ile iç içe olduğu ve aktif bir şekilde etkileri altında kaldığı aşîkârdır. Ayrıca bu mücadeleler esnasında direniş göstermek ve mücadele etmek için askerî bağlamda kendilerini geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Kiev Rusyası'nın genel itibariyle yönetim ve idaresine bakıldığında, hâkimiyet knezin elindedir. Knez, Bizans İmparatorları gibi, kanun çıkarmak, yargılamak, vergi toplamak ve ceza vermek hakkına sahiptir. Tüm bunlara rağmen mutlak bir hükümdar olmamışlar ve veçe²³ ler de söz sahibi olmuşlardır (Kurat, 2014: 71). Kneze yakın kişiler bulundukları makamlara göre *grid* (drujinadan yüksek kişi), idare memuru anlamına gelen *tiyun* (tivun, tudun) görev almışlardır. Sonra *yabetnik*, *virnik* ve *ognişçan* makamlarının adı geçmiştir (Kurat, 2014: 71,72).

Sosyal yapısına bakıldığında halk yüksek tabaka, orta tabaka, köleler (yarı köleler) olmak üzere üçe ayrılmıştır. Yüksek tabaka, knezin çevresi, *drujina* sı (askerî kıtası) ve memurları, geniş arazi sahipleri olan boyarlardan oluşmaktadır. *Smerdy* olarak adlandırılan nüfusun çoğunluğu tarımla ilgilenmiş ve kırsal kesimde yaşamıştır. Kiev köylülerinin çoğunluğu küçük topluluklar halinde genellikle bölgesel ya da boy komünleri (vervy ya da

²³ Kiev siyaset kurumlarının başında sırasıyla otokrat ya da monarşik, aristokratik ve demokratik yönlerine tabi olan knezin dairesi, дума ya da boyarlar konseyi, veçe ler bulunmaktaydı (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 45).

miry) içinde örgütlenmiş halde yaşamışlardır. Toprak sahibine borcunu ödeyemeyince belirli bir süre için zorunlu çalışan yarı özgür köylüler (zakupy) ortaya çıkmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 43). Bu dönemde kölelere *çelad* veya *çolop* denilmiştir. Mensup olduğu herhangi bir zümrenin dışında kalıp, hukuki durumunu kaybedenlere *izgoy* adı verilmiştir (Kurat, 2014: 72). Orta sınıf ise vasat tüccarlar, usta sanatkârlardan oluşmuştur (Vernadsky, 2015a: 73).

Kiev Rusyası döneminde ordu, kıdemli ve kıdemsiz olarak ayrılan *drujina*²⁴ lardan oluşmuştur (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 45). Kiev döneminde Kadim Rus dilinin savaş söz varlığına bakıldığında, eski Slav öğelerinin sayısı baskın olmuştur. Ancak kavramların belirtilen çevresi oldukça dar kalmıştır. Genel itibarıyla ordu adları, komutan adları, savaş harekâtlarının genel adları ve savaş silahlarının adlarıyla sınırlı kalmıştır. Bir sözcük birden çok anlama gelmiştir. Örneğin, ordu anlamındaki *polk* sözcüğü, *meydan savaşı* (srajenie), *savaş* (bitva), *savaş yaklaşımı* (voenniy podhod) ile eşanlamli kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 132). Savaşın gelişmesiyle birlikte kelime hazinesi de gelişme göstermiş, birden çok anlamı olan sözcükler, netlik kazanarak tek bir anlamı ifade etmeye başlamıştır. Söz gelimi Kadim Rus dilinde birden fazla anlamı olan *polk* sözcüğü, Çağdaş Rus dilinde *alay* anlamında kullanılmaktadır. Bunun dışında *kalabalık* anlamına da gelmektedir (Ojegov, 2006: 739). Ordunun yeni yeni şekillenmesiyle bir sözcük birden çok anlama sahip olmuştur. Ordunun ve askerî yapının gelişimiyle birlikte savaş söz varlığı da zenginleşmiştir.

Farklı milletlerle savaş halinde olan Rusya, savaştıkları milletlerle etkileşim içinde olmuştur. Bu bağlamda Rusça savaş söz varlığında pek çok yabancı kökenli sözcük vardır. İlk dönem itibarıyla Kiev Rusyası döneminde Türk boyları ve devletleri ile çatışmalara girmiştir. Hazarlar, Peçenekler ve Kıpçaklarla yakın komşuları olmuştur Bu yüzden Türk kökenli sözcüklerin Rusçaya katkısı önem teşkil etmiştir.

F.P. Sorokoletov, *XVI.- XVII. Yüzyıl Rusça Savaş Söz Varlığının Tarihi* (İstoriya Voennoy Leksiki v Russkom Yazıke XI- XVII vv) adlı çalışmasında Rusça savaş terminolojisine Türk yatırımının çok olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak Türk savaş düzeni ve savaş

²⁴ Drujina sadece knezin ve soylunun düzenli ordusu değil aynı zamanda siyasi yönetimde knezin dayandığı örgüt veya organdır. Drujina farklı sosyal grupların temsilcilerinden oluşmaktadır: drujinanın en üst tabakası-knezin danıştığı, farklı sorunları hem askeri hem sosyo-politik niteliği tartıştığı, kneze en yakın kişiler olmuşlardır (Sorokoletov, 2009: 59).

taktiğinin Rus ordusunun temeline dokunmadığı gibi Türk kökenli dillerden sözcük alıntıları da Rusça savaş terminolojisine gözle görülür bir iz bırakmadığını ifade etmiştir. Bu bakımdan savaş terminolojisi ayrı durmaktadır: Rusçanın kelime hazinesinin diğer dallarında Tatarca alıntılar özellikle XII. yüzyıldan başlayarak önemli bir yer tuttuğunu anlatmıştır (Sorokoletov, 2009: 252, 253). F. P. Sorokoletov, Türk kökenli dillerin Rusça savaş söz varlığı üzerindeki etkisini her ne kadar küçümsemiş olsa da bu doğru bir yargı değildir. Etimoloji açısından incelenen Rusça savaş sözcüklerinde Türk kökenli dillerin etkisi ağırlıklı olarak hissedilmektedir.

Kiev Rusyası dönemi yazınına bakıldığında dini ve dünyevi yazına giriş yapıldığı görülmektedir. Özellikle vakayiname yazma âdeti yaygın olmuştur. İlk örnekleri Bizans'tan gelmesi ile birlikte Rusya'da kendine özgü bir hal kazanmıştır. Bizans kronografin Georgios Hamartol'un *Dünya Tarihi* Bulgarca tercümesi ile Kiev'de bilinmiştir. En eski vakayinameler olarak *Lavrentev Nüshası* ve *İpatyev Nüshası* bilinmektedir (Kurat, 2014: 68-70). Tüm bunların dışında Türkoloji açısından büyük önem taşıyan *İgor Destanı* da (Slovo o polku Igorove) Kiev Rusyası dönemine aittir.

3.1.2. İgor Destanı'nda Türk Kökenli Savaş Söz Varlığı Üzerine

Ulu “İgor Destanı”nda
Sık otlar gibi
Slavyan satırlarında
Bitmişti Kıpçak sözleri
S. MARKOV

Vakayinameler, destanlar ve savaş hikâyeleri savaş söz varlığı çalışmalarında temel kaynakları oluşturmaktadırlar. İgor Destanı'nın ayrı bir başlık altında diğer çalışmalardan ayrılarak öne çıkmasının en büyük sebebi ise destandaki karmaşıklıklar ve Türk kökenli sözcüklerin Rusça sözcük gibi gösterilmiş olmasıdır. Çalışmamızda literatüre katkı sağlamak için Rusçada *temnoe slovo* olarak adlandırılan karanlık yani belli olmayan sözcükleri ifşa etmek hedeflenmiştir. Amacımız, bir bakıma üstü örtülmüş sözcüklerin kökenini ortaya çıkarmaktır. Bu yüzden çalışmamızda, *İgor Destanı*'na ayrı bir başlıkta verilmesine gerek duyulmuştur. Destanda savaş sözcükleri dışında, günlük kullanıma ait

Türk kökenli sözcükler de Rusça sözcüklerle değiştirilmiştir. Çalışmamız savaş söz varlığı ile ilgili olduğundan sadece savaş alanında çarpıtılmış, tahrifata uğramış sözcükler ele alınacaktır.

Dil tarihini açıklarken, ilk olarak dilsel değişimlerin özünü, ikinci olarak devri, üçüncü olarak nedenleri göstermek önemlidir. Kadim dönem dilsel değişimlerin kesin zamanı ve sebepleri söz konusu olduğunda; zaman ve değiştirilme sebepleri hala bilinmediği için sükûnetle geçiştirmek gerekmiştir. Bu duruma sebep olarak tarihçilerin, siyasi tutku, milli saptama, etnik ön yargılar gibi her türlü bilim dışı etkiye maruz kalması gösterilebilir. Dolayısıyla tarihçilerin isteyerek veya istemeyerek yaptığı hata doğal olarak diğer bilim dallarında da gerçeği saptırmıştır (Jeleznıy, 2010: 22, 23). Bu bağlamda tarihte yapılan yanlış saptamaların dile ve dilbilimine yansımaları da kaçınılmaz olmuştur.

İgor Destanı adlı eser, Kadim Rus ve Türk - Kıpçak Kavimleri arasında 1185 yılında gerçekleşen savaşı anlatmaktadır (Efendiyeva, 2003: 46). Müstensihlerin destanı yanlış kopyalamalarından dolayı destanda birçok karmaşık ve belirsiz Rusça ifadeyle *karanlık yerler* (temnie mesta) ortaya çıkmıştır. Türk kökenli dilleri bilmeyen müstensihlerin destanda geçen Türk kökenli sözcükler yerine yakın düşündükleri Rusça sözcükleri kullandıkları iddia edilmiştir (Jeleznıy, 2010: 141).

A.Jeleznıy, “*XVI. yüzyılda Türk kökenli dillerden birini bile bilmeyen ve hatta bol bol Türk kökenli sözcükler içeren kadim Rus metinlerini doğru anlamak gerektiğinden şüphe bile etmeyen müstensih düşünebiliyormusunuz*” diyerek durumu ortaya koymuştur. Müstensih sürekli düzeltmeyi ve hatta yorumlamayı kendine görev edinmiştir. Yani okuyucu anlasın diye kullanımdan çıkan sözcüklerin yerine çağdaş sözcükler kullanmış, kadim metnin satırlarına bu sözcükleri sokarak farklı açıklayıcı notlar düşmüştür (Jeleznıy, 2010: 141). Yalnız müstensihler metinleri anlaşılır kılmaya çalışırken, gerçeklikten uzaklaşmışlardır. Bu durum, *İgor Destanı*’nın doğru bir şekilde anlaşılmasını engellemiş ve doğruluğundan şüphe edilmesine sebep olmuştur. Gerçekliği üzerine tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Eser, A. F. Vel’tman (1842), K. Voytsitskiy (1845), N. Golovin (1846), Ye. Barsov (1887), V. İ. Rezanov, İ. Novikov (1938), A. Mazon (XX. yüzyılın 30’lu yıllarının sonunda), A. Yugov (1945), D. S. Lihaçev (1950), V. F. Rjiga (1952), N. K. Gudziy (1953), S. Tarasov (1954), V. G. Fedorov (1956), V. İ. Stelletski, A. A. Zimin (1964), B. A. Rıbakov (1972),

K. Trost (1974), E. Kinan (2003) gibi yazarlar tarafından tahmini versiyonlarıyla yayımlanmıştır (Jeleznıy, 2010: 250-252). Tahmini versiyonlardan dolayı eserin orijinallığı sorgulanmıştır.

1791 yılında Mukaddes Kilise'ye Baş Papaz olarak atanan (Suleymanov, 1992: 13) Kont A. İ. Musin Puşkin, 1792 yılında İgor Destanı'nın bir nüshasını XVI. yüzyıla ait olan bir kitapta bulmuştur (Efendiyeva, 2003: 46). Olay şöyle gerçekleşmiştir: II. Katerina'nın fermarıyla kilisedeki manastır arşivlerinden ve kütüphanelerden Rus Tarihi için mühim olan yazma eserlere el koyma izni verilmiştir. Bu iş, A. İ. Musin- Puşkin'e verilmiştir. Tahminen 1792'de XVI. asra ait bir dergi ele geçirilmiştir. İgor Destanı'nın nüshası da bunun içinde bulunmuştur. 1812'deki Moskova yangınında Musin Puşkin'in evi de kütüphanesi de yanmıştır. XVI. yüzyıla ait nüsha böylece yok olmuştur. Bugün bilim dünyasında Musin- Puşkin'in neşrinden ve II. Katerina için kopya edilmiş nüshadan yararlanılmaktadır (Suleymanov, 1992: 13). Bundan dolayı eserin orijinallğine dair şüpheler uyanmıştır. Şüpheli ekolünün taraftarları esere şüpheyile yaklaşmışlardır (Jeleznıy, 2010: 14).

Kuşkuyla yaklaşanlar *İgor Destanı*'nı *Zadonşçina* ile karşılaştırmış ve destanın zayıf yansıma bir eser olduğunu savunmuşlardır (Efendiyeva, 2003: 46 akt. Gorski). Akademisyen B. A. Rıbakov “ *Zadonşçina*’nın okuyucularının da dinleyicilerinin de *İgor Destanı*na iyi birer kılavuz olduklarını ve Kulikova Savaşı üzerine yazılmış harika bir eser” olduğunu belirtmiştir (Suleymanov, 1992: 27). Şüpheli ekolün taraftarları, eserin orijinalinin yanmasından dolayı tahmini versiyonları *Zadonşçina* ile kıyaslamışlardır.

Büyük Knez Dmitri İvaneviç Destanı daha bilindik adıyla *Zadonşçina* ile benzer tarafları çoktur. *Zadonşçina* el yazması 1852 yılında bulunmuştur. Fransız Slavist Lui Leje iki destan üzerine düşüncesini şöyle belirtmiştir: “*İgor Destanı* taklit ve zayıf bir eserdir. *Zadonşçina* orijinal ve poetik bakımdan güçlü bir destandır”. Orijinali imha olan destanın farklı nüshaları ortaya çıkmıştır. Öyle ki Prof. Peroto'nun ifadesine göre öğrencilerinden bir tanesi pazarda bir köylünün bir araba eski evrak sattığına şahit olmuştur. Bu evrakların içerisinde İgor Destanı'nın nüshalarını da gören öğrenci parası olmadığı için satın alamamıştır. XIV. yüzyılda *İgor Destanı*’nın bir sürü nüshası vardır. Çok yaygınlaşmış, üslup güzelliğiyle de halk tarafından sevilmiştir (Suleymanov, 1992: 15- 27). Tüm bu

gerçekler, destana şüpheyile yaklaşanları haklı çıkarmaktadır. Dolayısıyla gerçeklikleri bulmak adına *Zadonşçina* adlı destandan faydalanmak zorunda kalmışlardır.

Musin- Puşkin el yazmasını anlamamanın zor olduğunu, ne yazım kurallarına uyulduğunu ne de söz dizimine uyulduğunu, anlamı açık olmayan pek çok sözcüğün olduğunu itiraf etmiştir (Suleymanov, 1922: 33). A. İ. Musin Puşkin okuyabilmek için bilim adamı arkadaşlarından – A. F. Malinovskiy, N. N. Bantış- Kamenskiy ve N. M. Karamzin-yardım istemiştir. O dönemde hiç kimse bu bilinmeyen ve görünürdeki çarpıtılmış sözcüklerin Türk kökenli sözlük yardımıyla çeviri yapması gerektiğini varsayamamıştır. Uzmanlar bilinmeyen her sözcüğe uyumlu herhangi bir başka sözcük ya da Çağdaş Rusçadan benzer sesi olan başka bir sözcük seçmiştir. Dolayısıyla tam bir anlamsal çarpıtmalar ortaya çıkmıştır (Jeleznıy, 2010: 142). Çalışmamızda çarpıtılan sözcüklerin deşifre edilmesi üzerinde durulmuştur.

Olcas Suleymanov'un ifadesiyle, *İgor Destanı* XII. yüzyılın manzarasını tasvir eden çatlamış köhne resmin XVI. asırda kurulmuş ve daha sonra yeniden renklenmiş bir eserdir. Destanın yeniden yapılandırılmasının ikinci aşaması, XVIII. yüzyıla denk gelmektedir ve rengârenk boyalar, orijinali tamamen örtmektedir (Suleymanov, 1992: 80,81). Olcas Suleymanov, 1792 yılında Musin Puşkin tarafından bulunduğu ileri sürülen *İgor Destanı*'nın doğru ve özgün olmadığını, II. Katerina'nın yayılmacı politikasını temize çıkarmak adına uydurulmuş bir eser olduğuna katılmaktadır. Eserin XII. yüzyılda düzenlendiğini ve daha sonraki yıllarda kendi dünya görüşlerine ters düşen yerleri çıkaran müstensihleri suçlamaktadır (Suleymanov, 1992:9). Suleymanov'un ifadesinde de açıktır ki destan orijinalliğinden uzaklaşmıştır. Bu uzaklaştırmayı yaparken de orijinalinin üstünü ustalıkla kapatmaya çalışmışlardır. Dönemin hükümdarının istekleri doğrultusunda destan yeniden yazılmıştır. Ancak Suleymanov, Jeleznıy, Baskakov gibi isimler kendini bu gerçeklikleri ortaya çıkarmaya adanmıştır.

Rusların ve Türklerin ilişkileri çok eski döneme dayanmaktadır. Bu kültürel ve askeri nitelikli ilişkiler sosyal alanların dışında dil alanını da etkilemiştir. Dolayısıyla Rusçada pek çok bilinen resmi Türk kökenli sözcük ve henüz bilinmeyen gizli Türk kökenli sözcükler vardır (Jeleznıy, 2010: 24). Bu olgu filologları kuşkulandırmış ve bu sözcüklerin ortaya çıkış sebeplerini anlamak ve açıklamak zorunda bırakması gerekmektedir. Ancak filologlar hiç kuşkulananmamışlar, hiçbir şey anlamamışlar ve hiçbir şeyi açıklamamışlardır.

Daha doğru bir şekilde açıklamaya çalışan Sovyet Dilbilimci A. İ. Popov gibi 1946 yılında Rusça konuşma dilinde Moğol öncesi döneme kadar Türk kökenli kelime hazinesinden sadece 2-3 sözcüğü (kurgan, vataga, kumis) günümüze kadar yaşatmışlardır. Moğol öncesi Kadim Rusça edebi eseri *İgor Destanı*'nda *-kovil', kreçet', gogol', boyarin, sablya, bagryaniy, bagroviy, çolka, horugv' vb.*- pek çok Türk kökenli sözcük vardır. Bugün Çağdaş Rus dilinde varlığını sürdürmektedir (Jeleznıy, 2010: 24,25).

İgor Destanı'nda *Türk Kökenli Söz Varlığı* (Tyurkskaya leksika v Slove o polku İgorove) adlı eserin yazarı Sovyet Türkolog, Profesör N. A. Baskakov, destanda geçen Türk kökenli sözcükleri anlam, aynı zamanda fonetik ve dilbilgisi bakımından Bulgarca etkisiyle birlikte Kıpçakçadan ziyade Oğuzca olduğunu ileri sürmüştür (Jeleznıy, 2010: 28,29). Kazak şair, yazar ve edebiyatçı Olcas Suleymanov, *Az i Ya* adlı eserinde Rusça söz varlığı ile Türk kökenli söz varlığı arasındaki bağı çok daha eski ve derin olduğunu ortaya koymuş, Rusça kelime hazinesinde açıkça ortaya koyulan Türk kökenli sözcüklerin olduğunu ifade etmiştir

İgor Destanı'nda geçen savaş alanına ait Türk kökenli sözcükler açıklamalarıyla birlikte verilmeye çalışılacaktır.

Залп (Zalp) - Salvo

Zalp sözcüğünün kökenini Fasmer, *atış* anlamına gelen *zalf*, daha sonra 1706 yılında *f* nin yerine *p* harfinin aldığını belirterek, *merhaba, sağlıklı ol* anlamına gelen, Latince kökenli Almanca *salve* sözcüğünden alıntılandığını belirtmiştir (Fasmer II, 2009: 76,77). Aynı şekilde G. P. Tsıganenko da *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde savaş terimi *zalp* sözcüğünün XVII. yüzyılın sonunda ve XVIII. yüzyılın başında Almancadan alıntılandığını, kökeninin Latince *salve* olduğunu belirtmiştir. *Salve* sözcüğü *merhaba, sağlıklı ol* anlamına gelmektedir (Tsıganenko, 1989: 136). Öyleyse, Alman ordularının Leningrad'ı ağır silahlarla vururken, sanki şehri selamlamışlar ve sağlıklı olmasını istemişlerdir. Rusça *zalp* sözcüğünün *çarpma* (hlopan'ye) anlamına gelen Türk kökenli *jalp* sözcüğünden gelmiş olması daha doğru bir tahmindir (Jeleznıy, 2010: 45). Savaşan bir milletin düşmanına *merhaba, sağlık ol* anlamına gelen *zalp* sözcüğünü kullanması manasız durmaktadır.

Каптерка (Kapyorka) - Asker Eşyalarının Saklandığı Yer, Depo

Kapyorka, kaput, geçit üniforması, askerî kumanya, askerin tüm eşyaları saklandığı yerdir. Sözcüğün kökeninde *kaptenarmusa* bulunur.

Genel olarak *kapyorka* teriminin etimolojisi eski Yunanca, Latince, Almanca veya Fransızca olduğu söylenmektedir. Jeleznıy ise terimin temelinde *kurutmak* anlamına gelen Türk kökenli *kentiru* sözcüğü olduğunu söylemiştir. Savaştan sonra savaşçılar dinlenmek için dururlar ve kuru kıyafetle üstlerini değiştirirler, ıslakını ise kurutma yerine verirlerdi. Kıyafetin kurutulduğu yere *kentiru* (kurutma yeri) denilmiştir (Jeleznıy, 2010: 53,54).

Кольчуга, Шишак, Шлем (Kol'çuga, Şişak, Şlem) - Zırh Gömlek, Asker Başlığı, Miğfer

Kadim zamanlarda Rus savaşçılar, savaşmadan önce örme zırh gömlekler (kol'çuga) giymiş, miğfer (şlyemı) ve demir asker başlıkları (şışaki) takmışlardır. Bu terimler Türk kökenlidir. Sayısız demir halkalar iç içe geçirilerek hazırlandığı için esnek demir gömleğe *kol'çuga* adı verilmiş olması net bir şekilde kabul edilmiştir. Jeleznıy'a göre; *kol'çuga* terimi tamamen Türk kökenli, siper (prikritie), örtme kolu (zaslon), kalkan (şçit) anlamına gelen *kalka* kavramından türemiştir. Türk kökenli küçültme *-çuk* ekinin olması Jeleznıy'ın aklına bunu getirmiştir. İlk hali *kalka-çuk* olmuştur, daha sonra Slavlaşarak sözcük *kalkçuk-kalçug- kalçuga* halini almıştır. Jeleznıy, dönüşümün dişi cins bir sözcük olmasını da *rubaha* sözcüğünün de dişi cins olmasına bağlamıştır. *Örme zırh gömlek* anlamına gelen *kol'çuga* nın en orijinal demir gömlek olduğunu belirtmiştir (Jeleznıy, 2010: 57,58).

Fasmer ise sözcüğün *halka* anlamına gelen *koltso* sözcüğünden ya da aynı anlama gelen Lehçe *kolczuga* sözcüğünden alıntılandığını belirtmiştir. Ayrıca *zırh* ve *kolçata* sözcüğünün karşılaştırılmasını önermiştir (Fasmer II, 2009: 299).

Şişak sözcüğünün etimolojisine bakıldığında; Fasmer, Macarca *sisak* sözcüğünden alıntılandığının kabul gördüğünü belirtmiştir (Fasmer IV, 2009: 445). *Şlem* sözcüğünün Kilise Slav dilinden alıntılandığını belirtmiştir (Fasmer IV, 2009: 452). Jeleznıy, bu sözcüklerin kökeninin farklı dillerden alıntılanmış gibi gösterilse de sözcüklerin mantıksal açıklamasıyla Türk kökenli dillerden alıntılandığını göstermiştir.

Jelezniy, *şışak* ve *şelom* arasındaki farkı sorgulamıştır. Farklı adlandırılmalarından yola çıkarak, işlevlerinin (savaşçının başını darbelerden korumak) tamamen aynı olmasına rağmen bir farkı olması gerektiğini düşünmüştür. Aradaki farkı ise şöyle açıklamıştır: demir başlık *şışak* ın sivri uçlu olmasıyla *şlem* dan ayrılır. *Şlem* ın farklı şekilleri olabilir ama *şışak* tanımına göre sivri uçlu olmak zorundadır (Jelezniy, 2010: 58, 59).

Сабля (Sablya) - Kılıç

İgor Destanı'nda geçen Türk kökenli olduğu düşünülen bir başka sözcük *kılıç* anlamına gelen *sablya* dır. Sözcüğün kökeni ile ilgili birkaç hipotez öne sürülmüştür. F. Ye. Korş'a göre bu sözcük *kesmek* anlamına gelen Fince *sab* kökünden Bulgarca *sabja* sözcüğünden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 243). M. Fasmer, *kesmek* anlamına gelen *szabni* fiilinden türeyen Macarca *szablya* sözcüğünden alıntılandığını belirtmiştir (Fasmer III, 2009: 541). N. A. Baskakov ise Macarların bu sözcüğü Bulgarcadan alıntılandığını ifade etmiştir (Baskakov, 1985: 163).

N.A. Baskakov, Ukraynaca ve Belorusçada *şabld*, Lehçe *şabla* olarak kullanılan sözcüklerinin kökeninin Türk kökenli sözcüklerden alıntılandığını düşündürdüğünü belirtmiştir. Tatarca *şab-yl-uw*, Kazakça, Nogayca, Karakalpakça *şab-yl-uw* isimlerinin karşılaştırılmasını önermiştir. *Doğrama* anlamına gelen *şab-yl-uw*, *şab-yl-uw* sözcüğünden gelmiş olduğunu ifade etmiştir (Baskakov, 1985:163).

Сулиця (Sulitsa) - Mızrak

Sulitsa eskiden ucunda çengel şeklinde demir olan uzun sırığın adıdır. Yaya savaşçılar meçlerle, baltalarla, gürzlerle savaşırken, atlı bir düşmanla yayanın baş etmesi zordur hatta imkânsızdır. Bunun için eşit şansı olan bir başka silaha ihtiyaç duyulmuştur. Türk kökenli atmak anlamına gelen *sulatu* fiilinden *sulitsa- svalilka* türemiştir (Jelezniy,2010: 206, 207).

Fasmer, sözcüğün *mızrak* anlamına geldiğini Kadim Rusça, Slovence ve Çekçe kullanımlarını göstererek, Potebnya'nın Kadim Hintçe *çulas* sözcüğüne yakın olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (Fasmer III, 2009:801). Türk kökenli bir sözcük olduğuna dair bir bilgi veya Türk dillerindeki kullanımına dair bir ifade yer almamıştır.

Труд (Trud) - Savaş

Çağdaş Rusçada *emek* anlamına gelen *trud* sözcüğünün anlam ve etimolojisinde de karmaşa vardır. Jeleznıy, İgor'un seferinin geçtiği olayın, savaş destanı (*trudnaya povest'*) olarak adlandırılması gerektiğini belirtmiştir (Jeleznıy, 2010:148). Olcas Suleymanov, Eski Slav köle toplumunda *iş* anlayışını ifade etmek için *köle sınıfı* anlamına gelen *rabiti* den gelen *rabota* sözcüğü ile ifade edildiğini, savaşçılar sınıfının ise *trut*, *trud* ile ifade edildiğini belirtmiştir. Olcas Suleymanov'a göre *trud* sözcüğünün *muharebe*, *harp işi* anlamında tek bir anlamı vardır (Suleymanov, 1992: 59). Suleymanov'a göre orijinal metinde *trudnuh* yerine Türk kökenli bir sözcük olan *trutnıh* sözcüğü vardı. Turt geniş anlamda *savaş* anlamına gelmektedir. Daha sonra dilin Slavlaşma sürecinde *turtıny -trutnıy* halini almıştır ve “t” ve “d” harflerinin fonetik benzerliği yüzünden *trudnıy* olarak telaffuz edilmiştir. Dolayısıyla *trudnaya povest'* denilirken savaş destanı anlaşılmalıdır. Rus knezler savaştan önce družinalarına “*Savaşalım yoldaşlar, Rusya'ya rezil olmayalım*” (Potrudimsya, brat'ya, ne posramim Zemli Russkoy!) derdi. (Jeleznıy, 2010: 149). Bu söylemden de anlaşılacağı üzere *trud* sözcüğü *savaş* anlamına gelmektedir.

Çarpıtılmaya çalışılan Türk kökenli sözcüklerin gerekçelendirilmesine bakıldığında, sözcüklerin kökeninin yeniden sorgulanması gerektiği ortadadır. Başta Olcas Suleymanov, N. Baskakov, Jeleznıy'ın *İgor Destanı* üzerine yaptıkları saptamalar Türkoloji alanına katkı sağlamıştır.

3.1.3. Tatar -Moğol Boyunduruğu

Tatar- Moğol boyunduruğu kavramında geçen *boyunduruk* (igo) sözcüğü *gem*, *hamut*, *boyunduruk*, *yük*, *bir hâkimiyetin baskısı* anlamında kullanılmıştır. Boyunduruk sözcüğünün tanımı, genel olarak yurt dışı tarih yazıcılığı geleneğinde kullanılmıştır. Rus topraklarında çok daha sonra kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak Kiev Sinopsisi'nde XVII. yüzyılın 70'li yıllarında kullanılmış ve *boyunduruk* sözcüğü Polonya kaynaklarından alıntılanmıştır. *Boyunduruk* sözcüğünü ilk kez Karamzin'in de kullandığına dair bilgiye de rastlanmıştır (Rudakov, 2012: 24). Bir başka görüşe göre ise, *Tatar boyunduruğu* terimi, milli literatürde A.N. Radişçev'in eserlerinde görülmüştür (Nolev, 2014: 102). Tarihte net bilgiler vermenin güç olduğu bir başka durumla karşılaşmıştır. Rusya tarihinde

boyunduruk terimini ilk kez Karamzin'in mi yoksa Radişçev'in mi kullandığı net bir şekilde belirtilememiştir.

*Kazan Tarihi*²⁵ adlı eserde *boyunduruk* anlamına gelen *igo* sözcüğüne çok yakın, eş anlamlı *yarmo* sözcüğü kullanılmıştır (Seleznov, 2012: 108). Sovyet dönemi tarih biliminde A. N. Nasonov, B. D. Grekov, A. Yu. Yakubovski, V.V. Kargalov ve diğerleri *boyunduruk* kavramını geliştirmiş ve yerleştirmiştir (Nolev, 2014: 104).

Tatar- Moğol boyunduruğu kavramı, *Sovyet Ansiklopedi Sözlüğü'nde* “*Rusya’da Moğol-Tatar boyunduruğu (1243-1480), Moğol - Tatar feodalleri tarafından Rus toprakları sömürülmüştür. Batu istilâsı sonucunda ortaya çıkmıştır. 1380 Kulikova savaşından sonra nominal bir özellik kazanmıştır*” (Sovetskiy Antsiklopedičeskiy Slovar’, 1990: 837) şeklinde tanımlanmıştır.

Büyük Rus Ansiklopedisi (2012)’nde bu konuyla ilgili şöyle bir tanıma rastlanmaktadır: “*Moğol- Tatar boyunduruğu; Rus Knezlerin, Moğol - Tatar Hanlarına XIII.- XV. yüzyıllarda siyasi ve haraç olarak bağlı olduğu bir sistemdir*” (Nolev, 2014: 104). Bu açıklamaya göre kölelik anlamında bir *boyunduruk*tan söz edilemez.

Post- Sovyet dönemi, Moğol-Tatar boyunduruğu kavramı araştırmacıların özel bir dikkatle yoğunlaştığı, tarih yazıcılığının bir olgusu olmuştur. V. N. Rudakov, *boyunduruk* kavramını dışardan bağlı yüz yıllık bir kölelik olarak görmüştür (Rudakov, 2012: 29,30). Rudakov, *boyunduruk* sözcüğünü kölelikle eş değer tutmuştur. Ancak yeni çıkan bilgiler ışığında *boyunduruk* sözcüğünün anlamsal içeriği değişmiştir.

Dönem üzerine geleneksel açıklamaların tersine farklı görüşler ifade edilmiştir. *Boyunduruk* terimi farklı bir boyut kazanmıştır bir bakıma. *Boyunduruk* terimi için, Stratejik Danışmanlık Şirketi *Gardarik*’in Uzmanı, Siyaset Bilimci Konstantin Matviyenko, “*Bu uydurulmuş terim, XVIII. yüzyıl Rusya İmparatorluğu’nda icat edilmiştir*” demiştir (Tataro - mongolskoe iga ne bilo, sçitayut istoriki, 2010).

Siyaset Bilimleri Doktoru Rafael Hakimov ise, okullarda hala Moğol-Tatar boyunduruğunun en acımasız baskı ve kölelik dönemi olarak öğretildiğini ama bunun

²⁵ 1560’lı yıllarda yazılan eser Müthiş İvan’ın fethetmesine adanmıştır (Seleznov, 2012: 108).

gerçek olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca kısa dönem fethetme ile 200 yıllık zor bir ilişkinin karıştırılmaması gerektiğini eklemiştir (Tataro - mongolskoe iga ne bilo, şçitayut istoriki, 2010). Bu açıklama Rusya tarihi kitaplarındaki açıklamalarla örtüşmemektedir.

Tataristan Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Şigabutdin Marcani Tarih Enstitüsünün Arkeolojik Araştırma Merkezi'nin Kıdemli Araştırmacısı, Tarih Bilimleri Phd. İskander İzmaylov ise “*Boyunduruk tabii ki yaşandı ama Sovyetler zamanından itibaren ders kitaplarında gösterildiği gibi değil*” demiştir. İzmaylov şöyle bir sonuca varmıştır:

“*Moğol - Tatar Boyunduruğu dönemi olarak kabul edilen tarih dönemi terör, yıkım ve kölelik dönemi değildir. Evet, Rus knezler, Saraylı hükümdarlara vergi ödemişlerdir ve onlardan knez yarlığı almışlardır. Ama bu alışılmış feodal bir ranttır. O dönemde kilise gelişmiştir ve her yerde güzel beyaz taşlı mabetler yapılmıştır. Tamamıyla tabii olan şudur: dağınık knezlikler böyle bir yapıyı yapamazdı. Sadece Altın Orda Hanı veya Cuçi Ulusu Hâkimiyeti, Tatar Devleti ile adlandırmak daha doğru olacak- altında birleşen gerçek bir konfederasyon sağlayabilmiştir*” (Tataro- mongolskoe iga ne bilo, şçitayut istoriki, 2010). İzmaylov, böylece bu durumun olumlu bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Bu ifadeler çerçevesinde Tatar - Moğol boyunduruğunun yaşanmadığı ya da yaşananların tarih kitaplarında anlatıldığı gibi olmadığı belirtilmiştir.

A. B. Şirokorad, milli tarih yazıcılığı geleneğinde *boyunduruk* sözcüğünün değişimini araştırmıştır. Devrim öncesine kadar *Tatar boyunduruğu* veya *Tatar hâkimiyeti* olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Sovyet hâkimiyetinin ilk yıllarında *Tatar-Moğol boyunduruğu* olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1960-70’li yıllarda *Moğol-Tatar boyunduruğu* şeklinde kullanılmıştır. A. B. Şirokorad, *boyunduruk* kavramının detaylı analizini yapmıştır ve hiçbir sistemin boyundurukla ilgisi olmadığını belirtmiştir. Yazara göre *boyunduruk* terimi ne hukukîdir ne tarihidir. Kullanımı 1243’ten 1480 yılına kadar olan süre zarfında Rus - Tatar ilişkileri anlamında kullanılmıştır (Şirokorad, 2008: 48). Bu açıklamaya göre, boyunduruk sözcüğü bir arada yaşamayı ifade etmektedir.

Moğol-Tatar boyunduruğu kavramı, bugün epistemolojik ve ideolojik potansiyelini kaybetmiştir. Moğol - Tatar boyunduruğunun tanımı, genel itibariyle o günden bugüne fazlasıyla değişmiştir. *Boyunduruk* sözcüğünün içeriği ve anlamı tamamen farklı yorumlanmıştır. Bir yandan Moğol- Tatar boyunduruğunun yaşanmış olduğunu iddia

edenler varken, diğ er yandan böyle bir durumun hiçbir şekilde yaşanmadığını savunanlar vardır. Bunun dışında boyunduruğun yaş andığı ama tarih kitaplarında anlatıldığı gibi olmadığını da savunanlar olmuştur. Moğ ol - Tatar boyunduruğu kavramının anlamı ve içeriğı değı şmiştir. İst ilâ neticesinde kölelik, barbarlık gibi lanse ettirilen boyunduruk sözcüğünün içeriğı ortak yaşam, vergi ödeme gibi unsurlarla değı şmiştir. Yıllardır savunulan Tatar - Moğ ol boyunduruğu kavramına tamamen ters savlar ileri sürülmüştür. Bu bağ lamda bu zamana kadar dikte edilen tarih bilgilerinin yeniden gözden geçirilmesine dair bir işaret olmuştur.

3.1.4. Kazaklar

Savaşçı özellikleriyle bilinen Kazaklar, Rus ordusunda etkin olan bir etnostur. İngilizcede *cossack*, Fransızcada *cosaque* olarak geçen Kazaklar, Kazakistan Kazakları ile karış tırmamak adına Türkçede *Kozaklar* olarak da kullanılmaktadır. Biz çalışmamızda *Kazak* sözcüğünü kullanmayı tercih etmekteyiz. Rusya Federasyonu'nun 87 bölgesinde, 490,500 Kazağı kapsayan 10 askerî ve 6 ayrı bölgesel Kazak topluluğı devlet kayıtlarına geçmiştir (Nasibli, 2004:1). Rusya topraklarında yaşayan Kazakların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur.

Kazak sözcüğünün anlamı ve kökeni üzerine tarihçiler farklı varsayımlar ileri sürmüşlerdir. Stalenberg'e göre *Kazak* sözcüğü “sınırd a yaşayan özgür ve her zaman para karş ılığ ında savaşmaya hazır kiş i” anlamına gelmektedir. Fakat Stalenberg bu sözcüğün özellikle hangi isimden türediğini belirtmemiştir (Savel'yev, 2010: 19). Kazak Türkçe bir sözcüktür ve *mert*, *yiğ it kiş i* anlamına gelmektedir (Somuncuoğ lu, 2004: 64).

V.D. Suhorukov, *Don Ordusu Toprağ ının Tarih Tasviri* adlı etkinlikte *Kazak* sözcüğünün Rusya'da çok daha önceden bilindiğini, çoğunun düşüncesine göre, Moğ olcada *sınır muhafızı* ve *genel olarak asker* anlamına geldiğini belirtmiştir. Fakat o zamanın vakayinameleri incelenirken Kazaklar sadece muhafızlar değı l hatta Ukrayna'yı yıkan kişiler olarak adlandırılmışlardır (Savel'yev, 2010: 19, 20).

Gazeteci, eleştirmen, tarihçi N. A. Polevoy ise “anlaş ılan ş üphesiz, Kazakların adı-hafif süvari askerin Asya adlandırmasıdır” demiştir. Asya'da bugüne dek tüm Türk ordusu Kazaklar olarak adlandırılmıştır. Tatarlar ve Ruslar, XV. yüzy ılda *Kazak* adını *gezgin*

hayatı yaşayan, evsiz yaman asker anlamında kabul etmişlerdir. Doğu dillerinin erbabı Baron Brambeus (O.İ. Senkovski), 1834 yılında “*Doğubilimi kitabı ve tarih eleştirileri olmadan Kazak sözcüğünün kökeni hakkında akıl yürütebilmeyi düşünemeyiz... Kazak sözcüğü bugün Kırgız dediğimiz halkın ta kendisidir. Görünen o ki bu kuşak Asya’da süvarilerin cesaretiyle, yırtıcılığıyla, becerikliliğiyle ünlüdür, eski zamandan beri farklı atlı görevler için doğu hükümdarları tarafından kullanılan kendi hafif atlı müfrezelerine verdikleri addır (...)*” (Savel’yev, 2010: 20) diyerek Kazak sözcüğünün Türk kökenli olduğunun altını çizmiştir.

1774 yılında Bilimler Akademisi tarafından çıkarılan *Sibirya Tarihi*’nde Fischer, Kazak sözcüğünün Tatarcaya ait olduğunu söylemiştir. Fischer’e göre *Kazak*; ailesi veya sürekli bir yaşama alanı olmayan kişi anlamına gelmektedir. Fischer, *Kazak* adının Tatarcadan Ruslara ve Lehlere geçtiğini belirtmiştir (Savel’yev, 2010: 18). Kazakların tarihi ve kökeni kadar sözcüğün anlamını ve etimolojisini tespit etmek de bir o kadar karmaşıktır.

Kazakların önemli kısmını oluşturan Don Kazakları da çoğu kez atalarının kim olduğunu, nerden geldiklerini ve niçin Kazak olarak adlandırıldıklarını bilmemişlerdir. Sadece dedelerinin, cedlerinin uzun zamandan beri Rusya devleti için yaşadıklarını ve bu sadık hizmetleri için farklı avantajlara, ayrıcalıklara sahip olduklarını bilmişlerdir (Savel’yev, 2010: 9). Ustryalov, kendi Rus tarihinde Donluların farklı, karışık milletlerin harika bir karışımı olduğunu; dilleri farklı unsurlardan oluştuğunu; yüz hatlarının Asyalılar gibi olduğunu ve Kazakların kendi Çerkas kökenlerinden gurur duyduğunu ve hatta kendilerine Çerkas dediklerini belirtmiştir (Savel’yev, 2010: 22). Ustryalov, burda Çerkas değil Çerkez demiştir. Fakat Savel’yev, dipnot düşerek bir karışıklık olduğunu Çerkez değil Çerkas olduğunu ifade etmiştir. Çerkas Ukrayna’nın sağ kıyısına verilen bölgenin adıdır ve Çerkezlerle bir ilgisi yoktur.

Kazakların ortaya çıkmasının temelinde Rusya Devleti yatmaktadır. Kazaklar, sosyal baskı sebebiyle Rusya’dan kaçmak istemişlerdir (Venkov, 2008: 14). Murat Adji, Kazakların ortaya çıkışını V. yüzyılda Atilla’nın ölümünün ardından, kıyımların yapıldığı dönemde ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Atilla’dan sonra çok sayıda halef, tahta oturmak ve Deşt-i Kıpçak’da egemenlik kurabilmek için iç mücadeleye girmiştir. Eski beş yüz bin kişilik ordu parçalanmış ve bu durum düşmanları sevindirmiştir. O yıllarda Kıpçaklar’ın bir kısmı Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyetini kabul etmiştir. Jordanes’e göre, yerleşmek için

Roma İmparatorluğu'ndan toprak istemişlerdir. Onlar Dacia sınırlarında kalmışlardır. Romalılar, kendi taraflarına geçen Türklere iyi davranmışlar, orduya alıp maaşa bağlamışlardır. Ayrıca toprak vermişlerdir. Bu Türklere *Federat* adı vermişlerdir. Bu sözcükle de Kıpçaklara paralı asker veya esir değil, Kıpçakların gönüllü ve isteyerek bir araya geldiklerini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Böylelikle tuzağa düştüklerinin farkında olmadan Roma İmparatoru'nun hizmetine girmiş olmuşlardır. Bu Kıpçak Federatlarla Kazaklar dünya tarihinde yer almışlardır. Yani Kazaklar, para için düşman safında, kendi halkıyla savaşan Türklere (Adji, 1998/ 2016: 128,129). Adji'nin bu açıklaması da Kazakların kendi halkıyla savaşan Türkler olduğunu belirtmektedir.

Rusya tarihinde uygulanan sansürler, tarihin değiştirilmesi ve gerçeklerin çarpıtılması neticesinde, Rusya'da azımsanmayacak sayıda meskûn eden Kazakların kökeni, tarihi karmaşık hale gelmiştir. Kazakların Rus mu yoksa Türk mü olduğuna dair soru işaretleri kafaları karıştırmıştır. Kazaklar üzerine yazılmış kaynaklar az olmakla birlikte, ulaşılan kaynaklarda da Kazaklar üzerine edinilen veriler tutarsız ve karmaşık olduğu aşikârdır. Ancak her ne kadar Kazakların tarihi karmaşılaştırılmaya çalışılsa da Kazakların Türk olduğu yönündeki düşünceler baskındır.

Kazaklar özgürlükleri, ezilen ve baskı altında olanların hakları, ülkeleri ve inançları için var olmuşlardır. Kazaklar kendilerini Rus olarak görmemişlerdir. Kazakların üst yönetim ile olan ilişkileri XVI. ve XVII. yüzyıllarda büyükelçi emriyle gerçekleşmiştir yani günümüz Dış İşleri Bakanlığı aracılığıyla yürütülmüştür. Kazak büyükelçileri ya da Kazakların tabiriyle *stanitsalar*, Moskova'da yabancı büyükelçiler gibi görkemli ve ihtişamlı karşılanmışlardır (Savel'yev, 2010: 17,18). Tıpkı diğer yabancı devletler gibi Kazakların diplomatik ilişkilerini elçilikler vasıtasıyla yürütmüşlerdir. Bu durum da Kazakların Rus olmadığına dair büyük bir ipucudur.

Kazaklar, korkusuz, cesur, atılgan savaşçı olarak tarihe geçmişlerdir. Kazakların savaş gücü ve kahramanlıkları saygı görmüştür. Askerî gücüyle daha sonra bir tehdit oluşturan Kazaklar, Rusya'nın XVIII. ve XX. yüzyılın başlarında yürüttüğü tüm savaşlara katılmışlardır. İlk önce Kazaklar ikiye ayrılmışlardır: *Rus Çarı uyruklu olan Kazaklar* ve *Çar uyruklu olmayan, emre göre hizmet vermekle yükümlü olmayan Kazaklar*. Birinci grup devlet maaşı almıştır. İkinci grup ise Rusya'nın yürüttüğü savaşlara gönüllü olarak katılmıştır fakat Çar'a sadakat yemini etmemişlerdir. Ancak zamanla bu fark kapanmış ve

tüm Kazaklar Rus Çarı uyruklu olmuştur. Kazaklar 1917 yılına kadar 11 orduya bölünmüştür ve her biri günümüze kadar kısmen korudukları kendilerine özgü etno kültürel özellikleri vardır. Bunlar: Don, Terek, Kuban, Astrahan, Orenburg, Ural, Sibir, Semirençeskiy, Trans Baykal, Amur, Ussuri Kazakları. Daha sonra 1917 yılında geçici hükümet döneminde Yenisey ve Irkutsk Kazakları ortaya çıkmıştır (Sal'nikov, 2004: 600).

XVIII. yüzyılın başında Kazakların Rusya İmparatorluğu silahlı güçlerine dâhil edilmesi ve aktif bir şekilde sınır, nöbet, muhafız hizmetlerine çekilmesi, savaflara ve seferlere katılmaları ordu düzenleme ve yönetiminde, donatmada, teçhizat gibi düzenlerde tek standarda uydurma gerektirmiştir. XVIII. yüzyıla kadar Don Kazakları özellikle Azovlar, Kırım Tatarları, Nogaylılar, Kalmıklar ve dağlılara yakın komşularına karşı savaşmışlardır (Venkov, 2008: 135). XVIII. yüzyılın sonunda II. Katerina Kazakları Rusya'ya daha fazla bağlamak adına Don bölgesine doğru bir Kazak göçüne teşvik etmiştir. O dönemden itibaren Kazaklar *Karadenizliler* (Çernomorskie) ve Don Kazakları olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Tatarlar, Karadeniz ve Azak Denizi kıyıları terk edince, Ruslar, Kazakları daha güneye yerleşmelerine zorlamıştır. Böylelikle Kafkas sıradağlarının oluşturduğu devasa kaleye saldırmanın yolunu yapmışlardır (Somuncuoğlu, 2004: 50). Dönemin şartlarına göre ve karşılıklarına çıkan zorluklar dolayısıyla yer değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Kazaklar, Rusya İmparatorluğu'nun gelişmesinde büyük rol oynamıştır. 1802-1902 yılları döneminde Savunma Bakanlığı'nın çok ciltli Rusya tarihinin XI. cildi Kazaklara ithaf edilmiştir. Kazak ordularının idaresi, askerî sorumluluğu, toprak kullanım sisteminden bahsedilmiştir (Soklakov, 2010: 87). Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanlığı uzmanların değerlendirmesine göre Rusya'da kendini Kazak olarak kabul eden 7 milyon vatandaş vardır. Rusya İmparatorluğu'nun Güney sınırlarını korumak için Don, Terek, Kuban, Astrahan Kazak orduları 1917 yılına kadar askerî ve sivil idare görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu Kazakların akınları sosyal grubun temelini oluşturmaktadır. 1980'li yıllarda "*Rusya Kazaklarının yeniden doğuşu*" adını alan toplumsal hareket düzenlenmiştir. Bu terim 1920-1940'lı yıllarda Sovyet iktidarının çöküşünden sonra Rusya toplumunun sosyal ve siyasal yapısında Kazakların yeniden doğuş süreci anlamını vermek için *Beyaz Göçmen Kazak Hareketi* ne kullanılmıştır. 1980'li yıllarda ise Kazak birliklerinin Sovyet toplumunun sosyo-politik yapısına dâhil edilme konusu ortaya çıkmıştır (Dobrovol'skiy, 2013:376). Buradaki amaç, Kazakları tamamen Ruslaştırmak, kendi kimliklerini unutturmaktır.

1990'lı yıllarda yapılan sosyolojik araştırmalar sonucunda Stavropol bölgesinde Kazakların sayısının 150 bin kişi olduğu tespit edilmiştir. 1920-1939 yıllarında *Kazaksızlaştırma* (raskazaçivanie) baskısı ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında çok sayıda Kazak'ın ölümü, gelecek kuşak Kazaklarla atalarının tarih bağlarının kopmasıyla göç ve kentleşme süreçleri bu düşüşün sebebi olarak gösterilmektedir (Dobrovol'skiy, 2013: 376). Rusların *Kazaksızlaştırma* politikası, Kazakların geleneksel yerleşim alanlarında benzersiz etno –kültürel topluluğun yeniden doğuşunun ivme kazanmış olması ile ilintilidir (İvanov, 2013: 43). Rusya ise Kazakları Rusya'ya entegre etmek, Kazak değil birer Rus olduklarını aşılama istemiştir.

Post- Sovyet döneminde de Kazaklarla ilgili çalışmalara devam edilmiştir. 1996 yılında Rusya Federasyonu Başkanlığı bünyesinde, Kazak Ordusu Genel Müdürlüğü'nün kurulması, Kazak Birlikleri Hukuk Tescili'nin devlet kayıtlarına dâhil olması, kontrolün artmasına ve Kazakların merkezi iktidarına dikkat edildiğini göstermektedir (Sısoyev ve Koreneva, 2016: 167). Ayrıca 1994 yılında Rusya Federasyonu Başkanlığı bünyesinde Kazak İşleri Konseyi kurulmuştur (Sal'nikov, 2004: 600). Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin 5 Mayıs 1998 tarihinde, *Rusya Federasyonu'nda Kazak Toplulukları Olarak Resmi Kayıtlara Geçen Toplulukların Genel Askerî Göreve Tabi Tutulmayan Üyelerinin Ünifomaları, Simgeleri ve Rütbeleri Hakkında Karar*''ı imzalamıştır. Bu karar çerçevesinde, Kazak topluluklarının yapıları, rütbeleri ve ünifomaları kabul edilmiş ve üyelere rütbelerin verilmesi düzenlenmiştir (Nasibli, 2004:1). Bu karardan anlaşıldığı üzere, Kazaklara özellikle askerî anlamda kültürlerinin korunmaya çalışıldığı gösterilmiştir.

2012 yılında Rusya devlet başkanı V.V. Putin 2012 sonbaharında, 2020 yılına kadar Rusya Kazakları açısından *Rusya Federasyonu Devlet Politikası Geliştirme Stratejisi* imzalanmıştır. Stratejinin amacı; devlet ve belediye sorunlarının çözümünde Rusya Kazaklarının devlet ve belediye işlerinin gelişmesine katkıda bulunmasını sağlayarak, sosyo-devlet işbirliğinin verimli mekanizmasını oluşturmaktır. Stratejinin en önemli görevleri arasında; Kazak birlik üyelerini çekerek, devlet ve askerî hizmete getirerek ekonomik şartlarını sağlamaktır. Ayrıca genel eğitim kurumlarıyla birlikte vatani hizmete hazırlık ve vatanseverlik ruhuyla yeni neslin eğitiminde, Rusya Kazaklarının rolünü artırmaktır (Kurayev, 2013: 13).

Kazaklar, dünden bugüne özellikle askerî ve ekonomi boyutta Rusya için vazgeçilmez olmuştur. Rusya, kendisi için büyük şans olan Kazakları tarih boyunca ellerinde tutmak için gerekli çabayı göstermiştir. Bugün de aynı şey söz konusudur. Özellikle bir dönem *Kazaksızlaştırma* politikası ile Türk olan Kazaklara benliklerini unutturmak istemişler, Rusya'ya entegre etme projeleri geliştirmişlerdir.

3.1.4.1. Askerî ve idari yapı

Kazaklar, kültürleriyle, askerî ve idari yapısıyla tüm tarihçilerin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Dünya tarihinde savaşçı nitelikleriyle ön plana çıkan Kazakların en temel özelliği korkusuzca ve kahramanca savaşmalarıdır. Bu özelliklerinin temelinde ise çocukluklarından itibaren edindikleri sıkı askerî disiplinlerdir. Askerî yapılanmaları dışında Kazakların kendine özgü idari yapılanma şeması vardır.

İdari yapılanmanın çekirdeğini *atamanlar* ve *yesaullar* oluşturmaktadır. Her kasaba (*gorodok*)²⁶, kendi topluluğuyla veya konseyiyle yönetilmektedir. Her kasabanın başında ise yılda bir kere seçilen *ataman* ve *yesaul* bulunmaktadır. Bu topluluğun yönetiminde başka bir şey rol almamıştır (Savel'yev, 2010: 368). Ayrıca *ataman* ve *yesaullar*, *stanitsa kruglarının* kararlarını yürütmekle görevlendirilmişlerdir (Venkov, 2008: 124). Her evden birer kişi *stanitsa kruglarında* yer almıştır ve oy hakkına sahip olmuştur. Kararlar oy çokluğuna göre alınmıştır (Savel'yev, 2010: 369). Kazakların eski dönemde kendi idarecilerini oy çokluğuyla seçmeleri demokratik yönlerini vurgulamaktadır. Bu, o dönem için gelişmiş ülkelerde bile söz konusu değildir. Tek bir kişinin kararına bağlı kılarak kararlar alınmaması, Kazakların yönetim gücü bakımından adil, güçlü ve gelişmiş olduğunu göstermektedir.

XVIII. yüzyılın 40'lı yıllarında *stanitsaların* büyüklüğüne bağlı olarak *stanitsa atamanları* bünyesinde 4-10 kişilik *meclis* (sovet) oluşturulmuştur. Meclise en saygıdeğer, en emektar ve zengin sakinler girmiştir. Bu kişilere *starik* adı verilmiştir. Starikler, *Stanitsa Krug u* tarafından seçilmiştir. Stanitsanın işlerini yürütmüşlerdir, *atamanla* birlikte karar almışlardır. *Ataman* tarafından alınan kararları imzalamakla ve *stanitsanın* savunmasını örgütlemekle yükümlü olmuşlardır. Kazakların hizmetlerini takip ederek, Kazakların

²⁶ 1687 yılından itibaren "gorodok" adı *stanitsa* ile değiştirilmiştir (Savel'yev, 2010: 368).

tartışmalarını ve kavgalarını çözmekle görevlendirilmişlerdir. *Stanitsalar* arası toprak ve diğer sorunlarına temsilcilik etmişlerdir (Venkov, 2008: 124)

Stanitsa yönetimi; *stanitsa meclisi* (staniçnyy shod), *stanitsa atamanı* ve *stanitsa mahkemesinden* oluşmaktadır. Çalışkan ve bilgili kazaklardan bir *ataman*, genellikle emekli subaylardan biri *stanitsa* yönetiminin başına geçer, 2 veya 4 *starik* de ona yardım ederdi. Stanitsa yönetimi aynı zamanda ilk mahkeme mercisi- *stanitsa mahkemesi* olmuştur. XVIII. yüzyılın ortalarına kadar *stanitsa krugun mahkemesi* ilk, ordu *krugunun mahkemesi* ise en yüksek merci olmuştur. Yargıç ve iki yardımcı *stanitsa mahkemesini* yürütmüştür (Venkov, 2008: 126-130). Bu açıklamalar doğrultusunda Kazaklar nizamlı bir yapı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Orduyla ilgili tüm sorunların çözüldüğü kurum ise *Ordu Birliği* (voyskovoy krug)dir. Atamanın, yesaul'un, kâtibin, ordu konseyi din adamlarının seçimleri, başka inançta olanların ve kaçak köylülerin Kazaklara alınması gibi konuların görüşüldüğü yer olmuştur. Ayrıca burada seferler ilan edilmiş, ganimetler paylaşılmış, Çar büyükelçileri kabul edilmiştir. Tüm orduya ve inanca karşı suçlamaların da incelendiği bir yer olmuştur (Savel'yev, 2010: 367). Savaş idaresinin önemli bir parçasını da *Askerî Mahkeme Kurulu* (Komissiya voennogo suda) oluşturmaktadır. Askerî mahkeme kurulu *Ordu Nöbet* (Voyskoe dejurstvo) bünyesinde kurulmuştur. Bir *prezus*²⁷, dört *asesor*²⁸ ve *auditor*²⁹dan oluşmaktadır. Kurulun tüm üyeleri üç yıllık genel seçimlerle hizmet eden memurlardan seçilmiştir. Daha önce ordu atamanın elinde bulunan askerî mahkeme iktidarı bölge nöbetlerinde ve birliklerinde kurullara dağıtılmıştır (Venkov, 2008: 139,140). Kazaklar, kendilerini göre sistematik bir yapılandırma sağlayabilmişlerdir. Bu başarılı yapılanma ve disiplinli çalışmaları sayesinde savaş meydanlarında zafer kazanmalarına yardımcı olmuştur.

Savaş meydanlarında zafer kazanılmasının ana etkenlerinden birini de gençlerin askerî-vatanseverlik eğitimi oluşturmaktadır. “*Askerî yükümlülük ve askerî hizmet*” federal kanununa uygun olarak, askerî okulu kazanma, rüçhan hakkı askerî-vatanseverlik ve genç birlik hazırlığını geçenele verilmiştir. Bu durum Kazak askerî lisesi son sınıf öğrencilerinde yaygınlık göstermiştir. Bu amaçla bugün 44 bin Kazak çocuklarının eğitim

²⁷ 1867 yılına kadar askeri mahkemede başkan.

²⁸ Değerlendirici.

²⁹ Denetçi.

gördüğü askerî liseler ve okullar olmak üzere 224 Kazak eğitim kurumları açılmış ve sorun başarılı bir şekilde çözülmüştür. Üç Kazak askerî lisesi Don bölgesinde açılmıştır. Her yerde askerî- vatanseverlik kulüpleri kurulmuştur (Sal'nikov, 2004: 601,602).

Askerî hizmet sunan bir diğer teşkilat ise, Kazak topluluğudur. Bu, tarımcılıkla uğraşan ve aynı zamanda askerî bir örgütü teşkil eden bir teşkilattır. Topluluk, tarım işlerini ve kasabanın ekonomisini düzenlemekle, Kazak ordusunun ikmalini sağlamakla ve Kazakları askerî göreve hazırlamakla yükümlüdür. Kazaklara belirli haklar tanıyan topluluk, Kazaklara büyük görevler de vermiştir. Bu sorumluluklardan biri, 20 yıllık ağır askerlik görevi olmuştur. 20 yılın 3 yılı hazırlık, 12 yılı nizami hizmet ve 5 yılı yedek hizmettir. Askerî göreve gidenin atını, üniformasını ve hatta silahını götürmesi zorunlu kılınmıştır. Askerî hizmet dışında Kazaklar yol ve köprü inşası, onarımı, posta taşımacılığı gibi yükümlülükleri de üstlenmişlerdir (Nasibli, 2004: 5). Bu topluluk, askerî, ekonomi anlamında büyük fayda sağlayan bir teşkilat olmuştur.

Kahramanca savaşan Kazakların silahı; küçük toplar, tüfekler, mızraklar ve kılıçlardan oluşmaktadır. Tüm bunların hepsi ya satın almadır ya da düşmandan ele geçirilmiştir. Sefere çıkarken, Kazaklar kendilerine bir sefer atamanı (pohodny ataman) seçmişlerdir. Sefer atamanı, sınırsız yetkisiyle başkomutan niteliğindedir (Savel'yev, 2010: 369).

Kazaklar asker doğar ve dünyaya gelişinden itibaren askerî okula başlamış sayılırlardı. Üç yaşındaki çocuklar, avluda at üzerinde beş yaşına geldiklerinde ise steplerde at üzerindedirler (Savel'yev, 2010: 378). Kendilerine özgü askerî ve idari yapıya sahip olan Kazakların üniformaları da karakteristiktir. Kazakların sefer kıyafeti; beline kayışlı kemer takılmış Kafkas tarzı kaba, çuha ceket, konç³⁰larla süslenmiş bol şalvardır. Başlarına ise kuzu derisinden şapka takarlardı. Sevilen renkler mavi ve kırmızıydı. Boş zamanlarında, *Ordu Birlik* günlerinde, bayramlarda, arkadaş görüşmelerinde veya gelen misafirleri kabulde, büyük (starıy) Donlular pahallı kıyafetler giymeyi severlerdi. Kimi özel gümüş işlemeli atlas kaftanı ve inci gerdanlık, kimi damasko³¹ veya kadife kolsuz yarım kaftan ve ipek, mavi karanfil çiçeği nakışlı ceket, kimi de altın Türk usulü düğmeli, gümüş yaldızlı düğme ilikli ve fanta ceket giyerdi. Hepsinde balık dişinden kemik saplarıyla kılıçların asılı olduğu ipek Türk kuşakları takmış, gümüşle çerçevelenen kara kınlı, kırmızı ve sarı

³⁰ Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan kısım (Türkçe Sözlük, 2005: 1206,1207).

³¹ Çoğunlukla döşemelik olarak kullanılan, keten ve ipek karışımı kumaş çeşidi (Türkçe Sözlük, 2005: 469).

maroken çizme giymiş, kırmızı kadife şapka takmışlardır (Savel'yev, 2010: 374, 375). Savaşçı özellikleriyle kendilerini dünyaya tanıtan Kazaklar, kurdukları askerî ve idari yapı sistemiyle, doğuştan var olan yetenekleriyle bu özelliği kazanmışlardır.

3.2.Moskova Rusyası

3.2.1.Moskova Rusyası'nın Oluşum Süreci

Moskova Rusyası dönemi, knezlikten çarlığa geçiş sürecini kapsamaktadır. Bu dönemi, yönetim ve yönetimin gelişimi açısından üç evreye ayırmak mümkündür.

Birinci dönem; Moskova knezlerinin büyük knezlik için mücadele ettiği dönemdir. Yakın komşu olan Moskova ve Tver birbirine düşman knezliklerdi. Bu düşmanlığın altında pek çok yönden birbirine benzer olması yatmaktaydı. İki knezlik de Orda akınlarından korunan toprakların merkezinde bulunmaktaydı. Her ikisi de ticaret yollarının kesiştiği noktada yer almaktaydı. Tver'den direkt Novgorod'a gidilirken; Moskova üzerinden de güneye, Don'a ve Karadeniz'e gidilmekteydi. İki şehir de yükselmek istiyordu (Belyayev, 2001:10). Bu bağlamda Moskova ve büyük düşmanı Tver güçleri pratikte eşitti.

XIII. yüzyılın ikinci yarısında ve XIV. yüzyılın başında Rus'un kuzey-doğusunda Moskova Knezliği yükselmeye başlamıştır (Platonov, 1917: 84). Moskova, Suzdal-Vladimir knezliğinin güneydeki en güçlü noktasında yer almaktaydı. Güneyden Çernigov Knezliğinden Vladimir'e giden yol Moskova'dan geçmekteydi. Özellikle Moskova, Rus'un güney batısından Suzdal- Vladimir Rusyası'na gelenleri karşılayan ilk şehirdi. Moskova, Rostov'a, kuzeye, Vladimir'e, kuzey-doğuya giden yolu tutan kavşak noktasında bulunmaktaydı (Platonov, 1917: 86). Ayrıca Moskova, Novgorod ve Ryazan ticaret yolu üzerinde yer almaktaydı. Solov'yev'e göre Moskova'nın yükselmesinin temelinde; siyasi, ticari ve kilise ayrıcalıkları bulunan bir noktada bulunması vardır (Platonov, 1917: 88). Tüm bu siyasi, ticari ve dini gerekçelerden dolayı ayrıca Altın Orda'nın yaklaşımından dolayı Moskova'da kurulmasına karar verilmiştir.

Vladimir Büyük Knezliği tahtını önce Tver knezliği hak etmiş olmasına rağmen, Moskova bu üstünlüğü güzel kullanmayı başarmıştır. Knez Yuriy'in erkek kardeşi İvan Daniloviç

takma adıyla Kalita³² yazılı olmayan dört kuralı kendine prensip edinerek Moskova'yı etkin bir knezlik haline getirmiştir. Bu kurallar: Orda ile barış içinde yaşamak, çıkışı kontrol etmek, toprak elde etmek ve kilise ile uyum içinde olmaktır. Tver'de 1327 yılında Orda baskakı (vergi toplayan memur) Çolhan'a karşı isyan çıktığında, Kalita Orda birlikleri ile isyanı bastırmaya çalışmıştır. Böylelikle Kalita savaşmadan amacına ulaşmış olmuştur (Belyayev, 2001: 10,11). Kalita dönemi "büyük sessizlik" (velikaya tişina) olarak nitelendirilmiştir (Belyayev, 2001: 13). Kalita'nın kurnazlığı ve kıvrak zekası devletin Moskova'da kurulmasını sağlamıştır.

İkinci dönem; Altın Orda'nın zayıflayarak Rusya'nın tam anlamıyla bağımsızlığını elde ettiği, istikrarlı ve uzun bir yönetimin sürdüğü süre zarfıdır (Talina, 2015: 149). XIV. yüzyılın yarısında iç kargaşa dönemine girerek, bölünmeye başlamıştır. Moskova knezleri ellerinde silahlarla Rusya'yı koruma cesareti bulmuşlardır. Kalita'nın torunu Dmitriy İvanoviç bu dönemde Litvanya, Tver, Büyük Novgord, Suzdal ve Orda ile savaşarak toprakları genişletmiştir. 1380 yılında Moskova Rusyası ve Orda arasında gerçekleşen Kulikova Meydan Savaşı'nda Rus Knez Dmitriy İvanoviç galip gelmiştir (Belyayev, 2001: 13-15). Bu zaferden sonra kendisine *Don Muzafferi* adı verilmekle birlikte otoritesini sağlamlaştırmıştır (Kurat, 2014: 112).

Ukraynalı bir tarihçi ilginç bir sav ileri sürerek, Ryurik ve Aleksandr Nevski veya Dmitri Don gibi hiçbir knezin olmadığını, her yerde Tatar valilerinin oturduğunu ve eski Slav knezliklerinin topraklarını onların yönettiğini belirtmiştir (Tataro - mongolskoe iga ne bilo, sçitayut istoriki, 2010). Bu açıklama o döneme dair tarihi anlatırken kahramanlara ve kahramanlık hikâyelerine ihtiyaç duyulabileceği şüphesini akıllara getirmektedir.

Çağdaşlarının düşüncesine göre Altın Orda hâkimiyetinin büyük knezlik üzerindeki hâkimiyeti Rusya'nın Orda hâkimiyetinden kurtulmasına kadar kırılmıştır. Bu dönem sonuna doğru Moskova yönetimi tam yetkili bir iktidar sahibi olarak görülmüştür (Talina, 2015: 149). Hâkimiyetinin kırılmasına dair bilgi verilse de Altın Orda'nın siyasi, askerî ve sosyo- kültürel bağlamda etkisi devam etmiştir.

³² Para hesabı ile fazla uğraşmasından dolayı Rumca "kese" anlamına gelen "Kalita" adı verilmiştir (Kurat, 2014:107).

Altın Orda Devleti üzerine esaslı ve tam anlamıyla incelenmiş bir tarihin olmaması, bu devlete ait gerçeklere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Altın Orda tarihiyle ilgili asıl kaynakları Arapça, Farsça ve Tatar kaynakları oluşturmuştur. En önemli kaynaklar ise Altın Orda Hanlığı'nın kendi vakanüvisleridir. Ancak yazar ulaşamadığını belirtmiştir (Tiesenhausen, 1884/ 1941: Giriş). Doğubilimci W.D. Tiesenhausen Arapça, Farsça kaynaklardan Altın Orda üzerine yayınlar yapmayı başarmıştır.

Üçüncü dönem; Rus monarşik yönetimin yeni bir döneme Çarlık dönemine geçtiği, devletin Avrupa'yla ilişkilerinin geliştiği dönemdir. Moskova'nın III. Roma olarak kabul edilmesi en önemli ideolojik kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Rusya, kendisini Hristiyanlığın merkezi olarak konumlandırmıştır (Talina, 2015: 149). Rus hükümdarlarının hâkimiyeti Roma İmparatorluğu ve Bizans hükümdarlarından geçmiş olması, ayrıca hâkimiyetin Çar statüsünde olması Moskova'nın III. Roma olarak görülme fikrini pekiştirmiştir (Talina, 2015: 142). Üçüncü dönem Moskova Devleti'nin olgunlaştığı, yerini sağlamlaştırdığı dönem diyebiliriz.

3.2.2. III. İvan Dönemi

III. İvan (1462-1505) pek çok sarsıntıya rağmen XV. yüzyılın ortalarına doğru Moskova merkezli Rus topraklarını birleştirme sürecini tamamlamayı başarmış bir hükümdardır (Streletskiy, 2016: 24). Bu başarısından dolayı 1493'te *Tüm Rusya'nın Hükümdarı* (gosudar vseya Rusi) unvanına layık görülmüştür (Riasanovsky ve Steinberg, 1963/2014: 102).

Rus topraklarını birleştirme sürecinde III. İvan, başkaldıran Novgorodluları kolaylıkla gözlemek ve kontrol altında tutmak için Moskova'ya taşımıştır. Bu bağlamda Putyvl'den, Çernigiv'den, Novgorod- Severskiy'den, Kursk'tan pek çok küçük knezlikleri Moskova'ya getirmiştir (Gumilyov, 2008:101). Böylece Moskova'nın hızlı bir şekilde yükselmesini ve kuvvetlenmesini sağlamıştır.

Sefer ve muharebe için ordu, devriye (storojevoy), öncü (peredovoy), büyük (bol'soy), ayrıca sağ kol alayı (polk pravoy ruki) ve sol kol alayına (polk levoy ruki) ayrılmıştır. Bazı durumlarda pusu alayı (zasadny polk) da ikmal edilmiştir. Her bir alayın başına komuta etmesi için üç voyvoda tayin edilmiştir: büyük alayın birinci (ikinci, üçüncü) voyvodası,

sağ kol alayının birinci (ikinci, üçüncü) voyvodası gibi. Bu bağlamda birinci voyvoda doğrudan alay komutanı, ikinci ve üçüncü voyvoda ise rütbeye göre yardımcı pozisyonunda görev yapmaktadır (Streletskiy, 2016: 24). III. İvan ordu alanında yaptığı yeniliklerle Moskova Devleti'ni güçlendirmiştir.

Moskova ordusunun başında büyük voyvoda bulunmaktadır. Büyük voyvoda büyük bir alayı komuta etmektedir. Büyük voyvoda ve asları olan alay voyvodaları boyarlardan ve okol'niçiy³³ lerden tayin edilmiştir. Yardımcıları olan yoldaş anlamına gelen *tovarişçeri* ve *sotennaya golova* lar devlet alayının dvoryanlarından seçilmektedir. Voyvodalardan sonra baş, komutan anlamına gelen *golova* lar gelmektedir: streletskiy, alay ekibi (polkovıy naryad), Kazak, obozny³⁴. Her türlü ordunun yüzbaşları, *polusotnikleri* ve onbaşları *golovaların* komutası altındadır (Streletskiy, 2016: 25, 26).

III. İvan'ın yaptığı en önemli şey; Rus hükümetini merkezî hale getirmek ve Rusya'yı Orda'dan kurtarmak olarak görülmüştür. Shelon nehrinde 1471 yılında Novgorodluların bozguna uğratılması, 1469 ve 1487 yıllarında Kazan'ın alınması, Lodeynoye Seferi, Litvanya orduları üzerindeki zafer, tüm bunların hepsi XV. yüzyılın ikinci yarısı ve XVI. yüzyılın başında savaş sanatının operatif ve taktik açıdan geliştiğinin göstergesidir (Streletskiy, 2016: 24).

Moskova Rusyası döneminde Altın Orda etkisi öne çıkmıştır. Kiev Rusyası döneminde olduğu gibi bu dönemde de Türk etkisi devam etmiştir. Çağdaş tarih yazıcılığında Rus - Orda ilişkileri haraç sistemi çerçevesinde ele alınmaktadır. Sankt - Petersburg Devlet Üniversitesi'nde çalışan Prof. Dr. Yu. V. Krivoşeyev, Rus - Orda ilişkisine “*uzaktan operasyon*” olarak bakmıştır. Yu. V. Seleznev de “*ulus*” sözcüğüne Altın Orda'nın temel toprak ve idari yapısı olarak ele almıştır. Ancak T. D. Skrinnikovaya'nın araştırmalarına göre, “*ulus*” terimi başta *boy*, *halk* anlamına gelmekteydi. E.S. Kul'pin, Altın Orda'yı Rusya'nın bir parçası olarak belirtmiştir (Nolev, 2014: 107-109). Altın Orda ve Rusya'nın bir arada olması iki kültür diyalogudur. Bu kültürel diyalogun sonucunda askerî ve idari yapıda etkileşim olmakla birlikte dilsel etkileşimin de olması tesadüfi değildir.

³³ Rus Devleti'nde XVIII. yüzyıla kadar en üst saray mensubu rütbelerinden biri ve bu rütbeye sahip kişi.

³⁴ Atlı araba katarında görevli ordu mensubu.

Avrasya bağlamında Rus-Orda ilişkilerinin doğasına alternatif bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Avrasya klasikleri Rusya tarihinin gelişimine *Doğu dominantlığı* şeklinde açıklamıştır. L. N. Gumilyev, Rusya tarihinde Moğol - Tatar dönemi ilişkisi üzerine Avrasya görüşünü geliştirerek olayların yorumlanmasında kendi söyleyişlerini ortaya koymuştur. Moğol-Tatar istilasının etkisini farklı değerlendirmiştir. L. N. Gumilyev, genel itibarıyla Rusya'yı geriye götüren ağır ve yıkıcı bir boyunduruk olmadığını, milli tarih yazıcılığında tam tersine Orda ile olan birliği Rusya'yı Batı ve Katolik inancından önemli bir tehditten kurtardığını belirtmiştir. Rusya ve Altın Orda ile olan ilişki için ortak yaşam anlamına gelen *simbioz* terimini kullanmıştır (Nolev, 2014: 106,107 akt. Gumilev). Birbirlerini zenginleştirdiğini ve yaşam seviyelerini yükselttiğini dile getirmiştir. (Nolev, 2014: 106, 107).

Rus-Orda ilişkileri, çağdaş araştırmalarda vasal veya imparatorluk- vasal olarak tanımlanmıştır (Nolev, 2014: 111). V. V. Pohlebkın'ın belirttiği üzere Rus-Orda ilişkilerinde en çok göze çarpan ve en özgün şey hukuki, iki taraflı yazılı bir belge veya anlaşma olmamasıdır (Pohlebkın, 2000: 40). Rus knezleri ve Altın Orda hanları arasındaki ilişkileri yarlık verme süreci aracılığıyla belirlenmiştir (Nolev, 2014: 112). Bu sıcak temas sonucunda da Orda'yı ziyaret eden Rus knezleri mutlak bir hükümdarın nasıl olduğunu görmüşlerdir. Rus tarihinde çar adı ilk önce Altın Orda hanlarına verilen bir isim olarak kullanılmıştır (Kurat, 2014:151). Moskova Rusyası, Altın Orda'nın siyasi mirasıdır. Rus knezler Altın Orda Devleti modeli üzerinden yeni bir yapı oluşturmuştur (Rahimzyanov, 2005: 32). Altın Orda, siyasi anlamda güçlü ve düzenli bir orduya sahip olmuştur. Bu bakımdan Altın Orda Devleti, Rus knezlerine rol model olmuştur.

Moskova dönemindeki savaş söz varlığı üzerine genel bir değerlendirme yapıldığında; Rus ordusu ve askerî yapısında yaşanan gelişmeler, yeni çıkan askerî birlikler ve silah terimleri yeni sözcüklerin türemesine dolayısıyla savaş söz varlığının zenginleşmesini sağlamıştır. Moskova devletinin güçlendiği ve sağlamlaştığı dönemde III. İvan döneminde, Rus ordusunda büyük değişiklikler yaşanmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru Moskova Devleti'nin silahlı kuvvetleri; *ikta ordusu* (pomestnoe voysko), *sürekli ordu* (postoyannie voyska), *Kazaklar*, *yabancı nizam ordularından* (voyska inozemnogo stroya) oluşmuştur. Silahlı kuvvetlerin bu sınıflandırmalarının her biri için sosyal ve mesleki özelliğine göre savaşçılar farklı bir terimle adlandırılmışlardır (Sorokoletov, 2009: 200). Ordudaki mevcut düzenlemeler dönemin savaş koşullarına yetmedikçe ya da var olan sistemi iyileştirmek

adına orduda reformlar yapılmıştır. Ortaya çıkan yeni ordu ve birliklerle beraber savaş söz varlığı gelişmeye devam etmiştir.

Moskova döneminde çıkan yeni savaş sözcükleri arasında *vol'nie ohoçie ludi* ve *nerublennie ludi* de vardır. *Vol'nie ohoçie ludi*, ülkeyi düşman saldırısından koruma veya savaş seferi sırasında askerî hizmete giren gönüllülere verilen addır. *Ohoçie ludi* veya *ohoçaya rat'* XIV. yüzyılın sonundan itibaren kadim Rus eserlerinin bilindik terimleridir. *Nerublennie ludi*, teslim emrine göre toplanan değil, gönüllü olarak askerî hizmete girenlerdir (Sorokoletov, 2009: 204, 205).

Moskova devletinin kurulduğu ve sağlamlaştığı dönemde ekonomide, kültürde, sosyal yaşamda, sosyal ilişkilerde ve Rus toplumunun bakış açısındaki belirgin değişikliklerle birlikte silahlı kuvvetlerin düzeninin ve prensiplerinin değişmesinde, savaşı yürütme taktiklerinin güçleşmesi vb. değişiklikler yeni tür silahlandırma ve savunma araçlarının çıkmasına etki eden savaşı daha da geliştirmiştir (Sorokoletov, 2009: 136,137). Yaşanan tüm bu değişimlerin dile yansması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla savaş söz varlığı tarih sürecinde gelişim göstermeye devam etmiştir.

3.3. Çarlık Dönemi

3.3.1. Müthiş İvan Dönemi

Moskova döneminin öne çıkan ve *Çarlık taci* ni giyen ilk Rus Çarı Müthiş İvan olmuştur. Moskova'nın yönetim ve idari yapısında önemli reformlar geliştirmiştir. *Zemsky sobor* adı verilen, iki gruptan oluşan bir meclis kurmuştur. Birincisi daha yüksek konumda bulunan boyarlar duması, piskoposlar konseyi ve üst düzey kraliyet memurlarından oluşurken; ikincisi ise aristokrat ve tüccarlardan oluşmuştur (Vernadsky, 2015a:133). Devlet içinde devlet olarak adlandırılan *opriçnina* yı kurmuştur. Kurulumu boyarların ihanetine dayanan ve amacı bu hainleri ortadan kaldırmak olan *opriçnina* ya Çar kendisi için yeni saray erkânları seçmiştir. Opriçnina dışında kalan ve Moskova idaresine tabi kılınan kısmına da *zemşçina* adı verilmiştir (Kurat, 2014:165). Böylece Moskova idaresinde opriçnina ve zemşçina adı altında iki idari organ yer almıştır.

İdari yapıda yaptığı reformlarla merkezi otoritesini sağlamlaştırmaya çalışan Müthiş İvan, orduyu yayılma politikasının bir aracı haline getirmeye çalışmıştır. 1550'den 1682 yılına kadar devam eden mestniçestvo³⁵ sistemini getirmiştir. Bununla birlikte prensler ve küçük aristokrat unvan ve derecelerine bakılmaksızın *polki* adı verilen alaylarda *voyvoda* ile birlikte hizmet etme görevi getirilmiştir (Acar, 2017: 99). İvan'ın silahlarla ve tüfeklerle silahlandırılmış orduları Rusya tarihinde ilk ordudur. Ateşli silahlarla donatılan piyade birliklerinin kurulması, devletin askerî gücünü kuvvetlendirmiştir. Çar, 1550 yılında fitilli mışketlerle ve kılıçlarla silahlandırılmış seçkin *strelets* leri kurmuştur. XVI-XVII. yüzyılın *strelets* leri Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniçeri piyadesi ile pek çok ortak noktası vardır. Bunun dışında İvan opriçnina ordusunu (*opriçnoe voysko*) kurmuştur. Bu ordu, İvan'ın en güvenilir özlük muhafızı olmuştur (Şpakovskiy, 2015: 3-5).

Rusyalı tarihçiler, *opriçnina* sözcüğünü iki anlamda kullanmaktadırlar. Geniş anlamda 1565-1572 yıllarında Çar'ın tüm devlet politikası anlamına gelmektedir. Dar anlamda ise opriçnina alanı ve opriçnina ordusudur. Bu dönemde Rusya'nın en verimli toprakları *opriçnina* nın toprağı olmuştur. Böylelikle Çar'a bol gelirler sağlamıştır. Ayrıca Moskova Kremlin'i sınırları dışında opriçnina sarayı inşa etmiştir. *Strelets* ler ve *opriçnoe voysko* dışında Rus ordusunun asıl gücünü oluşturan atlı birliği *pomestnaya konnitsa* yı kurmuştur. Süvarilerin çoğu Türk ve Leh-Macar usulü kılıçlar kullanmışlardır (Şpakovskiy, 2015: 5-7). Müthiş İvan döneminde orduda reform hareketleri devam etmiştir. Dönemin koşullarına göre orduda iyileştirmeler yapılmıştır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve XVII. yüzyılda Moskova Devleti'nin özel bir ordu sınıfı olarak kendini gösteren *strelets* ler sürekli ordu niteliğinde var olmuşlardır. N.M. Karamzin, *strelets*lerin önceden *pişçal'niki* adı altında ortaya çıktıklarını belirtmiştir. İsmi değişme sebebi (Karamzin ve Şpakovski'ye göre *pişçal'niki* XVI. yüzyılın ilk yarısı, XVI. yüzyılın ikinci yarısı *strelets*lerdir) ilk olarak tek tür silahla- *pişçal*³⁶larla silahlandırılan *boyarskie deti* lerden *pribornie slujilie ludi* (nüfusun farklı kesimlerinden toplanan ordu) ordusunu ayrı tutma isteğidir. İşin özü, *Pişçal*'nik ve *strelets* benzemesine rağmen *slujilie ludi* nin iki farklı türüdür (Sorokoletov, 2009: 203-206).

³⁵ XV-XVII. yüzyıllarda görevlerinin önem derecesine ve soylu oluşa bağlı olarak atalarının yerini alan boyarların görev alma sistemi (Ojegov, 2006: 339).

³⁶ Uzun namlulu silah.

Pişçal'nik terimi ilk olarak 1510 yılına doğru birinci *Pskovsk Vakayinamesi*'nde kullanılmıştır. *Strelets* ler, I. Petro'nun saltanat dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. *Streletskiy* ordusu, (Moskovalı ve şehirli streletsler) garnizon hizmetini ve Çarlık sarayı bünyesinde muhafız hizmetini yerine getirmekle yükümlüdür. Barış zamanında *strelets*ler polis görevi görmüşlerdir. Streletslerin yanısıra slujilıe ludi ye sürekli sınıfa Kazaklar, topçular (puşkar), vorotnik³⁷ler, humbaracılar (granatçik), demirciler (kuznets) , doğramacılar (plotnik) da dâhil olmuştur (Sorokoletov, 2009: 207- 209).

1551 yılında arazi sahipleri asilzade ve boyar erleri arasından seçilen, en iyilerden oluşan 1.000 kişilik bir alay düzenlenmiştir. Bu alaya *Moskova'ya yakın asiller* alayı denmiştir. Ayrıca Moskova yakınlarında çiftlikler verilmiştir. Diğer arazi sahibi asilzadelere ise *Taşra şehirleri asilleri* denmiştir. Arazi sahibi asilzadeler ellerinde bulunan her yüz çetvert araziden atlı ve teçhizatlı bir asker çıkarma zorunluluğu getirilmiştir (Kurat, 2014: 162). Ordu nizamını düzelten İvan eyalet kuvvetlerini *yüzlük* lere bölmüştür. Her *yüzlük* birer *golova* nın kumandasına bırakılmıştır (Kurat, 2014:165).

XVI. yüzyılın ortasında Müthiş İvan hükümetinde savaş reformları çerçevesinde savaş yönetimi sistemi iyileştirilmiştir. Çar ve Boyar Duması en üst organlar olmuştur. Bu iki organ silahlı güçleri oluşturarak genel bir stratejik yönetime, silahlı güçleri savaşa hazırlamaya ve savaş harekâtlarını yönetmeye hakîm olmuşlardır. Savaş yönetimini icra eden organların başında daireler (prikazı) gelmiştir. (Streletskiy, 2016: 25).

Yayılma politikasında ordunun önemini kavrayan İvan, ordudaki yeniliklere önem vermiştir. Savaşmak ve direnmek için İvan'ın orduda yapılanmaya gitmesi sonucunda yeni sözcüklerin türemesine ya da var olan sözcüklerin anlamının değişmesine yol açmıştır. Böylelikle savaş söz varlığı gelişmeye devam etmiştir.

3.3.1.1. Rus Çarı Sain Bekbulat

Müthiş İvan'ın tahta çıkardığı Sain Bekbulatoviç'in kim oluşu ve İvan'ın neden onu tahta çıkardığı soruları tarihçilerin merak noktası olmuştur. Vaftiz edildikten sonra Simeon adını alan Bekbulatoviç, IV. İvan'ın ikinci karısı Mariya Temriukovna'nın yeğenidir. Bekbulatoviç, Kasimov Hanı olarak, akabinde Moskova hizmetine girdikten sonra

³⁷ Kale kapılarında topçu sınıfında hizmet eden kişi.

Moskova ordusunun *ana alayı* nın başı olarak, Rus'un ve Tver'in büyük knezi olarak kaydedeğer bir kariyere sahip, Cengiz Han'ın soyundan gelen biridir. Anastasia İvanovna Miloslavskaja ile evli olan Bekbulatoviç'in kaynaklarda ve akademik literatürde en çok dikkat çeken kısmı 1575 Eylül ve 1576 Eylül tarihleri aralığında Rusların büyük knezi olarak atanmasıdır (Ostrowski, 2012: 269).

Kariyeri boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Sain Bekbulat olarak Kasimov Hanlığı'nın Han'ı olmuş ve V.V. Vel'iaminov'un yaptığı soy analizine göre Akhmat'ın büyük torunu, Altın Orda'nın son hanı ve en büyük oğlu Cuci kanalıyla da Cengiz Han'ın soyundan gelmektedir (Ostrowski, 2012: 270). IV. İvan'ın karısı Mariya Temryukovna'dan dolayı IV. İvan'ın da yeğeni sayılan Simeon Bekbulatoviç vaftiz edildikten sonra kendiliğinden Moskova Çarı ailesine dâhil olmuştur (Belyakov, 2011: 109). Simeon Bekbulatoviç öne çıkan bir askerdir ve Rusya Tarihi'nde daha kafa karıştırıcı olayların birinde yer alan siyasi bir şahsiyettir. 1575 yılında Tüm Rusya'nın Büyük Knezi olarak IV. İvan'ın yerini almıştır (Ostrowski, 2012: 270). Müthiş İvan'ın Türk olan Bekbulatoviç'i tahta çıkarması akıllarda soru işareti bırakmıştır.

Simeon Bekbulatoviç'in tahta çıkarılması ile ilgili farklı yorumlamalar yapılmıştır. Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Büyükelçisi Daniel Printz 1575 Aralık ayında Moskova'ya gelmiştir. İmparator II. Maximilian'a verdiği raporda Printz, İvan'ın hayatına kastedildiği için Simeon'u atadığını belirtmiştir (Ostrowski, 2012: 273 akt. Printz). Bu ortaya konulan sebeplerden sadece biridir. Bu konuyla ilgili iddialar devam etmiştir.

Ortaya konulan bir başka sebebin altında ise ekonomik emeller yatmaktadır. XVI. yüzyılın 70'li yıllarında Rusya ekonomik anlamda kendisini yıkım içerisinde bulmuş ve ilk sebep olarak devlet vergilerinin hızlı artışında ülke ekonomisinin düşüşü akıllara gelmiştir. Bu ekonomik düşüşün altında Livonya Savaşı, *Opriçnina* da yaşananlar ve Müthiş İvan'ın yargılamaları yatmaktadır. Savaşı sürdürmek için paraya ihtiyaç duyularak, büyük manastır hazinelerinden para alınması hesabı yapılmıştır. Ancak kiliseler devletle gönüllü olarak paylaşmaya meyilli olmamışlardır (Koretskiy, 1967: 33,34).

Giles Fletcher, Simeon'un başa getirilişini şöyle ifade etmiştir: "*İvan Vasilyeviç, sanki tüm kamu işlerinden sessiz özel hayatına çekilmek ister gibi saltanatını Knez Simeon'a bırakmıştır. Yılsonuna doğru İvan bu yeni hükümdarın piskoposluk ve*

manastırların yüzyıllar önce nail oldukları ve feshedilen tüm imtiyazların kaldırmasını sağlamıştır. İmtiyazlar yenilenebilir, iyi olduğu düşünülen pek çok toprağın koruması ve ilhaki krallığa bırakılabilirdi. Bu uygulama ile piskoposluk ve manastırlardan yüklü miktarda para edinilmiştir. Bir başka adamı kötü göstererek, sert hükümetin hasta düşüncesini hafifletmek için hazineyi zenginleştirmek adına iyi bir yöntemdir” (Ostrowski, 2012: 278 akt. Fletcher). Fletcher’in ortaya koyduğu sava göre kişisel sorunla ekonomik sebebin birleştiği noktada bir kaçış fikri doğmuştur.

Simeon’un tahta çıkarılması ile ilgili söylemler devam etmiştir. Rus tarihçi Solov’yev’e göre ise İvan, Simeon’u *Zemşçinanın* yöneticiliği için I.F. Mstislaskiy’den daha güvenilir görmüştür. Pavlov ve Koretskiy’in 1959 yılındaki düşüncesine göre İvan’ın kilise ve manastır topraklarını laikleştirmesi adına bir girişimdir. Lileev’e göre İvan İngiltere’ye kaçmayı planlamıştır. Seredonin ve Koretski’nin 1967 yılındaki düşüncesine göre *Opriçnina* nın canlanmasının bir parçasıdır. Platonov’a göre İvan’ın eksantrik olmasından ya da bir oyun oynamasından başka bir şey değildir. Çernyavski’ye göre “*rollerin tersine dönüşü*” nün ironik olarak nitelendirilmesidir. Kobrin bu durumu *siyasi maskeli bir balo* olarak değerlendirmiştir. J. Martin “*maskaralık*”, Ostrowski ise “*ham parodi*” olarak görmüştür (Ostrowski, 2012: 292).

Klyuçevski, olaya boyarlar yönünden bakmıştır. Ona göre İvan boyarları saklamak istemiştir. Crumney’e göre kolay hedef olduğu yerden, saltanattan uzaklaşmak istemiştir. Sadikov’a göre Litvanya- Polonya Kralı seçilmek istemiştir. Eckhardt’a göre Kırım Hanı’nın saldırıya uğramasını engellemeyi amaçlamıştır. Kaştanov’a göre İvan’ın Kazan üzerindeki hâkimiyetini güçlendirmek istemiştir. Vernadsky’e göre İvan, falcıların hükümdarın o yıl içerisinde öleceği tahminine inanmış ve halefini suçlamak için birinin olmasını ve halkının sadakatini test etmek istemiştir. Volodikhin’e göre İvan falcıların tahminine inanmış ve Livonya Savaşı’na devam etmek için hazırlık yapmak istemiştir (Ostrowski, 2012: 292). Müthiş İvan’ın o dönem içerisinde yaşadığı psikolojik durum kaçışın sebebi olarak gösterilmiştir.

Müthiş İvan’ın Simeon Bekbulatoviç’i tahta çıkarması sebepleri arasında *Opriçnina* da gösterilmiştir. Zimin’e göre *Opriçnina* karşıtlığı yaratarak *Opriçnina* nın önceki üyelerine ulaşmayı hedeflemiştir. Skrynnikov, Shaposhnik ve muhtemelen Lur’e’ye göre İvan’ın ikinci bir *opriçnina* kurması, ona karşı komplo kurduklarına inandığı ilk *opriçnina*dan

kaçan boyarlara ulaşmaktı (Ostrowski, 2012: 293). Bekbulat'ın tahta çıkması çok başlı sebep silsilesi yaratmıştır.

Simeon'un tahta çıkarılması ile ilgili çıkarımlar devam etmiştir. Hellie'ye göre İvan Livonya savaşı için boyarlar arasındaki muhalefeti etkisiz hale getirmek istemiştir ve muhtemelen oğlu İvan'ı kendi yerine tahta çıkarmak için bir komployu engellemeyi amaçlamıştır. Uspenski'ye göre İvan kendi salt gücünü göstermek istemiştir. Floria'ya göre Rusya'nın genel iktidar imkânı yetersizdi ve İvan Livonya'ya karşı savaşı devam ettirmek istemiştir. Pronina'ya göre Bekbulatoviç, İvan sadece şehir dışına çıktığı zaman sorumluluk sahibi olmuştur. Bogatyrev'e göre İvan, Simeon'un Moskova tahtına yerine geçmesini reddetmek için "*karmaşık*" bir girişimle uğraşmıştır (Ostrowski, 2012: 293).

Silvester tarafından kayıt edilen İvan'ın ifadesi şüpheli suikast kumpası ve Simeon Bekbulatoviç'in seçilmesi arasında nedensel bir ilişki vardır. Görünen o ki Simeon'un tahta çıkarılması İvan'ın kendi şahsına yönelik bir komplo korkusundan kaynaklanmaktadır (Culpepper, 1965: 506). Simeon Bekbulatoviç'in tahta çıkma sebebi her ne kadar farklılık göstermiş olsa da ortada olan gerçek Bekbulatoviç'in IV. İvan tarafından o süre zarfı içinde iktidara getirilmiş olmasıdır.

Bozkır politikası³⁸ modelini ileri süren Donald Ostrowski, Moskova'nın sadece bozkır sisteminin bir üyesi olmadığını, laik liderlerinin Kıpçak Hanlığı'nın siyasi ilkelerini, kurumlarını, örgütlenmelerini ve arzularını, önceki hükümdarlarını benimsediğini tartışarak geliştirmiştir. IV. İvan'ın Simeon Bekbulatoviç'i 1575'te *Tüm Rusya'nın Büyük Knezi* olarak adlandırmasının kararını açıklayan görüşle bağdaştırmıştır (Martin, 2012: 333). Tüm bu bilgilerin dışında Rahimzyanov Simeon Bekbulatoviç'in knez olmasının Rusya'da dedikoduya sebep olmadığını ve Rus'ta devlet yönetiminin kabul edilebilir varyantlarından biri olarak kabul edildiğini belirtmiştir (Rahimzyanov, 2005: 36). Rahimzyanov'un bu görüşü o dönemki tarihçilerin yaptığı açıklamalarla pek uyuşmamaktadır. Rusya'da Sain Bekbulat'ın Çar olmasının sebepleri üzerine ortaya

³⁸ Genel olarak Altın Orda adıyla bilinen Kıpçak Hanlığı'nın XV. yüzyılda dağılmasından sonra ardıl devletlerinin siyasi ve ekonomik bağlarının yanısıra bozkırda yeniden bir denge kurmak amacıyla birleşmeyi ifade etmektedir. Bu modele göre Moskova orman bölgesinde yerleşmiş bir devlet olmasına rağmen Kazan ve Kırım Hanlıklarının bir üyesidir. Moskova'nın komşularıyla ilişki yorumlamaları bozkır siyaseti ya da bozkır diplomasisi kavramlarına dayalıdır. Kazan ve Kırım Hanlıkları ile ortak ilişkileri vurgulamaktadır (Martin, 2012: 332).

koyulan iddialar, Rusya tarihinde bu olayın yankı uyandırdığının göstergesidir. Bir başka deyişle bu durum, sıradan bir durum olarak geçirilmemiştir.

Simeon Bekbulatoviç'in kariyerinin önemi birden çok anlam katmanı içermektedir. Tatarların sadece IV. İvan'ın rejiminde değil, aynı zamanda Moskova'nın yükselişinde de büyük rol oynadığını göstermektedir. Livonya Savaşı'nda ana alayın lideri olarak, Simeon o savaştaki bozkır stratejileri ve taktikleriyle Moskova'nın ilk başarılarında payı vardır (Ostrowski, 2012: 298, 299). Rusya'da okul programlarında yer almayan Sain Bekbulatoviç'e çalışmamızda özellikle bir alt başlık altında verilmesi ihtiyacı duyulmuştur.

3.3.2. Kargaşa Dönemi

Rusya tarihine *Smutnoe vremya* olarak geçen *Kargaşa dönemi* Boris Godunov'un 1598'de Moskova tahtına geçmesinden 1613'te Mihail'in Çar seçilmesi ve Romanov Hanedanlığı'nın kurulmasına kadar geçen süreyi kapsamaktadır (Riasanovsky ve Steinberg, 1963/ 2011:160).

Smuta, milli devlet krizi anlamına gelmektedir. Tek bir Rus devleti fiilen dağılmış, knezler arasındaki bağ bozulmuştur. Rusya'nın durumu ön görülemez bir hal almıştır (Tabakova, 2016: 126). Ayrıca politika dünyasının sahtekârlıklarla dolu olduğu bir zamandır ve bu bilginin sağlamlığını kontrol etmek için hiç kimsenin zamanı ve fırsatı olmamıştır (Karabuşçenko, 2016: 80). *Smutnoe vremya*, uzun süre tekrar bir araya gelemeyen toplumun küçük parçalara ayrıldığı dönemdir (Karabuşçenko, 2016: 88). Söz konusu dönemde iktidar boşluğundan kaynaklanan bir kargaşa vardır.

Müthiş İvan'ın oğlu fiziken ve aklen devletin başında olabilecek durumda olmadığından devlet işlerinde bazı kişiler nüfuz kazanmıştır. Bunlardan biri Boris Godunov'dur. Godunov, İvan Kalita zamanında Altın Orda'dan Rusya'ya gelen ve Ortodoksluğa geçen Çet mirza yani Moğol - Türk neslinden gelmiştir (Kurat, 2014:191). Müthiş İvan'ın oğlunun sağlık problemlerinden dolayı başa Türk soyundan gelen Boris Godunov geçmiştir.

Boris Godunov, Müthiş İvan'ın politikasını izlemeye devam etmiş ve nüfuzunu kaybeden ve tekrar elde etmek isteyen boyarların bu durum hoşuna gitmemiştir (Vernadsky, 2015a:

150). Bu yüzden Boris Godunov'u tahttan indirmek için sahte bir prens olayı ortaya atmışlardır. Bunun üzerine "Müthiş İvan'ın oğluyum" diye I. (Sahte) Dmitri adından biri ortaya çıkmış ve Sahte Dimitri olayı vuku bulmuştur. Bazı tarihçilere göre Sahte Dimitri "*kaçkın keşiş Grigori Otrep'yev*" olduğunu; bazıları ise Müthiş İvan'ın oğlu olduğunu savunmaktadırlar. Boris Godunov idaresinden memnun olmayanlar Dimitri'yi Çar olarak tanımışlardır. Boris Godunov'un ölmesi üzerine, durum daha karmaşık bir hal almıştır. Lehlilere, Lehçeye ve Leh tarzı giyime düşkünlüğü ile bilinen Dimitri bir süre sonra Lehlilerin ve Rusların gözüne batmaya başlamıştır. "*Kremlindeki Lehlilerin, Rus boyarların kesmekte olduklarını*" yalanını ve Dimitri'nin sahte olduğunu ilan ederek Dimitri'yi de ortadan kaldırmışlardı. Tekrar Çar'sız kalan Rusya'nın başına Çar Vasili Şuyski geçmiştir. Akabinde Bolotnikov hareketi, İkinci Sahte Dimitri Olayı, Rus olmayan kavimlerin ayaklanma girişimleri ve yabancı devletlerin Rusya işlerine müdahale etmeleri Kargaşa döneminin içinde yer almıştır (Kurat, 2014: 210-214). 1613 yılında Çar Fedoroviç'in başa geçmesiyle Romanovlar sülalesinin hâkimiyeti başlamış ve Kargaşa dönemi de son bulmuştur.

Bolotnikov hareketi, İvan Bolotnikov adında Kırım Tatarlarına esir düşmüş, Osmanlı gemilerinde bir süre kürek çekmiş ve sonra kaçmayı başarmış, İtalya ve Lehistan üzerinden Rusya'ya dönmüş Knez Telyatevski'nin askerî uşaklarından biridir. Sonrasında Çar Şuyski'ye karşı tertip edilen çetenin başı olarak tanınmıştır. Bolotnikov, özellikle alt tabakayı etrafına toplamaya çalışmıştır. Köylülerin çiftlik sahiplerine ve "kötü boyarlara" karşı harekete geçmeleri için propaganda yapmıştır. Rusya'da köylülerin durumlarını düzelterek yeni bir nizam kurulması adı altında Bolotnikov, etrafında bir sürü insanı özellikle Kazakları toplamayı başarmıştır. Çiftlikleri, zenginlerin mal ve mülklerini yağmalamaya ve sahiplerini öldürmeye başlamışlardır. Bu nedenle Moskova hükümeti bunlara *hırsızlar* anlamına gelen *vorı* adını vermişlerdir. 1607 yılında bu ayaklanma bastırılmış, Bolotnikov öldürülmüş, Kazakların kimi boğularak can verirken, kimi esir edilmiş, kimi hapse atılmış, kimi çiftliklere köle olarak satılmıştır. Rusya'daki ilk büyük köylü isyanı olarak kabul edilmektedir (Kurat, 2014: 214, 215).

Bolotnikov hareketinden sonra Kazaklar, Sahte İkinci Dimitri etrafında toplanmışlardır. II. Dimitri'nin yanında sadece halk tabakası ve Kazaklar değil, aynı zamanda Litavlılar ve Lehliler olmak üzere yabancılar da yer almıştır. Kendi başına isyanı bastıramayacağını anlayan Vasili Şuyski, İsveç hükümetinin yardımıyla bu isyanı bastırmıştır. Bu olayın

ardından Rusya yabancı güçlerin tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Lehliler, Rus arazilerine saldırmışlardır. Rusların İsveçlilerden yardım alması, Lehlileri rahatsız etmiştir. Leh kralı İsveç tahtında tutunamayınca, bu devletle arası iyi olan her devleti kendine düşman olarak görmüştür. Rusların üzerine yürüyen Lehliler, Rusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmış ve bunun üzerine Vasili Şuyski tahttan indirilmiş ve manastıra kapatılmıştır (Kurat, 2014: 216, 217).

Bu dönemde (1601-1603) ardı arkası kesilmeyen kuraklık ve doğal afetler neticesinde büyük bir kıtlık yaşanmıştır. Açlıktan ölen insanların sayısı yükselirken, hükümet bu sürecin önünü almaya çalışmıştır. Boris Godunov nihayet bu durumu normal haline getirmiştir (Kurat, 2014: 197). Kargaşa döneminde devlet yıkılma ve dağılma eşiğine gelmiştir. Gerçek vatanseverlik duyguları sayesinde krizin üstesinden gelinebilmiştir. Sıkı dini ve milli bağlar toplumun ve devletin dağılmasını engellemiştir.

Rusya için Kargaşa dönemi çift yönlü bir özelliğe sahiptir. Yeni özellikleri şunlardır:

1. Toplumun kendisi değişmiştir. Kargaşa dönemi toplumda genel olarak hizmet eden ve özellikle Moskova soylularının yükselmesine, sağlamlaşmasına yardımcı olmuş, mülkiyet ve siyasi durumları sağlamlaşmıştır.
2. Boyarlar, yeni demokratik unsurlardan kendi saflarını tamamlamak zorunda kalmıştır.
3. Karmaşıklık, gelecek reformların yönünü ve özelliğini belirlemiştir.
4. Değişimler insanın kendisine, kavramlarına ve duygularına dokunmuştur. Sadece Çar'ın *voçinası* değil, genel olarak devlet bilinci daha net olarak ortaya çıkmıştır (Murav'yeva, 2004: 84).

Kargaşa döneminde (*smutnaya vremya*) Ruslar sürekli Polonyalılarla ilişki halinde olmuşlar, hatta sıklıkla birlikte yaşamışlardır. Leh etkisinin yanı sıra XVII. yüzyılda özellikle, Almanların Rusya'ya yerleşmesinden sonra Alman etkisi yayılmıştır. Yurt dışından farklı üstadların ve askerlerin davet edilmesinin artması sonucunda, nüfus büyük oranda artış göstermiştir. (Sorokoletov, 2009:261). Kargaşa dönemi, devleti yıkılma safhasına getirmiş olmasına rağmen yaşananlar yeniliklerin yapılması ihtiyacı doğurmuştur.

3.3.3. I. Petro Dönemi

Tarihte, felsefede, sosyo-politik düşüncede Petro öncesi ve sonrası dönem olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ülkenin gelişimi yönünden bu iki dönemi karşılaştırmak gerekirse Moskova Rusyası manevi kültürel yönden dünyaya muhalefettir; Petro Rusyası ise dünyaya entegre olmuştur (Sterhov, 2014: 116,117). Moskova Rusyası gelenekçi görünürken, Petro Rusyası batı yönlü reformist görünmektedir.

I. Petro'yu, Moskova'yı yüzyılların karanlığından koparan, kısa sürede Avrupa devletleri ile yakınlaşmaya başaran ve söz konusu dönemin dünya devletleri arasına sokan büyük bir reformcu olarak düşünenler varken; halkın ve iktidarın uyumunu bozan, Kutsal Rusya'nın doğal gelişimini yok eden ve dinden sapan, Batı'ya, Batı'nın ahlak ve geleneklerine benzemesine sebep olan bir deli olarak düşünenler de vardır (Gus'kov ve Rogojin, 2017: 248) I. Petro'nun Batı'ya olan yakınlığı özellikle gelenekçi kesimi rahatsız etmiştir. Halkın bir kesimi Batı'ya olan yakınlığı modernite olarak görürken; diğer bir kesim kendi kültüründen, geleneklerinden uzaklaştığını düşünmüştür.

Geleneklerin ve yeniliklerin çatışması XVII. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Rus toplumunun Avrupalılaşması, yıkıcı Kargaşa Dönemi'nin bir sonucudur. Batı Avrupa ülkelerinin sosyo-ekonomik gelişimi Rusya'ninkinden oldukça üst seviyedeydi ve Rus hükümdarları, bu durumu anlamışlardır. Sosyal yaşamın tüm alanında yavaş yavaş fakat sürekli olarak Batı'dan esintiler görünmüştür. XVII. yüzyılın sonuna yaklaştıkça Avrupa konforunun Boyarları daha çok çektiği hissedilmiştir (Sterhov, 2014: 118). Kargaşa Dönemi'nde yaşananlar, reform ihtiyacını doğurmuştur. Yenilikler ise ihtiyaçlardan doğmaktadır. I. Petro da bu ihtiyaçlar doğrultusunda yenilikler yapmıştır.

I. Petro hakkında pek çok efsane dolaşmaktadır. Bir yandan Petro'nun, süvari birlikleriyle (dragun) birlikte savaşmış, yemeğini paylaşmış, ateş başında gecelemiş, ön yargılardan uzak, soylu bir komutan ve Çar olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan ise Petro, yabancı geleneklerin kabul edilmesi için Aleksey Yevdokiya'ya kaba kuvvet kullandığı için kınanmış ve Hristiyan karşıtı olmakla suçlanmıştır. Efsanelerden birine göre Petro, gerçek bir Çar değildir. Aleksey Mihayloviç'in doğuştan halefi değildir. I. Petro'nun bir Alman olduğu söylenmektedir. Bir başka söylentiye göre Natalya Kirillovna'nın kendisi, onun yerini almıştır. Büyükelçilik (velikoe posol'stvo) sırasında Çar'ın yerini alma söylentisi sık

sık duyulmuştur. I.Petro'nun Alman gibi giyinmesi ve yabancılara yakın olması, eski geleneklerden vazgeçmesi bu söylentilere zemin hazırlamıştır (Gus'kov, Rogojin, 2017: 259). Garp medeniyetini Rusya'ya uygulaması Alman olduğu söylentilerini çıkarmıştır.

Tarih boyunca Petro üzerine olumlu ve olumsuz farklı görüşler dile getirilmiştir. N. İ. Kostomarov ise, I. Petro'nun, Rusya'nın önceki yolunda kalmanın mümkün olmadığı ve reform yoluna girmesi gerektiği dönemde yaşadığını belirtmiştir. Kostomarov'a göre, I. Petro bu ihtiyacı farketmiş ve tüm gücüyle bu işe koyulmuştur (Kostomarov, 1992: 540-543).

Y.O. Klyuçevskiy, I. Petro tarafından yapılan reformun, doğrudan siyasi, sosyal ve ahlaki düzeni değiştirmeyi hedef almadığını, Rus yaşamını alışılmadık Batı Avrupa temellerine dayandırmaya çalışmadığını; Rus devletini silahlandırma isteğiyle ve halkı, Batı Avrupa'nın hazır araçlarıyla silahlandırma arzusuyla sınırlı kalarak devleti Avrupa seviyesine çıkarmayı arzuladığını belirtmiştir (Şvets, 2008: 190 akt. Klyuçevskiy). Klyuçevskiy, I. Petro'nun Batı'nın kültürüyle, Rus toplumunu daha ileriye taşıyacağını düşünmüştür.

Rusya'nın kapılarını Batı'ya açmasıyla takdir toplayan Petro, olumsuz eleştiriye de maruz kalmıştır. Karamzin ise *“Biz dünya vatandaşı olduk ama bazı durumlarda Rus vatandaşı olmayı bıraktık – Petro'yu suçluyorum”* demiştir (Karamzin, 1991: 35). K. Valişevski ise I. Petro döneminde Rusya'nın askerî bir kamp veya fabrika olduğunu, nerdeyse sanatın ve bilimin hiç olmadığını belirtmiştir. I.Petro Rus halkını memura, işçiye ve askere dönüştürmüş; halkı bir düşünüre veya sanatçıya dönüştürmemiştir (Şvets, 2008: 190 akt. Valişevski). Petro yönetimi üzerine görüşler çift kutuplu olmuştur. Petro yönetimini başarılı bulan tarihçiler olduğu gibi, olumsuz yönde eleştirenler de olmuştur. Bir kesim, toplumu ileri götürdüğünü savunurken, diğer kesim Rus halkının özünü unutturduğunu ve geleneksellikten uzaklaştırdığını savunmuştur.

Rusya tarihine en önemli katkısı Rus halkını at sırtından indirerek, gemiye bindirmeyi başarmış olmasıdır. Bu fikri aklına getiren olay ise şudur: Petro 1687'de İzmaylov köyündeki bir gölde terkedilmiş küçük bir İngiliz kotrası bulur. Hollandalı Timmermen ve Brandt'tan kotranın nasıl kullanılacağını öğrenir ve kotra ile Yavuza Nehri'nde gezintiye çıkar. Bu olay Rusya'yı dünya devleri arasına sokmaya karar veren, ancak nereden

başlayacağını henüz bilemeyen genç Çar Petro'nun zihninde yeni bir fikir- denizlere ulaşmak ve onlara egemen olmak- oluşur. Petro asıl kimliğini saklayarak Amsterdam'a gider ve burada tersanelerde çalışarak gemi yapımını öğrenir (Onay, 2002: 24). I. Petro, edindiği bu deneyimlerle ordu ve askerî yapıda da reformlara gitmiştir. I. Petro'nun yönetimi sırasında kurulan öncü ordu ve deniz filosu, o dönemde Kuzey Avrupa'nın en güçlü devleti kabul edilen İsveç'i yenilgiye uğratmıştır (Gus'kov, Rogojin, 2017: 250). I. Petro'nun yaptığı reformlar, sistemli bir yönetim, güçlü ordu ve filosuyla birlikte Rusya'da düzenli bir devlet inşa etmeye yöneliktir (Gus'kov, Rogojin, 2017: 255). I. Petro'nun Batı'nın etkisiyle orduda yaptığı yenilikler ve deniz filosunu geliştirmesi askerî bağlamda yaptığı reformist hareketler arasındadır.

Rusya'yı 36 yıl (1689-1725) idare eden I. Petro'nun yaptığı en önemli yeniliklerden biri de, devleti ve orduyu yeniden güçlendirerek, yeni topraklar kazanarak, bir liman ve St. Petersburg'da yeni bir başkent kurarak, ülkesini bambaşka bir mevkiye taşıması olmuştur. Batı edebiyatının, biliminin ve toplumsal-siyasal düşüncenin Rusya'da tanınmasını sağlayarak Rus kültürünü Avrupalılaştırmıştır (Bushkovitch, 2001/ 2012: 13). Galip Söylemezoğlu, Rusya'yı Garp medeniyetine alıştıran I. Petro'nun olmadığını, kendinden evvelkilerin ortaya koyduklarını geliştirmiş ve ıslah etmiş olduğunu belirtmektedir. Hatta kendinin ve yakındakilerinin kıyafetini Avrupalılaştırmak fikrinin de ona ait olmadığını ileri sürmüştür. Fransız usulü elbise giymeyi ilk defa, bizzat Alexis Romanov olduğunu kabul etmiştir. Çoğu kendisinin ve genç arkadaşlarının "Alman usulü" (Garp tarzı) giyindiklerini ileri sürmektedir (Söylemezoğlu, 1939: 176, 177). Söylemezoğlu'nun verdiği bu bilgi üzerine, reformist hareketlerin öncüsü olarak bilinen I. Petro, aslında mevcut olan ya da kökleri olan yenilikleri olgunlaştırmıştır sadece.

Milli Rus elbiselerini atarak, Avrupalılar gibi giyinmek, sakalı tıraş ettirmek bu sahada ilk adımlardan biri olmuştur. Rusların umumi hayatta, nasıl hareket etmeleri gerektiği, konuşmadan, oturup kalkmaya, yeme içmeye kadar her şeyi öğretmek üzere "adab-ı muaşeret kitabı" hazırlanmıştır (Kurat, 2014: 287). Petro eski Moskova devlet sistemi ve teşkilatında da birçok reformlar gerçekleştirmiştir. Bu konuda İsveç kurumları örnek alınmıştır (Kurat, 2014: 285). I. Petro'nun yenilikleri böylece her alanda hissedilmiştir.

Rusya'nın "Avrupalılaştırılması" için I. Petro Avrupa ilmini ve Avrupa tarzı okulları Rusya'da kurmak istemiştir (Kurat, 2014: 287). İnşa ettirdiği Petersburg'a sadece *dvoryan*

çocuklarının alındığı *Denizcilik Okulu, Mühendislik ve Topçu Akademisi* kurdurmuştur. Avrupa tekniğini öğrenmeleri için *dvoryan* gençleri Avrupa memleketlerine göndermiştir (Kurat,2014: 287). I. Petro büyük bir maddi ve kültürel bir miras kazandırmıştır. I. Petro döneminde ülkenin müzelerinde, yurt dışından getirilen pek çok obje yer almıştır. I. Petro'nun emriyle, her askerî zafer veya diğer unutulmaz olayların şerefine madalyaların yapılmasını emretmiştir (Gus'kov, Rogojin, 2017: 251). Askerî okullarda da Batı'ya yönelik yenilikler yaparak kökten değişimi amaçlamıştır.

I. Petro, Türklerin varlığından rahatsız olmuştur. I. Petro Türk milletine ait bir vatan ve bu millete ait bir kültürün olmadığını savunmuştur. Rusya tarihinde Türk demek yerine “yabanî göçmen” ve “çirkin Tatar” ifadeleri yer almıştır. Rusya ve Ukrayna halkının Türk soylu halklardan olduğunu gizlemeye özen göstermiştir (Adjı, 1999/2002: 65). Adjı'nın Rusların kökeninin Kıpçak Türkleri olduğu kuramı üzerinden değerlendirme yapıldığında, I. Petro devleti ayakta tutabilmek adına bu gerçeği gizlemek istemiştir yargısına ulaşılabilir.

I. Petro döneminde savaş söz varlığı tamamen Batılılaşmaya başlamıştır. Bu dönem savaş söz varlığında, yabancı kökenli sözcükler ağırlık kazanmıştır. I. Petro'nun yaptığı reformlar ve Batı'ya olan merakı sayesinde bu dönemde Rusça savaş söz varlığında başta Fransızca ve Almanca olmakla birlikte yabancı kökenli sözcüklerin sayısı artmıştır. Böylece alıntı sözcüklerle birlikte savaş söz varlığı zenginleşmeye devam etmiştir.

3.3.4. Halk İsyanları

Fransız rasyonalist felsefenin etkisinde kalan, Aydınlanmaya olan ilgisiyle tanınan II. Katerina döneminde meydana gelen (Kurat, 2014: 303), 1773-1775 Pugaçof isyanı XVIII. yüzyıl Rusyası'nda en güçlü sosyal ihtilaf olarak kabul edilen halk isyanıdır. Bu ayaklanma, Rusya İmparatorluğu'nun büyük bir alanını kapsamış ve nüfusun tüm tabakasına dokunmuştur. İmparatoriçenin, soyluların, köylülerin, Kazakların sosyal mekanizmasını değiştiren bir ayaklanmadır (Koçerejko, 2013: 58,59).

Ayaklanmanın sebepleri, olayları, özellikleri ve sonuçları araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Çağdaş milli tarihçilikte, şüpheyi yer vermeden sosyal ve devlet düzeninin temelleri, özellikle yerel yönetimdeki eksiklikler -rüşvetçilik, tefecilik, adaletsizlik- sebep

gösterilmiştir (Koçerejko, 2013: 67 akt. Smirnov). Savaşlar yüzünden vergilerin artması, köylülerin durumunun daha kötü bir hâl almış olması neticesinde alt tabakanın hükümete karşı memnuniyetsizliği artış göstermesi isyanın sebepleri arasındadır (Kurat, 2014:303). Emelian Pugaçof Don Kazaklarındandır. Ancak Kazakların üzerinde artan Moskova otoritesini kabullenmeleri nedeniyle Kazak düzeninden uzaklaşmış ve çeşitli savaşların gazisi olan Pugaçof daha sonra kaçak olmuştur. Bir Kazak harekâtı olarak başlayan isyan hızla serfleri, devlet köylülerini vs. etrafında toplamıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 1963/2011:270). Toplumun içinde bulunduğu durum halkı isyana sürüklemiş ve hızla yayılmıştır.

Araştırmacıların dikkatini çekmekle birlikte, 1773-1775 yıllarındaki ayaklanma, yeterince ele alınmış bir konudur. Konu ile ilgili birçok belge ve kaynak yayımlanmıştır. Ancak tarihçilerin dikkatinden kaçan kaynaklar vardır. Bunlardan biri Petersburg'daki Rus milli kütüphanenin el yazması bölümünde saklanan *Ev Notlarından Dergi* (Jurnal iz domaşnih zapisok) adlı bir dergidir. Dergi, bilinmeyen bir kişi tarafından yazılmıştır. Fakat dergide geçen bilgilerle yazar hakkında çıkarımlar yapılabilir. Dergiyi yazan kişinin soylu biri olduğu tahmin edilmektedir. Benzer soylu eserlere özgü bir üslupla ele alınmıştır. Dergide askerî görevde bulunan bir soylunun Pugaçof isyanına bakış açısı gösterilmiştir. İkincisi yazar, Orenburg'da 1773-1774'te görevde bulunmuş ve Pugaçofların kaleleri ablukayı almasını yaşamıştır. Derginin ana içeriği Pugaçof müfrezelerinin Orenburg'u ablukaya alması ile ilgili olaylardır. Yazar, kısaca isyanın çıkış sebeplerini ele almıştır ve birkaç paragrafla Orenburg'ta ablukanın kaldırılmasından sonraki olaylar üzerine yazmıştır. Bu dergi hiçbir yerde yayımlanmamış olup, tarihçiler de hiçbir zaman kullanmamışlardır (Koçerejko, 2014: 5, 6).

Derginin yazarı, Ye. İ. Pugaçof'u ve ayaklananları en negatif şekliyle ele almıştır. İsyanı şu özelliklerle ifade etmiştir:

- Canilik. İsyen edenler canidir. Yazara göre isyancılar dürüst insanlar için kötülük ve acıdan başka bir şey taşımaz.
- Toplumdan uzak ve topluma karşı olma. Pugaçof, insanlığın en acımasız türüdür. Devlet karşıtı bir eylem olan Pugaçof rezil ve düzmecedir. O ve ayaklananlar, vatan düşmanıdır.

-Dinden dönme. XVIII. yüzyıl soylu toplum psikolojisinde Vatan ve Ortodoksluk bir bütündür. Yazar, Pugaçof'u dinden dönen biri olarak nitelendirmiştir. İsyan edenleri Ortodoksluk'tan nefret edenler olarak adlandırarak, yazar sık sık kiliselerde onların yakışsız davranışlarını anlatmıştır.

-Barbarlık. Soyluların aklında bir Asya gaddarlığı. Ölülerini gömmeyi emretmemişler, hayvanların ve kuşların yemesi için toprak üstünde bırakmışlardır.

-İçki ve eğlenceye meyillilik. Sarhoşluk ve isyan arasındaki bağlantı, sadece dergi yazarı için değil, diğer soylular için de aynıdır (Koçerejko, 2014: 6).

Yazar, isyana katılanları şöyle sıralamıştır. İlk sırada Kazaklar yer almaktadır. İkinci sırada, Rus olmayanlar vardır. En çok Başkırtlar, Karga Tatarları, Stavropol Kalmıkları. Üçüncü sırada köle garnizon askerleri yer almaktadır. Dördüncü sırada ise avareler, sürgünler, firariler ve ağır işlerde çalışanlar vardır. Derginin yazarına göre Kazaklar ve Rus olmayanlar, gönüllü bir şekilde Pugaçof tarafına geçtilerse, garnizon askerleri ölüm tehdidi ile zorla geçmiştir. Ayrıca Kazakların ve Rus olmayan temsilcilerinin hepsi Pugaçof'a boyun eğmemiştir (Koçerejko, 2014: 7). İsyan toplumun farklı kesimden birçok kişi katılmıştır.

İsyanın çıkış noktası ile ilgili soruya tam anlamıyla cevap verilmemekle birlikte iki sebep gösterilmiştir. Birincisi Kazak sorunu, ikincisi ise daha derinlerdeki halk memnuniyetsizliği gerekçe gösterilmiştir. Dergide “alçak halk”ın Pugaçof tarafına geçmesinde üç motif gösterilmektedir. Birincisi düşüncesizlik ve ayrıca Pugaçof'un gerçek III. Petro olduğu düşüncesidir. İkincisi ise yazarın ifadesiyle “korku uğruna” yani şartlar gereğidir. Üçüncüsü ise sıradan halkın Pugaçof'un çağrılarının ve vaadlerinin yankısıdır (Koçerejko, 2014: 7).

Kazaklar üzerindeki baskı ve halkın var olan düzenden memnun olmaması isyanın çıkış noktası olmuştur. Kısa sürede etrafında topladığı kişilerle Pugaçof, bu isyanın başında yer almıştır.

3.3.5. I. Dünya Savaşı ve Rusya

I. Dünya Savaşı, en büyük kapitalist devletler arasındaki köklü çelişkilerin şiddetlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Emperyalist ülkeler, hammadde kaynakları ve pazar arayışı için birbirleriyle mücadele halinde olmuştur. Bu durum, uzun bir zaman diliminde ortaya çıkmış ve artmıştır. Almanya, dünyanın sömürge paylaşımına geç kalmış ve bunu telafi etmek istemiştir. Almanya, dünyanın paylaşımı adına küresel savaşta en çok ilgilenen devletlerden biri olmuştur. Almanya'nın yanında ise Avusturya - Macaristan yer almıştır. Almanya'nın klasik düşmanı Fransa müttefiğini aramış ve Rusya'yı bulmuştur. İngiltere ve Almanya arasındaki gerginlik ayyuka çıkmıştır. Bu yüzden de İngiltere, Rus-Fransa tarafına geçmiştir (Morozov, 2014: 200, 201). Almanya, Birleşik Krallık'ı yenilgiye uğratmak, Fransa ve Rusya'yı zayıflatmak ve Avusturya- Macaristan ile birlikte Balkanlarda güçlenmek istemiştir (Voenniy Entsiklopedičeskiy Slovar', 1984: 545). Büyük devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarları üzerine gerçekleşen bir dünya savaşıdır.

Rusya'nın savaşa katılması, doğrudan kendi çıkarları ile ilişkili görülmemiştir. Öncelikle müttefik yükümlülüklerini yerine getirmek ve büyük devlet statüsünü sağlamlaştırmak olarak açıklanmıştır. Ancak yine de Rusya, Akdeniz'e giden yolu açmak için Karadeniz boğazlarını ele geçirmeyi amaçlamıştır. Bunun dışında Rusya, Balkanlarda güçlenmek ve Avusturya- Macaristan'ın çıkarlarına zarar vermek istemiştir (Morozov, 2014:200, 201).

Brest- Litovsk Antlaşmasıyla, Almanların barış şartlarını kabul etmek zorunda kalan Rusya için antlaşma şartları tam bir felaket olmuştur. Antlaşmaya göre Estonya, Litvanya ve Letonya Almanlara verilmiştir. Güneyde Transkafkasya'nın bir kısmı Osmanlı'ya bırakılmıştır. Rusya ağır şartlar altında savaştan çıkmıştır (Vernadsky, 2015a: 367). I. Dünya Savaşı, nüfusun geniş kesiminin durumunu geliştirmiştir. Kötü beslenme ve şehir nüfusunun konut şartlarının durumu, sağlık hizmetlerinin kalitesinin düşmesi, nüfusun ölümüne sebep olmuştur (Morozov, 2014: 202). Savaştan ağır yenilgiyle çıkan Rusya, sosyal yaşamda da zorluklar yaşamıştır.

I.Dünya Savaşı, Rusya için yeni tür ilk çağdaş savaştır. Toplumun kültürel yapısı ve savaşın karakteri uyuşmaması sebebiyle, tüm Rusya toplumu gibi asker de böyle bir savaşa hazır olmamıştır. Bu savaş, Rusya için kültür şoku olmuştur. Sadece bir mermi çıkışıyla onlarca insanın öldüğü, fiziksel, kimyasal ve psikolojik etkilerin meydana geldiği büyük

bir meydan savaşı atmosferi yaşanmıştır. I. Dünya Savaşı döneminde psikojenik tepkimeler artmıştır. I. Dünya Savaşı'na nazaran, II. Dünya Savaşı'nda depresyon sayısında sürekli azalma olmuştur. Bunun sebebi Sovyet dönemi askerin niceliği ile açıklanabilmektedir. Sovyet dönemi askeri endüstriyel üretimin temposuyla, ritmiyle ve tekniğiyle tanışmıştır (Bayramukov ve Gaguyeva, 2017: 151,152). Bu döneme kadar kullanılan silahlardan ve mühimmatlardan daha reaktif silahların kullanılması ve geniş çaplı bir savaş olması askerlerde ve toplumda kültür şoku yaşatmıştır.

XX. yüzyılın sonuna kadar hiç kimse milli tarih biliminde I. Dünya Savaşı'nın milli ekonomik esasları ile ilgilenmemiştir. Sovyet döneminde ilk olarak K. F. Şatsillo Çarlık Rusyası'nın askerî programlarının finansesini incelemiştir. K. F. Şatsillo'nun çalışmaları silahlı kuvvetlerin finanse edilmesi açısından genel olarak Rusya'nın bütçe politikası ile sınırlı kalmıştır (Popov, 2010: 92). K. F. Şatsillo gibi pek çok yazar I. Dünya Savaşı yıllarında ordunun teçhizat krizinin kaynağının Çarlık rejiminin kendisi olduğunu belirtmiştir (Popov, 2010: 103). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere mühimmat temininde ekonomik sıkıntıların yaşanması orduyu güçsüz kılmıştır. Bu durum Rusya'nın savaştan yenilgiyle çıkmasında bir pay oluşturmuştur.

Rusya Bilimler Akademisinde, akademisyen olan Yu. A. Pisarev, köylülerin savaştan uzak olduğunu ve genel itibari ile amacını ve fikrini anlamadığını belirtmiştir. 1970'li yılların ortasında, devrim öncesi Rusya tarihi ve Ekim devrimi tarihinin tekrar inceleme girişiminden dolayı yönetimin baskılarına maruz kalan Akademisyen Pavel Vasilyeviç Volobuyev de I. Dünya Savaşı'nın, halkın savaşı algılaması açısından incelenmemiş bir konu olduğunu belirtmiştir (Rıkun, 2014: 33). Savaşın anlamını idrak edemeyen ve bir şekilde uzak olan köylülerin etkisiyle de savaşta başarı elde edilememiş olabilir.

V. Ya. Bryusov, B. L. Pasternak, A. İ. Kuprin, V. V. Mayakovski, N. S. Gumilyev, V. A. Gilyarovski ve pek çok yazarın yurtseverlik eserlerinin popülerliklerinden faydalanılmıştır. Bir yandan Slavların kurtuluşu ve Rus askerlerin cesaretine hayranlık uyandırması anlatılırken, diğer taraftan Almanlara olan nefret saklanmamıştır (Rıkun, 2014: 33).

Rusya, ağır şartlarla savaştan çekilmek zorunda kalmış bir devlet olarak çıkmıştır karışımıza. Ancak I. Dünya Savaşı sırasında kullanılan yeni teknolojik gelişmeler, yeni tip kullanılan silah ve mühimmat savaş söz varlığını zenginleştirmiştir.

3.3.6. 1917 Devrimi

İnsanlık tarihinde muzaffer olunan ilk sosyalist devrimdir. Lenin'in başında bulunduğu Bolşevik Parti'nin hâkimiyeti altında köylülerle birlikte işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilmiştir. Devrimden sonra Proletaryanın ve köylülerin demokratik diktatörlüğü olarak devrimi simgeleyen Sovet³⁹lerin ve burjuvazinin diktatörlük organı geçici hükümet olmak üzere Rusya'da çift iktidar olmuştur. Sonrasında Sovetler iktidar organı olmayı bırakarak geçici hükümetin eki haline dönüşmüştür.

Ekim devrim zaferi, Marksizm'in ve Leninizm'in şenliği olmuştur. Bu zaferle insanlığın tüm gelişimi değişmiştir. Halk başarılı bir şekilde komünizmi kurmuştur. Dünya sistemi sosyalist ve kapitalist olarak ikiye bölünmüştür. İnsanlık tarihinde yeni bir dönem başlamıştır: kapitalizmin yıkılışı, sosyalizmin ve komünizmin zaferi (Voenniy Entsiklopedicheskiy Slovar', 1984: 115,116).

Bugün pek çok araştırmacı 1917 yılında tek bir devrim olduğu kararına varmıştır. 1917 Şubat'tan Ekim'e kadar tüm olaylar Rusya okullarında yeniden öğretilmiştir. Tarih ve kültür alanında Şubat- Ekim 1917 Büyük Rus Devrimi olarak geçmektedir. Önceden bilim insanlarının çoğu Rusya'da iki devrimin, Şubat Burjuva ve Demokrat ile çok yüzyıllık kurtuluş mücadelesinin bir zirvesi olarak Ekim devrimini sosyalist olarak görmüştür (Mandrik, 2017: 8). Böylece Büyük Ekim Sosyalist Devrimi olarak da anılmaktadır.

Devrimin yaşanmasının altında Japonya ile yapılan savaşın yenilgisinden sonra I. Dünya Savaşı'nda da olayların Rusya'nın aleyhine gelişmesiyle birlikte mutlakiyet otoritesinin zedelenmesi aydınların hükümete karşı ayaklanması yatmaktadır (Mandrik, 2017: 9). Savaştan yorgun çıkan halk ağır yaşam koşullarına başkaldırmıştır.

G. S. Efendiyeva Ekim Devrimi'nin objektif sebeplerini;

1. I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın düştüğü ekonomik zorluklar;
2. Bu ekonomik zorluklardan kaynaklı büyük oranda insan kayıpları;
3. Cephelelerde başarısız olma;
4. Çözüme kavuşmamış köylü sorunu;

³⁹ SSCB'de devlet organı.

5. İşçilerin ağır yaşam koşulları;
6. Halkın neredeyse tamamının cahil olması şeklinde sıralamıştır (Efendiyeva, 2017:117).

Bunlar somut olarak görünen sebeplerdir. Buz dağının görünmeyen kısmında ise manevî sebepler vardır. İl'in bu görünmeyen kısım için farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Ona göre manevi çöküş, Rus devletinin ve Rus yaşamının yıkımı temel sebeptir. Rus manevi kimlik ise Ortodoksluğun kabul edilmesiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Özellikle ihlal daha doğrusu bu manevi merkezin, Rus kimliği çekirdeğinin tahribatıdır. İl'in'e göre 1917 Rus tarihinde ve Rus yaşamının diğer tüm yenilgilerinin temel sebebidir. Özellikle manevi çöküş Rus yaşamının tüm alanında – ideolojik, askerî, idari, siyasi, kültürel ve diğer alanlarda- yıkım çevresi oluşturmıştır. İl'in Ekim Devrimi olgusunu Rusya tarihinde yapılan bir felaket olarak görmektedir. (Timoşin, 2017: 79 akt. İl'in). Kriz anında siyasi kesimin gerçekten güçlü manevi bir milli gücünün olmaması 1917 Ekim Devrimi'nin en önemli sebebidir. Psikolojik açıdan Rus halkının, Rus milli karakterin ve milli Rus adalet duygusunun olgunlaşmadığını göstermektedir (Timoşin, 2017: 79). Maddi gerekçelerin yanında isyanın asıl sebebi olarak manevi yetersizlik ve vatanseverlik duygusunun eksikliği gösterilmiştir.

Çarlık dönemi üzerine genel bir bakış açısı sunulacak olursa, şüphesiz ki idari yapıda ve askerî yapıda bu dönemde en etkin isim I. Petro olmuştur. I. Petro Rusya'nın kapısını Avrupa'ya açan hükümdar olmuştur. Bu açılım neticesinde Rusçaya alıntı sözcük akımı devam etmiştir. Rusya'yı 36 yıl (1689-1725) idare eden I. Petro'nun yaptığı en önemli yeniliklerden biri, devleti ve orduyu yeniden güçlendirerek, yeni topraklar kazanarak, St. Petersburg'da yeni bir başkent kurarak ülkesini bambaşka bir mevkiye taşıması olmuştur. Batı edebiyatının, biliminin ve toplumsal-siyasal düşüncenin Rusya'da tanınmasını sağlayarak Rus kültürünü Avrupalılaştırmıştır (Bushkovitch, 2001/ 2012: 13).

Modern Rus ordusunun kurucusu olan Petro, askerî kurumda önemli değişiklikler arasında seçkin muhafız alaylarının ve daha pek çok düzenli alayın kurulması, çakmaklı tüfek ve süngünün kullanılması ve cephanede inanılmaz ilerlemeler gerçekleştirmesiyle bilinmektedir. Rus ordusu saldırıda süngüyü kullanan ilk ordu olmuştur. Silahlara gelince, I.Petro hem 1704 yılında Rusya'nın Narva'yı ele geçirmesinde çok etkili olduğunu kanıtlayan ağır kuşatma silahları hem de 1707 civarında hem piyade hem süvari ile birlikte savaşa katılan hafif silahlar geliştirmiştir (Riasanovsky ve Steinberg, 1963/2014: 238).

Petro'nun ordu alanında yaptığı ve Batı'dan getirdiği yenilikler Rusça savaş söz varlığını zenginleştirmiştir.

Batı Avrupa ülkelerinden ilk olarak Almanya ve Fransa, Rusya'nın askerî nizam ordusunda etki göstermiştir. Dolayısıyla yeni savaş terminolojisinden alıntıların çoğunun kaynağı Almanca ve Fransızcadır. Genellikle Leh dili aracı olmuştur. XVI. ve XVII. yüzyılda Lehçenin Rus dili üzerindeki etkisinin büyük olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ayrıca XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın ilk yarısında alıntılanan sözcüklerden öncelikle yeni askerî düzenin yapısını ve askerî hiyerarşiyi ifade eden komutanların adlarını yansıtan terimleri göstermek gerekmektedir (Sorokoletov, 2009: 269).

XVIII. yüzyıl üzerine konuşurken bu dönemde Rusya ve Fransa arasındaki oldukça sıkı sıkıya bağlı olan ilişkiler olduğunu ve bu etkileşimin “iki kültürün diyalogu”ndan başka bir şekilde açıklanamayacağını söylemek gerekir. Bu diyalog, sadece sanat ve kültür alanında değil, dile yansımaları kaçınılmaz olan askerî alanda da gözlemlenmiştir (Nikitina, Romanova, Tatskiy, 2016: 71,72). Rusya ve Fransa arasındaki bu diyalog sonucunda Rusçaya birçok Fransızca sözcük geçmiştir.

Stendal'ın da yazdığı gibi Fransız askerlerinin Napolyon'a duyduğu sevgi ve saygı temelinde gerçekleşen Fransız ordusunun Afrika'daki parlak başarıları ve Avrupa'daki zaferleri pek çok Avrupa ülkelerinde ve Rusya'da taklit edilmesi için, gıpta ve örnek alınması adına konu olmuştur. Fransız ordusundan farklı olarak I. Pavel döneminde popüler olan Alman ordusu daha az elverişli olmuştur. Bütün bunlar XVIII. yüzyılda pek çok savaş terimlerinin Fransızcadan alıntılanmasına yol açmıştır (Nikitina, Romanova, Tatskiy, 2016: 72).

XI. ve XIV. yüzyıllarda askerî terminoloji ve uzmanlıklarına göre savaşçıların adlandırılması zengin değilken, XVI. yüzyılın ikinci yarısına doğru savaşçıların mesleki ayrılaşmalarında belirgin değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Son değişiklikler birkaç temel tipte toplanmıştır: savaşçıların uzmanlıklarına göre ayrılması, süresini doldurmasıyla bağlantılı olarak terimlerin kullanımdan çıkması; sözcüklerdeki anlamların genişlemesi ve daralması, diğer anlamlarının kaybolmasında terimsel ve spesifik yeni anlamlar kazanmış olması; savaş terminolojisinde aktif olarak sözcük ve terimlerin yerleşmesi, pasif sözlükten çıkmış olması; bazı sözcüklerin veya sözcük gruplarının üslup özelliklerinin değişmesi;

yeni kavramların ortaya çıkmasına karşılık olarak yeni sözcük ve terimlerin ortaya çıkması (Sorokoletov, 2009: 213). Orduda yapılan reformlar sonucunda yeni sözcükler türeyerek savaş söz varlığı zenginleşmektedir. İhtiyaçları karşılamadığından kaldırılan askerî birlikler ve meslekler ise savaş söz varlığında arkaik sözcük olarak kalmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında dönemsel olarak ülkelerin siyaset, savaş, ticaret ve kültürel bağlamda bir araya gelmiş olmaları ve iletişimlerinin diller arası etkileşime de etki gösterdiği bariz bir şekilde ortadadır. Askerî alanda yapılan reformlar neticesinde ise dil zenginleşmeye devam etmektedir.

3.4. Sovyet Rusyası

Sovyet tarihinin tamamı büyük güçlüklerin, krizlerin ve çatışmaların yaşandığı bir tarih olmuştur (Riasanovsky, N.V., Steinberg, M.D., 1963/2011: 501). Bu dönemde Sovyet tarihine Leninizm ve Stalinizm adıyla akım oluşturacak, yapacaklarıyla Rusya tarihine adını yazdıracak iki lider ortaya çıkmıştır. Bunun dışında Kruşçev, Brejnev, Gorbaçov gibi önemli liderler de Sovyet tarihinde yerini almıştır.

M. Adji tarihi sürekli değiştirerek, baştan yazılan Rusya Tarihi üzerine, Profesör S. İ. Rudenko ve A. P. Okladnikov gibi ünlü bilginlerin bildiklerinin yarısını bile ifade etmelerine izin verilmediğini belirtmiştir (Adji, 1998/ 2016: 28, 29). Değiştirilen bu tarih metinleri arasında gerçeğe ulaşmak kolay değildir. Sovyet döneminde sansürün gevşemesiyle birlikte yasaklanan eserler gün yüzüne çıkmıştır.

Bu bölümde Sovyet Rusyası dönemine dair önemli gelişmeler ele alınmıştır. Bu olaylar Rusya açısından incelenmiştir.

3.4.1. Rus İç Savaşı

Komünist Parti yönetiminde uluslararası emperyalist birleşmiş güçlere ve iç devrime karşı, dünyada ilk kez sosyalist devleti korumak amacıyla Çağdaş Rusya’da ortaya çıkan işçi ve köylü savaşıdır (Voenniy Entsiklopedičeskiy Slovar’, 1984: 207). Emperyalist devletlerin askerî müdahalesi iç savaşın gelişiminde başlıca faktör olmuştur (Sovetskiy Entsiklopedičeskiy Slovar’, 1990: 336). Rus İç Savaşı Waterloo Muharebesi gibi “lanet bir

şey” olarak görülmüştür. Kızılların zaferiyle tamamlanmıştır. Bolşevik rejimi tüm Avrupa ve Asya Rusyası üzerinde hâkimiyet kurmuştur (Footman, 1961: 15).

Rus İç Savaş’ın başlangıç ve bitiş tarihi üzerine ortak bir fikre varılmamıştır. Şubat 1917 Devrimi ile başladığını ileri sürenlerle birlikte, Ekim 1917 Devrimi ile başladığını da iddia edenler olmuştur. Ancak küçük çaplı ihtilaflar dışında, ülkede İç Savaş’ın 1918 baharında başladığını ve Kasım 1920’de son Beyaz ordu olan Baron Vrangel komutası altındaki ordunun Kırım’dan ayrılmasıyla son bulduğu söylenebilir. Baykal ve Kamçatka dolaylarında Bolşeviklerin tampon devlet olarak kurduğu Uzak Doğu Cumhuriyeti’nden Japon ve Beyaz ordu birliklerinin çekilmesi ve temizlenmesi 1922’nin sonuna kadar sürmüştür. Avrupa’ya kaçan Beyaz ordu subayları anti- Sovyet faaliyetlerde bulunmuş, hatta II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin saflarında yer alarak SSCB’ye karşı savaşmışlardır (Badem, 2017:72). Bu bilgiler kapsamında Avrupa’ya kaçan Beyaz ordu subayları artık kendi vatanlarını düşman olarak görmüştür.

Rus İç Savaş’ın ortaya çıkma sebebi merak noktası olmuştur. Bolşeviklerin köylülere karşı zorbalığı iç savaşın ana sebebidir. Sovyet dönemi, o dönem köylülere karşıt bir politika uygulamıştır (Goldin, 2000: 75). İç Savaş konusu 1917 Rus Devrim tarihi ile yakından ilişkili ele alınmıştır (Goldin, 2000: 16). M. Bernştam, Sovyet iktidarının isyancı köylü hareketi ile kilise direnişi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmakla birlikte, genel itibariyle köylü isyanının altında dini bir sebep yattığını belirtmiştir (Goldin, 2000: 80 akt. Bernştam). Köylülerin içinde yaşadığı zor durum ve dini sebepler İç Savaş’ın çıkmasına sebep olmuştur.

Köylü nüfusunun fazla olduğu bir ülkede hükümetin İç Savaşı nasıl kazandığına dair akıllarda soru işareti belirmiştir. Bu sorunun cevabı ile ilgili ihtimaller sunulmuştur. Bunlardan ilki, köylüler, hiç olmazsa toprak mülkiyetlerinin toprak ağalarına ait olduğu bölgelerde iktidardan toprağı almış olabilirler. Bu, birkaç yüzyıl boyunca köylülerin asıl amacıdır. İkinci ihtimal, Bolşeviklerin tarafında köyün alt tabakası fakirler ve rençperlerin var olmasıdır. Üçüncü ihtimal ise Bolşeviklerin ve Beyazların, rejim politikalarını deneyimleyerek ve ikisinden birini seçerek, nihayetinde köylülerin çoğunun Bolşeviklerin yararına bir seçim yapmış olmasıdır (Goldin, 2000: 75). Bolşevikler sürekli olarak ülkenin merkezi kısmını büyük sanayi potansiyeliyle, ulaşım ve iletişim yollarıyla kontrol etmiştir. Bu, şüphesiz düşman üzerinde jeopolitik, askerî- stratejik ve iktisadi ayrıcalık sağlamıştır

(Goldin, 2000: 207). Bolşeviklerin köylülerin isteklerini karşılayarak zafer elde etmiş olması muhtemeldir.

Bolşeviklerin halktan yana siyaset uygulaması yanısıra, Beyaz Güçlerin iç çelişkileri, emperyalizme olan ilişkilerinden dolayı halkın gözünden düşmüş olması, toprak, barış ve ulusların kendi yolunu belirleme durumu üzerine halk düşmanı tutumları bu zaferi kaybetmesine sebep olmuştur (Badem, 2017: 84).

Rusya’da İç Savaş konusu uzun süredir incelenen bir konudur. Sovyet toplumunun genel krizi ve iflası tarih bilimini de derin bir krize sürüklemiştir. İç Savaş, tarihin konseptleriyle ilgili daha önceden hüküm süren fikirlerin yıkılmasına sebep olmuştur. 70 yıllık Sovyet iktidarında İç Savaş tarihi ile ilgili ülkede genel bir literatür hâkim olmuştur. İç Savaş’tan Bolşevikler ile onların düşmanı olan Kızıl ve Beyazların silahlı mücadelesi olarak bahsedilmiştir. Sovyet kampı incelenmiş, iktidar olan siyasetin ve ideolojinin etkisiyle kazananların savunum tarihi olmuştur. “*Lenin mirası*” ve “*Lenin konsepti*” İç Savaş’ı idrak etmekte temel kabul edilmiştir. Radikal gazeteciler sayesinde İç Savaş ile ilgili pek çok problemin ve olayın genel kavrayışına ayrıca alışılmış yorumlamalara şüpheyile bakılmıştır. Mevcut tarih literatüründe cevabını bulamamış veya yeteri kadar aydınlanmamış açıklamalara sorular yöneltilmiştir. Bu soruların arasında savaş yıllarında veya sonraki yıllarda Bolşevik Partisi liderlerinin ve Sovyet iktidarının, Kızıl ordu komutanlarının unutulmuş veya bastırılmış yasaklanmış isimleri vardır. Tartışmalı sorular arasında siyasi partilerin tarihi, Bolşevik karşıtı ve “*yeşil*” hareket tarihi (köylü isyanı), yöneticilerin kişilikleri, “Kazaksızlaştırma”, “Kızıl terör” ve olağanüstü komitelerin faaliyeti, devrim sonrası dönemde Bolşevik terörüyle Stalin baskısının ilişkisi, Lenin, Trotskiy ve diğer Komünist Parti, Sovyet Devleti yöneticilerinin bunu üstlenmesi, İç Savaş’ın “pahası” ve sonuçları vardır (Goldin, 2000: 13-15).

80’li ve 90’ lı yıllarda Rusya’da İç Savaş’ın değerlendirilmesine yönelik ilkel yaklaşımlar değişmiştir. Sansürün ve ideolojik diktanın kaldırılması, kaynak imkânlarının genişlemesi ve hepsinden önce arşiv belgelerine ulaşılabilmesi araştırmalara teşvik etmiştir. İç Savaş tarihinin araştırılmasında sert siyasi yönergelerden ve tek bir ideolojiden uzak durulmuştur. Sovyet tarih yazıcılığında, İç Savaş’ın klasik sorunları askerî, siyasi problemler başat durumdayken, daha sonra sosyal, sosyo-kültürel ve psikolojik yönlerle ilgi duyulmuştur (Goldin, 2000: 17,18). Sansürün gevşemesiyle birlikte yasaklanmış belgelere ve

kaynaklara ulaşmak mümkün olmuştur. Yaratılan bu imkân ise araştırmacıları yasaklanmış kaynakları incelemeye teşvik etmiştir.

İç Savaş yıllarında köylü isyanı sıklıkla “yeşil” (zeleniy) olarak ve “üçüncü güç” (tret’ya sila) olarak adlandırılmıştır. Üçüncü güç sık sık ılımlı sosyalistlerle veya onlar tarafından yönetilen hükümetlerle ve 1918 yaz-sonbaharındaki hareketle ilişkilendirilmektedir. Bu konu ile ilgili başka yargılar da vardır (Goldin, 2000: 82). M. Bernştam’a göre İç Savaş döneminin halk isyanı ve halk direnişi yeşil hareketle veya üçüncü güç ile özdeşleştirilemez, üçüncü güç komünist yanlısı güce aittir. Karadeniz’in ve Ukrayna’nın “yeşiller”i savaşımıştır, ona göre her şeyden önce Beyazlara ve Milli Rusya’ya karşı kısmen ve ara ara Kızıl orduya karşı savaşımlardır (Goldin, 2009: 82 akt. Bernştam).

İç Savaş’ın sonunda büyük kayıplar yaşanmıştır. Yaşanan büyük sayıda can kayıpları yanı sıra ülkeden göç edenlerin sayısı da az değildir (Goldin, 2000: 212, 213) Rus İç Savaş’ın uluslararası sonuçları da büyüktür. Dünyada devrim mücadelesi canlanmıştır. Savaşın bir başka sonucu ise Batılı ülkelere karşı güvensizlik ve düşmanlık artmıştır (Goldin, 2000: 217). Mevcut durumdan memnun olmayan halk, çareyi devrim yapmakta veya iç savaşta çözüm bulmuştur. Ancak yaratılan kaos devleti zor duruma sokmakla birlikte toplumu da sosyo- kültürel ve psikolojik bağlamda olumsuz etkilemiştir.

3.4.2. II. Dünya Savaşı: Sovyetler Birliği

I. Dünya Savaşı sonucunda Almanya’nın bozguna uğraması onu ikinci dereceden bir devlet pozisyonuna koymuştur. Bu gerçek, milliyetçilik, intikam duygularına ateşlemek adına Alman propagandası olarak kullanılmıştır. Avrupa dünyası, Hitlerizm baskısı önünde geri durmaya başlamıştır. Doğuda ise Japon askerlerinin Güney Doğu Asya’da ve Pasifik Havzası yönünde yayılma arzusu ABD ve İngiltere tarafından dirençle karşılanmıştır. Diğer taraftan uluslararası arenada sosyalist bir devletin Sovyetler Birliği’nin ortaya çıkması ile ilintili olarak büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Kapitalist dünyanın sosyalist toplumla mücadelesi var olmuştur. Bu bağlamda dünyada üç merkezli -Batı Avrupa’da bir yandan İngiltere ve Fransa, diğer yandan Almanya ve İtalya, Doğu Avrupa’da Almanya, SSCB ve Japonya, ayrıca Japonya ve ABD- ihtilaf ortaya çıkmıştır. Ancak dünyaya karşı asıl tehdit Alman ırkçılığından doğmuştur.

İ.Ye. Nikandrova, 30'lu yıllarda faşizmin başlamasıyla bağlantılı olarak II. Dünya Savaşı'nın tehditinin artması son derece zor bir uygarlık durumu yaratmıştır. Faşizm, insanlığın uygar gelişiminin temelleriyle bağdaşmadığını belirtmiştir. İktidarın faşist sistemi geniş bir şekilde baskı ve terör uygulamıştır. Faşizmin görüşünde insan iradesinin özgürlüğü üzerinde doğuştan/yaradılıştan biyolojisinin belirlenmesinde tam bir üstünlük olması yatmaktadır. Nazi ırkçılık kuramı, saldırgan milliyetçilik ve şovinizm barındırmaktadır. Böylece dünya egemenliği için savaşa hazırlanan Faşist Almanya, tüm insanlık medeniyeti için ciddi bir tehlike arz etmiştir. Hitler'in planları arasında Fransa'yı ikiye bölme, ülkenin bir kısmını İtalya'ya bırakma ve diğer yarısına da "*Burgundiya*" adında bir Nazi devleti kurma vardı. N. A. Koroleva, II. Dünya Savaşı'nın uluslararası en önemli sosyo-politik sonuçlarından birisinin emperyalizmin koloni sisteminde büyük bir kriz meydana gelmesi olarak bilindiğini belirtmiştir. Faşizmin yıkımı, Almanya'nın, İtalya'nın ve Japonya'nın yenilgisi, en büyük koloni devletlerden Fransa'nın, Birleşik Krallık'ın ve Belçika'nın siyasi ve ekonomik açıdan zayıflaması, koloni devletlerin kendi bağımsızlıklarını ilan etme mücadelesini daha da tetiklemiştir (Krugly stol Vtoraya Mirovaya Voyna i ee vozdeystvie na istoriyu XX veka 1995: 186,187). Bloklaşmalar olmasına rağmen tüm dünyanın karşısında asıl tehdit unsurunu Almanya'nın faşizmi oluşturmaktadır.

1 Eylül 1939 yılında Nazi Almanyası'nın Polonya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı başlamıştır. 1932-33 yıllarında SSCB Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ile saldırmazlık anlaşması yapılmıştır. 1935 yılında SSCB, Fransa ve Çekoslovakya ile yardımlaşma üzerine anlaşma imzalanmıştır. 1936 yılında SSCB, savaş çıkma ihtimalini ortadan kaldırmak adına, İngiltere ve Fransa ile üç taraflı bir uzlaşma teklifi götürmüştür. 1937 yazında SSCB, ABD, Birleşik Krallık ve Fransa'nın katılımı ile yardımlaşma üzerine Pasifik Paktı imzalama teklifi götürmüştür. Ancak Sovyetlerin teklifi destek görmemiştir. Sovyet hükümetinin asıl siyasi ve askerî amacı 1942 baharına kadar her pahasına geri çekilmek ya da savaştan kaçınmaktı, böylelikle zaman kazanmak, ülkenin ve silahlı kuvvetlerin savunma hazırlığını tamamlamaktır.

1939-1940 yıllarında Batı Belarus'un ve Batı Ukrayna'nın, Besarabya'nın, Kuzey Bukovina'nın, Baltık devletlerinin – Litvanya, Letonya ve Estonya- toprakları SSCB'ye dâhil edilmiştir. 1939- 1940 Sovyet- Finlandiya savaşının sonucunda, kuzey-batı sınırının durumu SSCB'nin lehine olmuştur. 22 Haziran 1941'de Nazi Almanyası SSCB'ye

saldırmıştır. II. Dünya Savaşı'nın önemli bir bölümü olan Sovyet halkının, II. Dünya Savaşı başlamıştır.

26 Mayıs 1942 yılında SSCB ve Birleşik Krallıklar arasında, savaşta Almanya ve partnerlerine karşı iş birliği anlaşması imzalanmıştır. 11 Haziran'da SSCB ve ABD savaş esnasında yardımlaşma maddelerine üzerine bir anlaşma imzalamıştır ve 1942 yılında Batı Avrupa'da ikinci cephenin açılması üzerine ortak bir bildiri yayınlanmıştır. Ancak Batı müttefikleri 1944 yazında LaManş'ı zorla geçip bunu yapmışlardır.

1942 yazında Alman komutası, Sovyet-Alman cephesinde yeni büyük bir saldırı gerçekleşmiştir. Yüksek Başkomutanlık karargâhının yanlış stratejik değerlendirmesi yüzünden Sovyet orduları düşmana gerekli direnci gösterememiştir. Kırım'da ve özellikle Harkov yakınında güney - batı cephesinde birçok yenilgiye maruz kalmıştır. Düşman, Volga'ya, Kuzey Kafkas'a ilerlemiştir. Ülke ve silahlı kuvvetleri zor duruma düşmüştür. 1942 Temmuz ortasında Stalingrad Muharebesi başlamıştır. Sovyet ordularının Stalingrad yakınındaki zaferi Nazi Almanyası'nın siyasi ve askerî prestijini sarsmış ve böylelikle II. Dünya Savaşı'nda bir kırılma noktası yaşanmıştır. Sovyet ordularının başarılı mücadelesi Almanya'nın askerî gücünü kırmıştır. II. Dünya Savaşı cephelerinde siyasi ve askerî ortam Almanya'nın aleyhinde gelişme göstermiştir. SSCB, ABD ve Birleşik Krallık Bakanlarının katılım gösterdiği Moskova Konferansı önemli bir evre olmuştur. Konferansta Faşist ittifaka karşı ortak mücadele sorunları ele alınmıştır.

1944 Eylül- Kasım aylarında Sovyet orduları, Baltık operasyonunu yürütmüş ve neredeyse bütün Baltık'ı kurtarmıştır. 1944 Petsamo - Kirkenes harekâtında Kızıl Ordu, Alman istilacılarını Petsamo bölgesinden ve Norveç'in kuzeydoğu bölgelerinden kovmuştur. Eylülde Çekoslovakya'nın ve Yugoslavya'nın doğu bölgesi kurtuluşu başlamıştır. Ekimde Sovyet orduları, Macaristan bölgelerine gelmiş ve Şubat 1945'te Budapeşte kurtulmuştur. Avrupa'nın güney- doğusunda Kızıl Ordu'nun saldırısı, Arnavutluk ve Yunanistan'ın kurtuluşu için şartları ve imkânları sağlamıştır.

16 Nisan'da üç Sovyet cephesi tarafından Berlin operasyonu başlamıştır. Hitlercilerin Berlin grubu bozguna uğratılmıştır. Mayıs başında Sovyet orduları Prag harekâtını yürütmüştür. Alman ordularının son grubunu da bozguna uğratan Sovyet orduları Çekoslovakya'yı kurtarmıştır. II. Dünya Savaşı'nda Hitler karşıtı koalisyonun zaferi her

şeyden önce Sovyet- Alman cephesinde çözülmüştür. Sovyet silahlı kuvvetleri Avrupa'nın pek çok halkını faşizmden kurtarmıştır (Paderin, 2010: 14- 19).

ABD ordusunun generali George Marshall “*Kızıl Ordu'nun başarılı harekâtları olmadan Amerikan ordusu saldırılara karşı koyamazdı ve savaş Amerika kıtasına geçer*” demiştir. İngiliz yazar Piers Paul Read, “*Hitler'in yenilgisi, faşist ordunun yenilgisi anlamına gelen mücadelenin sonudur, Kuzey Afrika çöllerinde veya Normandiya kıyılarındaki muharebelerle değil, Stalingrad, Leningrad ve Kursk'taki muharebelerle önlenmiştir. Hitler için İngiltere ve Kuzey Afrika merkezi bir önem arz etmiyordu. Hitler, Rusya'da bozguna uğradı*” şeklinde belirtmiştir. Fransız Profesör Maurice Duverger, “*Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi Naziliğin onunla boy ölçülebilecek düşmana rastgelmesi anlamına gelmektedir... SSCB'nin savaşa girmesi daha önce var olmayan zafer ihtimali perspektifini vermiştir*” demiştir (Paderin, 2010: 20). Savaşın büyük yükünü üstlenen SSCB savaş sonrasında büyük bir otorite elde etmeyi ve süper güç olmayı başarmıştır.

II. Dünya Savaşı, Rusya açısından özellikle Almanlara karşı zorlu bir direnç gösterdiği ve büyük zorluklara rağmen üstesinden geldiği bir savaş olmuştur. Bir yandan Alman ilerleyişini durdurmaya çalışan Rusya sonrasında Budapeşte ve Viyana'yı almayı başarmıştır. Ağır kış şartları vb. sebeplerden dolayı Almanların teslim olmasından sonra Japonya'ya giren Rusya çok kayıp vermiş olsa da Mançurya, Sahalin adasının Japonlara ait tarafını ve Kurile adalarını ele geçirmeyi başarmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 561, 566). Japonya için 1945'teki yenilgi yıllarca psikolojik bir şok olmuştur. Japonya 60 yıl sonra yenilmiş bir devlet olma kompleksini üstünden hala atamamıştır. Japon bilim insanları ve analitikçileri SSCB'nin faşizmi yenmesi üzerindeki rolünü küçümsemiş ve karalamıştır (Senyavskiy ve Senyavskaya, 2009: 29). Japonya II. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıktığından mevcut durumu kabullenememiştir.

Hitler, II. Dünya savaşının başlı başına tek sebebi olmamakla birlikte bu savaşın çıkmasındaki payı büyüktür. Savaşa dair planları ve ideolojisi savaşı şekillendirmiştir. Aslen Avusturyalı olan ve Alman bir asker olarak savaşa katılan Hitler, siyasetini antikomünizm, antisemitizm ve Almanya'yı yönetmek içgüdüüne dayandırmıştır (Sommerville, 2016: 17). Bu ideolojileri uğruna var gücüyle savaşmış ancak başarılı olamamıştır.

Savaş Rusya'yı farklı şekillerde de etkilemiştir. Vatanseverlik ve milliyetçilik duyguları artmıştır. İç savaş döneminden beri geriye itilen ordu yeni bir prestij kazanmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 573). II. Dünya Savaşı'nın bir diğer önemli sonucu ise Sovyetler Birliği'nin dünyadaki yeri ve önemi artmıştır. 1930'lu yıllarda süper güç olmayan ABD ve SSCB II. Dünya Savaşı'nın sonunda bu güce erişmiştir (Sommerville, 2016: 22). SSCB dünya sahnesinin önüne zaferle çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı, savaş sanatının gelişimine, silahlı güçlerin yapısına geniş çapta etki etmiştir. Hava aracı filosunun, tankların yaygın kullanımı, üst seviye motorlu piyade, yeni askerî teçhizatların kullanılması, ilk kez nükleer silahın, balistik ракетlerin, güdümlü mermilerin, reaktif uçaklar vb.nin kullanılması II. Dünya Savaşı'na özgüdür (Voennoy Entsiklopedicheskiy Slovar', 1984: 171). Kızıl Ordu'ya ait son derece hızlı BT-7 ve ağır sınıf KV, orta sınıf T-34 savaş sırasında öne çıkan tanklardandı (Sommerville, 2016: 31). Suhoi 2 mürettebatı korumak için gerekli zırhı olan, savaşın başlangıç aşamasında kullanılan savaş uçakları arasındadır. Bu kategoride aslında avcı uçağı tarzında tasarlanan Polikarpov I-53 de sayılmaktadır. 1941 yılındaki Sovyet avcı uçaklarının yarısını Polikarpov I-16 oluşturmuştur (Sommerville, 2016: 39- 42).

Kullanılan makineli tabancaların arasında en bilineni Sovyet tasarımı 7.62 mm.lik PPSH-41 idi (Sommerville, 2016:105). Hücum toplarından SU- 45, -57, -76, -85, -100, -122 ve -152 ile JSU-122,-152 tasarımları Sovyetlere ait hücum topları arasındadır (Sommerville, 2016: 108). Hafif makineli tüfeklerden 7.62 mm.lik Degtyarev DP1928'i, ağır makineli tüfeklerden 7.62 mm.lik PM1910 ve Goryunov SG43'ü kullanmışlardır (Sommerville, 2016: 136,137). Tüm bu kullanılan silah, tank, savaş mühimmatlarının adı savaş söz varlığına katmanına eklenerek, söz konusu katmanı zenginleştirmiştir.

Savaş döneminde SSCB, Almanya ve Japonya'nın durumu birbirine benzemekteydi. Üç ülkede de sıkı sansür uygulanmıştır. Hiçbir yayın yapılmamakla birlikte hiçbir eleştiriye hoş bakılmamıştır (Sommerville, 2016: 110).

II. Dünya Savaşı, modern silah ve topların kullanıldığı bir süreçtir. Kullanılan bu farklı silah ve mühimmat adlandırmaları savaş söz varlığını zenginleştirmiştir.

3.4.3. Partizan Savaşı

Partizanlar, yabancı istilacılara ve iç karşı-devrimcilere karşı olarak askerî harekâtlar yürüten, gönüllü olarak eline silah alan kişilerdir. *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nin ilk baskısında Partizan Savaşı düşmanın cephe gerisinde bağımsız birliklerin ve müfrezelerin harekâtları olarak açıklanmıştır. İkinci baskıda ise Partizan Hareketi olarak yabancı istilacılar tarafından işgal edilen topraklarda geniş halk kitlesinin aktif bir şekilde milli bağımsızlık mücadelesi olarak tanımlanmıştır. Üçüncü baskıda da halk kitlesinin mücadelelerinden biri olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda Partizan Hareketi'nin en aktif biçimi halk desteğine dayanan partizan gruplarının, müfrezelerinin ve birliklerinin silahlı mücadelesidir (Boyarskiy, 2001: 12,13). Partizanlar cephe gerisinde vatan için mücadele edenlerdir.

Uluslararası ihtilaflara katılanlar iki gruba ayrılmaktadır: savaşanlar (srajayuşiesya) ve savaşmayanlar (nesrajayuşiesya). Savaşmayanlar içinde levazım ve sağlık personelleri, muhabirler, din adamları vs. yer almaktadır. Savaşmayanlar düşmana karşı silahlı saldırıda yer almayabilir. Aynı zamanda bir silaha sahip olan bu şahıslar kendi güvenliğini sağlamak ve onlara emanet edilen mal ve mülkleri korumak için kullanmak zorundadırlar (Popov, 2003: 11). Sıcak hatlarda savaşanlar dışında cephe gerisinde savaşmayan ancak mücadele içinde olan bir kitleden bahsedilmektedir. Düzenli ordu birliğinde yer almayan ancak gönüllü olarak savaşa katılanların mücadelesidir bu.

Partizan birliklerinin savaştaki amacı, orduyla birlikte düşmanı yurttan atmak, düşmanın cephe gerisinde işini bozmak, düşman devletin ekonomisini baltalamak, düşman ordu organları yönetiminin çalışmalarını bozmak, düşman ordusunu demoralize etmektir (Boyarskiy, 2014: 288). Sıcak cephelerde savaşan askerlere cephe gerisinde yardım edenlerdir partizanlar.

II. Dünya Savaşı yıllarında *partizan faaliyeti* (partizanstvo) için; *partizan hareketi* (partizanskoe dvijenie), *partizan mücadelesi* (partizanskaya bor'ba), *partizan savaşı* (partizanskaya voyna), ve *düşmanın cephe gerisinde halk mücadelesi* (vsenarodnaya bor'ba v tılu vraga) terimleri kullanılmıştır. Aslına bakılırsa bu kavramlar içerik açısından birbirinden farklıdır (Boyarskiy, 2001: 12). Bu kavramların arasında fark şu şekilde açıklanabilir:

Partizan Savaşı: Düzenli ordu harekâtlarından farklı olarak düşmanın hâkim olduğu topraklarda yürütülen yabancı istilâcılara karşı yapılan bir savaş türüdür. Partizan Savaşı'na özel birlikler, düzenli ordunun birlikleri aynı zamanda düzensiz birlikler de katılmaktadır. Partizan Savaşı genel itibariyle geniş halk kitlesi desteğiyle yürütülmektedir.

Partizan Hareketi: Sosyal bir olgu olarak partizanların aynı zamanda partizanlara çeşitli yardım ve destek sağlayan, partizanları düşmanlardan saklayan ve partizanlar için bilgi toplama gibi hizmetlerde bulunan kişilerden oluşmaktadır. Böylelikle hem silahlı mücadele hem de silahsız bir mücadele söz konusudur. Sadece silahsız bir şekilde partizanlara yardım eden kişi partizan sayılmaz. Onlar partizan hareketinin katılımcısıdır sadece.

Partizan Mücadelesi: Partizan hareketinin ana şekli, partizan hareketinin somut gösterisidir. Partizan mücadelesi öncelikle özellikle organize edilmiş partizan birliklerinin silahlı mücadelesini kastetmektedir (Boyarskiy, 2001: 15).

Partizan Harekâtları: Partizan mücadelesi, partizan harekâtları şeklinde var olmuştur. Partizan harekâtlarının ayırt edici özellikleri arasında; düşmanla sürekli temas halinde olma, savaş harekâtlarının süreksizliği, düşmanla savaş çatışmasına girmeden var olan sorunları çözebilme, güçlerin dağıtılması, yoğunlaştırılması ve yer değiştirmesi vardır (Boyarskiy, 2001: 15,16). Partizan mücadelesi partizan harekâtlarına göre daha genel bir kavramdır.

Tarihsel olarak düzenli orduların ortaya çıkışından itibaren partizan savaşında iki başlangıç olmuştur: düzenli, kendiliğinden olan, askerî ve köylü partizan faaliyeti (1812 yılı), isyancı ve devrimci partizan faaliyeti (Rus İç Savaşı). II. Dünya Savaşı da bunun dışında tutulmamaktadır (Boyarskiy, 2001: 5).

1910-1920'li yıllarda Rus ordusunun elde ettiği Partizan Savaşı deneyimi Sovyet savaş kuramcıları tarafından geliştirilmiştir. Rusya düşmanlar tarafından kuşatıldığında ve sürekli bir tehdit durumunda özellikle partizan birlikleri muhtemel saldırıyla mücadelede büyük rol oynamışlardır. Özellikle SSCB yönetiminin siyasi ve askerî kararıyla birlikte 1924-1936 yıllarında Partizan Savaşı'na ciddi bir hazırlık yapılmıştır. Bölgelerin tâhkimli hattından batıya doğru şehirlerde ve demir yollarında sabotajcı grupların titiz bir şekilde ağını kurma, bilinmedik arazide hareket edebilen manevra partizan müfrezelerinin ve

gruplarının oluşturulması ve geniş çaplı hazırlığı, İç Savaş'ta partizan mücadelesi deneyimini yaşamış komuta ekibinin yeniden hazırlıktan geçirilmesi, partizan harekâtlarında kullanmak için en etkin ve en yeni teknik araçları üretme ve var olanları mükemmelleştirme, partizan birliklerinin materyal ve teknik teçhizatını sağlama bu hazırlıklar arasındadır (Popov, 2003: 24-26). II. Dünya Savaşı döneminde yürütülen Partizan Savaşı'nın temel hazırlıkları eskiye dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı esnasında teknik araçlar iyileştirilmiş, eksiklikler giderilmiştir.

Partizan Hareketi'nin muharıpleriyle yapılan sohbetlerin ve çok sayıda belgenin incelenmesi sonucunda Sovyetler Birliği'nin Alman-Faşist istilâcılara karşı yürüttüğü partizan mücadelesi savaşın ilk günlerinden itibaren başlamıştır. Ancak bu durum partizanın meşru bir şekilde silahlı birliklere katılmasını gerektirmemiştir (Popov, 2003: 10). II. Dünya Savaşı'nın ilk günlerinden itibaren partizan mücadelesi başlamış olmasına rağmen hemen büyük bir verimlilik gösterememiştir. Faşist Almanya'nın ani saldırısı, savaş öncesi yıllarda partizan harekâtlarının rolünün ve savaş kuramının önemsenmemesi, savaş öncesinde partizan mücadelesini başarılı bir şekilde yürütebilen, organize edebilen kadroların geniş çaplı bir hazırlığının olmaması savaşın ilk aylarında partizan hareketinin sonucunu ve ölçütünü etkilemiştir (Popov, 2003: 36, 37).

II. Dünya Savaşı yıllarında Partizan Hareketi, devlet kurumları eşliğinde gelişerek, düşmanın istila ettiği toprakların büyük kısmını ele geçirmiştir ve şüphesiz zaferin en önemli ihtiyaçlarından biri olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında partizanlar sadece askerî bağlamda değil aynı zamanda sosyal ve siyasal anlamda da katkıda bulunmuşlardır. Partizanlar, düşmanın canlı gücünü ve savaş araçlarını yok edip, Kızıl ordu için düşmanla ilgili önemli keşif haberleri edinmişler, taaruz eden ordularımız yaklaşıma kadar geçitleri, köprübaşlarını, köprüleri, demiryolu kavşaklarını tutup istilâ etmişlerdir (Boyarskiy, 2014: 284). Partizanların temel güçleri düşmanın demiryolu ulaşımını tahrip etmeye yoğunlaşmıştır. Düşmanın cephe gerisindeki en önemli demir yollarında çalışmışlardır.

II. Dünya Savaşı yıllarında bu hareket, düşman tarafından ele geçirilen toprağın büyük bir kısmını geri almıştır. Böylelikle Partizan Hareketi zaferin en önemli şartlarından biri olmuştur. Tarihçilerin çelişik verilerine göre Alman ordusu mensuplarının ve müttefiklerinin partizan güçlerden kaynaklı kaybı, genel kaybın % 10'unu oluşturmaktadır (Boyarskiy, 2001: 4). Moskova, Smolensk, Kalininskaya, Leningrad, Bryan, Orlov, Kursk,

Belorus ve Ukrayna Partizan Hareketi'nin ana bölgeleridir (Şutova, 2014: 2). Düşmanın cephe gerisinde Sovyet partizanlarının faaliyeti önemli stratejik bir öneme sahiptir. Savaş yıllarında yaklaşık 1,5 milyon askeri yok etmiş, yaralamış ve esir almıştır (Şutova, 2014: 2 akt. Zolotareva). Bu oran da Partizanların II. Dünya Savaşı sırasında küçümsenmeyecek rolünü göstermektedir.

Sovyetler Birliği'nde Partizan Hareketi 1990'lu yılların başına kadar sadece olumlu açıdan değerlendirilmiştir (Popov, 2003: 9). V. İ. Boyarski'nin açıklamasından da anlaşılacağı üzere daha sonra olumsuz değerlendirme de yapılmıştır: *“Partizan Savaşı iki ağızlı bir silahtır. Savaş farklı tür aşırı örgütlerin, ayrılıkçıların elinde araç olmuştur. Partizan gibi asıl bir sözcük istihfaf dolu “haydut” adına dönüşmesi çok da basit olmayan bir olguyla ilgilendiğimizi göstermektedir”* (Boyarski, 2001: 3). Tarihte yaşanan olayların o dönem bazında olumlu karşılanırken; daha sonra değerlendirildiğinde geniş bir perspektiften bakılarak olumsuz eleştirilere de maruz kalabilmektedir. Ancak Partizanların II. Dünya Savaşı sırasında göstermiş olduğu başarı yadsınamaz bir gerçektir.

3.4.4. Soğuk Savaş Dönemi ve Sovyetler Birliği

Sovyet Ansiklopedi Sözlüğü'nde yazarlar, Soğuk Savaşı *“II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle Batılı devlet yönetimlerinin SSCB ve diğer sosyalist devletlere uygulamaya başladığı siyasi düşman politikası anlamına gelen bir terim”* olarak açıklamışlardır (Sovetskiy Entsiklopedičeskiy Slovar', 1990: 1474). Cephelerde sıcak çatışmalar olmadığından soğuk savaş adını almıştır.

Soğuk Savaş kavramından zıt kutuplu uluslararası ilişkiler kapsamında iki süper güç devletin genel ve küresel olarak karşı karşıya gelmesi anlaşılmaktadır. Soğuk savaş, III. Dünya Savaşı olarak adlandırılan siyasi ve sosyal gelişim şartına bağlıdır. Düşmanlardan her biri her türlü yollarla Afrika'da, Asya'da ve Latin Amerika'da etki alanını genişletmek istemiştir (Fedorov, 2010: 48). Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı sonucunda iki büyük güçlü devletin etki alanlarını geliştirme isteği üzerine karşı karşıya geldiği bir süreçtir.

Soğuk savaş terimi 5 Mart 1946'da Fulton'da konuşması sırasında kendi ülkesinin lideri olmadan, dünyanın en etkileyici siyasetçilerinden biri olan Winston Churchill tarafından kullanılmıştır. Konuşmasında Avrupa'nın bölünmez *“demir perde”* olduğunu belirtmiş ve

Batı medeniyetini komünizme karşı çağrıda bulunmuştur. Bu olaylar bağlamında Ukrayna'da Rusya ve ABD arasında açık itirazlar ortaya çıkmıştır. Bu daha çok “*Soğuk Savaş*” olarak tabir edilmeye başlanmıştır. 1946'dan 1991 yılına kadar 45 yıl sürmüştür (Rabadanova ve Kuşnir, 2015: 121,122). ABD, kapitalizm sistemiyle komünist Rusya'ya karşı Avrupa ülkelerini yanına çekmek istemiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyasi sistemi iki blok etrafında biçimlenmeye başlamıştır. Soğuk Savaş olarak isimlendirilen bu dönemde Avrupa odaklı uluslararası sistemin yerini Avrupalı olmayan SSCB ve kısmen Avrupalı sayılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) alarak iki gücün belirlediği ilişkiler bütünü dönemin yapısını belirlemiştir. Askerî teknolojide nükleer devrim yaşanmış ve eski imparatorluk sömürgeleri tasfiye edilerek kendi aralarında bir gruplaşmaya yönelmişlerdir (Ataöv, 1967:335). SSCB sadece uluslararası yalnızlıktan çıkmakla kalmamış, aynı zamanda kendini ispatlayarak uluslararası platformda tanınmış bir devlet olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde ABD, İngiltere, Fransa ve Çin ile birlikte sürekli beş üyesinden biri olmuştur (Yevseyeva, 2004: 235). Dünyayı faşizmden kurtaran Rusya, II. Dünya Savaşı sonucunda kendisini dünya ülkelerine kanıtlayan bir devlet olarak ortaya çıkmıştır.

Bloklardan Doğu bloğunu oluşturan SSCB uluslararası sistem içerisinde ideolojisini yayma (komünizm) politikasını harekete geçirirken; Batı bloğunun başını çeken Amerika ise uluslararası sisteme öncülük ettiği ekonomik oluşumlarla yönlendirme politikalarını takip etmiştir. Her ne kadar 1955 yıllarında üçüncü bir blok olarak hiçbir kutba dâhil olmak istemeyen “bağılantısız hareketi” ortaya çıkmış olsa da başarı elde edememiş ve iki kutup arasında süregelmiştir. Bu dönemin en önemli özelliği nükleer gücün caydırıcılığı sonucunda bir dehşet dengesi oluşturmuş olmasıdır. Batı bloğunu oluşturan ABD, siyasi askerî ve ekonomik alanlarda Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO ile yeni düzene yön veren bir konumda olmuştur. ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılmacılık politikalarının önüne geçmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikaları ise Çekoslovakya'daki komünistlerin bir darbeye iktidarı ele geçirmeleri (1948) ve Berlin krizi (1948-49) ile doruk noktasına ulaşmıştır. Doğu bloğunu temsil eden SSCB savaş sonrasında ideolojiyi ön planda tutmuştur. Çarlık Rusyası'nın geleneksel siyasetini uygulayarak özellikle Doğu ve Güney Avrupa ülkelerini işgal etme politikası izlemiştir. Buradaki amaç komünizmi ihraç etme düşüncesi ve işgal edilen ülkeleri kendi uydusu

haline getirme amacı taşımaktadır (Bağcı, 2001: 4). ABD, komünist sistemin yayılmasının önüne geçmek istemiştir.

Soğuk Savaş başlayalı yıllar geçmesine rağmen, bilim insanları küresel cepheleşmenin kaçınılmaz olup olmadığını tartışmaktadırlar. ABD Başkanı F.D. Roosevelt'in ölümüyle ABD'nin sağ çevresi yüzünden Sovyet- Amerika ilişkileri çok değişmiştir. S.M. Plehanov, Roosevelt'in politikasının SSCB ve ABD'nin ilişkilerini yumuşatabileceğini ifade etmiştir. Post- Sovyet dönemi tarihçiliğinde Rusyalı tarihçiler ortamında, Soğuk Savaş gibi böyle zorlu bir sürecin ortaya çıkmasında ABD ve SSCB'nin çift taraflı sorumlulukları ve bu küresel karşıt bloklaşmanın ortadan kalkmasında sadece ABD'nin yönetim rolü değil aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin de ele alınması gerektiğine dair ortak bir görüşe varılmıştır. Bu durum, tarih kaynaklarının çoğalması ve Rus arşivlerinin açılması ile gerçekleşmiştir (Rabadanova ve Kuşnir, 2015: 122,123). Sansürün gevşemesi ile birlikte kaynaklara geniş çapta ulaşabilme imkânı doğmuştur. Böylece mevcut bilgilerle karşılaştırma fırsatı yakalanmış, bilinmeyenler ortaya koyulmuştur.

Rusya tarihinde Soğuk Savaş ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazı tarihçiler, Soğuk Savaş'ın kaçınılmaz olduğunu savunurken, diğerleri belli şartlar altında Soğuk Savaş'tan kaçınmanın mümkün olabileceğini iddia etmişlerdir. Söz gelimi E.P. Bajenov, Soğuk Savaş'ın kaçınılmaz olduğunu iddia etmiştir. Bajenov, *“onlarca yıldır Soğuk Savaş'a ilk kimin başladığı tartışması sürüyor. Bu tartışma faydasızdır. Savaş sonrası olaylar girdabında ilk atışı belirlemek imkânsızdır, asıl konu da bu değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi her halkta bu savaşın patlak vermesi kaderdir”* şeklinde yazmıştır. Bu bakış açısı N. Leonov tarafından desteklenmiştir. Leonov bu desteğini şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Soğuk Savaş, devlet olarak ABD'nin kendi doğasında ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dünya arenasında ABD ve SSCB arasındaki kutuplaşma uluslararası ilişkilerin temel içeriğidir. ABD'nin yayılma özlemi tarihe geri dönmüştür. Biraz güçlenip, her türlü ahlaki bir kenara bırakarak emperyalist güç saldırısı ile uğraşmıştır. SSCB'ye tavrı bakımından ABD her zaman düşmanca bir tavır sergilemiştir”*. Tarihçi V. Malkov, ihtilafın objektif ve kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Malkov'a göre, ABD'nin yönetimi başka türlü olamazdı. Küresel çatışmanın kaçınılmaz oluşu SSCB ve ABD'nin yürüttüğü politikayla önceden belirlendiği için ABD Soğuk Savaş'ı başlatmıştır (Rabadanova ve Kuşnir, 2015: 123).

V. Poznyakov, ABD tarafından başlatılan Soğuk Savaş'ta subjektif etkenin kuramsal olarak da en önemli rolü oynadığını ve çatışmanın kaçınılmaz olabileceğini belirtmiştir. Yazara göre, Roosevelt'in ölümü, savaş sonrası iki süper devletin cepheleşmesinin ortaya çıkmasında kırılma noktası olmuştur. Başkan Roosevelt, biraz daha uzun yaşasaydı ya da Harry S. Truman olmasaydı, pek çok şey başka türlü olabilirdi. Roosevelt'in Sovyet devlet adamlarıyla ve Stalin ile güçlü bir iletişimi vardı. Roosevelt, sivri köşeleri törpüleyebilen biriydi, ortak bir dil bulmaya çalışarak, uzlaşma yoluna giderdi. Başkanın ölümü savaş sonrası olayları çok etkilemiştir. İ.M. İl'inski de bu görüşü desteklemiştir (Rabadanova ve Kuşnir, 2015: 124). Olasılıklar üzerine konuşmalar, hiçbir gerçeği değiştirmemiştir. 45 yıl süren Soğuk Savaş yaşanmıştır.

Mackinder'in ana tezi, tüm dünya üzerinde kontrol sağlamak için Avrasya'yı ve Avrasya'nın kalbi olan Rusya'yı kontrol altında tutmak gerektiğidir (Pal'tsev, 2013: 190). Batı'nın tavrı en açık haliyle *Segodnya* gazetesinde Zbignev Bjezinski'nin röportajında şöyle ifade edilmiştir: “*Amerika, Rusya ile partner olmaz ve olamaz. Rusya, ABD'nin partneri değildir. Rusya, ABD'nin müşterisidir. Partnerlikten söz edildiğinde eşitlik denmek istenir. Rusya, yenik bir devlettir. 70 yıllık komünizmden sonra Rusya, muazzam bir mücadeleyi kaybetmiştir. Sovyetler Birliği, Rusya değildir gerçekten kaçmak demektir. Sovyetler Birliği tarihi Rusya'dır. Rusya, ABD'ye meydan okumuştur ve yenilmiştir*” (Holodnaya voyna, 1994). ABD, Rusya'yı kendine eşit görmese de Soğuk Savaş sürecinde başı çeken iki ülke ABD ve Rusya'dır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda uzun yıllar süren Soğuk Savaş dönemi sona ermiştir. Bu dönemde Soğuk Savaş kavramı ortaya çıkmıştır. Savaş söz varlığına yeni bir savaş çeşidi eklenmiştir.

3.5. Post Sovyet Rusya

Teknik ve teknolojik gelişmelerle birlikte savaş yöntemleri ve stratejileri de değişime uğramıştır. Savaş meydanlarında kullanılan silah ve mühimmatın teknolojik boyutu, eş zamanlı olarak gelişim göstermiştir. Nükleer savaş tehlikesi ile birlikte yeni kuşak savaş – *ekonomi (ekonomičeskaya voyna)*, “*elit*” (*elitnaya voyna*), *ağ merkezli (setetsentriçnaya voyna)*, *bilgi (informatsionnaya voyna)*, *siber savaş (kibervoyna)*- tehditi artmıştır. Bir

bakıma başka bir devletin sosyo-ekonomik temellerinin, kültürel ve manevi değerlerinin yıkılmasına yönelik savaş dışı faktörler artmıştır.

Küreselleşme sonucunda ekonomi savaşları yaygınlaşmıştır. Önde gelen ülkeler, dünya arenasında başka devletlerin siyasetine ekonomi yollarıyla ve ekonomi yaptırımlarıyla etki ederek amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Ekonomi yaptırımları, ülke nüfusunun maddi olarak refah seviyesini düşürmekle birlikte açlığa neden olarak hastalıkların yayılmasına ve diğer ağır felaketlere sebebiyet vermektedir. Yani ülkeyi genel itibariyle ekonomî ve siyasi bağlamda iflasa sürüklemektedir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya ekonomisini iyileştirme reformlarının başarısız sonuçlanması, ekonomi ve savaş ekonomisi açısından büyük tehlike arz etmiştir (Kırılova, 2016: 59,60). Bu dönemde savaş, boyut değiştirmiştir. Cephelerde sıcak çatışmaların yaşandığı savaşlardan, bir başka devletin kültürel ve manevi değerlerinin hedef alındığı bir savaşa dönüşmüştür.

Yeni kuşak savaş çeşitlerinden biri de elit savaşlarıdır. Modern “elit” savaşlarda liderlerin kişiliklerini yeniden düzenlemesine sebep olan, güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan uygulamalı psikolojinin en yeni sonuçları kullanılmaktadır (Kırılova, 2016: 60). Bugün Çağdaş Rusya’da özellikle ülkenin seçkin zümresi yabancı bankalarda 500 milyar dolar bulundurmaları toplumun kanayan yarası olarak elit savaş örneği karşımıza çıkmaktadır. Elit savaşı Rusya’nın en tehlikeli yıkıcı silahlarından biri olarak görülmektedir (İvanov, Malinetskiy, 2015:15). Ülkenin liderlerinin seçkin ve zengin kesiminin yurt dışındaki bankalara para aktarması günümüz dünya ülkelerinde görülen elit savaş örneğidir.

Rusya için büyük bir tehdit unsuru bir başka savaş ise ağ merkezli savaşlardır. 1980-1990 yılları arasında yaşanan olaylar Rusya için açık bir örnek teşkil etmektedir. Amerikalı siyasetçiler aktif olarak Gorbaçev ile çalışmışlardır. Bunun sonucunda SSCB yıkılmış ve Gorbaçev’in yerini Atlantikçi elitlere dayanan, daha Batı yanlısı B. Yel’tsin almıştır. Bundan sonra bilirkişi kurulu ve medya kuruluşları Amerikan yanlısı ve Batı yanlısı kaynaklarda yeniden biçimlenmiştir. Sonra medya etkisinde kalan bir ürün olarak halkın yeniden programlandırılması gerçekleşmiştir. Son olarak dış çevre ve ordu tüm bu yapının etkisi altında bozularak parçalanmaktadır. Dönüşüm içten dışa doğru olmuştur (Kırılova, 2016: 62). Bilişim teknolojilerinin gelişmesi savaş alanında da kendini göstermiştir.

Bilgi ve insan psikolojisinin kullanıldığı çağdaş dönemin savaşlarından biri de bilgi savaşıdır. Bilgi savaşı hem savaş hem de savaş olmayan bir özellik taşımaktadır. Bilgi savaşının savaş olmayan özelliği bir ülkenin başka bir devletin bilgi, iktidar ve idari sistemine bilgi teknolojileriyle etki etmesindendir. Ayrıca askerî harekâtlar yerine kültür ve ideolojiyi zorla kabul ettirme ve halkı bozmak amacıyla halkın bilincine etki etmektir (Kırılova, 2016: 63, 64).

Modern savaş türlerinden bir diğeri ise *bilgi - psikolojik savaş* (informatsonno-psihologičeskaya voyna) tır. Bilgi silahının doğrudan ya da dolaylı olarak kişinin ya da sosyal grubun ruhuna saldırmak anlamına gelmektedir. Bilgi - psikolojik savaş, değer oryantasyonlarının ve kişinin temel gayelerinin değişmesiyle toplumun sosyal ve siyasi örgütlenmesine bakış açısı oluşturmak amacıyla propaganda, yanlış bilgi verme, manipüle yollarıyla kişisel, grup ve kitle bilince bilginin gizli etkisidir (Kunakova, 2012:93). Bu savaşların genel özelliği bir başka devletten çıkarlarını ve taleplerini kan dökmeden, silah kullanmadan elde etmektir.

XXI. yüzyılda sosyoloji ve sosyal psikoloji yöntemleri aynı zamanda üstün teknolojiler, kitle iletişim araçları ve internet toplumu yönetme olanaklarını genişletmiştir. Böylelikle bilgi savaşları tehdidi büyümektedir. SSCB'nin dağılması, Yugoslavya'nın yıkımı, pek çok ülkede renkli devrimler savaşla olmayan yolların ve mücadele biçimlerinin sistemli özelliğine şahit olmuştur (Kırılova, 2016: 64, 65). Yeni kuşak savaş türleri, sıcak cephelerde bir başka devletle savaşmadan çıkarlarını elde etmeyi hedeflemiştir.

26 Aralık 2014 tarihinden itibaren Rusya Federasyonu, savaş doktrininde resmî olarak Rusya'ya karşı bilgi savaşı yürütüldüğünü ifade etmiştir. Vatanı koruma alanında tarihî, manevi ve vatanseverlik geleneklerini yok etmek amacıyla halkın özellikle genç nüfusun bilgi etkisine yönelik hareket iç ve dış tehlikelere götürmektedir. İstatistikler bilgi savaşının Rusya'nın lehine olduğunu göstermiştir. 2007'den 2015 yılına kadar Batı'nın kitle iletişim araçlarına güvenmeyen Rus nüfusu 7 kat artmıştır (Bolee polovini rossiyan, 2015).

Bilişim ve telekomünikasyon teknolojileri silahlı kuvvetler tarafından düşman askerlerini bastırma, yönetimi bozma, iletişim ağlarına ve bilgisayar merkezlerinde kaos yaratma, askerî ve siyasi yönetimin, ordu komutasının noktalarını yok etme, ordunun ve halkın

manevi olarak psikolojisini bastırma ve yanlış bilgilendirme olarak kullanılmaktadır (Kırlova, 2016: 66). Tüm bu teknolojik gelişmeler, savaş türlerini ve stratejilerini değiştirmektedir.

Çağdaş savaş söz varlığına giren bir başka sözcük ise siber savaştır. Siber savaş, çağdaş haberleşme teknolojilerine dayalı savaş türlerinden biridir. Siber savaşla birlikte *-siber teknoloji (kibertehnologiya), siber saldırı (kiberataka), siber silah (kiberorujie), siber casusluk (kiberşpionaj), siber saldırganlık (kiberagressor), siber yapı (kiberstruktura), siber düşman (kibervrag), devlet siber orduları (gosudarstvennie kibervoyeska), siber çatışma (kiberkonflikt), siber tehdit (kiberugroza), siber suç (kiberprestupnost'), siber terörizm (kiberterrorizm), siber olay (kiberintsident), internet bağılılık (internet-zavisimost'), siber güvenlik (kiberbezopasnost')*- gibi terimler ortaya çıkmış ve savaş söz varlığı gelişme göstermiştir (Kırlova, 2016: 66, 67).

Savaş stratejileri ve türleri değişiklik göstermekle birlikte sıcak savaşlarda kullanılan silahların işlevi de teknolojik gelişmelerin boyutunda gelişme göstermiştir. İnsansız hava araçları, süpersonik roket sistemleri, savaş meydanlarında yerini almıştır. Vladimir Putin, 30 Ekim 2001'de Devlet Konseyi ve Rus Güvenlik Konseyi Başkanlığı ortak toplantısında Rusya'nın askerî ve sanayi kompleksinin arkaik olduğunu ve modern askerî- siyasi görevlere cevap vermediğini belirtmiştir. Savunma tesislerinin sadece % 20 sinin modern yöntemlerle çalıştığını ve çoğunun kapatılması gerektiğini de sözlerine eklemiştir.

Hava Kuvvetleri Komutanı Mikhail Komukov, 2001'de fon sorunu nedeni ile Rus Hava Kuvvetlerindeki uçak sayısının birkaç binden birkaç yüze düştüğünü belirtmiştir. General Sergey Maev'e göre 6 Eylül 2001'de Savunma Bakanlığı'nın tanklarından sorumlu müdürü beş Rus tankından yalnızca biri modern spesifikasyonları karşılayabildiğini belirtmiştir. Rus donanmasına ilişkin durum da oldukça benzer olduğu söylenmiştir. Buna rağmen, Vladimir Putin ise 2001'de Moskova'da düzenlenen MAKS-2001 hava gösterisinde, Rusya'nın uluslararası uçak pazarında rekabet etmeye hazır olduğu 34 ülkenin ve 512 şirketin katıldığını bildirmiştir.

Savaş ve teknik yönü herhangi bir milli güvenlik sisteminde anahtardır. Bugün askerî gücü artırma ve milli silah kaynaklarını güçlendirme her devletin en önemli evveliyatıdır. Rusya da bu konuda istisna değildir. Rusya, silahlı kuvvetlerin geliştirilmesi ve savunma

sanayinin modernizasyonuna 2020 yılına kadar 23 trilyon ruble ayırmıştır (Bezborodov ve Pavlenko, 2014:133). Rusya, silahlı kuvvetlere ciddi bir bütçe ayırmıştır.

Rusya’da üretilen yeni silah türleri hakkında pek çok haber vardır. 10 Eylül 2001 tarihinde Rusya Savunma Bakanlığı sözcüsü 1000 mm. zırh delebilecek ve 10 km. uzaklıktaki uçaklara karşı kullanılabilecek yeni bir süpersonik tanksavar *Vikhir* in başarılı bir şekilde geliştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca 10 Eylül 2001 tarihinde Rusya’nın dünyada benzeri olmayan KAB-500 kr akıllı bombaların üretimine dair Devlet Araştırma ve Üretim Şirketi Bölgesi tarafından rapor edilmiştir. Rus Havacılık Endüstrisi Başkanı Yuri Koptev, Rusya’nın 2009’dan itibaren beşinci nesil savaş uçağı seri üretimine başlayacağını ifade etmiştir. 2001 Temmuz’da Rusya’nın Deniz Doktrini ilan edilmiştir. Putin, Rusya filosunun tüm dünya okyanuslarında bulunması gerektiğini ilan etmiştir. Donanma Komutanı Amiral Vladimir Kuroedov’a göre bu doktrin Rusya’nın jeopolitik stratejisinin temel taşı olacaktır (Gidadhubli, 2002: 2215-2217). Savaş söz varlığına *Vikhir*, KAB-500 gibi yeni kuşak mühimmat adlandırmaları eklenmiştir.

Güncel savaş söz varlığına *S-400*, *Kinjal*, *Sarmat* gibi füze sistemleri girmiştir. Vladimir Putin, *Sarmat* adlı raket sistemi, nükleer enerji başlıklı seyir füzesi, *Kinjal* adlı hava füze sistemi, lazer ve hipersonik silahlar dünyada benzeri olmayan en yeni Rus silahlarını göstermiştir. Putin, Rusya’da Sovyet dönemi ortaya koyulan “Voyvoda” sisteminin yerini yeni roket kuşağı aldığını belirtmiştir. *Sarmat* ın korkunç bir silah olduğunu belirterek *Voyvoda* nın 11 bin km. uzağa uçarken, *Sarmat* ın uzaklığında sınır olmadığını ifade etmiştir (Putin rasskazal o noveşih vidah rossiyskogo voorujeniya, 2018). Hançer anlamına gelen *Kinjal* sözcüğü bugün hava füze sistemi anlamı da kazanmıştır. Aynı şekilde *Voyvoda* sözcüğü de roket adıyla yeni bir anlam kazanarak karşımızdadır. Böylelikle bu iki sözcük anlam genişlemesine uğramıştır.

Nükleer enerji başlıklı seyir füzesi (Kırilataya raketa s yadernoy energoustanovkoy) geçen yılın sonunda en yeni düzenekli seyir füzesini başarılı bir şekilde fırlattıklarını söylemiştir. Bu, kolorduda Rus X-101 veya Amerikan *Tomagavka* türü raketin yerini almıştır. Putin, sualtı nükleer uçağına da (podvodny yaderny bespilotnik) değinmiştir. Dünyada insansız silah sistemleri projeleri ve üretimi yapıldığı belirtilmiştir. Sualtı uçaklarının az gürültülü, yüksek manevralı ve düşmana yenilmez olduğunu söylemiştir. Ayrıca sualtı uçakları hem alışılmış hem de nükleer mühimmatlarla donatıldığını eklemiştir. Bir başka teknolojik

roket ise *Prorivnoy Avangard* dır. Putin, bu roket için “o hedefe meteorit gibi, yanan top gibi, ateş topu gibi gitmektedir” demiştir. Bu sistemin *Avangard* adını aldığını ve sanayi kuruluşlarının seri üretime başladığı belirtilmiştir (Putin rasskazal o noveşih vidah rossiyskogo voorujeniya, 2018). İleri hat müfrezesi anlamına gelen avangard sözcüğü, roket sisteminin de adı olmuştur. Dolayısıyla sözcük anlam genişlemesine maruz kalmıştır.

Kılıçlar, baltalar yerini füzelere, insansız hava araçlarına bırakmıştır. Savaş alanına dair tüm bu gelişmeler, ortaya çıkan yeni füze sistemleri, insansız hava araçları ve yeni tür silah adlandırmaları doğal olarak dile yansımış ve böylelikle savaş kelime hazinesi genişlemiştir. Yeni sözcükler dışında var olan sözcüklere yeni anlamlar yüklenerek anlam genişlemesi yaşanmıştır.

4. SAVAŞ SÖZ VARLIĞININ KONULARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Her kişi ve topluluk başka bir tarih uzamında ve coğrafyasında, farklı bir kültüre ait toplulukta yaşayan akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenmekle beraber bu öğrendiklerinin adlarını kendi ana diline taşıyarak alıntı yapmaktadır. Temelinde öğrenmek olan bu tür alıntılara *bilgi alıntıları* denilmektedir (Karaağaç, 2017: 137). Bu bilgi alıntıları içinde kültürel, siyasi, ekonomi ve tarihi kavramlar yer almaktadır. Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Rusya, tarih boyunca farklı milletlerle savaş içerisinde olmuştur. Dolayısıyla bu alanda bilgi alıntısıyla birlikte dil alıntıları da kaçınılmaz olmuştur.

Tarih boyunca başka toplumlardan tamamıyla izole olmuş, başka dillerden alıntı yapmamış bir dil şu ana dek tespit edilmemiştir. Rusça da dönemsel olarak başta Türk kökenli diller, Lehçe, Almanca ve Fransızca olmak üzere başka dillerden çok sayıda doğrudan ya da dolaylı olarak alıntı yapmıştır.

Rus dili tarihi boyunca sayısız yazılı belgelerde kendini bulmuş ya da sözlü değişkelerle anlamları ve içerikleri değişerek bugüne ulaşan savaş söz varlığı geniş yer tutmaktadır. Bu katmana ait alıntılanmış bazı sözcüklerin kaynağı ve kökeni tam olarak aydınlatılamadığından hangi dilden ya da hangi dil aracılığıyla Rusçaya geçtiğini tespit etmek zor olmuştur. Kimi sözcüklerin kökeni ve kaynağı ile ilgili hiçbir bilgiye yer verilmeden Rusça deyişle karanlık, belirsiz sözcük anlamına gelen *temnoe slovo* olarak kalmıştır.

4.1. Savaş Adlandırmaları

Баталія (Bataliya)- Savaş

1704 yılından itibaren *savaş* anlamında kullanılan bir sözcüktür.

Lehçe *batalja* aracılığıyla Almanca *bataille* veya Fransızca *bataille* den gelmiştir ya da direkt İtalyanca *battaglia* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009:133) I. Petro döneminde Almanca ve Fransızcadan sözcükler alıntılanması sık karşılaşılan bir durumdur.

Битва (Bitva) - Meydan Savaşı

Slavca bir sözcüktür. Sözcük, *vurmak dövmek* anlamına gelen *Biti bit'* fiiline – *tva* son ekinin eklenmesiyle oluşturulmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 46). Sözcük halen kullanılmaktadır.

Бой (Boy) – Muharebe

Kilise Slav dilinde *boy*, Bulgarca *boy*, Sırp- Hırvatça *boj*, Slovence *boj*, Lehçe *boj* olarak kullanılmaktadır.

Vurmak anlamına gelmek *bit'* fiilinin ünlü değişimiyle ilintilidir (Fasmer I, 2009: 185).

Брань (Bran') - Meydan Savaşı

Meydan savaşı anlamına gelen *bitva* ve *srajenie* sözcükleriyle aynı anlama gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 65).

Bran' sözcüğü Eski Slav dillerinden alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 56). Kadim ve edebî bir sözcüktür.

Воинство (Voinstvo)- Savaş/Askerî Hizmet

Voinstvo sözcüğü, *savaş* anlamına gelen *voyna* ve *meydan savaşı* anlamına gelen *srajenie* ve *bitva* sözcüğüyle eş anlamda kullanılmıştır. Sadece savaş anlamında değil aynı zamanda askerî hizmet anlamında da kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 161).

Voin sözcüğünden türemiştir (Çernih I, 1999: 161).

Война (Voyna)- Savaş

Savaş anlamına gelmektedir.

Ukraynaca *viyna*, Kilise Slav dilinde *voina*, Bulgarca *voyna*, Slovence *vojna*, Çekçe, Slovakça *vojna*, Lehçe *wojna*, Yukarı Sorbca, Aşağı Sorbca *wojna* olarak kullanılan

sözcük *voin* ve akraba sözcükleriyle ilintilidir (Fasmer I, 2009: 335). Sözcük, Çağdaş Rus dilinde aktif olarak kullanılmaktadır.

Газават (Gazavat)- Kutsal Savaş

Müslümanlarda Hristiyanlara karşı yapılan kutsal savaş, gaza anlamına gelmektedir.

Arapça *gazavat* sözcüğünden gelmektedir (Şipova, 1976:39).

Занадра, Зандра (Zanadra, Zandra) - Savaş

Kavga, düşmanlık, savaş anlamına gelmektedir.

Yırtmak, tahriş etmek, kırbaçlamak anlamlarına gelen *drat'* sözcüğünden türemiştir (Fasmer II, 2009: 78). *Drat'* sözcüğü ise Kadim Slavcada *derj- derati*, Bulgarca *dera*, Sırp-Hırvatçada *derem*, Slovence *derem, dreti*, Çekçe *dru, driti* olarak kullanılmıştır. Litvancada *soymak, sıyırmak* anlamına gelen *dirti*, Letonya dilinde yine *soymak, sıyırmak* anlamına gelen *dirât, dîrât*, Eski Hintçede *kopmak, çatlamak* anlamında *drnati*, Avesta dilinde *batırmak* anlamına gelen *dar-* gibi yakın anlamlarda kullanılmıştır (Fasmer I, 2009: 504, 505).

Кампания (Kampaniya)- Sefer

Sefer anlamına gelen sözcük Fransızca *campagne* sözcüğünden Lehçe *kampania* veya Almanca *kampagne* aracılığıyla Rusçaya girmiş bir sözcüktür (Fasmer II, 2009: 175). *Pohod* sözcüğüyle eş anlamlıdır.

Полчище (Polçişçe) - Meydan Savaşı/Askerî kamp/Büyük düşman ordusu

Sözcük, XI. ve XIII. yüzyıllarda Kadim Rus dilinde *meydan savaşı* anlamında kullanılmıştır. Ayrıca *kamp* ve *askerî kamp* anlamı da vardır. Bir başka anlamı ise *kahramanca davranışların yeri* anlamı ile imgesel bir anlam kazanmıştır (Sorokoletov, 2009: 48). Çağdaş Rus dilinde *büyük düşman ordusu* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 546). Dolayısıyla anlam değişmesine maruz kalmıştır.

Поход (Pohod)- Sefer

Askerî anlamda herhangi bir amaçla donanmanın ya da filonun mevzi değiştirmesi ve birine karşı savaş harekâtı anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 765). Sözcüğün kökenine rastlanmamıştır.

Рать (Rat') – Düşman Ordusu/Savaş

Rat' sözcüğü Kadim Rusçada *ordu*, *silahlı güç* anlamına gelmektedir. Sözcük, savaş kavramlarının ifadesi için kullanılan Kadim Rusçanın en eski savaş söz varlığı katmanına aittir. Özel kullanımlarda *rat'* sözcüğünün “*düşman ordusu, düşman*” gibi özel bir anlamı vardır. F. P. Filin'in de belirttiği gibi *rat'* sözcüğü Kadim Rus dilinde özellikle *savaş* (voyna), *meydan savaşı* (bitva), *sefer* (pohod) anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 49-52).

Rat' sözcüğünün çoğulu bir bütün olarak bir tarafın silahlı kuvvetlerini oluşturan müstakil askerî müfrezelerin (otdel'nie voinskie otryady) bir bütünü anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 55). *Rat'* sözcüğü, *polk* sözcüğünün anlamı birbirine çok yakındır. *Polk'* sözcüğü seferde, savaşa hazırlıkta *ordu* anlamında, *rat'* sözcüğünden daha sık kullanılmıştır. *Rat'* sözcüğü ise *polk* sözcüğünden daha sık *savaş* ve *meydan savaşı* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 89). XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılda *rat'* terimi, sadece *genel ordu* (voysko-voobşçe), *silahlı ordu müfrezesi* (voorujenniy otryad ludey) anlamında kullanılmıştır. Sadece dini ve dogmatik özellikli bağlamlarda *rat'* terimi *savaş*, *yabancı güçlerin saldırısı* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 152,153). Çağdaş Rusçada sözcük *ordu* ve *savaş* anlamında kullanılmaktadır.

Ukraynaca *rat'*, Eski Rusça, Eski Slavca *rat'*, Bulgarca *rat*, olarak kullanılmaktadır. Kadim Rusçada *düşman olmak* anlamına *ratiti* fiilinden türemiştir (Fasmer III, 2009: 448).

Сеча (Seça) – Savaş/ Ormanlık alan

Seça sözcüğünün iki anlamı vardır: 1) Savaş (boy), meydan savaşı (srajenie), bitva anlamına gelen eski bir ifadedir; 2) Kesim, orman kesimi için ormanlık alan (Belovinskiy, 2007:616). Arkaik bir sözcüktür. Sözcüğün kökenine rastlanmamıştır.

4.2. Ordu ve Askerî Birlik Adlandırmaları

Авангард (Avangard)- İleri Hat Müfrezesi/Sosyal Grubun Öncü Müfrezesi

İleri hat müfrezesi anlamına gelmektedir. I. Petro döneminden itibaren kullanılan bir sözcüktür (Fasmer I, 2009: 58).

Fransızca *avant-garde* sözcüğünden Lehçe *awangwardja*, *awangarda* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer I, 2009: 58). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın birlikte oluşturduğu *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde ise XVIII. yüzyılda Fransızcadan alıntılandığı belirtilmektedir. Ayrıca XIX. yüzyılın 40-60'lı yıllarında herhangi *bir sosyal grubun öncü müfrezesi* anlamı da ortaya çıkmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 22). Bugün *avangard* sözcüğü askerî anlamda nadiren kullanılmaktadır. Daha çok mecâzi anlamda kullanılmaktadır (Volotov, 2014:119). Askerî anlamını kaybetmese de sosyal bir grupta öncü anlamı daha sık kullanılmaktadır.

Аванпост (Avanpost)- Bir Çift Nöbetçi Sırası

Düşmana yakın yerde orduyu korumak için koyulan küçük karakollarla desteklenen bir çift nöbetçi sırası anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:5).

Avanpost sözcüğü *avangard* sözcüğüne benzer olarak askerî anlamdan çok mecazî anlamda kullanılmaktadır (Volotov, 2014: 120).

Fransızca *avant-poste* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 58).

Армия (Armiya)- Silahlı Güçler/ Kara Kuvvetleri/Birlik

Rusçada *armiya* kelimesi çok anlamlıdır. S.İ. Ojegov'un *Rusça Sözlüğü*'nde şu anlamlar verilmektedir: 1. Devletin silahlı güçlerinin toplamı. 2. Kara kuvvetleri. 3. Savaş harekâtları sürdürmek için aynı veya birkaç tür ordunun birkaç kolordu veya tümenlerinden oluşan birlik. 4. Devrim öncesi Rusyası'nda muhafız birliklerinden farklı olarak hizmet ayrıcalıkları olmayan, Kara Kuvvetleri ordusunun temel topluluğu. 5. Belli bir iş için toplanan büyük insan topluluğu (mecazî anlam) (Ojegov, 2006: 37, 38).

1705 yılında Knez Kurakin döneminde; ayrıca 1704 yılında Prokopoviç döneminde *armeya* şeklinde kullanılmıştır. Sözcük, Fransızca *armee* veya Almanca *armee* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 87). Fasmer *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde dilin kökenini net belirtemezken, Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın birlikte oluşturduğu *Rusça Etimoloji Sözlüğü* adlı çalışmada sözcüğün kökenini şöyle açıklamıştır: ilk şekli *armeya* ile XVIII. yüzyılda Almancadan alıntılanmıştır. Almanca *Armee* – *armiya* sözcüğü Fransızcadan alıntılanmıştır. Fransızca *armee*, *silahlandırmak* anlamına gelen *armer* fiilinden isim ortaaktır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 29). Sözcükler farklı etimoloji sözlüklerinde karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Bir sözlükte net olarak verilmeyen bilgi, bir başka sözlükten daha sarıh bir bilgiye ulaşılmıştır.

Артиллерия (*Artilleriya*)- Ateşli Silahlar/ Ateşli Silahlı Ordu/ Ateşli Silahlar ve Teçhizat Üzerine Bilim

Rus dilinde *artilleriya* sözcüğü üç anlamda kullanılmaktadır: 1. ateşli silahlar; 2. Ateşli silahlarla silahlandırılmış ordu türü; 3. Ateşli silahlar, onların teçhizatı ve uygulanışı üzerine bilim (Ojegov, 2006: 31). Sözcüğün Rusçadaki anlamı daha geniştir. İlk iki anlamı Fransızca ile aynıdır fakat üçüncü anlamı Rusçaya özgü olup, Fransızcada yoktur (Volotov, 2014: 101). Bu bilgi ışığında alıntı yapılan sözcüklerin kaynak dilden daha geniş bir anlama sahip olabileceği tespiti yapılmıştır.

XVII. yüzyılda Lehçeden alıntılanmıştır. Lehçe *artyleria* ise Fransızca *artilleriya* dan alıntılanmıştır. Fransızca *artillerie*, *top sağlamak* anlamına gelen *artillier* fiilinden oluşmuştur. Eski Fransızca *artillier* ise *mermi*, *makine* anlamına gelen Orta Latince *artillum* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 29).

Батальон (*Batal'yon*)- Tabur

Sayısı 800-1000 kadar olan binbaşı (mayor), yarbay (podpolkovnik) veya albay (polkovnik) emri altındaki askeri bölük anlamına gelmektedir. (Belovinskiy, 2007: 40).

İlk olarak 1702 yılında kullanılan sözcük, Rusçaya direkt Fransızca *bataillon*, İtalyanca *battaglione* veya Almanca aracılığıyla *Bataillom* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer I, 2009:

133). Alıntı sözcüklerde bir başka dil aracılığıyla geçmiş olması sık rastlanan bir durumdur.

Батарея (Batareya)- Birlik

Topçu sınıfında ateşli ve taktik birliği aynı zamanda idari ve ekonomik birliği anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 40).

1697 yılında I. Petro döneminde tasdik edilen sözcük, Almanca *batterie* veya Fransızca *vurmak* anlamına gelen *battre*, *batterieden* alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009:134).

Башибузук (Başibuzuk)- Gönüllü Asker

Türk ordusunda düzensiz askerî birlikler anlamına gelmektedir ve 1877 yılında sıkça kullanılmıştır (Fasmer, 2009:138). Mehmet Zeki Pakalın bu terimi “*harp vukuunda orduya katılan gönüllü efrada verilen addı*” olarak açıklamıştır. Ordunun asli kuvvetlerinden olmayıp, süvari ya da piyade olarak katılmalarına göre ayrı silah ve mühimmatla ayrı kumandanların emri altında teşkil edilmişlerdir (Pakalın I, 1993: 164). Tarihte savaş döneminde orduya gönüllü olarak katılmak sık rastlanılan bir durumdur.

Türk ordusunun *atlı birlikleri* anlamına gelen daha sonra *eşkiya* anlamına gelen sözcük, XIX. yüzyılda Türkçe *kafa* anlamına gelen *baş* ve öfkeli, bozuk anlamına gelen *buzuk*, sözcüğünden gelmektedir. (Kırlov, 2005:30)

Бригада (Brigada)- Tugay

Brigadir veya general binbaşı emri altında tümen kadrosuna giren iki alaydan oluşan askerî birlik anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 66). *Brigada* sözcüğünün ilk anlamı Ojegov’un sözlüğünde şöyle verilmiştir: Birkaç alaydan oluşan askerî birlik veya bir sınıfın gemilerinden oluşan askerî deniz birliği (Ojegov, 2006: 59). Söz konusu askerî terim sadece kara ordularında değil, aynı zamanda deniz ordularında askerî birlik anlamında kullanılmıştır. I.Pavel döneminde *brigada* sözcüğü askerî terim anlamını kaybetmiştir (Volotov, 2014: 115). Dolayısıyla sözcük anlam değişmesine maruz kalmıştır.

Almanca aracılığıyla *brigade* sözcüğünden veya direkt Fransızca *topluluk* anlamına gelen *brigade*, İtalyanca *birlik* anlamına gelen *brigata* sözcüğünden Rusçaya girmiştir. *Brigada* sözcüğü, *kavga* anlamına gelen *briga* sözcüğünden türemiştir. Smirnov, Lehçe *brygada* aracılığıyla geçtiğini kabul etmektedir (Fasmer I,2009: 213). Lehçenin alıntı sözcüklerde aracı dil olarak kullanılması yaygın görülen bir durumdur.

Вои (Voi)- Ordu/Gönüllü Milis Kuvvetleri/Savaşçı

Meydan savaşına katılan, savaşa, sefere hazırlık yapan ordular anlamına gelmektedir. Ayrıca askerî harekâtlar sırasında knez tarafından toplanan geçici ordu, gönüllü milis kuvvetleri anlamını da taşımaktadır (Sorokoletov, 2009: 78,79). 1144 yılında Dört İncil’de *voi* sözcüğü tekil olarak *bağımsız asker/savaşçı* (otdel’ny voi) anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 79). Önceden birden çok anlama gelen sözcük, Çağdaş Rusçada askerî anlamda *meydan savaşı* anlamında kullanılmaktadır.

Воинские люди (Voinskie Lyudi)- Ordu, Silahlı Kuvvetler

XVI. ve XVII. yüzyıllarda özellikle *voinskie ludi* bileşik terimi (sostavnoy termin) yaygın şekilde kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 163). Bu yüzyıllarda *voinskie lyudi*, *ordu*, *silahlı kuvvetler* anlamında, sadece Rus devletinde *düşman ordu* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 163).

Voinskiy sıfatı, *voin* sözcüğünden türemiştir. *Lyudi* ise Kadim Rusçada *ordu* ve *silahlı güç* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 86).

Воиско/ Войско (Voisko/Voysko)- Silahlı Kuvvetler, Ordu

Voysko terimi, *silahlı kuvvetler*, *savaşçılar*, *ordu* anlamına sahiptir ve *rat’*, *polk’*, *voi*, *sila* terimleriyle eş anlamlıdır. Kadim Rus dilinin en eski döneminde *voysko* sözcüğü çok az kullanılmıştır veya Rus dilinde bilinmemektedir. (Sorokoletov, 2009: 83). XV. ve XVI. yüzyıllarda bu terim aktif olarak kullanılmıştır. *Voysko* silahlı kuvvetler topluluğu anlamında en çok tercih edilen terimdir (Sorokoletov, 2009: 166,167). Sözcük ilk ortaya çıktığında yaygın kullanılmamış, daha sonra dile yerleşerek yaygın kullanılmıştır.

Bulgarcada *voyska*, Sırp Hırvatçada *vojska*, Sırp Kilise dilinde *voisk*, Slovence *vojska*, Çekçede *vojsko*, Lehçede *wojsko*, Proto – Slavcada *voj'sko* olarak kullanılmaktadır (Fasmer I, 2009: 335). Çağdaş Rusçada *ordu* anlamında kullanımını devam ettirmektedir.

Гатчинцы (*Gatçintsı*)- Ordu türü

Gatçina⁴⁰'da, Pavlovsk'ta ve konutlarında, Büyük Knez Pavel Petroviç (geleceğin imparatoru I. Pavel) tarafından oluşturulan *ordular* anlamına gelmektedir. I. Pavel tahta çıktıktan sonra hassa ordusuna (gvardiya) dâhil olmuştur. Gatçintsılar şefe bağlılıklarıyla, becerileriyle ayrırlardı. Sınıflarda günlük eğitim alan Gatçintsılar, tahta çıktıktan sonra ülkenin ordusunda ve yönetiminde önemli yer tutmuşlardır (Belovinskiy, 2007:118). Ordu adını Leningrad yakınlarındaki yerden almıştır.

Гвардия (*Gvardiya*)- Seçkin Muhafız Birliği

Silahlı kuvvetlerin seçkin, ayrıcalıklı leyb- muhafız birliğidir. 1700 yılında resmi muhafız birliği olarak kabul edilmişse de, Rus muhafız birliği 1687 yılında Preobrajenskiy ve Semenovskiy alaylarından ortaya çıkmıştır. 1872 yılından itibaren muhafız alayları ayrı bir Muhafız Kolordusu oluşturmuştur. XX. yüzyılın başında muhafız birliği 13 piyade, 4 avcı ve 13 süvari alayı, topçu ve istihkâm birlikleri donanma mürettebatı ve birkaç gemiden oluşmuştur. XVIII. yüzyılın ilk yarısında muhafız birlikleri, özellikle soylular tarafından tamamlanmıştır. İleride askerî okul öğrencileri sonra ise gönüllüler tarafından muhafız birliğine hizmete giden genç soyluların sayısının az olmamasına rağmen, er kadrosu (ryadovoy sostav) askerler (rekrut) tarafından tamamlanmaya başlamıştır (Belovinskiy, 2007:118).

İlk anlamı *muhafızlar* ve *muhafaza olan* sözcük, ilk kez 1698 yılında kullanılmıştır. Rusçaya Lehçe *guardja* aracılığıyla ya da direkt İtalyanca *muhafızlar* anlamına gelen *guardia* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer, 2009: 398).

⁴⁰ Leningrad yakınlarında arazi (Fasmer I, 2009: 397).

Гусар (*Gusar*)- Küçük Süvari Birliği

İlk olarak Rus ordusunda küçük bir süvari birliğinin adıdır. XVII. yüzyıl sonunda Novgorod soylularından oluşmuştur. Ancak çok uzun sürmemiş ve hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Rus süvari birliği tarihi 1707 yılında başlamaktadır. Genellikle küçük canlı atların üstünde oturan kısa boylu, genç, çevik ve kıvrak kişiler süvariye alınmıştır. 1882 yılında bütün ordu süvari alayları *dragun* olarak reforme edilmiştir. Fakat 1907 yılında *dragun*lardan sadece geçit şekliyle ve kılıçlarıyla ayrılan 18 süvari alayı yenilenmiştir (Belovinskiy, 2007:150). Dolayısıyla *dragun*lar, *gusar* ların yerini almıştır.

Gusar’ sözcüğü Lehçe aracılığıyla Macarcadan alıntılanmıştır: Macarcada *huszar*, *hafif süvari askeri*, *ayrıca haydut*, *hırsız* anlamındadır. Fakat *gusar*’ sözcüğü Macarcaya Slav dillerinden geçmiştir. Macarcada *husar* sözcüğü askerî anlam kazanmıştır ve burdan Slavca da dâhil pek çok Avrupa dillerine geçmiştir. Sözcük askerî nitelikte Ukraynacada da bilinmektedir. Kadim Rus yazınında *gusar*’ sözcüğü ilk başta sadece yabancı ülkelerin atlı ordusu adında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 259, 260).

Дворяне (*Dvoryane*)- Knez Sarayı ve Sürekli Ordunun Üyesi/Soylu Sosyal Tabaka

İkta (*pomestnoe*) ordusunun en önemli sınıfıdır. *Dvoryane* (*dvoryanin*’) terimi Kadim Rus döneminde XII. yüzyılın başında *Novgorod-Pskovsk Yazını*’nda *knez sarayının ve sürekli ordunun üyesi* anlamında kullanılmıştır. *Dvoryane* terimi Rus toplumunun yeni bir sosyal tabakası anlamına gelmeye başlamıştır. Moskovalı *dvoryanlar gosudarev’ polk*’ denilen alayı oluşturmuştur, buna Moskova’da altı aylığına askerî hizmet yapmak için şehirlerden seçilmiş kişiler *jiltsı* da girmektedir. *Jiltsı*, Moskovalı *dvoryan*lardan daha az haklara sahip olup, daha az aylık almışlardır. *Gorodovıy dvoryanin* en üst tabakasını *seçkin dvoryanlar* (*vıbornıe dvoryane*), en altını ise *şehirli dvoryanlar* (*gorodovıe dvoryaneler*) oluşturmaktadır (Sorokoletov, 2009: 200, 201). Sözcük askerî anlamdan sosyal tabaka anlamına kaymıştır.

Dvoryanin sözcüğünün çoğuludur. *Dvoryanin* sözcüğünün ise Lehçe *dworzanin* aracılığıyla Rusçaya geçtiği belirtilmiştir (Fasmer I, 2009: 489).

Дети боярские (Deti Boyarskie)- Küçük Drujinnikler ve Knez Sarayının Küçük Mensupları

Deti boyarskie- küçük *drujinnikler* ve *knez sarayının* küçük mensupları anlamına gelmektedir. *Deti boyarskie* nin ortaya çıkışı, *ikta ordusunun* ayrı bir sınıfı olarak da Müthiş İvan dönemine aittir. *Deti boyarskie* türlerine göre üç farklı kategoride toplanmıştır: *seçkin deti boyarskie* (*vıbornie deti boyarskie*), *saray deti boyarskie* (*dvorovie deti boyarskie*), *şehirli deti boyarskie* (*gorodovie deti boyarskie*) (Sorokoletov, 2009: 202). İktidara geçen yöneticilerin ordu alanında yaptığı düzenlemelerle birlikte savaş söz varlığı zenginleşmiştir.

Дивизион (Divizion)- Tabur

Rus ordusunda küçük askerî birlik anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:171).

7-9 kişilikten oluşan birlik anlamına gelen sözcük Fransızca aynı anlama gelen *division* sözcüğünden alıntılanmıştır. Sözcüğün ilk kaynağı ise Latince *divisio* sözcüğüdür (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 184)

Дивизия (Diviziya)- Tümen

Rus kara ordusunda 2-3 tugay (brigada) ya da 4-8 alayı (polk) kapsayan büyük bir birlik ve savaş gemilerinin temel taktik birlikleri anlamlarına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:171). I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır. Vurgu yönünden bakıldığında Latince *bölme* anlamına gelen *divisio* sözcüğünden Lehçe *dyvizja* aracılığıyla geçmiş olması muhtemeldir (Fasmer I, 2009:513).

Добровольный флот/добрфлот (Dobrovol'nyy Flot/Dobrflot)- Rus Donanmasında Özel Birlik

Rus donanmasının özel birliği anlamına gelmektedir. 1878 yılında deniz aşırı kolonilerle savaşın olduğu deniz ulaşımında en zayıf olduğu İngiltere ile savaş tehdidi ile bağlantılı olarak kurulmuştur (Belovinskiy, 2007:173). *Gönüllü* anlamına gelen *dobrovol'nyy* ve *donanma* anlamına gelen *flot* sözcüklerinden oluşan kelime grubudur.

Flot sözcüğü Fransızca aynı anlama gelen *flotte* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 199).

Драгун (Dragun)- Süvari Sınıfı Türü

Süvari sınıfının bir türüdür. Atlı ve yaya nizamda harekâtlar için tahsis edilmiştir. Ateşli ve süngülü savaş öğrenmişlerdir ve soğuk- kesici silahlarla ve kısa süngü piyade silahlarıyla silahlandırılmışlardır. XVIII. yüzyılın başında, tek ve sonrasında en çok sayıda olan düzenli süvari sınıfı türüdür. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ordu *ağır süvariler* (kirasir), *küçük süvari birlikleri* (gusar) ve *ulanlar dragun* alaylarıyla değiştirilmiştir (Belovinskiy, 2007:178). Sözcük, XIX. yüzyılın ilk yarısında aktif olarak kullanılmıştır. İlk dragun alayı Rus ordusunda Mihail Fedoroviç (1631) döneminde ortaya çıkmıştır. I. Aleksandr döneminde dragunlar artık atlı piyade sınıfı olarak görülmemişlerdir. XIX. yüzyılda *dragun* alayları pek çok Avrupa ordularında Fransa'da, Almanya'da, Avusturya'da, İngiltere'de vardır. Rusya İmparatorluğu'nda bu alaylar 1917 devrimine kadar var olmuştur sonra ise kaldırılmıştır (Volotov, 2014: 68- 72).

Latince *draco* Fransızca *dragondan* Lehçe *dragon* veya eski Almanca *dragon* (XVII. yy) aracılığıyla dile geçmiştir. İlk önce ateş kusan silah adı anlamını taşıırken, daha sonra bu silahla silandırılmış süvari anlamına gelmiştir (Fasmer I, 2009: 533).

Дружина (Drujina)- Yoldaşlar/ Knezin Sürekli Ordusu

Drujina sözcüğünün anlamı çok geniştir, kapsamlı ve kesin bir şekilde tanımlanamamıştır. *Drujina* sözcüğü ilk olarak *arkadaşlar, yoldaşlar; topluluk* olarak yorumlanmıştır. 1911 yılında *Rus Ansiklopedisi*'nde *drujina* sözcüğüne dair şöyle bir açıklama yapılmıştır: Kadim Rusya'da her türlü gönüllü grup (yol arkadaşları, hacılar (palomnik), kooperatif). Orijinal yazılı dilde kullanılan *drujina* sözcüğünün temel anlamı, knezin sürekli ordusudur. *Drujina* sürekli ordu olmasına rağmen, ordu kalabalık olmadığı için, sıradan bir ordu olarak anlaşılmaz. *Drujina*, savaş, sefer veya hücum durumunda askerî düzenin çekirdeğini oluşturmuştur. B.D. Grekov gibi pek çok araştırmacının belirttiği gibi, *drujina* başlı başına askerî bir anlam içermez (Sorokoletov, 2009: 56-58). Silahlı çatışmalar durumunda askerî güçler, silahlı köylülerden ve zanaatçılardan oluşmuştur. Feodal döneme kadar genellikle kabilenin savaşabilen bütün erkek nüfusu silahlandırılmıştır. *Drujina* kural olarak

başından, önderinden, efendisinden ayrılmamıştır. Evde, ailede verasetle babadan oğula geçmiştir. Drujina sadece knezin ve soylunun düzenli ordusu değil aynı zamanda siyasi yönetimde knezin dayandığı örgüt veya organdır. Farklı sosyal grupların temsilcilerinden oluşmaktadır: drujinanın en üst tabakası- knezin danıştığı, farklı sorunları hem askerî hem sosyo-politik niteliği tartıştığı, kneze en yakın kişilerdir. (Sorokoletov, 2009: 58, 59).

XIV. yüzyılda *drujina* teriminin kullanılma yaygınlığının keskin bir şekilde azaldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte anlam daralmasına da uğramıştır. Bu terim knezin sürekli, kadrolu ordusu anlamında artık kullanılmamıştır. Terim, askerî anlamda toplumsal ve sosyal yaşamın olgusu bağlamında ihtiyaçlara cevap vermediğinden kullanımdan çıkmıştır. Aslında knezin en yakın askerî çevresi olarak drujina, feodal dönemin yıkılmasının sonuna kadar varlığını sürdürmüştür, yani XVI. yüzyıla kadar kullanılmıştır. XII. yüzyılın sonundan itibaren knez ve boyar drujinaların hepsi giderek *dvor* olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu değişiklikler öncelikle Kuzey Rusya’da ortaya çıkmıştır (Sorokoletov, 2009:156, 157).

Drujina Slavca bir sözcüktür. Oldukça yaygın bir şekilde sadece Rusçada değil aynı zamanda Güney Slav eserlerinde de kullanılmaktadır. Bulgarcada *drujina*, Slovakçada *druzina*, Çekçede *druzina*, Lehçede *druzina* ve Sırp-Hırvatçada *drujina* olarak bilinmektedir (Fasmer I, 2009: 543). Kadim Rus dili hariç tüm Slav dillerinde *drujina* sözcüğü *müfreze* (otryad), *topluluk* (obşçestvo); Slovence de ayrıca *aile* (sem’ya), *ev halkı* (domoçadtsı), Çekçede *yoldaşlar* (tovarişçi), *tanıdıklar* anlamıyla bilinmektedir (Sorokoletov, 2009: 75).

Егерь (Yeger’) - Hafif Piyade

Hafif piyade anlamına gelmektedir. Genç, enerjik, hareketli, dayanıklı, kısa boylu kişilerden oluşmaktadır. Rus ordusunda 1761 yılında ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın ilk yarısında her piyade tümeninde *hafif piyade tugayı* (егерская бригада) var olmuştur. Alayları 1000 kişiliktir. *Yegeryaların* büyük kısmı *ştutser*⁴¹larla silahlandırılmışlardır. 1856 yılında atış silahlarının gelişmesiyle birlikte yegerya alayları piyadelerle değiştirilmiştir ve 1917 yılına doğru Rus ordusunda sadece hafif piyade alayı kalmıştır (Belovinskiy, 2007: 190).

⁴¹ Kısa namlulu silah.

Rusçaya Almanca *avcı* anlamına gelen *Jager* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer II, 2009: 7).

Ертауль (*Yertaul'*) - Ordunun Öncü Kolu

Ordunun *öncü kolu* anlamına gelmektedir. Rus ordusunun düzenleniş şekli ve savaşı yürütme yöntemleri üzerine Tatar- Moğol etkisi vardır. Moğol- Tatarlarla karşılaşana kadar Rus ordusunda böyle bir müfreze de doğal olarak terim de yer almamıştır (Sorokoletov, 2009: 193, 194). Kiev Rusyası döneminde Moğol- Tatarlarla etkileşimin neticesinde Rusçaya geçmiş bir sözcüktür.

Radlov, Le Kok, Garbe Festschrift'in de belirttiği gibi sözcük Çağataycadan alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 26).

Задъ (*Zad'*) - Arka Müfreze

Cephe gerisi (tıl), *askerî müfrezenin arka birliği*, *arka müfreze* (*zadnyy otryad*), *ordunun artçısı* (*ar'yergard voyska*) anlamına gelmektedir. Böylelikle, *zad'* isminin Kadim Rus döneminde iki anlam ayırtısı vardır: 1) asıl güçlerin arkasında bulunan askerî müfreze veya askerî müfrezenin geri birliği; 2) yüzüne, önüne karşı olan yönü yani arka, geri anlamına gelen çağdaş *tıl* sözcüğüne tekabül etmektedir. F.P. Filin *Geçmiş Yılların Hikâyesi*'nde (*Povesti Vremennih Let*) sözcüğü yaygın kullanmıştır. Terim, yüzyılın sonlarında da savaş terminolojisi bünyesinde yer almış ve günümüze kadar da yaşamaktadır (Sorokoletov, 2009: 119, 120).

Arka anlamına gelen *za* edatına *d* ekinin eklenmesiyle oluşmuştur (Çernih I, 1999: 314).

Засада (*Zasada*) - Şehirde Koruma Ordusu/ Ani Hücum İçin Ordu Müfrezesi

Şehirde koruma için bulunan ordu, *zasada* teriminin en eski anlamıdır. 6665 yılına doğru *Lavrentyevskaya Vakayinamesi*'nde rastlanmıştır. *Zasada* sözcüğünün daha sonraki kullanımlarında, XIII. yüzyılın ilk yarısında düşmana ani hücum için gizli bir şekilde yerleştirilmiş ordu müfrezesi (*otryad voyska*) anlamı da ortaya çıkmıştır (Sorokoletov, 2009: 120,121). *Düşmanın kendi güçlerini uyarmak için, düşmana saldırmak için gizli bir şekilde yerleştirilmiş askerî müfreze* anlamına gelen terim, XIV. yüzyıldan sonra da Rusçada işlevini sürdürmüştür (Sorokoletov, 2009: 193).

Застава (Zastava)- Şehirde Koruma Ordusu/ Ordunun Öncü Müfrezesi/Bekçilik Yapan Ordu Müfrezesi

Zastava sözcüğü *zasada, pod'sada* sözcüklerinin eşanlamlısıdır. XIV- XV. yüzyıllarda dil tarihinin geç döneminde sözcüğün kullanım sayısı epeyce azalmaktadır. *Zastava* sözcüğünün düşmana saldırmak için gizli yerleşmiş ordu müfrezesi anlamı yoktur. Buna karşılık *zastava* sözcüğü diğer iki eş anlamlı sözcüğe ait olmayan *ordunun öncü müfrezesi* (peredovoy otryad voyska), *bekçilik görevini yapan ordu müfrezesi* (otryad voyska, vıpolnyayuşçiy storojevie funktsii) anlamı vardır (Sorokoletov, 2009: 122).

Zastava terimi, *ordunun öncü müfrezesi* ve *şehirde, kalede korumaları için bırakılmış ordu müfrezesi* olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. İkinci anlamı, daha sık kullanılmıştır. *Zastava* sözcüğü *nöbet hizmeti yapan ordu mensubu* ve *muhafızın bulunduğu yer* anlamına gelmeye başlamıştır. Bu anlamıyla *zastava* sözcüğü *straja, storoji, karaul'*, terimleriyle anlam açısından yaklaşmıştır. Ancak *zastava* sözcüğü anlam açısından bu terimlerden daha geniştir. *Zastava* nın görevleri, askerî muhafızın bir türü olarak *storoja* nın ve *karaul* un görevlerinden daha geniş ve karmaşıktır (Sorokoletov, 2009: 192).

Заступъ (Zastup') - Ordu Grubu

Savaşta *belli bir mevzide yer alan ordu grubu* anlamına gelmektedir. *Zastup'* sözcüğü Güney- Slav dillerinde, Batı Slav dillerinde ve Çağdaş dilde kullanımı bilinmemektedir (Sorokoletov, 2009: 28). *Zastup* bugün tarım işlerinde kullanılan büyük demir kürek anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 294). Dolayısıyla sözcük askerî anlamını kaybetmiştir.

Земля (Zemlya) - Ordu, Askerî Kuvvetler/Ülke, Devlet/ Yer, Toprak

Herhangi bir ülkenin ordusu, askerî kuvvetleri anlamında kullanılmıştır. 17 ciltlik *Çağdaş Rus Dili Edebi Sözlüğü*'nde, *zemlya* sözcüğü *ülke, devlet* anlamına gelmektedir. Ayrıca sözlükte A.S. Puşkin'den alıntıyla doğrulanan, yan anlam olarak *halk, ülkenin nüfusu* anlamına da yer verilmiştir (Sorokoletov, 2009: 87, 88).

Zemlya sözcüğünün kökeni Yunanca benzeri olan *νερφελη* sözcüğü olarak belirtilmiştir (Fasmer II, 2009: 93). Farsça *yeryüzü, üzerinde nakışlar bulunan bir şeyin asıl rengi, tarz,*

eda, *konu* anlamına gelen zemin (Özön, 2008: 914) sözcüğünden gelmiş olması da muhtemeldir. *Zemlya* sözcüğü Çağdaş Rusçada ilk anlamıyla *yer*, *dünya*, *toprak* anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sözcüğün doğu kökenli olduğu da söylenebilir.

Инфантерия (*İnfanteriya*) – Piyade

I. Petro döneminden itibaren başlayarak *piyade* anlamına gelmektedir.

Lehçe aracılığıyla *infanteria* veya *delikanlı* anlamına gelen *infante* den İspanyolca, İtalyanca *infanteria* sözcüğünden direkt gelmiştir (Fasmer II, 2009: 136). Bazı sözcüklerin hangi dilden geldiği net bir şekilde belirtilememiştir.

Кавалерия (*Kavaleriya*) - Süvari Sınıfı

Ordunun büyük bir kısmını oluşturarak, at üzerinde hareket eden ve özellikle atlı nizamda saldırmak ve ateşli silahların büyük rol oynamadığı şartlarda, soğuk silahlı harekât için tahsis edilmişlerdir (Belovinskiy, 2007:251). Sözcük, I. Petro döneminden ve F. Prokopoviç'ten itibaren kullanılmaya başlamıştır. (Fasmer II, 2009:152). *Kavaleriya* ve atlı anlamına gelen *konnitsa* sözcüğü aynı anlamı taşımaktadır. Fakat *konnitsa* sözcüğü genel kullanımdır, *kavaleriya* ise terimdir (Volotov, 2014: 103). I. Petro döneminde Batı'ya kapının açılmasından dolayı yabancı kökenli sözcükler dile kolaylıkla yerleşmiştir. Rusça aynı anlama gelen *konnitsa* sözcüğü olmasına rağmen yabancı kökenli sözcükler de kendine yer edinmiştir.

Kavaleriya sözcüğü İtalyanca *cavalleria* sözcüğünden Lehçe *kawaleria* ya da Almanca *kavallerie* Fransızca *cavallerie* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 152).

Кавалькада (*Kaval'kada*) - Süvariler Grubu

Süvariler grubu anlamına gelmektedir.

İtalyanca *cavalcatadan* Almanca *kavalkade* veya Fransızca *cavalcade* aracılığıyla geçmiştir (Fasmer II, 2009:153).

Казакъ (Казаки) (Kazak/Kazaki) - Kazaklar

XVI. yüzyılın Belomorsk belgelerinde Kazak' sözcüğünün anlamı 1) Sınırlı bir süre için ve belirli bir ücret karşılığında tutulan işçi; 2) Başgedikli, kürekçiler niteliğinde dvinskiy ve deniz mahkemelerinin hizmeti için tutulan işçi; 3) Şehrin korunması için belirli bir süreliğine (genellikle kısa) tutulan askerler; 4) Almanlara karşı savaşa katılması için tutulan askerler olarak belirtilmektedir (Sorokoletov, 2009: 228). Olcas Suleymanov ise sözcüğün etnonimine farklı bir görüş getirmiştir. Kazak (kasak, gazak, gzak, kozak) sözcüğünün kökeninin Behistun kayalarındaki VI. yüzyıla ait *hasak* sözcüğü olduğunu belirtmiştir (Suleymanov, 2001: 240).

Kazaki-kazaçiy sıfatının da kullanıldığı ayrı bir ordu türüdür. Kazak' sözcüğü Türk kökenli bir dilden alıntılanmıştır. Ancak alıntı yapıldığı gerçek kaynağı belirtmek zordur. M. Fasmer Türkçe, Kırım-Tatarca, Kazakça, Kırgızca, Çağatayca dillerinden olma ihtimali olduğunu söylemiştir (Fasmer II, 2009: 158). Kazak; *özgür, bağımsız kişi, macera arayan, külhanbeyi* anlamına gelmektedir. N.K. Dmitriyev Kazak sözcüğünün derebeylikte silah taşıyan, askerî hizmetli, *drujinnik* anlamına geldiğini, Kumuk dilinden verilerin bu bakımdan çok şeyi açıklayabileceğini ekleyerek; alıntı kaynağının çözüme kavuşmadığını belirtmektedir (Sorokoletov, 2009: 227). Sözcüğün Türk kökenli dillerden alıntılandığını söyleyebiliriz.

Караул (Karaul) - Silahlı Muhafızlar

Silahlı gruptan oluşan muhafızlar anlamına gelmektedir Türkçe, Çağatayca, Tatarca, Kazakça karaul sözcüğünden alıntılanmıştır (Şipova, 1976: 62). Çağdaş Türkçede karakol olarak kullanılmaktadır.

1671 yılında *devriye, muhafızlar* anlamına gelen *karaul* şehri korumakla yükümlüdürler (Anikin, 2000: 265).

Кирасиры (Kirasiri) - Ağır Süvari

Ağır süvari anlamına gelmektedir. Atlara binen, ağır palalarla (palaş), silahlarla ve az sayıda kısa karabinalarla silahlandırılmış, uzun boylu, güçlü kişilerden oluşan birliktir. XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde ön saflar uzun, ağır mızraklarla (pika) silahlandırılmıştır.

Kirasirler, XVIII. yüzyılda demir taçlı şapka, XIX. yüzyılda kask takmışlardır. İlk kirasir alayı Rusya’da 1731 yılında oluşturulmuştur. 1812 yılından sonra ise 3 tümenin dâhil olduğu, 12 hassa ve ordu alayı var olmuştur. 1860 yılında *kirasir* ordu alayları *dragun* birlikleri olarak yeniden oluşturulmuştur. 1917 yılına kadar 4 hassa birliği korunmuştur. Atış silahlarının gelişmesiyle kirasirler taktik görevlerini yerine getirememişlerdir. Hassa kirasirleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başında savaş ortamında dragunlar olarak harekâtlarda bulunmuşlardır (Belovinskiy, 2007: 281). Dönemin şartlarına ve ihtiyaca göre ordularda yeniliklere devam edilmiştir.

Smirnov, Lehçe *kirasjer* aracılığıyla Rusçaya girdiğini düşünmüştür. Ancak vurgu göz önünde bulundurularak Fransızca *cuirassier* kökenli Almanca *kürassier* den alıntılandığı daha muhtemel görülmüştür (Fasmer II, 2009: 237).

Конвой (Konvoy) - Muhafaza Müfrezesi

Muhafaza müfrezesi, herhangi bir şeyi koruyan saklayan askerî birlik anlamına gelmektedir.

Latince *eşlik etmek* anlamına gelen *conviare* fiilinden türeyen *eşlik etme* anlamına gelen *convoyer* sözcüğünden, *atlı araba katarı* anlamına gelen Fransızca *convoi* veya Hollandaca *konvooi* den alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009:308). Çağdaş Rusçada kullanılmaktadır.

Конногренадеры (Konnogrenaderi) - Ağır Süvari Türü

Ağır süvari türüdür. Atlı ve yaya nizamda harekâtlar için tahsis edilmiş ve bombalarla silahlandırılmışlardır. XVIII. yüzyılın başında *dragunlar* desteklemek için oluşturulmuşlardır. (Belovinskiy, 2007: 302). At anlamına gelen *kon’* ve *bomba atıcı* anlamına gelen *grenader* sözcüklerinden oluşan bir kelime grubudur.

Kon’ sözcüğünün kökeni belli olmamakla birlikte Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 188). *Grenader* sözcüğü ise Fransızca *grenadier*, İtalyanca *granatiere* den Almanca *grenadier* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 456).

Конноегеря (Konnoyegerya) - Hafif Süvari Türü

Hafif süvari türüdür. Geri kıtalarda düşmana akın için devriye ve keşif hizmeti için tahsis edilmiştir. Süngü ve ateşli mücadele eğitimi verilmiştir. Rusya’da 1788 yılında ortaya çıkmıştır, 1833 yılında kaldırılmıştır. *Konno-yegerskiy* alayı 1831 yılında *layb gvardeyskiy dragun* olarak isim değiştirmiştir (Belovinskiy, 2007: 302). *At* anlamına gelen *kon*’ ve *hafif piyade* anlamına gelen *yeger*’ sözcüklerinin birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Kon’ sözcüğü yukarıda da belirtildiği üzere Kadim Slavca bir sözcüktür. *Yeger*’ ise Rusçaya Almanca *avcı* anlamına gelen *jager* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer II, 2009: 7).

Ландмилиция (Landmilitsiya) - Sınırları Koruyan Düzensiz Ordu

Sınırları korumak için yerleşik düzensiz ordular (irregulyarnie poselennie voyska) anlamına gelmektedir. 1722 yılında atlıya dönüştürülen yaya *landmilitsiya*, 1713 yılında Ukrayna’da ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 343). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Легион (Legion) - Geçici Askerî Büyük Birlik

Farklı sayıda, karışık, geçici askerî büyük birlikler anlamına gelmektedir. XVIII. yüzyılda özellikle garnizon, koruma ve polis hizmetine getirilmişlerdir (Belovinskiy, 2007:346). *Legion* sözcüğü I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır.

Almanca *legion* sözcüğünden geçmiş olması muhtemeldir. Buna karşın Latince *legio* kökenli Yunanca aracılığıyla Kadim Rusçadan geçtiği de varsayılmaktadır (Fasmer II, 2009: 473).

Люди (Lyudi) - Ordu, Silahlı Güç

Lyudi sözcüğü, *ordu ve silahlı güç* anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla *lyudi* sözcüğü böylelikle *voi*, *voin*’, *rat’nik*’- *ratnitsi*, *sila*, *rat*’, *polk*’ terimleriyle eşanımlıdır (Sorokoletov, 2009: 86). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Милиция (*Militsiya*) - Gönüllü Milis Kuvvetleri/Mahalli Hizmet Yapan Düzensiz Birlik

Militsiya sözcüğünün iki anlamı vardır: 1) Napolyon ile yapılan savaşın başarısızlığı ardından ve bir yıl sonra 1806' nın sonunda oluşturulmuş disiplinsiz gönüllü milis kuvvetlerinin adıdır; 2) Askerî hizmetle yükümlü olmayan mahalli sakinler gönüllülerinden oluşan Kafkasya'da ve Transkafkasya'da mahalli hizmet yapan düzensiz sürekli birliklerdir (Belovinskiy, 2007: 387).

Ruşçaya *askerî hizmet*, *askerî güç* anlamına gelen Latince *militia* sözcüğünden, Lehçe *milicja* ya da Kadim Yukarı Yeni Almanca aracılığıyla geçmiştir (Fasmer II, 2009: 621).

Нерубленные люди (*Nerublennie Lyudi*) - Gönüllü Askerler

Teslim emrine göre toplanan değil, gönüllü olarak askerî hizmete girenler anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 205).

Облава (*Oblava*) - Herhangi Bir Yerin Sarılması, Kuşatılması / Ordu, Askerî Müfreze

Ordu, *askerî müfreze* anlamına gelmektedir. Kadim Rus yazınında sözcük bu anlamda yaygın kullanılmamıştır. Sözcük, *vahşi hayvanın bulunduğu yerin sarıldığı, çevrelendiği av; birini yakalama, tutmak amacıyla herhangi bir yerin kuşatılması, sarılması; birisinin yakalanmasında, ava katılan kişiler* anlamında kullanıldığı bilinmektedir (Sorokoletov, 2009: 182).

Takip sırasında av hayvanlarının çevrildiği yer anlamına gelen Orta Yukarı Almanca *abelouf* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 102).

Орда (*Orda*) - Düşman Ordusu, Ordu

Düşman ordusu, *ordu* anlamına gelmektedir. *Zadonşçina*'da *orda* sözcüğü XVI.-XVII. yüzyılda Tatar- Moğol Devleti'nin (Altın Orda) adı, Mamay göçmen kabilelerin toplamı anlamında ve Rus ordusu anlamında kullanılmıştır. Orda sözcüğünün göçmen kabilelerin toplamı, Rusçada ordu anlamıyla kullanılması geliştirmiştir. Rus ordusu anlamında *orda* sadece *Zadonşçina*'da kullanılmıştır. N.K. Dmitriyev, Türk dillerinde *orda* sözcüğünün

kamp (stan), mola (stoyanka) anlamında kullanılmıştır. *Orda* sözcüğü daha yaygın olan *ordu* anlamına gelen *armiya* anlamındaki ordudan farklı olduğunu varsayılmaktadır (Sorokoletov, 2009: 184).

Orda sözcüğü Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır. *Sultanın, hanın otağı ve saray* anlamına gelen Çağatayca, Azerice, Uygur dilinin ana lehçesinin Tarançin Kul’cinskiy şivesi *orda* dan, Türkçe *askerî kamp* anlamına gelen *ordu* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 150).

Ополчение (*Opolçenie*) - Gönüllü ordu/Silahlandırma/Savaş ve Saldırı

İlk anlamı, özellikle gönüllülerden oluşan, düzenli ordunun yardımıyla kurulan ordudur. İkinci anlamı ise, Çarlık ordusunda askerî hizmette olmayan veya yaşından dolayı yedekten çıkan kişilerden oluşan ordu ihtiyatıdır (Ojegov, 2006: 443). İ.İ. Sreznevski *Materialı*’da bu sözcüğü silahlandırma, ordu ve güçler, savaş ve saldırı olmak üzere üç anlamda kullanmıştır (Sorokoletov, 2009: 172). XVII. yüzyılın sonunda ordu üzerine genel kavramı ifade etmek için Fransızca *armee* veya Almanca *armee* dan alıntılanan *armiya* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda *opolçenie* geniş halk kitlesinin gönüllü birlik yardımıyla toplanan ordu anlamına gelmeye başlamıştır. (Sorokoletov, 2009: 173).

Öz Rusça bir sözcüktür. Ordu anlamına gelen *polk*’ ekiyle türeyen silahlandırmak anlamına gelen *opolçiti* fiiline –*yeniye* son ekinin eklenmesiyle oluşmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskya, 1971: 310).

Пандуры (*Panduri*)- Düzensiz Yerleşik Yaya Ordusu

1751 -1760 yıllarında Rusya’da Sırlardan oluşan düzensiz yerleşik yaya ordusu anlamına gelmektedir. Bu ordunun Rusya’daki varlığı kısa süreli olmuştur. 1764 yılında dağılmıştır (Belovinskiy, 2007: 459). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Пехота (*Pehota*)- Piyade

Piyade anlamına gelen *pehota* sözcüğü Slavca kökenlidir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 336).

Пионер (Pioner) - İstihkâm Orduları

İstihkâm orduları anlamına gelmektedir. Seferde ordulara eşlik etmek için tayin edilmiştir. Rehberlik etme veya köprüleri, geçitleri vs. yıkma görevleri de vardır. XIX. yüzyılda kalelerin ablukasında kurulan muhasara yapılarıyla *pioner*ler ve *saper*ler arasındaki fark silinerek *pioner* adı kaybolmuştur. (Belovinskiy, 2007: 483).

Fransızca *pionnier* den Almanca *pionier* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 264). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın oluşturduğu *Rusça Etimoloji Sözlüğü* nde ise, sözcüğün XIX. yüzyılda Fransızcadan alıntılandığı yazmaktadır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 339).

Пластуны (Plastunı) - Yaya Kazak Birlikleri

Yaya Kazak birlikleri anlamına gelmektedir. 1842 yılında Karadeniz ve Kafkas hat ordularında ortaya çıkmıştır. 1870 yılında resmî biçimde *plastun* olarak adlandırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 485). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Плутонг (Plutong) - Askerî Takım, Birlik

Askerî takım, birlik anlamına gelmektedir. İlk olarak Petro döneminde kullanılmıştır (Fasmer III, 2009: 288). XIX. yüzyılda *vzvod* adını almıştır (Belovinskiy, 2007:488).

Fransızca aynı anlama gelen ilk anlamı *yumak* olan *peloton*, Eski Fransızcada *yumak* anlamına gelen *pelote*, Latince *top* anlamına gelen *pila* sözcüğünden Almanca *ploton*, *peloton* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 288).

Подъсада (Pod'sada) - Gizli Yerleşmiş Müfreze

Pod'sada sözcüğü, Novgorod ve Pskovsk vakayinamelerinde *zasada* teriminin eşanlamlısı olarak kullanılmıştır. Moskova savaş dilinde, terim XVIII. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Dal' kendi sözlüğünde *pod sada* sözcüğünün açıklamasını *gizli yerleşmiş müfreze* (skritno raspolojenniy otryad) olarak vermiştir (Sorokoletov, 2009: 121,122). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Полкъ (Polk') - Ordu, Silahlı Güç/Alay

Kadim Rusçada yazılı eserlerin de tanıklık ettiği gibi *polk'* terimi çok anlamlı bir sözcüktür. Öncelikle *ordu* ve *silahlı güç* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 39). *Polk* sözcüğü nadir de olsa *askerî sefer* ayrıca *meydan savaşı* (srajenie, bitva) anlamında da kullanılmıştır. Bunun dışında *polk'* sözcüğünün *kalabalık* anlamı da vardır. Halk konuşmalarında, folklorde ve hatta edebiyatta *herhangi birşeyin ya da kişilerin çok büyük sayıda olma* anlamı da bilinmektedir (Sorokoletov, 2009: 44). Sözcüğün semantik gelişimi şöyledir: evin (soyun) bireyleri – halk (narod) - silahlandırılmış halk (voorujenniy narod)- halkın silahlandırılmış birliği (voorujennaya çast' naroda) (Sorokoletov, 2009: 47).

Polk' terimi XVI. ve XVIII. yüzyıl eserlerinde sınırlı sayıda kullanılmıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllar için *polk'* sözcüğü *kumanda altında bulunan ordunun müstakil müfrezesi* anlamına gelerek tek anlamlı bir sözcük olmuştur. XVI. yüzyılda sadece dini ve dogmatik bağlamlarda *genel ordu* anlamını korumuştur (Sorokoletov, 2009: 146). XVII. yüzyıl Moskova Devleti'nde düzenli silahlı kuvvetler, bilindik özerkliğe sahip olan ve *polk* olarak adlandırılan, müstakil müfrezeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Sorokoletov, 2009: 147,148). *Büyük alay* (bol'soy polk'), *öncü alay* (peredovoy polk'), *nöbetçi alay* (storozhevoy polk'), sol ve sağ kol alayı (polk' levoy i pravoy ruki), sözcük birleşimlerinin terim olarak pekişmesi XVI. ve XVII. yüzyılına doğru olmuştur. Sıkı biçimde belli bir spesifik anlam elde ederken, *polk'* sözcüğü yerini *voyna* sözcüğüne bırakarak - *ordu* ve *savaş* ya da *meydan savaşı* (srajenie)- en eski iki anlamını kaybetmiştir (Sorokoletov, 2009: 148). Dolayısıyla sözcük anlam daralmasına maruz kalmıştır.

Eski Almanca *fulkaz* sözcüğünden alıntılanmıştır, Almanca sözcük *kalabalık* anlamına gelen Arnavutça *plogu*, Latince *plebes*, Yunanca pek çok ve tam anlamına gelen πλήθος sözcüğüyle akraba kabul edilmektedir (Fasmer III, 2009: 311).

Полчекъ (Polçek') - Askerî Müfreze

Polçek' sözcüğü, *askerî müfreze* anlamına gelmektedir. *Polk'* sözcüğünden türeyen *polçek'* XVI. - XVII. yüzyıla doğru ortaya çıkmıştır. (Sorokoletov, 2009: 150).

Приборъ (Pribor') - Askerî Müfreze

Bir komutanın emrinde bulunan askerî müfreze anlamına gelmektedir. *Pribor'* sözcüğünün askerî kullanımı 1570'lerden sonradır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda ünlü olan ikinci anlamı ise herhangi bir görevi yerine getirmek için, genellikle keşif, devriye hizmeti için gönderilen askerî tim anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 193). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Регимент (Regiment) - Alay

Regiment sözcüğü, askerî nizamın ücretli yabancı alaylarıyla birlikte Rus diline girmiştir. *Regiment* sözcüğü XVIII. yüzyılda oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır, sonra ise Rusça sözcük dağarcığından çıkmıştır (Sorokoletov, 2009: 149).

Latince *regimentum* dan Almanca *alay* anlamına gelen *regiment* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 457).

Редиф (Redif) - Redif

Türk gönüllü milis kuvveti anlamına gelen Türkçe aynı anlama gelen *redif* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 458).

Рота (Rota)- Yabancı Ordu/Bölük

Terim ilk olarak *ücretli yabancı askerî müfrezeler* veya *yabancı devlet ordusu* anlamında kullanılmıştır. Fakat XVII. yüzyılın ortasında terim, yeni nizam Rus ordusunun askerî birliklerini ifade etmiştir. *Rota* sözcüğü ordunun herhangi bir müfrezesi anlamında değil, Rus ordusundan farklı düşman ordusunun birlikleri anlamında kullanılmıştır. Ancak XVII. yüzyılın ilk yarısının sonuna doğru *rota* sözcüğü Rusçada XVII. yüzyılın sonlarına doğru kurulan yeni Rus ordu nizamının belirli ordu birliği anlamında kullanıldığı ve pekiştiği örneklerle gösterilmiştir (Sorokoletov, 2009: 270).

Terimin Rusçada ilk çıktığı dönemlerde *ordu birliği müfrezesi* anlamında *rota* sözcüğü *znamya-prapor'* kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyıl boyunca alay birliği anlamında *rota* ve *znamya* sözcüklerinin var olduğu gözlemlenmiştir. XVII. yüzyılın

30'lu yıllarından itibaren alıntı sözcüklerin ön plana çıktığı *prapor'* ve *znamya* sözcüklerinin tam olarak yerini aldığı söylenebilir (Sorokoletov, 2009: 272).

Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın *Etimoloji Sözlüğü*'nde sözcüğün kökeni ile ilgili şöyle açıklama verilmiştir: XVII. yüzyılın sonunda Lehçeden alıntılanmıştır. Lehçe *rota* sözcüğü ise Fransızcadan *ordu birliği, müfrezesi* anlamına gelen *rote* sözcüğünden doğan Almanca aracılığıyla geçmiştir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 394). Çağdaş Rusçada *bölük* anlamında kullanılmaktadır.

Свита его величества (*Svita ego veličestva*) - İmparator Maiyeti

İmparatorun görevlerini yerine getirmek için İmparatorun yanında olan bir grup kişinin adlandırılışıdır. 1713 yılında oluşturulmuştur. 1716 yılında *İmparator maiyetinin* mensupları olarak akla ilk *general emir yaverleri* gelir. İmparator maiyeti, XIX. yüzyılda general emir yaveri (polnie generalı ve general leytenant), tuğgeneral erkânı ve tuğamiral Çar'ın maiyetinde çalışan subaylardan oluşmaktadır (Belovinskiy, 2007: 604).

Севрюк (*Sevryuk'*) - Askerî Müfreze/ Sosyal Bir Grup Adı/ Karamsar İnsan

Sözcüğün anlamı karmaşıktır. İlk kullanımları 1500'lü yılların sonlarına denk gelmektedir. *Sevryuk* isminden Rus devletinin güney sınırlarında nöbet hizmeti veren özel askerî müfrezeler anlaşılmaktadır (Sorokoletov, 2009: 228).

M. Fasmer, *sevryuk'* sözcüğünü ilk önce *kuzey* anlamına gelen *sever* sözcüğüyle bağlantılamıştır. L. Kiş, XVII. yüzyılın başında *sevryuk'* Moskova'nın güney bölgesinde yaşayan *etnik birim* veya *sosyal grup* anlamına geldiğini savunmuştur. Kursk ve Don ağzında *sevryuk* sözcüğünün *sert, karamsar, asık suratlı kişi* anlamı vardır (Sorokoletov, 2009: 229).

Сила (*Sila*) - Ordu, Askerler

Kadim Rus dilinde ordunun, askerî kuvvetlerin en yaygın kullanılan isimlerinden biri *sila* terimidir (Sorokoletov, 2009: 83). *Sila* sözcüğü ilk yazınlarda askerî anlamda genellikle tekil olarak kullanılmıştır. Bu anlamda çoğul olarak sözcüğün iki kez kullanımı *İpatyevskaya Vakayinamesi*'nde rastlanmaktadır. Fakat XIV. yüzyıl sonuna doğru

Novgorod Yazını'nda bu terimin çoğulu epeyce kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 86). L. L. Kutina, Kargaşa Dönemi'nin uzun öykülerinde *sila* teriminin seyrek kullanıldığını göstererek, bunu *polk*' ve *rat*' gibi terimlerden daha az yazınsal olduğuna bağlamıştır (Sorokoletov, 2009: 159). D.K. Zelenin, *sila* yı Vyatskaya hikâyelerinde ordu ve askerler anlamında kullanmıştır. Çağdaş dilde de bu anlam özellikle askerî güçler -voennie silı, silahlı kuvvetler (voorujennie silı), kara (suhoputnie), deniz (morskie), tank (tankoviy) güçleri (silı) gibi kelime gruplarıyla kullanılmaktadır (Sorokoletov, 2009: 159).

Proto-Slav *sila* sözcüğü *ruh, can duygu* anlamına gelen Latince *siela* sözcüğü ile akrabadır (Fasmer III, 2009: 621).

Сотня (Sotnya) - 70-80 Kişilik Askerî Birlik

Sözcüğün iki anlamı vardır. İlk anlamı Ortaçağ'da şehir ticari nüfusunun uzmanlık alanlarına göre bölünmesi; sözgelimi; çuha sotnya (sukonnaya sotnya), siyah sotnya (çernaya sotnya). İkinci anlamı ise Kazak askerî kıta, düzenli süvaride eskadron ile piyade bölüğü ile aynı, ancak daha az sayıda, 70-80 kişilik bir birliktir. *Sotnik* emri altındadır (Belovinskiy, 2007: 643).

Sotnya, yüz anlamına gelen *sto* sözcüğünden gelmektedir. *Sto* ise Slavca kökenlidir (Fasmer III, 2009: 761).

Стягъ (Styag') - Savaş Bayrağı/ Ordu

Sözcüğün temel anlamı, *savaş bayrağının* yanı sıra *styag'* terimi yaygın olarak *ordu, silahlı kuvvet* anlamında kullanılmaktadır (Sorokoletov, 2009: 87).

Sözcük Eski Norsça *direk* anlamına gelen *stong* sözcüğünden yine aynı anlama gelen Eski İsveç dili *stang* sözcüğünden alıntılanmıştır (FasmerIII, 2009: 790).

Сторожъ (сторожи) (Storaj' - Storoji) - Nöbetçi Müfreze/İleri Hat

Ordunun korunması bakımından belli amaçları yerine getirmek için veya düşmanla muhtemel karşılaşmada uyarmak için tayin edilmiş ordunun özel müfrezesi anlamına gelmektedir. Sözcük, çeviri ve orijinal yazında çok yaygın kullanılmıştır. Savaş terimi

olarak sözcük sadece çoğul biçimde *storoji* biçiminde kullanılmıştır ve şu anlamlara gelmektedir: 1) nöbetçi müfreze, muhafız (*storojevoy otryad*); 2) ordunun ileri hat müfrezesi, ileri hat (*peredovoy otryad voysk*, *avangard*). Sözcük daha yaygın olarak *ileri hat müfreze*, *hareket halinde bulunan*, *ordunun ileri hattı* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 123). *Storoj*ların salt bir askerî görevler yoktur ancak temel güçler yaklaşıma kadar düşmanı tutma görevini üstlenmişlerdir (Sorokoletov, 2009: 124).

Storój’ sözcüğünün askerî anlam dışında genel anlamda da kullanılmaktadır: 1) bekçi (*straj*), kapıcı (*privratnik*); birşeyi koruyan kişi, kilise bekçisi; 2) genel olarak herhangi birşeyi koruyan, savunan kişidir. (Sorokoletov, 2009: 124). *Storoja* terimi, *storój*’ sözcüğünün eşanlamlısı niteliğinde ortaya çıkmıştır. Nöbetçi müfreze ve ordunun öncüsü anlamına gelmektedir. İ.İ. Sreznevski, *Materialı* vakayinamesinde *storoja* sözcüğünün *nöbetçi yükümlülüğü* anlamı olduğunu da göstermiştir (Sorokoletov, 2009: 125).

Straj, *straja* biçimi Kilise Slav dilinden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 768).

Стрелки (Strelki)- Hafif Piyade

Hafif piyade anlamına gelmektedir. Ateşli mücadele için tayin edilmişlerdir ve karabinalarla silahlandırılmışlardır. XIX. yüzyılın başında grenaderin bir müfrezesi *strelkoviy* olarak adlandırılmıştır, sonrasında *strelkoviy* bölükleri ve taburları ortaya çıkmıştır. 1870’lerde *strelkiler* alaylara ve tugaylara indirgenmiştir. 1904-1905 yıllarında esasen avcılıkta silah kullanmaya alışkın olan, iyi olanlar Sibiryalı ve Uzak Doğulular tarafından tamamlanan *strelkoviy* tümenleri oluşturulmuştur. *Strelkoviy* alaylarında piyadelerle kıyasla daha az miktarda ateşli silah vardır (Belovinskiy, 2007: 657).

Стрельцы (Strel'tsi)- Nizamiye Askeri

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve XVII. yüzyılda Moskova Devleti’nin özel bir ordu sınıfı olarak kendini göstermiştir. Sürekli bir ordu olmuştur. Moskova Devleti’nde XVII. yüzyılda *streltsılar* nicelik açısından en önemlileri olmuştur. N. M. Karamzin, *streletslerin* önceleri *pişçal’niki* adı altında ortaya çıktıklarını belirtmiştir. İsmin değişme sebebi; ilk olarak tek tür silahla *pişçal’* larla silahlandırılan *boyarskie deti* lerden *pribornie slujilie ludi* lerden (nüfusun farklı kesimlerinden toplanan ordu) ayrı tutma isteğidir. İşin özü,

pişçal'nik ve *strelets* benzemesine rağmen *slujihe ludi* nin iki farklı türüdür. *Pişçal'niki* terimi ilk olarak 1510 yılına doğru birinci *Pskovsk Vakayinamesi*'nde kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 205-207).

*Strelets*ler I. Petro saltanatı dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. *Streletsky* ordusunun görevleri (Moskova ve şehirli *strelets*ler) garnizon hizmetini ve Çarlık sarayı bünyesinde muhafız hizmetini yerine getirmektir. Barış zamanında *strelets*ler polis görevlerini görürlerdi (Sorokoletov, 2009: 208).

Чело (*Çelo*) - Öncü/Cephe

Düşman yönüne çevrilen, ordunun ön kısmı, başı anlamına gelmektedir. Bir diğer anlamı ise *cephedir*. *Çelo* sözcüğü, günümüz *avangard* sözcüğü anlamına eşdeğerdir. *Zad'* teriminin zıt anlamlısıdır (Sorokoletov, 2009: 119).

Kadim Rusçada *çelo*, Ukraynacada *alın* anlamına gelen *çolo*, Kilise Rusçasında *en yüksek, başlıca* anlamına gelen *çelesn'*, Bulgarca *alın* anlamına gelen *çelo* gibi kullanımları vardır (Fasmer IV, 2009: 327). Bu kullanımlar verilmekle birlikte Rusçaya hangi dilden geldiği belirtilmemiştir.

Экипаж (*Ekipaj*) - Tayfa Birliği

Gemi kadrosunda bulunan kişi, gemi takımlarından oluşan devasa sahil tayfa birliği ve at arabası anlamlarına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 774). I. Petro döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Donatma ve *gemi mürettebatı* anlamına gelen Fransızca *equipage* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 515).

Эскадрон (*Eskadron*) - Süvari Birliği

Süvari birliğinde, süvarinin türüne bağlı olarak 100-150 kişilik süvari birliği ve taktik birimi anlamına gelmektedir. Ağır süvaride sayı daha azdır (Belovinskiy, 2007: 775,776).

İtalyanca *büyük dörtgen* anlamına gelen *squadrone* sözcüğünden Fransızca *escadron* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer IV, 2009: 521).

4.3. Savaşçı, Asker ve Ordu Mensubu Adlandırmaları

Аркебузир (*Arkebuzir*) - Arkebüzlü Savaşçı

Arkebüz ile silahlandırılmış savaşçı anlamına gelmektedir. İlk olarak 1720’de deniz tüzüğünde kullanılmıştır.

Almanca *arkebusier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 87). Savaş söz varlığında askerlerin kullandıkları silahlara göre adlandırılması yaygın bir durumdur.

Батырь (*Batır*) - Cesur, Kahraman

Atılgan atlı, cesur, güçlü kuvvetli adam anlamına gelmektedir.

Sözcük *kahraman* anlamına gelen Farsça *bahadur* sözcüğünden geçerek Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır (Şipova, 1976: 21) Kahraman anlamına gelen *bogatır*’ sözcüğü ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Бердышникъ (*Berdışnik*) - Baltayla Silahlandırılmış Asker

Baltayla (berdiş) silahlandırılmış savaşçı anlamına gelmektedir G.Ye. Koçin, *Materialı*’da sözcüğün anlamını Tatar ordusunda *ordu komutanı* olarak yorumlamıştır (Sorokoletov, 2009: 223). *Berdış* sözcüğüne –*nik* eki getirelerek oluşturulmuştur.

Berdış sözcüğü *hafif balta, atıcı mızrak* anlamına gelen Orta Latince *barducium* sözcüğünden Lehçe *bardysz, berdysz* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 152).

Боецъ (*Boyets*) - Savaşçı

Savaşçı anlamında kullanılmıştır. *Boyets*’- *boytsı* terimi genel bir savaşçı değil, savaşa hazırlanan, katılan savaşçı anlamındadır. XVII. yüzyıl eserlerinden O. G. Porohovaya, A.

K. Abdul'monava'nın *Kazan Vakayinamesi*'nde *boyets*' teriminin kullanım örneklerine yer verilmiştir (Sorokoletov, 2009: 185).

Boyets, *vurmak* anlamına gelen *bit*' fiilinden türemiştir. *Bit*' fiili ise Slavca kökenlidir (Tsıganenko, 1989: 31).

Богатырь (*Bogatır*') - Kahraman

Rus bılinaların kahramanı, askerî zaferler kazanan kişi anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 53).

Ukraynaca *bogatir*, Eski Rusçada *bogatır*', Lehçe *bohater*, *bohatyr*, eski Lehçede *bohaterz* biçiminde kullanılmıştır. Eski Türk kökenli sözcük *bagatur*, Dunaysko-Bulgarca *bagatour*, *cesur*, *kumandan* anlamına gelen Türkçe, Çağatayca *batur* sözcüğü, Şor dilinde kahraman anlamına gelen *ragattur*, Moğolca *bagatur*, Kalmukça *batr* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer I, 2009: 183). *Batır*' sözcüğü ile aynı anlama gelmektedir.

Бомбардир (*Bombardir*) - Top Nişancısı

18. yüzyıl *Rus topçu sınıfında havan topunda top nişancısı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 60).

Bombardirovat' fiili Almanca *bombardieren* ya da Fransızca *bombardier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 191). Fiilden türeyen bir isimdir.

Борець (*Borets*') - Savaşçı

Sözcüğün *savaşçı* anlamında tek bir kullanımı vardır. *Borets*' askerî anlamda kullanımı, *İpat'yevskaya Vakayinamesi*'nde 6659 yılına doğru yer almıştır. Dini çeviri metinlerinde *borets*' sözcüğü *bir şey için mücadele eden, biriyle mücadele eden kişi* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 97, 98). Sözcüğün dini metinlerde de geçmesi vatan için savaşan askere de kutsiyet kazandırmaktadır.

Бренидъць (*Brenid'ts'*) - Zırhlı Savaşçı

Cebelerle, zırhlarla korunan, zırh giymiş savaşçı anlamına gelmektedir. (Sorokoletov, 2009: 109). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Бронник (*Bronnik*) - Zırhlı Savaşçı

Zırhla kaplı savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 110). Sözcüğün *zırh* anlamına gelen *bronya*, *bron'* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Bron', *bronya* sözcüğünün ise hangi dilden alıntılandığı net değildir. Sözcüğün Almancadan geçtiği, kökeninin ise Eski Yukarı Almancada *zırh*, *celbe*, *örme gömlek* anlamına gelen *brunja*, Gotça *brunjo* gösterilmektedir (Fasmer I, 2009: 217).

Вестовой (*Vestovoy*) - Emir Eri

Subayın görevlerini yerine getirmek veya kabine hizmeti için atanmış er anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 86).

Вестовщикъ (*Vestovşik'*) - Haberci

Haberleri, emirleri, kararları orduya iletmekle görevli olan ordu mensubu anlamına gelmektedir. Sözcük, en erken XVI. yüzyılın başlarına doğru kullanılmıştır. Bu zaman diliminde tek bir kullanımına rastlanılmıştır. Ancak XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın başında sözcük yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Sorokoletov, 2009: 214). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Витязь (*Vityaz'*) - Cesur Savaşçı

Kadim Rusya'da *cesur savaşçı* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 82).

Genel olarak kabul edilen bir etimolojisi yoktur. Genellikle Almancadan alıntılanmış genel bir Slavca sözcük olarak açıklanmaktadır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 84).

Возникъ (Voznik') - Atlı Arabada Savaşçı

Atlı araba katarında savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 113). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Вои (Voi) - Savaş Döneminde Toplanan Askerler/ Er

Voi terimi ilk önce sadece savaş, sefer dönemlerinde, toplanan sıradan askerler anlamında kullanılmıştır. Sonra her türlü er ve ordu mensubu anlamı kazanmıştır (Sorokoletov, 2009: 160). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Воин (Voin) - Savaşçı, Asker

Savaşçı, asker anlamına gelmektedir. *Voin'* terimi Kadim Rus dilinin sözcük dağarcığına kısmen geç girmiştir. İ.İ. Sreznevski'nin *Materialı* adlı çalışmasında ve orijinal Rus yazını dilinde bu sözcüğün bir tane bile kullanımına örnek verilmemiştir. Ancak bu terimin Ortaçağ döneminin vakayinamelerinde kullanılmıştır. Sözcük *İpatyevskaya Vakayinamesi*'nde en fazla on defa kullanılmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda, *voin'* terimi aslında dini ve ahlakî bağlamların bileştirilmesinde kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 80). Savaş sözcüklerinin dini bağlamda kullanılması savaşın maneviyat kısmını ortaya çıkarmada etkin yol olmuştur.

Ukraynada *voin*, Kadim Rusçada *voin'*, Kadim Slavcada *voin'*, Bulgarca ve Sırp-Hırvatçada *voynik*, Slovence *vojniki*, Çekçe ve Slovakçada *vojin*, *vojak* olarak kullanılmaktadır. (Fasmer I, 2009: 334).

Воиникъ (Voinik') - Savaşçı, Asker/ Kumandan

Savaşçı, asker anlamında kullanılmaktadır. *Voin'* ve *voi* terimlerine sinonim olarak *voinik'* sözcüğü *İpat'yevskaya Vakayinamesi*'nde iki kez kullanılmıştır. Akademisyen P. A. Lavrov *voinik'* teriminin Güney Slav kökenli bir sözcük olduğunu kabul etmektedir. *Voinik'* teriminin ikinci anlamı *kumandandır* (Sorokoletov, 2009: 81). *Voinik'* ve *voinaçal'nik'* ordu komutanının, kumandanının en eski isimleridir (Sorokoletov, 2009: 237). *Voin* isminden türemiş olması muhtemeldir.

Волонтер (*Volonter*) - Gönüllü Asker

Gönüllü asker anlamına gelmektedir. Eskiden *volentir* biçiminde kullanılıp, 1. Petro döneminde *volunter* biçiminde kullanılmıştır.

Sözcük ilk olarak Latince *voluntarius* kökenli, Fransızca *volontaire* sözcüğünden gelmektedir. Diğer biçimlerinin ise muhtemelen İngilizce *volunteer* sözcüğünden geldiği belirtilmiştir (Fasmer, 2009: 342). Enternasyonal bir sözcüktür.

Вольница (*Vol'nitsa*) - Özgür Kişi

Resmi toplumun dışında kalan sosyal şartlarını oluşturan bağımsız, özgür, farklı sosyal kesimlerden kişiler anlamına gelmektedir. Özellikle Moskova Rusyası'nda kenar bölgelere kaçanlar için kullanılmıştır. Ayrıca özgürlüklerinden ödün vermeyen kişi anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 93). *Özgür* anlamına gelen *vol'ny* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Vol'ny sözcüğü ise *irade* anlamına *volya* sözcüğünden türemiştir. Kadim Rusçada ve Kadim Slavcada *колга*, Bulgarca *volya* gibi kullanımlarına rastlanmıştır. Litvanyaca *irade* anlamına gelen *valia*, Letonca *güç*, *irade* anlamına gelen *vala* kullanımlarıyla akrabadır (Fasmer I, 2009: 347,348).

Вольные охочие люди (*Vol'nyye Ohoçie Lyudi*) - Gönüllü Askerler

Ülkeyi düşman saldırısından koruma veya savaş seferi sırasında askerî hizmete giren gönüllülere verilen addır (Sorokoletov, 2009: 204). *Özgür*, *bağımsız* anlamına gelen *vol'ny*, *gönüllü* anlamına gelen *ohoçiy* ve *askerler* anlamına gelen *lyudi* sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.

Воротникъ (*Vorotnik'*) - Kale Kapılarında Topçu Sınıfı/ Kale Kapılarında Bekçi

İ.İ. Sreznevski'nin *Materialı*'da sözcüğün iki anlamı belirtilmiştir. Ye. A. Razin *vorotniklerin* (*vratnik*) savunma durumunda en tehlikeli yer olan kale kapıları topçu sınıfı tarafından korunduğu için, topçu sınıfı hizmeti gördüklerini belirtmiştir. İkinci anlamı kale

kapılarında bekçilik hizmeti veren kapıcı adıyla bağlantılıdır (Sorokoletov, 2009: 218). *Kapı* anlamına gelen *vorota* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Vorota ise Hint- Avrupa kökenli Slavca bir sözcüktür (Kırlov, 2005: 78). Çağdaş Rusçada sözcük *giysi yakası* anlamına gelmektedir. Dolayısıyla askerî anlamını kaybederek anlam değişmesine maruz kalmıştır.

Высылщикъ (*Vıslışık'*) - Haberci

Herhangi bir emirle, talimatla gönderilen kişi, haberci anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 215). *Göndermek* anlamına gelen *vıslat'* fiilinden türemiş olması muhtemeldir.

Гайдук (*Gayduk*) - Hafif Silahlı Asker

Hafif silahlı (genellikle paralı) askerler anlamına gelmektedir. Sözcük XVI. yüzyıldan itibaren eserlerde bilinmektedir. *Gayduklar, Polonya- Litvanya ordusunda askerler* anlamına gelmektedir. Ancak çok geçmeden Moskova Devleti hizmetinde bulunan ayrı müfrezeler *gayduk'* olarak adlandırılmışlardır. Sözcük Ukraynaca ve Belarusçada farklı anlamlarıyla bilinmektedir: Ukraynaca *gayduk* uzun boylu hizmetli, saray muhafız askeri, Belarusça *gayduk* zengin bir beyin yanında hizmetli, ücretli atlı orman kolu; çumak, gemilerde, barkolarda işçi, dans türü. *Gayduk* Macarcada *hajdu* çoğulu *hajduk* Türklere karşı sınır hizmeti gören paralı piyade ordusu; komiser (sudebnıy pristav), özlük muhafızı (telohranitel') anlamlarına gelmektedir.

Sözcük, Rusçaya Ukraynacadan geçmiştir. Askerî anlamda Moskova Rusyası'nın tüm bölgelerinde bilinmektedir (Sorokoletov, 2009: 265). Aynı sözcük, farklı dillerde farklı anlamlara gelebilmektedir.

Гальванёр (*Gal'vanyor*) - Er çeşidi

Rus filosa XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başında *topçu ve torpilli, elektrikli aletlerde ve mekanizmalarda hizmet eden er* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:117). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Гардекор (Gardekor) - Özlük Muhafızı

Özlük muhafızı anlamına gelmektedir.

Fransızca *gard edu corps* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009:393).

Гарнизон (Garnizon) - Garnizon

Garnizon anlamına gelmektedir. I. Petro döneminde 1702 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

Almanca *garnison* veya Fransızca *garnison* kökenli İtalyanca *guarnigione* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 394).

Гвардеец (Gvardeyets) - Muhafız Birliği Mensubu

Muhafız birliği mensubu anlamına gelmektedir.

Gvardeya, *gvardiya* sözcüğünden türemiştir. *Gvardiya* sözcüğü ise direkt İtalyanca *guardia* ya da Lehçe *gwardja* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir. (Fasmer I, 2009: 398).

Гвардион (Gvardion) - Muhafız Birliği Mensubu

Gvardeyets sözcüğünün yerine ironi mahiyetinde kullanılmaktadır.

İtalyanca *guardiano* sözcüğünden olması muhtemeldir (Fasmer I, 2009: 398).

Герой (Geroy) - Kahraman

Kahraman anlamına gelmektedir.

Geroy sözcüğü Fransızca *kahraman* anlamına gelen *heros* sözcüğünden alıntılandığı düşünülmektedir (Fasmer I, 2009: 403). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın oluşturduğu *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde daha ayrıntılı bir açıklamaya yer vermiştir. XVIII. yüzyılda Fransızcadan alıntılanmıştır. Latince aracılığıyla *kahraman* anlamına gelen *heros* sözcüğü,

Yunanca *kahraman* anlamına gelen (h)eros sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 103).

Годовальщикъ (*Godoval'sçik'*) - Bir yıllığına Nöbet Tutan Savaşçı

Sözcük, *bir yıllığına nöbet hizmeti veren savaşçı* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 224). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Городничий (*Gorodniçiy*) - Şehir Düzeninden Sorumlu Ordu Mensubu

Şehirdeki düzeni gözlemlemeden sorumlu ordu mensubu anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 218).

Gorodniçiy sözcüğü *şehir* anlamına gelen *gorod* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 148). *Gorod* sözcüğünün kökeni ise Kadim Slavcaya aittir (Tsıganenko, 1989: 90).

Гренадер (*Grenader*) - Grenader

İlk anlamı *bomba atıcısı*dır. I. Petro döneminde 1704'te kullanılmıştır. (Fasmer, 2009:456). *Grenader*lere sadece boyu uzun olan askerler seçilmiştir. *Grenader* bölükleri özellikle elit olarak bilinip farklı ayrıcalıkları sahip olmuşlardır. Sözgelimi pek çok orduda *grenaderlerin* bıyık bırakma ayrıcalığı varken diğer askerler sinekkaydı tıraş olurlardı (Volotov, 2014: 74). Grenaderler diğer askerlere göre imtiyazlara sahip olmuştur.

Fransızca *grenadier*, İtalyanca *granatiere* den Almanca *grenadier* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer I, 2009: 456).

Гридь (*Grid'*) - Knez Askeri

Knez askeri, muhafız anlamında ve özellikle ast drujina ve mensupları, ast muhafız için kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 64). *Grid'* sözcüğü Kuzey- Batı Rusya'da var olmaya başlamıştır, sonra Güney Rusya'da yayılmıştır. Ancak sadece Kuzey- Batı bu sözcüklere alışmıştır. Özellikle Novgorod kaynaklarında *grid* ve *grid'ba* terimleri geçmektedir (Sorokoletov, 2009: 65).

Novgorod'da XII. ve XIII. yüzyılda *grid'* terimi dar anlamıyla muhafız yani knezlerin ve boyarların askerî hizmetlileri anlamında değil aynı zamanda hiçbir zaman drujina kadrosunda hizmet etmeyen, toprak sahipleriyle toprağı eken drujinanın karmasıyla oluşan orta sınıf toprak sahibi tabakadır (Sorokoletov, 2009: 66).

Arkadaş, muhafız anlamına gelen Eski Norsça *gridi* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 458).

Гридьба (*Grid'ba*) - Knez Askerleri

Grid' sözcüğünün topluluk adıdır. Knez askerleri, *drujinnikler* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 64). *Grid'* sözcüğüne – *ba* ekinin eklenmesiyle oluşmuş ve sözcük çoğul anlam kazanmıştır.

Дворянин (*Dvoryanin*) - Knezin Hizmetlisi

F. Braun, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren knezin hizmetlisi (çelyadin knyazya) olarak açıklamıştır (Fasmer I, 2009: 489). Sözcük askerî anlamını kaybederek, soylu anlamında kullanılmıştır.

Fasmer, Lehçe *dworzanin* ile karşılaştırılmasını önermiş ve ikisinin de Yukarı Orta Almanca *hövesch*, Yeni Yukarı Almanca *höfisch* ten, *höfisch* in ise Fransızca *courtois* ten geçtiği belirtilmiştir (Fasmer I, 2009: 489).

Делибаш (*Delibaş*) - Delibaş

Cesur asker, haydut anlamına gelmektedir.

Türkçeden alıntılanmıştır. Türkçe *deli* ve *baş* sözcüğünün birleşimiyle oluşmuştur (Fasmer I, 2009: 496).

Halk dilinde *delibaşı* olarak kullanılan delilbaşı, Tanzimat'tan önce vezir dairelerinin muhafız ve muharip olarak kullanılan iki bölümden, bir bölümünü oluşturan süvari askerlerinin başında bulunan kişiye verilen ad olarak açıklanmıştır (Pakalın I, 1993: 422).

Деньщик (*Den'sşik*) - Emir Eri

Subayın veya generalin yanında kişisel hizmetleri için bulunan genellikle muharip olmayan (silahsız) asker. 1713 yılından itibaren emir erlerinin sayısı rütbeye bağlıdır; general feldmareşellarda 16 emir eri, general binbaşılarda 8, yarbayın 6, albayın 4, binbaşının 3, yüzbaşının 2 emir eri vardır. Zamanla emir erlerinin sayısı değişmiştir. 1881 yılında *denşik* adı kaldırılmış ve subaylar, generaller ve askerî idare memurları için eski usulle *denşik* olarak adlandırılmaya devam eden muharip askerlerine bırakılmıştır. 1908 yılında tekrar *denşik*ler ortaya çıktı (Belovinskiy, 2007: 167). Bu açıklamalar doğrultusunda dönemin ihtiyaçlarına göre ordu mensuplarının sayısı değiştiği gözlemlenmiştir.

Gün anlamına gelen *den'* sözcüğünden gelmektedir. Fransızca *dejour*, (nöbetçi – dneval'nıy, dejurnıy) sözcüğünden gelmesi de muhtemel kabul edilmiştir (Fasmer, 2009: 499).

Джигит (*Djigit*) - Yiğit Atlı

Cesur, yiğit atlı anlamına gelmektedir.

Türk kökenli bir sözcüktür (Şipova, 1976: 43)

Дозорщикъ (*Dozorşik*) - Devriye, Gözcü

Gardiyanlık görevi gören, herhangi bir savaşçı grubunda birisini veya bir şeyi gözleyen ordu mensubu anlamına gelmektedir. Terimin en erken kullanımlarından biri 1570'li yıllara aittir (Sorokoletoy, 2009: 218, 219). Sözcüğün *devriye* anlamına gelen *dozor* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Özellikle *gece vakti bir şeyi gözlemek için dolanma* anlamına gelen *dozor* sözcüğü ise Kadim Rusça *dozor'* sözcüğünden gelmektedir. *Dozor* sözcüğü *gözlemek, görmek* anlamına gelen *dozirati* fiilinden türemiştir (Tsıganenko, 1989: 112).

Драбант (*Drabant*) - Özlük Muhafızı

I.Petro döneminden itibaren *özlük muhafızı* anlamına gelmektedir.

Almanca *drabant* sözcüğünden Lehçe *drabant*, Çekçe *drabant* sözcüğü aracılığıyla alıntılanmıştır. (Fasmer I, 2009: 533).

Жалонёр (Jalonyor) - Flamalı Asker

1819 yılından itibaren orduların yapı hattını belirlemek için *flamalı asker* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 196). Sözcüğün etimolisine rastlanmamıştır.

Жандарм (Jandarm) - Jandarma

Ağır süvari türünün yürütme organının gizli siyasi polisin, jandarmaların münferit kolordusunda görevli anlamındadır. Askerden kaçma ve çapulculukla mücadele için Napolyon Savaşı'ndan sonra Avrupa'dan vatanına dönenlerden oluşmuştur. Rus ordusunda 1814 yılında ortaya çıkmıştır. 1817 yılında başkentlerde jandarma taburları kurulmuştur (Belovinskiy, 2007:196).

Fasmer, Almanca *Gendarm* aracılığıyla veya direkt Fransızca *gendarme* sözcüğünden geçtiğini belirtmiştir (Fasmer II, 2009: 35). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın *Rusça Etimoloji Sözlüğü*'nde ise XVIII. yüzyılda Fransızcadan alıntılandığı belirtilmiştir. Fransızca *gendarme*, *silahlı kişi* anlamına gelen *gent d'armes* kelime grubunun sözcük olarak birleşimi olarak açıklanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 141). Hangi dilden alıntılandığı karmaşık olan bir sözcüktür. Dolayısıyla karşılaştırmak adına farklı sözlüklere bakma ihtiyacı doğmuştur.

Желдак (Jeldak) - Asker, Savaşçı

Asker, savaşçı, er, hizmetli anlamına gelmektedir.

Paralı asker anlamına gelen Orta Yukarı Almanca *soldenaere* den Lehçe paralı asker anlamına gelen *zoldak* sözcüğünden gelmiştir. Fakat Lehçe sözcüğün İtalyanca *soldato* sözcüğünden dönüşmüş olma ihtimali vardır (Fasmer II, 2009: 41).

Жолнер (Jolner) - Asker

Eski dilde *asker* anlamına gelmektedir. Rusya'nın güneyinde, özellikle Ukrayna'da askerin adıdır (Belovinskiy, 2007: 207).

1704'te kullanılmaya başlanan sözcük, *ödeme, maaş* anlamına gelen Eski Fransızca *solde* den, *paralı asker* anlamına Orta Yukarı Almanca *soldenaere* den, Lehçe *zolnierz*, Çekçe *zoldner* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 61). Kökeni ve hangi dil aracılığıyla alıntılandığı net olmayan bir başka sözcüktür.

Забральный (Zabral'nik') - Kale Koruyucusu

Kale koruyucusu, kale duvarında savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 112). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Загонщик (Zagonşçik') - Yedek Savaşçı

Yedek savaşçı anlamına gelmektedir. Sözcük, XIV. yüzyılın sonuna ait eserlerde kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 225). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Зажитник (Zajitnik') - Erzak Hazırlayan Ordu Mensubu

Erzak ve yiyecek hazırlayan ordu mensubu anlamına gelmektedir. Terim eski askerî terminoloji kaynağına aittir. *Zajitnik'* terimi XIV. yüzyıldan sonra Rus dilinde kullanılmamıştır (Sorokoletov, 2009: 116). Böylece arkaik bir sözcük olarak kalmıştır.

Засад(ь)ник (Zasad'nik') - Pusu grubunda Savaşçı

Pusu grubundan savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 116). *Pusu* anlamına gelen *zasada* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir. *Zasada* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır.

Засетчикъ (Zasetçik') - Barikatta Bulunan Savaşçı

Sözcüğün anlamı XVI. yüzyıldan itibaren kullanılan *barikat* anlamına gelen *zaseka* teriminin anlamıyla ilintilidir. *Zasetçik'*, *barikatta bulunan savaşçı* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 220). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Зуав (Zuav) - Fransız Ordusunda Cezayirli Asker

Fransız ordusunda Cezayirli asker anlamına gelmektedir.

Doğu Cezayir'de Berberi kavminin adı Arapça *zawawa* dan Fransızca *zouave* aracılığıyla gelmiştir (Fasmer II, 2009: 106).

Кавалер (Kavaler) - Nişan Sahibi/Askere ve Emekliye Hitap

Sözcük, *Rus nişanlarından birine ihsan edilen kişi* anlamına gelmektedir. Ayrıca askere ve emekliye saygı bağlamında halk dilinde kullanılan hitaptır (Belovinskiy, 2007: 250).

I. Petro döneminden, 1698 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Fransızca *süvari* anlamına gelen *cavalier*, İtalyanca *cavalliere* den Lehçe *kawaler* veya Almanca *Kavalier* aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer II, 2009: 152).

Камышникъ (Kamışnik') - Kamışlıkta Hizmet Eden Savaşçı

Kamış yetişen yerlerde hizmet eden savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 224). *Kamışnik'* sözcüğü kamış sözcüğünden türemiştir.

Kamış sözcüğü ise Türkçe, Kıpçakça, Kırım- Tatarca, Azerice ve Tatarca aynı anlama gelen *kamys* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 176).

Канонир (Kanonir) - Topçu Asker

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın başında *topçu askeri* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:262).

Daha sonra *kanoner* olarak kullanılmıştır. *Kanoner* sözcüğü *topçu* anlamına gelen Almanca *kanonier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 181).

Кантонист (*Kantonist*) - Askerî Okul Öğrencisi

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk yarısında özel askerî okul öğrencisi anlamına gelmektedir. Aslında *kantonist* adı 1805 yılında ortaya çıkmıştır. Genellikle asker çocuklarından oluşmaktadır. Genel başlangıç eğitimi ve askerî hazırlık aldıktan sonra yeteneklerine göre zanaat, müzik, büro işleri veya özel askerî disiplinler (tahkimat, topografya, topçuluk) öğrenmişler ya da 15 yaşından itibaren silahlı hizmete girmişlerdir. (Belovinskiy, 2007: 263). Askerî eğitimin yanında farklı bir alana yönelmeleri askerî okul öğrencilerini daha donanımlı kılmıştır.

Almanca *kantonist* ten ya da Fransızca *cantoniste* den gelmiştir (Fasmer II, 2009: 182).

Карабинер (*Karabiner*) - Karabinalı Asker

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ağır Rus süvarisi ve 1826-1856 yıllarında astsubayların hazırlanması için piyade eğitim alayları anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:266). Kullandığı silahlara göre ad alan bir başka asker türüdür.

Karabin sözcüğü Eski Almanca *karabin* ya da Fransızca *carabine* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 190).

Караульщикъ (*Karaul'şçik'*) - Nöbet Hizmeti Veren Ordu Mensubu, Bekçi

Nöbet, *bekleme hizmeti veren ordu mensubu*, *bekçi* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 219). *Karakol* anlamına gelen *karaul* sözcüğüne –*şçik'* ekinin eklenmesiyle oluşmuştur.

Karaul sözcüğü Çağatayca ve Türkçe *karayl* ile birlikte Çağatayca, Tatarca, Kazakça ve Altay dilinin Teleut lehçesi *karaul* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 194).

Квартальный надзиратель (*Kvartal'ny Nadziratel'*) - Polis Birimi

1775- 1862 yıllarında şehirde polis birimi, üstsubay rütbesinde mahallenin başı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:276).

Kvartal'ny, mahalle ve üç aylık dönem anlamına gelen *kvartal* sözcüğünün sıfat halidir. *Kvartal* sözcüğü Latince *quartele* sözcüğünden Almanca *quartal* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 217). *Gardiyan* anlamına gelen *nadziratel'* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır.

Квартирьер (*Kvartir'yer*) - Konakçı Subay

Ordu birliği ilerlerken atları sulama yeri, yakacak odun ve yatacak yer bulmak için, karargâhı geri çekmesi için gönderilen subay veya ast rütbeli asker anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 276). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Кметь (*Kmet'*) - Cesur Asker/Özgür İnsan

Kadim Rus dilinin ilk dönem yazınında kullanılan sözcük, *cesur asker* anlamına gelen *vityaz* ve *muhafız* anlamına gelen *drujinnik* sözcüklerinin anlamına sahiptir. XII. yüzyılda sözcük, dilde varlığını sürdürememiştir. Slav dillerinde sözcük, *özgür insan* anlamında kullanılmıştır. Bazı dillerde *halkın üstünde olan, yöneten* anlamındadır. *Asker* ve *cesur asker* anlamı sadece Kadim Rus diline aittir, diğer Slav dilleri tarafından bilinmemektedir.

Terimin Latince kaynaklı olduğu fikri genel olarak kabul edilmiş değildir. Nikolas van Wijk eskiden beri Slavca *кѣт-ет* olarak, Almanca *kahraman* anlamına gelen *halip*, Anglosakson *koca* anlamına gelen *haele*, Çekçe *kabile*, *soy*, *kuşak* anlamına gelen *kten* olarak kabul edilmiştir (Sorokoletov, 2009: 66-68).

Fasmer, *Etimoloji Sözlüğü*'nde ise *şövalye*, *soylu insan*, *özgür köylü sakini*, *asker* anlamına gelen sözcük, Litvanca *kumetis*, Slavca Kadim Prusya'da *köylü* anlamına gelen *kumetis* den alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 261). Kökeni net olmayan bir başka sözcüktür.

Комендор (Komendor) - Deniz Topçusu

Deniz topçusu anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 380). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Кондуктор (Konduktor) - Gemi Astsubayı

Rus donanmasında rütbelik sınavını verenlerin özel bir şekilde hazırlanmasıyla gemi astsubaylarına verilen addır (Belovinskiy, 2007: 301).

Latince *conductor* dan doğan sözcük, Almanca *konduktor* ya da Lehçe *konduktor* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 310).

Конница (Konnitsa) - Süvari

Atlı ordu, süvari anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 284). At anlamına gelen *kon'* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 348). Kon' sözcüğünün kökeni belli olmamakla birlikte Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 188).

Конногвардеец (Konnogvardeyets) - Atlı Alayında Hizmet Eden Asker

Atlı alayında hizmet eden asker anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 302). Sözcük *at* anlamına gelen *kon'* ve *muhafız birliği mensubu* anlamına gelen *gvardeyets* sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır.

Kon' sözcüğünün kökeni belli olmamakla birlikte Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989:188). *Gvardeyets* sözcüğü ise *muhafız birlikleri* anlamına gelen *gvardeya*, *gvardiya* sözcüğünden türemiştir. *Gvardiya* Lehçe *guardja* aracılığıyla ya da direkt İtalyanca *muhafızlar* anlamına gelen *straja* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 398).

Коннопионеры (*Konnopioneri*) - Atlı İstihkâmcı

1819-1862 yıllarında *atlı istihkâmcı* anlamına gelmektedir. Atlı topçuya eşlik etmesi için tahsis edilmiştir. Köprülerde, geçitlerde rehberlik etme görevleri vardır (Belovinskiy, 2007:303).

At anlamına gelen *kon*’ ve *öncü* anlamına gelen *pioner* sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur. *Kon*’ sözcüğü, yukarıda da belirtildiği üzere Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989:188). *Pioner* ise Fransızca *pionnier* den Almanca *pionier* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 264). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya’nın oluşturduğu *Rusça Etimoloji Sözlüğü*’nde ise, sözcüğün XIX. yüzyılda Fransızcadan alıntılandığı yazmaktadır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 339).

Копеиникъ (*Kopeinik*’) - Mızrakla Silahlandırılmış Savaşçı

Mızrakla silahlandırılmış er, savaşçı anlamına gelmektedir. Çeviri kaynaklarında sözcük fonetik olarak *kopiinik*’ olarak kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 112). *Mızrak* anlamına gelen *kop*’ye sözcüğünden alıntılanmış olması muhtemeldir.

Kop’ye ise Slavca bir sözcüktür. *Vurmak, dövmek* anlamına gelen *kopati* fiilinden türemiştir (Krilov, 2005: 193). Kullandığı silah adına göre adlandırılan bir başka savaşçı türüdür.

Коньникъ (*Kon’nik*’) - Knez Ordusu Drujinanın Atlı Ordusu

Kon’nik’ her şeyden önce yayalara karşı ortaya çıkmıştır. Sürekli knez ordusu, *drujinanın* atlı ordusudur (Sorokoletov, 2009: 101, 102). At üstünde değil, yaya nizamda giden askere ise *peşets* adı verilmiştir. *Pskovskoe* ve *Novgorod Yazını*’nda *atlı savaşçı* anlamında *konev’nik*’ sözcüğünün kullanımı kaydedilmiştir (Sorokoletov, 2009: 104).

At anlamına gelen *kon*’ sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 348). *Kon*’ sözcüğünün kökeni belli olmamakla birlikte Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 188).

Лазутчикъ (Lazutçik') - Casus, Keşif Eri

Casus, keşif eri anlamına gelmektedir. *Lazuşçik', lazuçik', lazuç(')nik' lazutnik'* şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Bütün bu terimlerin kullanımı XVII. yüzyılın başına aittir. Sonradan Rusçada günümüze kadar gelen *lazutçik'* şekli dile yerleşmiştir (Sorokoletov, 2009: 217).

Lazutçik sözcüğü *tırmanmak, girmek, açıp karıştırmak* anlamına gelen *lazit'* fiilinden gelmektedir. *Lazit'* fiilinin Ukraynaca *laziti*, Bulgarca *lazya*, Sırp- Hırvatça *laziti*, Slovence *laziti*, Çekçe *laziti*, Lehçe *lazic* kullanımları verilmiştir (Fasmer II, 2009: 450). Rusçaya hangi dilden geçtiği belirtilmemiştir.

Майор от ворот (Mayor ot vorot) - Kale Kapılarını Komuta Eden Görevli

Rus ordusunda özellikle XVIII. yüzyılda *kale kapılarını komuta eden görevli kişi* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 363). *Binbaşı* anlamına gelen *mayor* ve *kapı* anlamına gelen *vorota* sözcüklerinden oluşmuştur.

Mayor sözcüğü ise İspanyolca *mayor*, Latince *maior* sözcüğünden Almanca *major* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 560). *Vorota* ise Hint- Avrupa kökenli Slavca bir sözcüktür (Kırlov, 2005: 78).

Матрос (Matros) - Tayfa, Deniz Eri

Tayfa, deniz eri anlamına gelmektedir.

Fransızca *deniz eri* anlamına gelen *matelot* sözcüğünden Hollandaca *matroos* aracılığıyla Rusçaya girmiştir. Sözcük Orta Felemenkçe *matten- noot* kökenlidir (Fasmer II, 2009: 583). Sözcüğün kökeni net belirtilmemiştir.

Меченосец (Meçenosets) - Meçle Silahlandırılmış Asker

Meçle silahlandırılmış asker anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 342). Kılıç türü olan *meç* ve *taşımak* anlamına gelen *nosit'* fiilinden türeyen *nosets* sözcüklerinden oluşmuştur.

Meç sözcüğü, Ukraynaca *miç*, Belarusça *meç*, eski Rusça, eski Slavca *meç*’, Bulgarca *meç*, Sırp- Hırvatça *maç*, Slovence *mec*, Çekçe, Slovakça *mec*, Lehçe *miecz*, Aşağı Sorbca *mjes* olarak kullanılmaktadır. Sözcüğün Gotça *mekeis* sözcüğünden alıntılandığı belirtilmiştir (Fasmer II, 2009: 612). *Nosit*’ veya *nosets* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır.

Меченоша (*Meçenoşa*) - Silahlı Knez Drujinniki

Silah taşıyan knez muhafızı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 112). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Милиционер (*Militsioner*) - Milis Eri

Özellikle *Kafkasya*’da ve *Transkafkasya*’da *milisin düzensiz ordu mensubuna* verilen addır (Belovinskiy, 2007: 387). *Militsiya* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Militsiya sözcüğü ise Latince *askerî hizmet*, *askerî güç* anlamına gelen *militia* dan Lehçe *milicja* ya da Kadim Yeni Yukarı Almancası *milite* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 621).

Минёр (*Minyor*) - Mayıncı

Tünel açma ve mayın döşemede uzman, asker, istihkâmcı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 388).

Fransızca *mineur* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer II, 2009: 623).

Минный офицер (*Minny Ofitser*) - Mayın Subayı

Kronstadt’da *mayın subaylık sınıfını bitiren Rus donanması subayı, emrinde mayın makinistleri, mayın kondüktörleri, astsubayları ve erleri olan mayın silahı uzmanı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 388). *Mayın* anlamına gelen *mina* sözcüğünden türeyen *minny* sıfatı ve *subay* anlamına gelen *ofitser* isminin birleşimidir.

Mina sözcüğü Yeni Yukarı Almanca *yer altı gidişi* anlamına gelen *mine* sözcüğü aracılığıyla veya aynı anlama gelen Fransızca *mine* sözcüğünden alıntılanmıştır. Sözcük

Keltçe kökenlidir (Fasmer II, 2009: 622). *Ofitser* sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. *Görevini yerine getiren* anlamına gelen Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319).

Мужь (Muj') - Knez Askeri/ Statü Sahibi Kişi

Knez askeri ve sivil çevrede belli bir konumu olan nam sahibi kişinin adlandırıldığı anlamlardan biri olan *muj'* terimi çok sık kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 62). Çağdaş Rusçada *koca* anlamında ve *olgun yaşta adam* anlamında kullanılmaktadır (Ojegov, 2006: 481). Dolayısıyla anlam değişmesine uğramıştır.

Muj' sözcüğü Kadim Slavca kökenli bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 244).

Мушкетёр, Мушкетир (Muşketyor, Muşketir) - Piyade Askeri, Polis Askeri

XVIII. yüzyılın ortasından 1811 yılına kadar *piyade alayı askerinin* adıdır. XIX. yüzyıl ortalarına kadar ise *polis askeri* (politseyskiy soldat) anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 401).

Fransızca *mousquiter* veya Almanca *musketierer* den Rusçaya geçmiştir (Fasmer III, 2009: 20,21).

Наворопникъ (Navoropnik') - Öncü Savaşçı

Öncü savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 117). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Нап (Nap) - Paralı Asker

Paralı asker anlamına gelmektedir.

Hangi dilden alıntılandığı belli değildir (Fasmer III, 2009: 42).

Новобранец (Novobranets) - Acemi Er

Genel askerlik yükümü altında çağırılan kişi anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:419). Yeni anlamına gelen *noviy* ve *asker* anlamına gelen *branets* sözcüklerinin oluşturduğu kelime grubudur. *Branets* sözcüğünün *savaş* anlamına gelen *bran*’ sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Bran’ sözcüğü Kadim Slav dillerinden alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskya, 1971: 56).

Номера/Нумера (Nomera, Numera) - Topçu Sınıfı Silahlı Mürettebatı

Uzun süreliğine kalmak için ucuz otel anlamı dışında topçu sınıfı silahlı mürettebatı ve askerleri anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 420).

Fasmer, *nomer* sözcüğünün *mobilyalı oda* anlamı verilmiştir. Sözcüğün ilk kez I. Petro döneminde 1704’de *numer* olarak kullanıldığı belirtilmiştir. *Numer* sözcüğünün Latince kökenli *numerus* Almanca veya Lehçe sözcüklerinin yazılışına benzediği varsayımı ileri sürülmüştür. Bir başka görüş ise Fransızca *nombre* ve Latince *numerus* sözcüklerinin birleşmesi sonucu oluştuğu yönündedir. Almanca *numerieren* veya Lehçe *numerowac* sözcüğünden alıntılandığı da düşünülmektedir. Son olarak ise Kiparski Hollandaca *nomer* veya *numer* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 82).

Нукер (Nuker) - Özlük Muhafızı

Özlük muhafızı, uşak anlamına gelmektedir.

Moğolca *arkadaş* anlamına gelen *nökür*, Kalmukça *nökr* den doğan, Karaçay dilinde *yoldaş* anlamına gelen *nöger*, Çağatayca *yardımcı, yol arkadaşı, hizmetli* anlamına gelen *nökar*, Kazakça *nögör* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 89). Türk kökenli bir sözcüktür.

Обозникъ (*Oboznik'*) - Atlı Araba Katarında Savaşçı

Atlı araba katarında savaşçı anlamına gelmektedir. *Oboz'* sözcüğü hizmet veren personelle birlikte, orduların yükleri için gerekli sevkiyatı yapan ordulara verilen ulaşım araçları anlamı gelişmiştir (Sorokoletov, 2009: 225, 226).

Atlı araba katarı anlamına gelen *oboz* sözcüğünden gelmektedir. *Oboz'* sözcüğü ise *yük*, *eşya* anlamına gelen Kilise Slav dilinde *oboz'*, Çekçe *oboz*, Lehçe *kamp* anlamına gelen *oboz* olarak kullanılmaktadır (Fasmer III, 2009: 104). Sözcüğün Rusçaya hangi dilden girdiği belirtilmemiştir.

Одинец (*Odinets*) - Silahlı Asker

Silahlı asker anlamına gelmektedir.

Çekçe *zırhlı asker* anlamına gelen *odenec*, eski Lehçe *odzieniec* den alıntılanmıştır. Çekçeyle yakın olması muhtemeldir (Fasmer III, 2009: 122).

Околоточный надзиратель (*Okolotoçny Nadziratel'*) - Çarlık Rusyası'nda Karakol Görevi Yapan Polis Memuru

Polis karakolu başında bulunan astsubay veya astsubay rütbesiyle büyük şehirlerde polis anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 435). *Çevre*, *semt* anlamına gelen *okolotok* sözcüğünden türeyen *okolotoçny* sıfatı ve *gözcü* anlamına gelen *nadziratel'* isminden oluşan bir tamlamadır.

Опричнина (*Opriçnina*) - Müthiş İvan'ın Hizmetkâr Ordusu

Müthiş İvan'ın Moskova Devleti'nin özel toprak alanına ve ordusuna verdiği addır. Ayrıca *opriçnina* adı Müthiş İvan'a kadar özel bir mülkiyete ayrılmış tımar anlamına gelmektedir. *Opriçnina* adı *hariç* anlamına gelen *opriç'* edatından türemiştir (Krilov, 2005: 260, 261).

Ординарец (Ordinarets) - Emir Eri, Yaver

Orduda özellikle emirleri yerine getirmek ve kendi komutanına eşlik etmek için komutanlara tayin edilen astsubay veya düşük rütbedeki kişi anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 439).

I. Petro döneminden itibaren başlayarak *ordinants* ve *ordonants* olarak kullanılmıştır. Fransızca *emir eri* anlamına gelen *ordonnance*, *emretmek* anlamına gelen *ordonner*, Latince *ordinare* den aynı anlama gelen Almanca *ordonnanz* dan alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 150).

Оруж(ь)никъ (Oruj'nik') - Silahlı Savaşçı

Yanında silah taşıyan kişi, savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 99). Sözcüğün *silah* anlamına gelen *orujie* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Orujie sözcüğü ise *ruj'ye* den türeyerek Ukraynaca *orujjya*, Belarusça *rujjo*, Kadim Rusça *orujie*, Bulgarca *or'jie*, Sırp Hırvatça *orujje*, Slovence *silah* anlamına gelen *orožje*, *rozje*, Çekçe *oruzi*, Lehçe *orez* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 154).

Оруженосецъ (Orujenosets) - Silah Taşıyan Muharip

Silah taşıyan hizmetli, takipçi anlamıyla ilgili edebi türlerde kullanılan eski bir Slavca sözcüktür (Sorokoletov, 2009: 98). *Silah* anlamına gelen *orujie* ve *taşımak* anlamına gelen *nosit'* fiilinden türeyen *nosets* isminin birleşiminden oluşmuştur.

Отрокъ (Otrok') - Asker

Kadim Rus dilinde *knez muhafızı* ve *asker* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 63). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Паладин (Paladin) - Şövalye

Saray şövalyesi, nişanla ödüllendirilmiş kişi anlamına gelmektedir.

Latince *saray*, *orun sahibi kişi* anlamına gelen *palatinus* tan aynı anlama gelen Almanca *paladin* aracılığıyla ya da direkt İtalyanca *paladino* dan geçmiştir. İlk olarak I. Petro döneminde Almanca *palatin* aracılığıyla olduğu varsayılan *vali* anlamına gelen *palatin* sözcüğü doğmuştur (Fasmer III, 2009: 190).

Партизан (*Partizan*) - Partizan

İlk olarak I. Petro döneminde *tarafdar* anlamında kullanılmıştır. *Yanlı* anlamına gelen İtalyanca *partigiani* dan Fransızca *partisan* sözcüğünden veya Almanca *partisan* sözcüğü aracılığıyla geçmiştir (Fasmer III, 2009: 209).

Tam olarak partizanın ortaya çıkışı belli değildir. Ancak ilk partizan harekâtları I. Petro döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. Napolyon'la yapılan savaşta Rus ordusunun kazanmasında epey önemli rol oynamıştır. Çağdaş Rus dilinde sözcük çok anlamlıdır: 1. Partizan mücadelesinin katılımcısı, partizan grubu üyesi. 2. Birisinin, birşeyin ilk taraftarlarından biri. İkinci anlamı kullanımdan çıkmıştır (Volotov, 2014: 87). Dolayısıyla sözcük anlam daralmasına maruz kalmıştır.

Песельник (*Pecel'nik*) - Rus Ordusunda Şarkıcı

Şarkıcı, özellikle Rus milli korosuna katılan, orduda ise seferlerin veya alay şarkılarını söyleyen görevli anlamına gelmektedir. Seferde farklı takımlarda bulunan şarkıcılar, yorgun askerlere enerji vermek için bölük önünde şarkı söylemekle veya köyün içinden ihtişamlı yürüyüşüyle hazır olan görevlilerdi (Belovinskiy, 2007: 477). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Пехтура (*Pehtura*) - Piyade

Piyade anlamına gelmektedir.

Piyade, *yaya* anlamına gelen *pehtura*, *pehota* ve *peşiy* sözcüğünden türemiştir (Fasmer III, 2009: 254).

Пешец (*Peşets*) - Piyade

Peşets terimi *piyade*, *yaya ordu savaşçısı* yani *yaya nizamda savaş*ı yöneten savaşçı, asker anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 101). *Yaya* anlamına gelen *peşiy* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Peşiy sözcüğü ise ayak, bacak anlamına gelen *ped* sözcüğünden gelmiştir. *Ped* sözcüğü Hint- Avrupa kökenli Slavca bir sözcüktür (Krılov, 2005: 287).

Плац-майор (*Plats - Mayor*) - Karargâh Subayı

Kalelerde ve askerî garnizonlardaki düzeni ve tutukluları gözleyen subay demektir (Belovinskiy, 2007:486). *Plats* ve *mayor* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubunda *plats*, *askerî geçitlerin yapıldığı meydan* anlamına gelmektedir. Yunanca kökenli *geniş* anlamına gelen *plateia* dan Latince aracılığıyla Almanca *platz* sözcüğünden alıntılanmıştır (Krılov, 2005: 293). *Mayor* sözcüğü ise İspanyolca *mayor*, Latince *maior* sözcüğünden Almanca *major* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 560).

Поборник (*Pobornik*) - Savaşçı

Savaşta yardım etmek, korumak anlamına gelen *poborati* ye –*nik* ekinin eklenmesiyle *pobornik*’ oluşmuştur.

Slavcadan alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 345).

Подчасок (*Podčasok*) - Nöbetçi Asker

Nöbetçi asker anlamına gelmektedir. Gerekliğinde nöbetçinin yerini almak için tayin edilmiştir. Ayrıca polis yardımcısı da denilmiştir (Belovinskiy, 2007: 500). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Подшкипер (*Podşkiper*) - Rus Donanmasında Gemiden Sorumlu Subay

Rus donanmasında geminin donatmasını, boyasını, makara ve yelkenlerine bakan astsubay demektir (Belovinskiy, 2007: 501). *Altında* anlamına gelen *pod* ve *kaptan* anlamına gelen *şkiper* sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.

Şkiper sözcüğü ise Felemenkçe *schipper*, Orta Aşağı Almancası *schippere*, Orta Yukarı Almanca *schifhërre* den alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 449).

Полиция (*Politsiya*) - Polis

I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır.

Lehçe *policja* aracılığıyla veya Latince kökenli *politia* dan Almanca *polizei* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 310).

Портупей-прапорщик (*Portupey- praporşçik*)- Astsubay

1798-1800 yıllarından itibaren ast rütbeyle piyadeye giren, subaylık rütbesi sınavını veren ve subaylık kılıç püskülüne (temlyak) layık görülen soylulardan astsubaya verilen addır (Belovinskiy, 2007: 515).

Portupey kılıcın asılı olduğu kemer anlamına gelmektedir. *Portupeya* Fransızca *porte-epee* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 335, 336). *Bayrak taşıyan* anlamına gelen *praporşçik* Almanca *fahnrich* sözcüğünden *bayrak* anlamına gelen *prapor* sözcüğünden oluşmuştur (Fasmer III, 2009: 354).

Портупей-юнкер (*Portupey- yunker*) - Subaylık Kılıç Püskülüne Layık Görülmüş En İyi Askerî Okul Öğrencisi

1798-1800 yıllarından itibaren ast rütbeyle süvariye veya topçu sınıfına giren, subaylık rütbesi sınavını veren ve subaylık kılıç püskülüne layık görülen soylulardan astsubayın adıdır. 1865 yılından itibaren ast rütbelerle alaya giren askerî okul son sınıf öğrencilerinin adı olmuştur. 1880 yılından itibaren bu kişilere *podpraporşçik* olarak adlandırılmıştır.

Astsubay adıyla subaylık kılıç püskülüne layık görülmüş askerî okulların en iyi öğrencileri *portupey-yunker* olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Belovinskiy, 2007: 515).

Portupey sözcüğü *kılıcın asılı olduğu kemer* anlamına gelmektedir. *Portupeya* Fransızca *porte-epée* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 335, 336). *Yunker* sözcüğü *büyük toprak sahibi* anlamına gelen Almanca *junker* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer IV, 2009: 531).

Профос (Profos) - Gardiyan

Askerî birliklerde polis görevlerini, temizlik ve düzeni gözleme, tutukluların gözetimi, cismani cezaları uygulama vb. yerine getiren kişilere verilen addır (Belovinskiy, 2007:545). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Пушкаръ (Puşkar') - Topçu, Top Ustası

Puşkar' sözcüğü *büyük topçu sınıfı hizmeti veren, ordu mensubu* anlamına gelmektedir. Bu terim aynı zamanda *top döken uzman* anlamına da gelmektedir. *Puşkar'* terimi XIX yüzyılda yavaş yavaş aktif kullanılan sözcük dağarcığından çıkmıştır (Sorokoletov, 2009: 221, 222). *Silah* anlamına gelen *puşka* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Puşka sözcüğü ise Eski Yukarı Almancası *buhsa* dan Çekçe *puska*, Lehçe *puszka* aracılığıyla alıntılanmıştır. Sözcüğün kökeni Yunanca ve Latince kaynaklıdır (Fasmer III, 2009: 415). Sözcüğün kökeni üzerine net bir bilgi verilmemiştir.

Разведчик (Razvedçik) - Ajan

Aynı işi yapan kişiye tarafında *casus* ve *ispiyoncu* anlamına gelen *şpion* sözcüğü kullanılırken; kendi tarafımızda yapana ajan anlamına gelen *agent* ya da *razvedçik* sözcüğü kullanılmaktadır (Özer, 2004: 37). *Razvedçik* sözcüğünün *araştırma, keşif* anlamına gelen *razvedka* isminden türemiş olması muhtemeldir.

Razvedka sözcüğü ise *sorup soruşturarak öğrenmek* anlamına gelen *razvedati* fiilinden türemiştir. *Razvedati* fiili ise *bilmek* anlamına *vedati* fiiline ön ekin eklenmesiyle oluşmuştur. Dolayısıyla *razvedka*, *vedat'*, *ved'ma* sözcükleri aynı köke dayanmaktadır (Kırlov, 2005: 334).

Ратманъ (*Ratman'*) - Savaşçı

Savaşçı, asker anlamında kullanılmaktadır (Sorokoletov, 2009: 251).

Belediye üyesi anlamına gelen Orta Yukarı Almanca *gatman* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 447).

Ратник (*Ratnik*) - Asker, Savaşçı

Gönüllü devlet milis kuvvetlerinin askeri anlamına gelmektedir. *Ratnikler* köylü kıyafetini andıran (palto, pantolon, kuşak, kasket, yüksek çizmeler) tek tip kıyafet- gri renk çuha giyerlerdi. Baltalarla ve tüfeklerle, olmadığında ise kargılarla silahlanmışlardır. Başlık olarak *kokart* yerine *İnanç ve Çar* (Za Veru i Tsarya) yazılı bakır haç, Hristiyan olmayan askerler ise *Çar ve Vatan İçin* (Za Tsarya i Oteçestvo) yazılı bakır plaka takarlardı. Daha sonra *drujina* şeklini almışlardır (Belovinskiy, 2007: 564).

Rat'nik' olarak kullanımına da rastlanmıştır. *Rat'* sözcüğünden türeyen *rat'nik'* sözcüğü her şeyden önce *ordu mensubu, savaşçı* anlamına gelmektedir. *Ratnik'* sözcüğü *voin* sözcüğüne çok yakındır fakat özdeş değildir. *Rat'nik* genellikle savaşa katılan, meydan savaşına hazırlanan, savaşı yöneten savaşçılar anlamındadır (Sorokoletov, 2009: 93).

Rat' sözcüğü ise Ukraynaca *rat'*, Eski Rusça, Eski Slavca *rat'*, Bulgarca *rat* olarak kullanılmaktadır. Kadim Rusçada *düşman olmak* anlamına gelen *ratiti* fiilinden türemiştir (Fasmer III, 2009: 448).

Ратный (*Rat'ny*) - Savaşçı

XIII. yüzyıl sonuna doğru *rat'ny* sözcüğü *savaşın yürütülmesi için tayin edilmiş görevli* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 91). *Ratnik* sözcüğü gibi *rat'* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Рейтар (*Reytar*) - Zırhlı ve Atlı Asker

Zırhlı, atlı asker anlamına gelmektedir. 1615 yılından itibaren başlayarak kullanılmıştır. *Süvari* anlamına gelen Almanca *reiter* den Lehçe *rajtar* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 464).

Рейткнехт (*Reytkneht*) - Voynuk

Subay atlarının bakımı için tahsis edilmiş asker anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 567). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Рекрут (*Rekrut*) - Acemi Er

Acemi er anlamına gelmektedir. Halk dilinde *nekrut* olarak kullanılmaktadır. İlk olarak 1701 yılında, I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır. Başında vurgu olan şekli Lehçe *rekrut* aracılığıyla, sonunda vurgu olan da Almancadan alıntılanmıştır. *Rekrut* Fransızca *acemi er* anlamına gelen *recrue* den, *asker almak* anlamına gelen *recruter* den gelmektedir (Fasmer III, 2009: 465). Sözcüklerin vurgusu, hangi dilden alıntılandığını göstermeye yardımcı olmaktadır.

Rekrut adının kendisi 1705 yılında ortaya çıkmıştır. Rekrutların hizmet süresi ömür boyudur. 1793 yılından itibaren 25 yıl, 1834 yılından itibaren 20 yıl aktif hizmet ve 5 yıl süresiz izin, 1856 yılından itibaren 15. yıl 12. yılında sonra ise 10 yıl aktif hizmet vermişlerdir. 1860'lı yıllarda 7 yıl aktif hizmet, 3 yıl geçici izin ve 5 yıl süresiz izinleri vardır. 1874 yılında genel askerlik yükümlüğünün çıkmasıyla *rekrut* sözcüğü *novobranets* sözcüğüyle değişmiştir.

Hizmet süresi orduda 6 yıl, donanmada 7 ve yedekte duruma göre 9 ve 3 yıl, daha sonra hizmet süresi değişmiştir. 1914 yılına doğru piyadede ve topçuda aktif hizmet süresi 3 yıl, diğer kara ordularında 4 yıl, donanmada 5 yıl; aktif hizmetin ve yedekte bulunmanın genel süresi orduda 15 yıl ve donanmada 10 yıldır. Bundan sonra birinci grup gönüllü milis kuvvetleri olarak sayılmıştır.

1730 yılında rekrutlar için 1.60 boy sınırı koyulmuştur. Fakat farklı zamanlarda ve farklı durumlara göre minimum boy 1.53 e kadar düşmüştür. Maksimum boy haddi ordu süvarisi

rekrutu için 1.78.dir Muhafız için 1.72 den kısa olmayan kişiler alınmıştır. Grenader ve topçu için minimum 1.65, ordu süvarisi için 1.62 boy sınırını koyulmuştur. Atış ve istihkâm birliklerine 1.55 ten kısa olanlar alınmamıştır. Muhafız birliğine seçilirken ayrıca saç ve göz rengi de dikkate alınmıştır. Mavi gözlü sarışınlar muhafız birliği Semenovski alayına gitmişlerdir. Kumrallar İzmaylovski ve Konniy'a, açık renk saçlılar Pavloski'ye, kızıklar Moskova'ya alınmıştır (Belovinskiy, 2007: 568).

Ремонтёр (Remontyor) - Atların İkmalini Yapan Subay

At ikmalî için askerî birlik tarafından gönderilen subay a verilen addır. Remonter kendi takdirine göre ticari anlamda kârlı bulduğu atları satın alırdı (Belovinskiy, 2007: 570). Remontyor sözcüğünün remont sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Remont ise I. Petro döneminde *alaylara at temin etme* anlamında kullanılmıştır. Fransızca *atların ikinci teçhizatı* anlamına gelen *remonte* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 469).

Розсылщикъ (Rozsılşçik') - Göreve Gönderilen Savaşçı

Herhangi bir görevi yerine getirmek için bir yere gönderilen savaşçı anlamına gelmektedir. Terimin kullanılmaya başlanması XVI. yüzyılın ikinci yarısına aittir (Sorokoletov, 2009: 215, 216). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Рулевой (Rulevoy) - Dümenci

Dümen dolabında, kulede seyir vardiyasını yapmak için özel hazırlık yapan üst tayfa veya astsabayı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 585).

Rulevoy sözcüğü, *dümen* anlamına gelen *rul'* sözcüğünden türemiştir. Hollandaca *ruer* sözcüğünden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 223)

Рунд (Rund)- (Nöbete Yardımcı Olan Subay)

Askerî karakolun nöbetine yardımcı olmak için tayin edilmiş subay anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 585).

Kol, *nöbet* anlamına gelen Lehçe *runt* aracılığıyla Almanca *runde* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 517).

Рында (*Rında*) - Muhafız Birlikleri/Gemi Çanı

Petro öncesi dönemde *soylulardan gelen genç dvoryanlardan veya boyarlardan oluşan Çar'ın özel fahri koruması* anlamına gelmektedir. Gümüş baltalarla silahlandırılan *rında* lar omuzlarından çaprazlama altın zincir geçen beyaz kaftanlar ve beyaz kürk şapkalar giyerlerdi. İkinci anlamı ise *baş kasarada gemi çanı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 588).

Yabancı kökenli *rında* sözcüğünün etimolojisini belirlemek zordur. *Kalkan* anlamına gelen Kadim İzlandaca *rond* sözcüğünden geldiğini belirten Ternkvist, sonradan kendisi de şüpheyeye düşmüştür. *Koşmak* anlamına gelen Danimarkaca *rinde*, *rende* ve *askerî kol* anlamına gelen *ronde* sözcüğünden gelmiş olması da şüphelidir (Fasmer III, 2009: 529). Etimolojisinde bilgi karmaşası yaşanan bir başka sözcüktür.

Рындель (*Rindel'*) - Bayraktar

Bayraktar anlamına gelmektedir.

Ridel' ile benzer olan Orta Aşağı Almanca *ridder* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir (Fasmer III, 2009: 529).

Рыторь (*Ritor'*) - Şövalye

Şövalye anlamına gelmektedir.

Orta Yukarı Almancada *şövalye* anlamına gelen *ritter* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 531).

Рыцарь (*Ritsar'*) - Şövalye

Şövalye anlamına gelmektedir.

Orta Yukarı Almanca *ritter* den doğan ve *Çar* sözcüğüne yakın olan, Lehçe aynı anlama gelen *guserz* den, eski Çekçe *gutier* den, Çekçe *gutirden* alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 532).

Рядовой (Ryadovoy) - Er

1570’lerde *komutan kadrosuna ait olmayan askerlerin genel adıdır* (Sorokoletov, 2009: 247). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Сборщикъ (Sborşçik’) - Orduya Asker Toplayan Kişi

Orduya asker toplayan, ordunun sınıfları hakkında bilgiler toplayan kişi anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 216). *Toplama* anlamına gelen *sbor* sözcüğünden gelmiş olma ihtimali vardır.

Sbor sözcüğü ise Kadim Rusça ve Kadim Slavca kökenlidir (Fasmer III, 2009: 568).

Седельникъ (Sedel’nik’) - Koşum Yapan Usta, Drujinnik.

Terim, Kadim Rus dilinde iki anlamda kullanılmıştır: 1) koşum yapan usta; 2) savaşçı-knezin, boyarın hizmetlisi; bazen nüfuz sahibi knez muhafızı. Bu anlamına, *L’vovskaya*, *Tverskaya* ve *Voskresenskaya* vakayinamelerinde rastlanılmıştır. *Sedel’nik’* çeviri metinlerinde Bizans İmparatorluğu döneminde *saray unvanı* anlamında kullanılmıştır. (Sorokoletov, 2009: 114,115).

Секирникъ (Sekirnik’) - Savaşçı

Moskova Devleti’nin güney ve doğu sınırlarında muhafız ve nöbet hizmeti düzenini yapan savaşçıların adlarıdır (Sorokoletov, 2009: 223). *Teber* anlamına gelen *sekira* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Sekira sözcüğü ise *kesmek* anlamına gelen *seç’* fiilinden türemiştir (Krılov, 2005: 356).

Сердюк (Serdyuk) - Yaya Kazak Birlikleri

Ukrayna'da Hetman'ın korumasını sağlayan, yaya kazak birliklerine verilen addır. İlk olarak *serdyuklar* 1674 yılının dökümanlarında hatırlanmaktadır (Belovinskiy, 2007: 614). *Yürütücü, istihbarat subayı* anlamına gelen Türkçe *sürtük* kelimesinden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 606).

Сиделец (Sidelets') - Ablukada Savaşçı

Ablukada bulunan savaşçı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 225). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Служилые люди (Slujilie lyudi) - Ordu Mensubu

XVII. yüzyılda *askerlik hizmetini yerine getiren insanları* adlandırmak için *slujilie ludi* kullanılmıştır. *Slujilie ludi* profesyonel olarak askerî hizmetle meşgul olan, Çar askerî hizmeti yerine getiren, *bağımsız olarak silahlı veya silahsız savaş yürüten ordu mensubu* anlamına gelmekteydi (Sorokoletov, 2009: 176).

Снужник (Snuznik) - Süvari

Süvari, atlı anlamına gelmektedir.

Eski Rusçada aynı anlama gelen *s'nuzd'n'*, *süvari* anlamına gelen *s'nuz(d)'nik'* sözcüğüdür (Fasmer III, 2009: 701).

Содержатель (Soderjatel') - Gemide Astsubay/ Patron

Özel bir hazırlığa sahip olan ve herhangi bir birlikten, belli materyallerin ve eşyaların vb. alımı ve tesliminden sorumlu, gemide hizmet yapan astsubay anlamına gelmektedir. Sözcük askerî kullanım alanı dışında, bir müessesenin, örneğin dükkânın patronu, sahibi anlamına da gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 637). Çağdaş Rusçada *bir şeyin sahibi* anlamında kullanılmaktadır (Ojegov, 2006: 729). Dolayısıyla sözcük anlam değişmesine uğramıştır. Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Солдат (Soldat) - Asker

Asker anlamına gelmektedir. *Celbe kadar evlenen aktif hizmetteki askerin eşine* ise *soldatka* adı verilmektedir. Askerlik hizmetine girene kadar veya askerlik sırasında doğmuş asker çocuklara ise *soldatskie deti* denilirdi. Birçok kurumda devlet hizmetine girme haklarına sahip olmuşlardır (Belovinskiy, 2007: 640).

Tutmak, kiralamak anlamına gelen *soldare* den İtalyanca *soldato* dan Almanca *soldat* veya Hollandaca *soldaat*, Fransızca *soldat* aracılığıyla dile geçmiştir (Fasmer III, 2009:709). Bir diğer kaynağa göre ise sözcük, İtalyanca *soldato* sözcüğünden doğan *soldat* XVII. yüzyılda Almancadan alıntılanmıştır. *Madeni para, para, maaş* anlamına gelen *soldo* kelimesinden doğan *soldare* den son ekle türemiştir. Birebir çevirisi *maaş alan* demektir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 420).

Станичникъ (Staniçnik') - Stanitsa da Savaşçı

*Stanitsa*⁴²da hizmet yapan kişi anlamına gelen terim XVII. yüzyılda yaygın kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 190). *Stanitsa ya giren savaşçı* anlamına gelen *staniçnik'* sözcüğü, halk dilinde *haydut* anlamında da kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 224). *Staniçnik* sözcüğünün *stanitsa* dan gelmiş olması muhtemeldir. *Stanitsa* sözcüğünün etimolojisine ise rastlanmamıştır.

Стрелець (Стрельци) (Strelets' - Strel'tsi) - Okçu

Ok atan savaşçı anlamına gelmektedir. *Ok atan, okla silahlandırılmış* herkes *strelets* olarak adlandırılmıştır. Ancak *streletsler* savaş düzeninde disiplinli bir şekilde belirli bir yeri olan ve sıkı bir şekilde belirli bir anda savaşa giren orduların özel müfreze adıdır (Sorokoletov, 2009: 110). *Ok* anlamına gelen *strela* sözcüğünden gelmiş olma ihtimali yüksektir.

Strela sözcüğü ise Baltık ve Alman dillerinde yakın kullanımları olan Slavca bir sözcüktür (Fasmer III, 2009: 774).

Стремянный (Stremyanniy) - Seyis

⁴² Büyük Kazak köyü.

Süvariye eşlik eden, süvarinin ve atının bakımına hizmet eden kişi anlamına gelmektedir. *Stremyannıy* in asıl görevi ise eyere binerken veya inerken üzeniği tutmaktır (Belovinskiy, 2007: 658). *Stremyannıy* sözcüğü *üzengi* anlamına gelen *stremya* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

İlk anlamı *kemer* ve *ip* olan *stremya* sözcüğü ise Slavca kökenlidir (Kırlov, 2005:379).

Тулавецъ (Tulavets') - Okçu

Ok atıcı anlamı taşıyan *tulavets* sözcüğü, eski zamanlardan beri bilinen *okluk*, *sadak* anlamına gelen *tul'* isminden türemiştir (Sorokoletov, 2009: 223).

Tul sözcüğü ise Kadim Slavca *toul'*, Bulgarca *tu*, Slovence *tûl*, Kadim Çekçe *tul*, Çekçe *toul* kullanımları vardır. Kadim Hintçe *okluk* anlamına gelen *tunas* sözcüğü ile akrabadır (Fasmer IV, 2009: 117).

Тюфянчей (Tyufyançey) - Topçu

Topçu anlamına gelmektedir.

Türkçe *tüfakçi*, *tüfenkdzi* den alıntı yapılmıştır (Fasmer IV, 2009: 138).

Улан (Ulan) - Uhlán

Hafif süvarinin bir türüdür. Kılıçlarla, tüfeklerle, kargılarla ve az sayıda karabinalarla silahlandırılmışlardır. 1881 yılında *ulan* ordu alayları sadece geçit töreni üniformasıyla diğer süvarilerden ayrılan *dragoon* a çevrilmiştir (Belovinskiy, 2007:700). *Ulan* sözcüğü XV. yüzyıldan itibaren başlayarak yazında sık kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 254).

Genç, *delikanlı* anlamına gelen Türk kökenli sözcüklerden *oılan*, *yaman* anlamına gelen *oılan* dan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 158).

Ушкунники (Uşkuyniki) - Nehir Korsanı Dubası

Volga'ya, Kama'ya ve diğer yerlere yağma seferleri yapan Novgorodlu özgür kişilere verilen addır (Sorokoletov, 2009: 231). Kadim Rusya'da silahlı drujinalarla birlikte akın yapan, Volga ve Kama'da nehir botları yapan özgür kişi anlamında kullanılmıştır (Ojegov, 2006: 828).

Fasmer, *uşkuynik*' sözcüğünün anlamını *nehir eşkıyası* olarak vermiştir. *Küçük kayık, sandal* anlamına gelen Kadim Vepsçe *uškoj*, aynı anlama gelen Kadim Fince *wisko*, *taşıma, geçit yeri* anlamına gelen Estonca *huisk* sözcüğü kaynak dil olarak kabul edilmektedir (Fasmer IV, 2009: 180,181). Ye. N. Şipova, Fasmer'in açıklamasının yanısıra Kırgızca *hızlı uçabilen* anlamına gelen *uçkul*, aynı anlama gelen *uçkur* sözcüğünden gelebileceğini ihtimalini ileri sürmüştür. Aynı şekilde Çağatayca *gemi ve büyük gemi* anlamına gelen *uçan* sözcüğünden gelmiş olması da bir diğer ihtimaldir (Şipova, 1976:139).

Фаревникъ (Farevnik') - Süvari

Kullanım alanı sınırlı olan *Farevnik*' sözcüğü, Yunanca *at* anlamına gelen *φαρῆς, φαριον* sözcüğünden oluşan *atlı savaşçı* anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 107). Arkaik bir sözcüktür.

Фланкёры (Flankyori) - Düşman Gözleyen Süvari

Düşmanı gözleyen süvariler anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 715). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Фузелер, Фузельёры, Фузилеры (*Fuzeler, Fuzel'yori, Fuzileri*) – Piyade Sınıfında Misket Tüfekli Asker

I. Petro döneminden itibaren başlayarak *piyade sınıfındaki misket tüfek*⁴³le silahlandırılmış *asker* anlamına gelmektedir (Fasmer IV, 2009: 209). Daha sonra adı *muşketyor* sözcüğü ile değişen XVIII. yüzyılın ikinci yarısında *piyade askerinin* adıdır (Belovinskiy, 2007: 721).

⁴³ Ağızdan doldurmalı, yivsiz, tek namlusu olan uzun ateşli bir silah.

Latince *ateşle bağlantılı olan* anlamına gelen *foçile* den *tüfek* anlamına gelen *fusil* den türeyen, aynı anlama gelen Fransızca *fusilier* sözcüğünden doğan eski Yeni Yukarı Almancadan geçmiş bir sözcüktür (Fasmer IV, 2009: 209).

Фуражир (*Furajir*) - Atların Yemi ve Askerlerin Erzağıyla İlgilenen Asker

Ordularda atların yemiyle ilgilenen asker veya yiyecek için gönderilen askerî komuta rütbesi anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 721).

Fransızca *yemi hazırlayan asker* anlamına gelen *fourregageur* sözcüğünden alıntılanmıştır (Tsıganenko, 1989:461).

Шахид- Шахидка (*Şahid- Şahidka*)- Şehit

Şehit anlamına gelen *şahid/şahidka* sözcüğü Rusçada terörist- ölüme mahkûm anlamı taşıırken; aynı sözcük Türkçede *kahraman*, *vatansever* anlamı taşımaktadır (Ozer, 2016: 326). Türkçede şehit sözcüğü kutsiyet içermektedir. Yaptığımız aynı eylem duruma göre farklı süzgeçlerden geçirilerek farklı adlandırılmıştır. Savaş dışında öldüren kişi katil olarak yargılanırken, savaşta düşmanı öldüren kişi kahraman olarak nitelendirilmektedir.

Шестникъ (*Şestnik'*) - Yaya Savaşçı

Yaya savaşçı anlamına gelmektedir. Sözcüğün, polis bünyesinde farklı görevler yapan hizmetli (hojalıy), ulak (rassıl'nıy) ve knez hizmetlisi anlamları da vardır. Bu ve diğer anlamları *Novgorod-Pskovsk Yazını* dışında hiçbir yerde bilinmemektedir: (Sorokoletov, 2009: 106). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Штурман (*Şturman*) - Seyrüseferci

Geminin konumunu belirleyen, özel hazırlanmış gemideki görevli kişi anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 771).

Eskiden *ştyurman* olarak kullanılan sözcük, Hollandaca *dümençi* anlamına gelen *stuurman* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 481) .

Юнкер-флота (*Yunker- flota*) - Donanma Yunkeri

1873 yılından itibaren *donanmada gönüllü* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:778).

Янычары (*Yanıçarı*) - Yeniçeri

Yeniçeri anlamına gelmektedir. Yeniçeriler Osmanlı ordusunun yaya sınıfını teşkil ederek, harpte ordu merkezinde padişahın önünde bulunup harp etmişlerdir. Padişah sefere giderken hududa yaklaşıncı hükümdarın etrafında yürüyerek gece gündüz muhafaza altında tutmakla yükümlü olmuşlardır. Harp silahları; bir zaman genellikle ok, daha sonra tüfenk, kılıç ve kalkan, yatağan, tüfenk, baruttur. Yeniçeriler İstanbul'da bulundukları zaman içtima günlerinde nöbetle Divan-ı Hümayun muhafızlığı yapmışlar, yangın durumunda söndürmeye gitmişler, yeniçeri ağasıyla kol gezerek inzibatı temin etmişlerdir. Ayrıca kulluk denilen ve mıntika karakollarda bulunarak asayişini temin etmişlerdir. Bundan başka yeniçeriler üç senede bir değişmek üzere hükümetçe münasip görülen kalelerde muhafızlık görevi yapmışlardır (Uzunçarşılı II, 1975: 557).

XVII. yüzyılda eserler dizisinde Türkçeden alıntı *yancıarı* sözcüğü kullanılmıştır. Türkçe yani- yeni, cari-asker anlamına gelmektedir. En erken kullanımlarından biri 1570'lere aittir (Sorokoletov, 2009: 256).

4.4. Askerî Üniforma, Apolet, Nişan, Madalya ve Rütbe İşaretleri Adlandırmaları

Бадана (*Badana*) - Zırh

Zırh anlamına gelmektedir. Türk kökenli *cebe*, *örme zırh* anlamına gelen *badana* Kırgızcadan alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 103).

Броня, бронь (*Bronya, Bron'*) - Zırh

Zırh anlamına gelmektedir.

Sözcüğün hangi dilden alıntılandığı net değildir. Sözcüğün Almancadan geçtiği, kökeninin ise Eski Yukarı Almancada *zırh*, *celbe*, *örme gömlek* anlamına gelen *brunja*, Gotça *brunjo*

gösterilmektedir (Fasmer I, 2009: 218). Kökeni net olarak belirtilemeyen bir başka sözcüktür.

Булава (*Bulava*) - Gürz

Ukrayna hetmanlarının ve Kazak atamanlarının görev işaretidir (Belovinskiy, 2007: 69).

Kozalak anlamına gelen Slavca *bula* sözcüğüne *-ava* ekleyerek türemiştir. *Bulava* sözcüğünün Türk kökenli dillerden alıntılandığı da düşünülmektedir (Fasmer I, 2009: 237).

Бунчук (*Bunçuk*) - Tuğ

Türkçe *tuğ* sözcüğüne tekabül etmektedir. Üst kısmı gümüş file, ucunda beyaz atkuyruğu olan Kazaklarda ataman iktidarının işaretidir (Belovinskiy, 2007: 70). Uzunçarşılı, Osmanlılarda bir araya toplanmış olan atkuyruklarının tepesi toparlak veya hilal şeklinde olan bir sıriğin ucuna takılması ile tuğun meydana geldiğini belirtmiştir. Kıllar kırmızıya boyanırdı; tepesinde beyaz ve siyah kılların karışması ile ince bir başlık vardı. Vezirlerin üç, beylerbeyilerin iki ve sancak beylerinin bir tuğu vardı (Uzunçarşılı, 1982: 502). Rusçada iki tuğlu anlamına gelen *dvuhbunçujnyy*, üç tuğlu anlamına gelen *trehbunçujnyy* olarak kullanılmaktadır. *Trehbunçujnyy* en üst rütbeyi göstermektedir.

Sözcük Kırım- Tatarca *buncuk* kelimesinden alıntılanmıştır. Türkçe, Çağatayca ve Kırım- Tatarcasında *atın boynundaki boncuk kolye* anlamına gelmektedir (Fasmer I, 2009: 242).

Бутурлык (*Buturlık*) - Bacağı Korumak İçin Metal Aksesuar

Savaşçının bacağını korumak adına takılan ve yanlarında üç uzun metal plak olan aksesuarın adıdır.

Korş'a göre Türkçe *potur* sözcüğünden gelmektedir. Aynı zamanda Mikloşiç, Türk kökenli *butluk* sözcüğünden geldiğini belirtmiştir. Fakat bu iki açıklama da tatmin edici bulunmamıştır. Nazarov'a göre *bacaklar için dolak* anlamına gelen Tatarca *batırlık* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 254). Tüm tahminler sözcüğün Türk kökenli olduğunu ifade etmektedir.

Вензель (Venzel') - Monogram

İmparator, İmparatoriçe, Büyük Knezlerin, seçkin komutanlar gibi kişilerin adının baş harflerinin taç giydirilmiş tasvirinin adıdır (Belovinskiy, 2007: 81).

Düğüm anlamına gelen Lehçe *wezel* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 291).

Галстук (Galstuk) - Kravat

Avrupalı takım elbise ile birlikte kullanıma giren erkek takım elbisesine aittir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük fiyonk şeklinde kullanılmıştır. Subaylarda, memurlarda, görevli olmayan seçkinlerde beyaz; ordu ve üniforma türüne bağlı olarak askerlerde beyaz, kırmızı ve siyah renktedir. Daha sonra kravat boynu tamamen saran ve arkadan bağlanan atkı şeklini almıştır (Belovinskiy, 2007: 116).

İlk başta *kravat* anlamına gelen Hollandaca *halsdoek* sözcüğünden daha sonra ise yerini alan Almanca *halstuch* sözcüğünden alıntılanmıştır (FasmerI, 2009: 389).

Доломан (Doloman) - Husar ceketі

Husar ceketine verilen addır. *Dolman* biçiminde de kullanılmıştır. Korş' a göre *doloman* Macarca *dolmany* aracılığıyla alıntılanmıştır. *Dolman* ise, Lehçe *doloman* aracılığıyla alıntılanmıştır. Berneker'e göre ise iki biçim de Lehçe aracılığıyla alıntılanmıştır. Bu sözcüklerin ilk kaynağı ise Türk yeniçerilerin çuha kıyafeti *dolaman*, *dolama*, Kırım Tatarca *çevrelemek*, *dolamak* anlamına gelen *dola-* sözcüğündendir (Fasmer I, 2009: 525). Dolayısıyla Türk kökenli sözcük Lehçe aracılığıyla Rusçaya geçmiştir.

Золотое оружие (Zolotoe orujie) - Altın Silah

Savaş meydanında kişisel kahramanlıklar için verilen subaylık ödülü anlamına gelmektedir. 1774 yılında ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007:230). Altın anlamına gelen *zoloto* ve *silah* anlamına gelen *orujie* sözcüğünün birleşiminden oluşmuştur.

Zoloto sözcüğü Doğu Slav kökenli bir sözcüktür (Fasmer II, 2009: 104). *Orujie* sözcüğü ise ruj'ye den türemiş, Ukraynaca *orujja*, Belarusça *rujjo*, Kadim Rusça *orujie*, eski

Slavca *orjje* Bulgarca *or'jie*, Sırp Hırvatça *oruje*, Slovence *silah* anlamına gelen *orozje*, *rozje*, Çekçe *oruzi*, Lehçe *orez* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 154).

Калантарь/ Колонтарь (*Kalantar'*, *Kolontar'*) - Zırh Gömlek

İlk olarak *Zadonşçina*'da *örme*, *zırh gömlek* anlamındadır.

Kolontar', *kalantır'* kullanımları vardır. İlk kullanılan fonetik biçimi net değildir (Fasmer II, 2009: 165).

Калпак/ Колпак (*Kalpak- Kolpak*) - Kalpak

Oval başlığa verilen addır. Kıpçaklar için çok önemli ve muhakkak olması gereken milli kıyafetin ayrılmaz bir parçasıdır. Asilzadeler *karakül*, yani astragan kalpak kullanırken; diğerleri *cay* yani koyun postundan yapılan kalpak kullanmışlardır (Adjı, 1998/ 2016: 147,148). *Kolpak* sözcüğü mecazî anlamda *saf*, *dar kafalı*, *anlayışsız* adam anlamında da kullanılmıştır (Şipova, 1976: 72).

Sözcük Türkçe, Tatarca, Kırım Tatarcası ve Kazakça *şapka* anlamına gelen *kalpak* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 297).

Каска (*Kaska*) - Miğfer

Kirasirlerin XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında, *dragunların* ve atlı topçuların XIX. yüzyılın başında, piyadenin ve topçunun 1837 -1856 yıllarında kullandığı, jandarmaların *koruyucu başlığına* verilen addır. Üstüğü⁴⁴ veya pamukla kaplı, dikiş yerleri ve kenarları ise bakırla kaplı, alın kısmı, siperliği, ense kısmı ve çene altı pulları bakır olan, uzun deri kalpak ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde uzun at kılı tüylüsü kullanılmıştır. 1845 yılından itibaren muhafız kirasiri metaliktir. 1785-1795 yıllarında husar hariç tüm ordularda alın kısmı dar bakır ve siperliği ile enine yuvarlak tüylü, alın ve yanak kısımlarındaki çuha kanatları olan deri miğferler kullanılmıştır. 1907 yılından itibaren tek kanatlı miğferler dragunlarda ve atlı muhafız alayında kullanılmıştır. XVIII. yüzyılın ilk

⁴⁴ Gemi kalafatında, işliklerde, buharlı makinelerde, temizlik işlerinde, otomobilcilikte kullanılan didilmiş kendir.

çeyreğinde alın ve ense kısmı bakır olan deri kaskaları bombardımcılar, istihkâmcılar ve mayın uzmanları kullanmıştır (Belovinskiy, 2007: 271).

İspanyolca *casca* dan doğan aynı anlama gelen Fransızca *casque* den alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 206).

Кафтан (Kaftan) - Kaftan

XVIII. yüzyılda çok geniş kollu, eteklerinde büyük cep kapakları olan, önden ve yanlardan pilili, dizlerde, uzun üst erkek kıyafetinin adıdır. 1710 yılına kadar yakasız kullanılmıştır. Yavaş yavaş yanlardaki pililer kaybolmuş, kollardaki ve ceplerdeki kapaklar küçülmeye başlamıştır. 1764 yılında sivil ve askerî kaftanlarda yaka üstü iliklenen dar devrik yakalılar ortaya çıkmıştır. Orduda kaftanlar 1785 yılında kaldırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 274)

Kaftan, Kıpçak milli kıyafetidir. Kaftanlar, iki katlı ince keçeden dikilmiştir. Frak gibi kaftanlar da Altay'da iki bin yıldan daha fazla bir zaman öncesinde kullanılmıştır. Hanın kaftanı, özel bir biçimde ve farklı bir dikişle dikilmiştir: Kollarında samur kürkü, zengin işlemler, çeşitli süslemeler ve süslü düğmeler vardır (Adji, 1998/ 2016: 107).

Sözcük Türkçe, Azerice, Kırım Tatarcasında kullanılan *kaftan* sözcüğünden alıntılanmıştır. Sözcüğün kökeni ise Farsçadır. Batı Avrupa'da Arapça aracılığıyla yayılmıştır (Fasmer II, 2009: 212).

Кепка /Кепи (Kepka/ Kepi) - Kasket

Erkek başlığı anlamına gelmektedir. 1862 yılında özel biçimdeki *kepi* askerî formaya dâhil olmuştur. 1882 yılında ise *kepi* takılması kaldırılmıştır. XIX. yüzyılın sonunda veya XX. yüzyılın başında, şehirlerde, hepsinden önce Petersburg'da işçiler, küçük burjuvalar (meşçane), bazen de orta tabaka insanlar, spor tarzı seven kişiler yukarıya açılan ve düğmeyle iliklenen, muhtemelen Fin kökenli, dar, yassı kepiller takmaya başlamışlardır (Belovinskiy, 2007: 277). Askerî bir aksesuar olan kasket daha sonra günlük bir giyimin parçası olmuştur.

Kepi, *kepka* sözcüğünün küçültme hali gibi kullanılmıştır. *Kepi* sözcüğü Fransız ordusunda başlığın yeni bir çeşidi olarak 1809 yılında ortaya çıkmıştır (Çernih I, 1999: 393).

Кивер (*Kiver*) - Muhafız Birliklerin Deri Başlığı

1741-1881 yıllarında bazı askerî birliklerde, 1906-1917 yıllarında ise sadece muhafız birliklerinde kullanılan deri başlığa verilen addır (Çernih I, 1999: 394).

Kökeni belli olmayan Rusça deyişiyle *karanlık sözcük* anlamına gelen *temnoe slovo* lardan biridir (Fasmer II, 2009: 228).

Колонтарь/ Калантарь (*Kolontar', Kalantar'*) - Zırh Gömlek

Örme, zırhlı gömlek anlamına gelmektedir. İlk kez *Zadonşçina*'da kullanılmıştır (Fasmer II, 2009: 165). Sözcüğün Çağdaş Rusçada kullanımına rastlanmamaktadır.

Кутас (*Kutas*) - Asker Başlığında Püsküllü Süs

Askerî başlığın kordon şeklindeki püsküllü süsüne verilen addır (Şipova, 1976: 82).

Baş süsü anlamına gelen Türkçe *kutas* sözcüğünden, *atın boynuna asılan süs*, *baş süsü* anlamına gelen *kutaz* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 433).

Кушак (*Kuşak*) - Kuşak

Genellikle *kumaştan veya kordondan yapılmış kemer* anlamına gelmektedir (Şipova, 1976: 82).

Türkçe ve Kırım Tatarcada aynı anlama gelen *kuşak* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 439).

Лычки (*Lıçki*) - Rütbeleri Gösteren Şeritli Dikiş

Rütbeleri ayırt etmek için *astsubayların apoletlerinde enine beyaz abartılı veya yaldızlı, sırma şeritli dikiş* anlamına gelmektedir. 1843 yılında ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 360).

Мальтийский орден (*Maltiyskiy orden*) - Malta Nişanı

Askerî ve vatandaşlık hizmetleri için yüksek orun sahiplerini ödüllendirmek adına 1798 yılında Rus nişanları arasına giren, en eski Avrupa nişanlarından biridir (Belovinskiy, 2007: 365). Malta'nın sıfat hali *Maltiyskiy* ve *nişan* anlamına gelen *orden* sözcüğünden oluşan bir kelime grubudur.

Orden sözcüğü Latince *dizi, düzen* anlamına gelen *ordo, -inis* kökenli Almanca ilk anlamı sınıf olan *orden*, Orta Yukarı Almancası *orden* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 150).

Мисюрка (*Misyurka*) - Demir Kubbeli veya Fileli Asker Şapkası

Demir kubbeli veya fileli asker şapkası anlamına gelmektedir. İsim *Misram* ' sözcüğünden gelmektedir. *Misr* ' Arapça Mısır ülkesinin ismidir (Şipova, 1976: 90).

Sözcük, Arapça- Türkçe *Mysyr* sözcüğünden alıntılandığı belirtilmiştir. Sözcük Balkan dillerinde çok yaygındır (Fasmer II, 2009: 628).

Мундир (*Mundir*) - Üniformaların Genel Adı

Tüm üniformaların genel adıdır. Askerî mundir XVII. yüzyılın sonunda dâhil edilmiştir (Belovinskiy, 2007: 399).

I. Petro, Kantemir'den itibaren başlayarak kullanılmıştır. Halk dilinde *munder* olarak kullanılmaktadır. Fransızca *teçhizat* anlamına gelen *monture* sözcüğünden alıntılanmıştır. Aynı anlama gelen Almanca *montierung* aracılığıyla geçmiş olması da muhtemeldir. Ayrıca *mundierung* sözcüğü – d – şekliyle İskandinav dillerinde çok yaygındır (Fasmer III, 2009: 9).

Насека (*Naseka*) - Kazak Atamanlarının Görev İşareti

Kazak atamanlarının görev işareti anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 410). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Орден (*Orden*) - Nişan, Madalya

I. Petro döneminde *nişan ve madalyalar* anlamında kullanılmıştır.

Latince *dizi, düzen* anlamına gelen *ordo*, *-inis* kökenli Almanca ilk anlamı sınıf olan *orden*, Orta Yukarı Almancası *orden* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 150).

Погон (*Pogon*) - Omuzluk, Apolet

Resmi ceketin omzuna işlenen şerit, omuzdan geçen kemer veya şerit anlamına gelmektedir.

Kuyruk anlamına gelen Lehçe *pogon* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 295).

Портупея (*Portupeya*) - Kılıç Askısı

Soğuk silah taşımak için kemere verilen addır. (Belovinskiy, 2007: 515).

Fransızca *porte-epée* sözcüğünden türemiştir (Fasmer III, 2009: 335, 336).

Портынки (*Portyanki*) - Çorap Yerine Ayağa Sarılan Bez Parçası

Çorap yerine ayaklarına sarılan bez parçası anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 554). 2013 yılında Savunma Bakanı Sergei Shoigu tarafından *portyanki* nin kullanımı kaldırılmıştır (Rus askerler, 2013).

Kadim Rusça *p'rtyan* ' sözcüğünden gelmektedir (Fasmer III, 2009: 336).

Ранец (Ranets) - Sefer Heybesi/Sırt Çantası

Piyade askerinin sefer heybesi anlamına gelmektedir. Ayrıca öğrencinin ders kitabı, defter, yazma materyalleri için *sırt çantası* anlamına gelmektedir. Rus ordusunda XVIII. yüzyılın ikinci yarısında *ranets*ler çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 563).

Çanta, sırt çantası anlamına gelen Almanca *ranzen* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 442).

Снабзак (Snabzak) - Askerî Sırt Çantası

Heybe vazifesi gören askerî sırt çantası anlamına gelmektedir.

Yeni Yukarı Almancası *schnappsack*, Aşağı Almanca *snappsack* dan aynı anlama gelen Lehçe *snappzak*, *sandomierzce* aracılığıyla dile geçmiş olması muhtemeldir (Fasmer III, 2009: 696).

Тужурка (Tujurka) - Subayların, Memurların ve Öğrencilerin Üniforması

XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar *subayların, memurların, öğrencilerin üniforması* anlamına gelmektedir. *Tujurka* nizam dışında, günlük işlere hizmet eden, askerler tarafından giyilmiştir (Belovinskiy, 2007: 693).

Sözcüğün kökeni Fransızca *daima, sürekli* anlamına gelen *toujours* tur (Fasmer IV, 2009: 115).

Уланка (Ulanca) - Ulan Subay ve Generallerinin Ceketi

Ulan subaylarının ve generallerinin üniformasının üst kısmı, kışlık, lacivert renkte resmî ceketine verilen addır (Belovinskiy, 2007: 700). *Ulanca* sözcüğünün *ulan* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Ulan ise *genç, delikanlı* anlamına gelen Türk kökenli sözcüklerden *oglan, yaman* anlamına gelen *oylan* dan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 158).

Френч (*Frenç*) - Subay Üst Kıyafeti

Subay üst kıyafetine verilen addır. Frenç sözcüğü, Rus ordusunda I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 720).

İngilizcede *Fransızca* anlamına gelen *French* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 207).

Чикчиры / чихчиры (*Çikçiri, Çihçiri*) - Dar Süvari Pantolonu

Dar süvari pantolonuna verilen addır (Şipova, 1976: 155)

Dar pantolon anlamına gelen Türkçe *caksyr* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 361).

Шаровары (*Şarovarı*) - Şalvar

İlk şalvar ve yüksek topuklu çizmeler, süvari millet olan Türklere aittir (Adjı, 1999/ 2002). Dünyadaki ilk pantolondur ve binicilik için de çok uygundur. Kıpçaklar atlı yaşam biçimlerine uygun olarak şalvarı keşfetmişlerdir (Adjı, 1998/ 2016: 202).

Sözcük, Türk kökenli diller aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer IV, 2009: 410).

Шинель (*Şinel'*) - Kaput

Askerlerin ve sivil kamu personellerinin giydiği erkek elbisesinin adıdır. İlk olarak 1770 yılında askerî üniforma olarak *yeger'* lerde kullanılmıştır. XVII. yüzyılın sonunda tüm yaya ordularında, XIX. yüzyılın ilk yarısında askerî kaput tüm atlı ordularda yayılmıştır (Belovinskiy, 2007: 763).

Fransızcada *erkeklerin sabah giydiği kıyafet* anlamına gelen *chenille* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 439).

Gogol'ün eserinin adını taşıyan *Şinel'* Türkçeye *Palto* olarak çevrilmesi yanlıştır. Eserin *Kaput* olarak çevrilmesi daha doğru olacaktır.

Штиблеты (*Ştibleti*) - Deri veya Çuhadan Tozluk

Yandan düğmeli siyah, beyaz veya dik mavi ve beyaz çizgili deri veya çuhadan yapılmış tozluklara verilen addır. 1727 yılında Rus ordusuna girmiştir. XIX. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmıştır. Kısa çizmelerin üstüne ve pantolonların üstüne giyilen tozluklar XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde pantolon altına giyilmiştir (Belovinskiy, 2007: 770).

Rusça *ştibleta* sözcüğü, İtalyanca *yarım çizme* anlamına gelen *stivaletto* dan, *çizme* anlamına gelen *stivale* Almanca *çizme* anlamına gelen *stiefelette* den alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 478).

4.5. Silahın Kısımları, Kılıfları ile Birlikte Soğuk ve Sıcak Silah Adlandırmaları

Алебарда (*Alebarda*) - Teber

Astsubayların gösterişli silahıdır. Farklı dönemlerde dış görünümünde değişiklik göstermiştir. 1746 yılında *espononlar* yerini almıştır (Belovinskiy, 2007: 11).

Orta Yukarı Almancası *helmbarte* den İtalyanca *alabarda* ile aynı olan Fransızca *hallebarde* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 70).

Аркебуза (*Arkebuza*) - Arkebüz

Eski bir tüfek türüdür. Önceden arkobuz olarak kullanılmıştır.

Arkebuza, Almanca *arkebuse*, *arkobuz* İtalyanca *arcobugio*, *arcibugio* ve Lehçe *arkabuz* olarak kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin kaynağı Yukarı Orta Almanca *hakenbühse* sözcüğüdür (Fasmer I, 2009: 87).

Бёбут (*Bebut*) - Büyük Hançer

Eğri tek ağızlı ve ahşap kabzalı büyük hançer anlamına gelmektedir. XX. yüzyılın başında yaya topçu sınıfının ve makineli tüfek müfreze askerleri *bebutlar*la silahlandırılmışlardır (Belovinskiy, 2007: 41). Kılıçların yapısına, uzunluğuna ve ağzının

dar ya da geniş olmasına bağlı olarak farklı isimler almışlardır. Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Бердыш (Berdış) - Teber

Savaş baltası, teber anlamına gelmektedir. Eski Latince *metal mızrak, hafif balta* anlamına gelen *barduciumdan bardysz, berdysz* olarak kullanılan sözcük, Lehçe aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer I, 2009: 152).

Булат (Bulat) – Pulat

Çelik türü, çelik namlu, pulat anlamına gelmektedir. *Zadonşçina* döneminden itibaren başlayarak kullanılmıştır.

Türk kökenli sözcük *bulat*, Kıpçakça *bolat*, Azerice *polat*, Altay dillerinden Teleüt ve Lebedinsky lehçesi *polot* sözcüğünden alıntılanmıştır. Kaynağı ise Farsça *çelik* anlamına gelen *pulad* dır (Fasmer I, 2009:238).

Визир (Vizir) - Silahın Arpacığı

Silahın *arpacığı, nişangâhı, nişan tahtası* anlamında kullanılmıştır.

Önceden *vezir*’ biçiminde de kayıtlara geçmiştir. *Vezir*’, Almanca *nişan tahtası* anlamına gelen *visier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009:313).

Винтовка (Vintovka) - Yivli Tüfek

Ateşli, yivli, atış tüfeği anlamına gelmektedir. Kazaklarda XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın ilk yarısında *ştutser* olarak adlandırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 90).

Vida anlamına gelen *vint* sözcüğünden türemiştir. XVII. yüzyıldan itibaren; 1856 yılında ateşli el silahın resmi adı olarak kabul edilmiştir (Fasmer I, 2009:317). *Yivli silah* anlamına gelen *vintovoe ruj*’ye kelime grubuna *-ka* son ekinin eklenmesiyle oluşmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 82).

Гаубица (Gaubitsa) - Obüs

Topçu silahı türüdür. 1701 yılında I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır. Eski biçimi *goubitsa* dır.

Almanca *haubitze* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer I, 2009: 397).

Грот (Grot) - Atıcı Mızrak

Eski dilde, *atıcı mızrak*, *cirit* anlamına gelmektedir.

Çekçe, Slovakça *hrot*, Lehçe *grot* olarak kullanılmaktadır (Fasmer I, 2009: 461).

Дротик (Drotik) - Atıcı Mızrak

Atıcı mızrak anlamına gelmektedir. Sözcüğün kökeni net değildir (Fasmer I, 2009: 542).

Казенка (Kazenka) - Kiler/ Ateşli Silahın Namlusu

Küçük oda, *kiler*, *sobanın yanında yatacak yer* anlamı dışında askerî anlamda *ateşli silahın namlusu*, *arka kısmı* anlamları vardır.

Hazine anlamına gelen *kazna* sözcüğünden gelmiştir. Goryayev, sözcüğün İtalyanca *ev* anlamına gelen *casa* sözcüğünden geldiğini belirtmiştir. Fasmer, bu duruma karşı çıkarak *casa* sözcüğüyle hiçbir ilgisi olmadığını ifade etmiştir (Fasmer II, 2009: 160).

Карабин (Karabin) - Karabina

Kısa namlulu, *ateşli süvari silahı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:266).

Kadim Almanca *karabin* ya da Fransızca *carabine* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 190).

Катапульта (*Katapul'ta*) - Mancınık

Muhasara aletlerinin başında gelen ve ilk mekanik savaş aracı olarak değerlendirilen mancınık, germe, bükme, çekme veya karşı ağırlık kullanma suretiyle bir direğin mihveri etrafında dönmesiyle işleyen veya dengeli bir hareketle büyük bir güçle taş, ok, neft ve benzeri cisimleri fırlatan savaş aletidir.

Batı literatüründe *catapult*, *mangonel*, *onager*, *ballista*, *launcher*, *sling*, *shot*, *trebuchet* gibi isimlerle ifade edilen mancınının, ilk olarak Çin'de yapıldığı, buradan Türkler ve Müslüman Araplar vasıtasıyla Ön Asya'ya, daha sonra da Bizans ve Avrupa'ya ulaştığı bilinmektedir (Göksu, 2015: 280, 281). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Кинжал (*Kinjal*) - Hançer

Dürtücü-kesici soğuk silah anlamına gelmektedir. Rus ordusuna *kinjal* XIX. yüzyılın başında Kafkas halklarından gelmiştir. Kafkasya'da yaşayan Kazaklar tarafından benimsenmiştir. Günlük hayatta köpeklerle birlikte çıkılan avda avcılar tarafından kullanılmaktadır (Belovinskiy, 2007: 279).

XVII. yüzyılın sonunda Türk kökenli sözcüklerden alıntılanmış olması muhtemeldir. Sözcük, Arapça kökenlidir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 194). Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin Rusçaya Türk kökenli diller aracılığıyla geçmiş olması sık rastlanılan bir durumdur.

Кистень (*Kisten'*) - Soğuk Silah Türü

Vurmalı kırmalı harekâtlarda kullanılan soğuk silah türüne verilen addır. Bazen kısa kamçı sapına tutturulabilen, kayışında veya zincirinde dikenli gibi bir aksesuar bulunduran soğuk silahtır. XVIII.-XIX. yüzyıllarda haydutların alışılmış silahı anlamında kullanılmıştır (Belovinskiy, 2007: 281).

Kalın sopa, *sopa* anlamına gelen Tatarca, Çağatayca- Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 240).

Кобура (Kobura) - Kılıf, Kuburluk

Revolver veya tabanca için deri kılıf anlamına gelmektedir.

Türkçe *kılıf* anlamına gelen *kubur* sözcüğünden gelmektedir (Şipova, 1976: 71)

Колчан (Kolçan) - Kın, Ok Kılıfı

Kın, oklar için *kılıf* anlamına gelmektedir.

Sözcük Tatarca *kolcan*, *kulcan* sözcüğünden alıntılanmıştır. Matsenauer, Çağatayca *kalkan* anlamına gelen *kalkan* sözcüğünden alıntılanmış olması fikrini doğru bulmamıştır (Fasmer II, 2009: 298).

Кончар, Кончан (Konçar, Konçan) - Dar Ağızlı Meç

Ağız dar meç anlamına gelmektedir. *Hançer* ve *kinjal* dan bir farkı yoktur.

Kinjal gibi Türk kökenli sözcüklerden alıntı yapılmıştır: Orta Tatarca *kandzar*, Türkçe, Kırım-Tatarca *eğri hançer* anlamına gelen *handzar* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 316).

Кортик (Kortik) - Kısa Meç

Kısa namlulu soğuk silah anlamına gelmektedir.

Sözcüğün etimolojisi net değildir. Kaynak olarak İtalyanca *bıçak* anlamına gelen *coltello* ve Lehçe *cortello* görülmektedir. (Fasmer II, 2009: 339).

Лафет (Lafet) – Silah Namlusunun Dayandığı Taban

I. Petro döneminden başlayarak *silahın namlusunun dayandığı taban* anlamına gelmektedir. Latince *fustis uç* anlama gelen *fut* tan türeyen aynı anlama gelen Fransızca *l'affut* tan, Almanca *lafette* aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer II, 2009: 467).

Лимонка (Limonka) - El bombası

El bombası anlamına gelmektedir. Limonun şekline benzediği için adını limondan almıştır.

Limon sözcüğü Yeni Yunanca λεμόνι aracılığıyla ya da direkt aynı anlama gelen İtalyanca *limone* sözcüğünden alıntılanmıştır. Sözcüğün kaynağı ise Arapça- Farsça *limûn* dur. (Fasmer II, 2009: 497).

Ложа (Loja) - Kundak

Namlunun, tüfeğin ahşap kısmına verilen addır.

Aynı anlama gelen Lehçe *loze* sözcüğünden alıntılanmış olması muhtemel olduğu belirtilmiştir (Fasmer II, 2009: 511).

Луча (Luça) - Mızrak

Mızrak anlamına gelmektedir.

Kelt dili kökenli Halk Latincesinden *lantia*, Latince *lancea* dan alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 537).

Маузер (Mauzer) - Otomatik Silah

Otomatik silah anlamına gelmektedir. Rus ordusu ve donanmasının subaylarının aynı zamanda filonun çıkarma mürettebatları için *tavsiye edilen silah* olarak kabul edilmiştir (Belovinskiy, 2007: 373). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Меч (Meç) - Meç

Hem kesici hem de delici özelliğe sahip bir çeşit kılıçtır. Ancak normal kılıçlardan farkı, kavisli olmaması yani düz olmasıdır (Göksu, 2015: 183).

Ukraynaca *miç*, Belarusça *meç*, Kadim Rusça, Kadim Slavca *meç*’, Bulgarca *meç*, Sırp-Hırvatça *maç*, Slovence *mec*, Çekçe, Slovakça *mec*, Lehçe *miecz*, Aşağı Sorbca *mjes*,

Aşağı Sorbca *mjas* olarak kullanılmaktadır. Sözcüğün Gotça *mekeis* sözcüğünden alıntılandığı belirtilmiştir (Fasmer II, 2009: 612).

Мушкет (*Muşket*) - Misket Tüfeği

XVIII. yüzyılda askerî silah adıdır (Belovinskiy, 2007: 401).

Fransızca *fitilli tüfek* anlamına gelen *mousquet* den, İtalyanca *moschetto* dan, Orta Latince *sinek, atma aracının adı sineklerle kaplanmış gibi tüylü çevik atmaca, bildirgin* anlamına gelen *musca* dan doğan, Almanca *musket* sözcüğünden Lehçe *muszkiet* aracılığıyla dile girmiş olması muhtemeldir (Fasmer III, 2009:20).

Мушкетон (*Muşketon*) - Alaybozan

Kısa namlulu tüfek anlamına gelmektedir.

Fransızca *kısa namlulu tüfek* anlamına gelen *mousqueton* dan alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009:21).

Наган (*Nagan*) - Revolver

Yivli, 7 şarjörlü, 7,62 mm kalibreli *revolver* demektir. 1895 yılında Rus ordusu ve donanmasının subaylarının silahları arasına girmiştir (Belovinskiy, 2007: 404).

Nagan sözcüğü, Belçikalı kurucunun soyadı *Naguan*'dan gelmektedir (Fasmer III, 2009: 35).

Наджак (*Nacak*) - Nacak

Büyük kalın sopa, savaş baltası anlamına gelmektedir. Sadece XVI-XVII. yüzyıllarda kullanılmıştır.

Türkçe *kalın sopa* anlamına gelen *nadzak* kelimesinden gelmiştir (Fasmer III, 2009: 38). Çağdaş Rusçada kullanılmayan sözcük, Türkçede *nacak* olarak kullanımını devam ettirmektedir.

Орудие (Orudie) - Silah

Silah anlamına gelmektedir.

Son ek –iye ye bakıldığında Kilise Slavcasından, Ukraynaca *iş, emek* anlamına gelen *oruda* dan, eski Rusça *dava, iş, alet, silah* anlamına gelen *orudi* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 154).

Оружие (Orujie) - Silah

Çeşitli savaş, av ayrıca kendini savunma araçlarının adıdır. Sıcak ve soğuk silah olmak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Belovinskiy, 2007: 440). *Silah* anlamında kullanılan *orujie* sözcüğü eskiden *sopa* anlamında kullanılmıştır. Eskiden kavgalarda silah olarak *sopa* olarak kullanılmasından kaynaklıdır. Teknolojik gelişmelerle silah çeşitleri de gelişme göstermiştir (Özer, 2004: 118).

Ruj'ye den türeyen Ukraynaca *orujjya*, Belarusça *rujjo*, Kadim Rusça *orujie*, Kadim Slavca *orjje* Bulgarca *or'jie*, Sırp Hırvatça *orujje*, Slovence *silah* anlamına gelen *orozje, rozje*, Çekçe *oruzi*, Lehçe *orez* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 154).

Оскеп (Oskep) - Mızrak, Kargı

Mızrak, kargı anlamına gelmektedir.

Eski Rusça *oskep*, Çekçe *oster*, Lehçe *oszczper mızrak* anlamına gelmektedir (Fasmer III, 2009: 159). Sözcüğün hangi dilden alıntılandığı belirtilmeyerek, sadece diğer dillerde kullanımları gösterilmiştir.

Палач (Palaç) - Pala

Genellikle *meç, hançer* anlamına gelen *pala* sözcüğünden doğmuştur (Fasmer III, 2009:191).

Türk kökenli sözcüklerden alıntılanan *hançer*, *bıçak* anlamına gelen *pala* sözcüğünden –aç son ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. XVII. yüzyıldan itibaren eserlerde rastlanmaktadır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 323).

Палаш (Palaş) - Pala

Soğuk dürtücü kesici ağızlı silah anlamına gelmektedir. Kirasirler, atlı grenaderler, dragunlar, (XVIII. yüzyılın başından 1775'e kadar ve 1798-1817 yıllarında), atlı topçular (1803-1814 yıllarında), jandarmalar (1826 yılına kadar) *palaş*larla silahlandırılmışlardır (Belovinskiy, 2007: 458).

Sözcüğün kökeni ise Türkçe *pala* dan aynı anlama gelen Macarca *pallos* tur. Sözcüğün hangi dilden Rusçaya girdiği net değildir. Çernih, *palaş* sözcüğünün Macarcadan alıntılandığını belirtmiştir (Çernih, I 1999: 616). Şanskiy, İvanov ve Şanskaya'nın birlikte oluşturdukları çalışmada ise; XVIII. yüzyılda Lehçeden alıntılandığı belirtilmiştir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 323). Hangi dilden alıntılandığı net olmayan bir başka sözcüktür.

Пернач (Pernaç) - Orta Çağ Silah Türü

Kısa ahşap saplı, ucunda çelik levha bulunan Orta Çağ silahıdır. Kazaklarda sembole dönüşmüştür. Daha sonra albayların ve atamanların görev işareti olmuştur (Belovinskiy, 2007: 476). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Пика (Pika) - Mızrak, Kargı

Saplı, dürtücü soğuk silah anlamına gelmektedir. Farklı zamanda, farklı tür süvaride, farklı türlerde ve ölçülerde kargılar kullanılmıştır (Belovinskiy, 2007: 482).

İtalyanca aynı anlama gelen *picca* dan Almanca *pika* ya da Fransızca *pique* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 260). Sözcüğün hangi dilden alıntılandığı net bir şekilde belirtilmemiştir.

Пистолет (Pistolet) - Tabanca

Ateşli el silahı anlamına gelmektedir. XVI. yüzyılda Rusya’da ortaya çıkan kilitli pistoller, 1830’lu yıllarda kapsüllü tabancalarla değişmiştir. XVII. yüzyılda ise vurmali - çakmaklı kilitlisiyle değişmiştir. XIX. yüzyılın ortasında ordularda *pistoletler*, *revol’verler*le değişmiştir (Belovinskiy, 2007: 483). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte mevcut silahlarda iyileştirmeler yapılmıştır.

İlk olarak 1689 yılında I. Petro döneminde kullanılmıştır. Eski Almanca *pistolet* aracılığıyla veya İtalyanca *pistola* dan direkt Fransızca *pistolet* ten alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009:267).

Пистоль (Pistol') - Tabanca

Pistolet ile aynı anlamındadır.

Fransızca *pistole*, İtalyanca *pistola* dan Almanca *pistole* aracılığıyla geçmiştir (Fasmer III, 2009: 267).

Пишаль (Pişal') - Ateşli Silah Türü

Kaval, *ateşli silah türü* anlamına gelmektedir.

Günümüzde Çekçe *pist'al* dan Almanca *silah* anlamına gelen *pistole* den alıntılanmıştır. Bu bilgi tartışmalıdır. Rusça sözcük XV. yüzyılın sonundan itibaren tasdik edilmiştir (Fasmer III, 2009: 271).

Приклад (Priklad) - Dipçik

Atış esnasında omza dayanan ateşli silahın ahşap kısmı anlamına gelmektedir. *Koymak* anlamına gelen *prikladivat'* fiiliyle karşılaştırılmasını önerilerek bu fiilden türemiş olma ihtimali sunulmuştur (Fasmer III, 2009: 364).

Пускица (Puskitsa) - Top Türü

Bir top türüdür. Sadece Kadim Rusçada *puskiça* olarak kullanılmıştır. Etimolojik olarak *puška* sözcüğüyle aynıdır (Fasmer III, 2009: 410).

Пушка (Puška) - Top

Top anlamına gelmektedir.

Eski Yukarı Almanca *buhsa* dan Çekçe *puska*, Lehçe *puszka* aracılığıyla alıntılanmıştır. Sözcüğün kökeni Yunan ve Latince kaynaklıdır (Fasmer III, 2009: 415). Sözcüğün kökeni açık bir şekilde verilememiştir.

Ратище (Ratişçe) - Mızrak, Mızrak Sapı

Mızrak, mızrak sapı anlamına gelen *ratovişçe* ile ilintilidir (Fasmer III, 2009: 447).

Ратовище (Ratovişçe) - Mızrak Sapı

Mızrak sapı anlamına gelmektedir. Sözcük *rat*’ sözcüğünden türeyen Slavca bir sözcüktür (Fasmer III, 2009: 448).

Револьвер (Revol'ver) - Revolver

Türkçede de *revolver* olarak kullanılmaktadır.

Sonunda vurgu olan biçimi Fransızca *revolver* sözcüğünden, diğer hali ise Almanca *revolver* veya İngilizce *dönmek* anlamına gelen *revolve* den türeyen *revolver* sözcüğünden gelmiştir. Latince *revolvere*, *kaçu nazad* yani *dönen hazneli silah* anlamına gelmektedir. *Revolver* 1828 yılında Amerikalı Samuel Colt tarafından icat edilmiştir (Fasmer III, 2009: 456).

Рогатина (Rogatina) - Ayı Mızrağı

Dürtücü savaş silahı türüdür. Kalın, sağlam saplı, sert façetalı uzun çelik uçlu, tabanında enine boynuzlar olan kısa mızraktır (Belovinskiy, 2007: 573).

Sözcük *boynuz* anlamına gelen *rog* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 207). *Rog* sözcüğünün kökeni ise net değildir (Fasmer III, 2009: 489).

Ружьё (Ruj'yo) - Tüfek

Ateşli, kavallı, vurucu çakmaklı atış silahı anlamına gelmektedir. 1833 yılından itibaren kilit kapsüllü olmuştur. Av ve savaş *ruj'eleri* arasında temel bir fark yoktur. Tüfekler (*ruj'e*) ve misket tüfekleri (*muşket*) arasında bir fark olmamakla birlikte, *ruj'e* adı XVIII. yüzyılın sonunda *muşket* sözcüğünün yerini almıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında yivli tüfekler (*vintovka*) savaş tüfeklerinin (*ruj'e*) yerini almıştır (Belovinskiy, 2007: 583).

Ruj'yo sözcüğü, *orujie* sözcüğünün diyalektiğidir (Fasmer III, 2009: 514).

Сабля (Sablya) - Kılıç

Sablya, Ruslarda ve diğer kabile birliklerinde zenginliğin ve seçkinliğin işaretidir. Knezlerin ve boyarların, komutanların, kahramanların, bozkır sınırında istihkâm eden drujinniklerin kurganlarında bulunmuştur (Kirpičnikov, 1966: 58).

İgor Destanı'nda Türk Kökenli Savaş Söz Varlığı Üzerine başlığında incelendiği gibi sözcüğün kökeni tartışmalıdır. F. Ye. Korş'a göre bu sözcük *kesmek* anlamına gelen Fince *sab* kökünden Bulgarca *sabja* sözcüğünden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 243). M. Fasmer *kesmek* anlamına gelen *szabni* fiilinden türeyen Macarca *szablya* sözcüğünden alıntılandığını belirtmiştir (Fasmer III, 2009: 541). N. A. Baskakov, Macarların bu sözcüğü Bulgarcadan alıntılandığını ifade etmiştir (Baskakov, 1985: 163).

N.A. Baskakov, Ukraynaca ve Belorusçada *şablđ*, Lehçe *şabla* olarak kullanılan sözcüklerinin kökeninin Türk kökenli sözcüklerden alıntılandığını düşündürdüğünü belirtmiştir. Tatarca *şab-yl-uw*, Kazakça, Nogayca, Karakalpakça *şab-yl-uw* isimlerinin

karşılaştırılmasını önermiştir. *Doğrama* anlamına gelen *čab-yl-uw*, *šab-yl-uw* sözcüğünden gelmiş olduğunu ifade etmiştir (Baskakov, 1985:163).

Тело (Telo) - Ateşli Silahların Namlusu

Ateşli silahların ya da tüfeğin namlusu anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 776).

Sözcük Slavcadan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 39).

Темляк (Temlyak) - Soğuk Silahlarda Ele Geçirilen İlmik, Kılıç Püskülü

Soğuk silahlarda ele geçirilebilen ilmik anlamına gelmektedir. Soğuk silahların rahat kullanımı içindir.

Tatarca *tamlik* aracılığıyla Türk kökenli dillerden geçmiştir (Şipova, 1976 124).

Топорь (Topor') - Balta

Rusya'da odun kesmek için kullanılan en popüler alettir. Ayrıca Orta Çağ Rusyası'nda yaygın kullanımı olan XVIII. ve XIX. yüzyıllarda köylüler tarafından kullanılan askerî silahtır (Belovinskiy, 2007: 683). İlkel savaş aleti olan balta teknolojinin gelişmesiyle birlikte silahtan ziyade günlük yaşamda kullanılan bir alet olmuştur.

Herodot'un verdiği bilgiye göre balta (ay balta)⁴⁵ İskitlere has bir silahtır. İskit Krallığı'nın kurucusu üç kardeşe ilgili efsanede gökten düşen hediyelerden biri de altın bir baltadır (Göksu, 2015: 229).

Topor sözcüğü, *topat'* ve *toptat'* fiiliyle ilişkilendirilerek, Kadim Slavcadan olma ihtimali olduğu belirtilmiştir. Bunun dışında sözcüğün Kadim İranca *tapara* dan, Farsça *tabrak*, Yeni Farsça *teber* ile aynı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla sözcüğün Kadim İrancadan alıntılandığı ifade edilmiştir. Sözcüğün Türk kökenli *tabar* sözcüğünden alıntılanmış olduğu fikri de öne sürülmüştür. Son olarak sözcüğün Doğu Slavcadan Fince *tappara*

⁴⁵ Hilal şeklinde olan baltalara verilen ad (Pakalın I, 1993: 123).

sözcüğünden alıntılandığı ihtimali verilmiştir (Fasmer IV, 2009: 79,80). Sözcüğün kökeni ve hangi dilden alıntılandığı karmaşıktır.

Трехдюймовка (*Trehdyuymovka*) - Üç İnçlik Silah

Rus sahra topçu sınıfının 1902 model asıl topçu silahının konuşma dilinde söylenişidir. *Trehdyuymovka* dünyada en iyi topçu silahlarından biri olmuştur. Modernizasyondan sonra I. Dünya Savaşı'nda da kullanılan *trehdyuymovka* XX. yüzyılın ortalarına kadar varlığını sürdürmüştür (Belovinskiy, 2007: 689). Sözcük üç sayısının çekimi olan *treh* ve *inç* anlamına gelen *dym* sözcüğünün birleşiminden ve *-ovka* ekinin eklenmesiyle oluşmuş olması muhtemeldir.

Dym sözcüğü ise *büyük parmak* ve *ölçü birimi* anlamına gelen Hollandaca *duim* sözcüğünden alıntılanmıştır (Kırlov, 2005: 124,125).

Трехлинейка (*Trehlineyka*) - Rus Tüfeği

1891 yılı Rus tüfeği modelinin konuşma dilinde söylenişidir (Belovinskiy, 2007: 689). Sözcük üç sayısının çekimi olan *treh* ve *çizgi, hat* anlamına gelen *liniya* sözcüğünden türeyen *lineyka* sözcüğünden oluşmuştur.

Liniya sözcüğü ise *ip, şerit* anlamına gelen İtalyanca *linea* sözcüğünden Lehçe *linia* ya da Almanca *linie* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 498).

Тюфяк (*Tyufyak*) - Tüfenk

Топ, tüfek türüdür.

Kadim Rusçada *mancınık* anlamına gelen *tüfyak* sözcüğü Kadim Doğu-Türk kökenli dillerde *sözcük, boru, tüfek, tatar yayı* anlamına gelen *tufak*, Türkçe *tüfenk, tüfak* sözcüklerinden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 138).

Флинта (Flinta) – Tüfek

I. Petro döneminde *tüfek* anlamında kullanılan *flinta* sözcüğü, Yeni Yukarı Almancada *tüfek*, *çifte* anlamına gelen *flinte* den veya Felemenkçe *flint*, Orta Aşağı Almancada *çakmak taşı* anlamına gelen *flint* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 199).

Фузея (Fuzeya) - Piyade Tüfeği

XVIII. yüzyılın ilk yarısında *piyade tüfeğinin* adıdır (Belovinskiy, 2007: 721).

Fransızca *tüfek* anlamına gelen *fusil* kelimesinden doğan *silah* anlamına gelen Lehçe *fuzyja*, *fuzja* dan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 209).

Ханджар (Hancar) - Hançer

Hançer anlamına gelmektedir.

Arapça *hangar* sözcüğünden aynı anlama gelen Türkçe *handzar* dan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 221).

Харалуг (Haralug) - Bulat

Eski süslü çelik, bulat anlamına gelmektedir.

Haralug sözcüğü herkesçe bilinen *karanlık* anlamına gelen *karalık* sözcüğüne inhisar etmektedir. Türk kökenli sözcüktür (Şipova, 1976: 142).

Холодное оружие (Holodnoe orujie) - Soğuk Silah

Barut kullanmadan düşmanı yenilgiye uğratma aracıdır. *Holodnoe orujie* ve *beyaz silah* anlamına gelen *beloe orujie* ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Saplı (*drevkoviy*) ve ağızlı (*klinkoviy*) olmak üzere ikiye ayrılır: *Teber* (alebarda), *kargı* (pika) saplı soğuk silaha; *hançer* (kinjal), *kısa meç* (kortik), *pala* (palaş), *kılıç* (sablya), *dülger baltası* (tesak), *kılıç* (şaşka), *epe* (şpaga) ve *süngü* (ştık) ağızlı, soğuk silah grubuna aittir (Belovinskiy, 2007: 730). *Soğuk* anlamına gelen *holodnyy* ve *silah* anlamına gelen *orujie* den oluşmuştur.

Царги (*Tsargi*) - Ateşli Silah

Ateşli silah anlamına gelmektedir. Doğu dillerinden geçmiş olması muhtemeldir (Fasmer IV, 2009: 288).

Чингал (*Çingal*) - Hançer

Hançer anlamına gelmektedir Aynı anlama gelen *kinjal* kelimesiyle ilintilidir (Fasmer IV, 2009: 363).

Шашка (*Şaşka*) - Kılıç

Dürtücü ve kesici soğuk silahın adıdır. *Şaşka* Kafkasya kökenlidir. Kafkasya'dan Kazaklara geçmiştir (Belovinskiy, 2007: 761).

Korş, Çerkesçeden alıntılandığını açıklamıştır (Fasmer IV, 2009: 416).

Шерешир (*Şereşir*) - Mancınık

Herhangi bir *atıcı silah, mancınık* anlamını taşımaktadır.

Melioranski, Farsça *mancınıkla fırlatılan mermi* anlamına gelen *tir-i-sarx* vasıtasıyla, Türk kökenli dil aracılığıyla geçtiğini tahmin etmektedir (Fasmer IV, 2009: 430).

Шпага (*Şpaga*) - Epe

Yunanca *uyluk, geniş meç* anlamına gelen *σπαθη* den Orta Latince de *meç* anlamına gelen *spatha*, İtalyanca *spada* dan Lehçe *szpada, szpaga* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 469).

Шпалер (*Şpaler*) - Tabanca

Tabanca veya revolverin jargon- günlük dilde adlandırılışıdır (Belovinskiy, 2007: 768). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Штилет (*Ştilet*) - Küçük Hançer

Küçük hançer anlamına gelmektedir.

Hançer, *tığ* anlamına gelen *stilodan* İtalyanca *stiletto* dan Almanca *stilet* aracılığıyla geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 478).

Штутсер (*Ştutser*) - Kısa Namlulu Silah

Kısa namlulu silah anlamını taşımaktadır.

Almanca aynı anlama gelen *stutzer* den geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 481).

Штык (*Ştyk*) - Súngü

1709 yılında (başka verilere göre 1714 yılında) súnğünün bir türü olan *baginetin* yerine geçen *soğuk, ağızlı, dürtücü silah* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 771).

I. Petro'dan itibaren kullanılan *ştyk* sözcüğü Orta Yukarı Almancada *mızrak sokma* anlamına gelen *stich* den *keskin dürtücü silah* anlamına gelen Lehçe *sztych* aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer IV, 2009: 481).

Щитъ (*Şit'*) - Kalkan

Kalkan anlamına gelmektedir.

Slavca kökenli bir sözcüktür (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 520).

Эспонтои (*Esponton*) - Tören Silahı

Tören silahının adıdır. 1732 yılında tören silahı olan *esponton* subaylarda *protazan* yerine geçen silah türüdür. 1746 yılında astsubaylara *alebarda* yerine geçip, 1776 yılında sadece muhafız birliğinde kalmıştır. 1807 yılında ise tamamen kaldırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 776). Çağdaş Rusçada sözcüğün kullanımına rastlanmamaktadır.

Ятаган (Yatagan) - Yatağan

Bir tarafından bilenmiş, büyük eğri Türk hançeri anlamına gelmektedir.

Türkçe aynı anlama gelen *yatağan* dan geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 567).

4.6. Komutan ve Askerî Rütbelerin Sıralanmasını İfade Eden Adlandırmalar

Адмирал (Admiral) - Amiral

Deniz kuvvetlerinde üst rütbeyi ifade eden *amiral* anlamına gelmektedir.

I.Petro döneminden itibaren Hollandaca *admiraal* veya Almanca *admiral* aracılığıyla Arapça *deniz knezi* anlamına gelen *emir al bahr* dan doğan Kadim Fransızca *a(d)miral* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer I, 2009: 62).

Адъютант (Ad'yutant) - Yaver

Karargâhta büro işlerini yürüten ayrıca herhangi bir askerî birliğin komutasında subaydır. Generalin yanında bulunan ve generalin sözlü, yazılı emirlerini ileten kişidir (Belovinskiy, 2007: 9).

1701 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır. Almanca *adjutant* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 62).

Атаманъ (ватаманъ) (Ataman', Vataman') - Ataman

Kazaklarda, *Kazak ordusunun başı XVIII. yüzyıl ve XX. yüzyılın başında hükümet tarafından seçilmiş atanmış komutan* anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 26).

Kadim Rusçada *vataman* olarak kullanılmıştır. 1294 yılından itibaren sıkça kullanılmıştır (Fasmer, 2009: 95). Türk kökenli sözcükten alıntılanmıştır. *Ata*, *lider* anlamına gelen Türk kökenli sözcük *ataman*, *ata* ve büyütme eki olan *man* dan türediği belirtilmiştir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 30). Ancak F. P. Sorokoletov, sözcüğün alıntı kaynağının etimolog ve tarihçiler tarafından ortak bir fikre varılmadığını belirtmiştir. Kaynaklarda

Almanca ve Türk kökenli sözcük olarak gösterilmiştir. Rusçada sözcüğün ilk anlamı askerî anlamdaki kullanımından uzaktır. *Herhangi bir işte, herhangi bir grupta önder, öncü* anlamında kullanılmıştır. XV. yüzyıla doğru sözcük *Kazak ordusunun komutanı* anlamına gelmiştir. *Ataman* sözcüğünün askerî anlamda terimsel kullanımı Kazak ortamında doğmuş ve pekişmiştir sonra ise Rusçaya geçmiştir. Kazaklar tüm mertebedeki komutanlara *ataman* adını vermişlerdir (Sorokoletov, 2009: 240, 241). Sözcüğün Türk kökenli olduğu açıklaması gerçeğe daha yakındır.

Атаманец (Atamanets) - Leyb Süvarisinde Hizmet Eden Kazak

Uzun boylu, güçlü ve yakışıklı adamların seçildiği *Ataman Kazak Bölüğü'nde leyb-süvarisinde hizmet eden Kazak* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 26). Sözcüğün *ataman* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Баскакъ (Baskak') - Moğol Voyvodası

Sözcük, XIII. yüzyıla Altın Orda dönemine aittir. Rusçada terim *askerî ve polis görevlerini yerine getiren küçük askerî müfrezenin komutanı, Moğol voyvodası* anlamına gelmektedir. En erken kullanımlarından biri *İpat'yevskaya Vakayinamesi*'nde bulunmaktadır. Ayrıca Rusçada *baskak'* sözcüğünden *baskak unvanı, görevi* anlamına gelen *baskaç'stvo* ismi türemiştir. Bu sözcüğün Rusçada benimsendiğini göstermektedir.

Egemenlik altındaki halklardan vergi toplayan memur anlamına gelen sözcük Çağataycadan alıntılanmıştır (Sorokoletov, 2009: 253).

Баталёр (Batalyor) - Erzak ve Levazımdan Sorumlu Deniz Astsubayı

Gemide mürettebatın erzak ve levazımını idare eden deniz astsubayı anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 40). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Боцман (Botsman) - Lostromo, Başporsun

Gemide muharip üst teğmeni anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 62).

Hollandaca aynı anlama gelen *bootsman* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 202).

Боцманмат (Botsmanmat) - Filo Üstsubayı

Filo üstsubayı anlamına gelmektedir. Başporsun (botsman) olmadığına onun görevlerini yerine getiren kişidir (Belovinskiy, 2007: 63). *Botsman* sözcüğünden türemiş olması muhtemeldir.

Бригадир (Brigadir) - Tuğbay/ Ekip Başı

XVIII. yüzyıl Rus ordusunda albaydan üstte askerî rütbe anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 59). Bu unvan I. Pavel tarafından kaldırıldıktan sonra *brigadir* sözcüğü *yönetici, kumanda eden* anlamını koruyup askerî terim anlamını kaybederek, yeni bir anlam kazanmıştır. *Brigadir, çalışmadan sorumlu, yönetici, sosyal topluluğun öncü organizatörü* anlamına gelmiştir. Rusçada günümüzde *brigadir* sözcüğü istisnâ olarak *çiftlik başkanı* (brigadir), *esnaf başkanı* olarak kullanılmaktadır. Askerî terim olarak kullanılmamaktadır. (Volotov, 2014: 80). Dolayısıyla sözcük anlam değişmesine uğramıştır.

XVIII. yüzyılın başında Almancadan alıntılanmıştır. Almanca *brigadier* ise *ordu* anlamına gelen *brigade* sözcüğünden son ekle türeyen Fransızca *brigadier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 58). *Brigadir* unvanı XVIII. yüzyıl Rus edebiyatının eserlerinden biri olan Fonvizin'in komedisi *Brigadir* ile aynı adı taşımaktadır.

Вахмистр (Vahmistr) - Süvari Başçavuşu

Devrim öncesi, orduda süvari başçavuşu anlamına gelmektedir.

XVII. yüzyılda Lehçeden alıntılanmıştır. Lehçe *wachmistrz*, Almanca *wachtmeister*, *karakol*, *vardiya* anlamına gelen *wacht-* ve *komutan* anlamına gelen *meister* den oluşmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 70).

Вахтер (Vahter) - Yelkenli Savaş Gemisinde Teğmen

Yelkenli savaş gemisinde teğmen anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 76).

Bekçi, korumacı anlamına gelen Almanca *wachter* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 280).

Воевода (Voyevoda) - Voyvoda

Rus yazınının en erken eserlerince kaydedilen *voyvoda* silahlı kuvvetlerin komutanına dair genel kavram adların içinde merkezî bir yer tutmaktadır. Sözcük *komutan* (voenaçal'nik), *ordu kumandanı* (predvoditel' voyska) anlamını içermektedir. Ancak XVI. yüzyılda *voyvoda* yönetsel ve askerî işlevleri birleştirmeye başlamıştır. *Şehrin ve ilçenin yöneticisi* anlamında kullanılmıştır. Voyvodalar, Moskova devletinin tüm şehirlerinde ve ilçelerinde hem askerî hem de sivil yönetimin temsilcileri olmuşlardır. XVI. ve XVII. yüzyılda *voyvoda* sözcüğü *ordunun komutanı* anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 232-235).

Slavca bir sözcüktür. Farklı şekilde yorumlanmaktadır. Büyük ihtimalle *ordu* anlamına gelen *voi* ve *önder, lider* anlamına gelen *voda* sözcüğünün birleşimidir. Eski Slavca ve lehçelerinde bilinmektedir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 87).

Гардемарин (Gardemarin) - Deniz Askerî Okul Öğrencisi

Ast subay rütbesinde *deniz askerî okul öğrencisi* anlamına gelmektedir.

Fransızca *gardemarine* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 393).

Гевальдигер (Geval'diger) - Polis Birliğini Komuta Eden Subay

Dal' ın sözlüğünde ordularda *polis birliğini komuta eden subay* olarak açıklanmıştır.

Aşağı Almanca *gewaldiger* sözcüğü ve İsveççe *gevaldiger* de aynıdır. Kiparskiy'e göre sözcük direkt İsveçceden alıntılanmıştır. Fakat bu Fasmer'e göre çok düşük bir ihtimaldir (Fasmer I, 2009: 400).

Генерал (*General*) - General

General anlamına gelen sözcük, XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. *Eneral* olarak da kullanılmıştır.

Son vurgusundan dolayı Almanca *general* sözcüğünden alıntılandığı, Lehçe aracılığıyla alıntılanmadığı düşünülmektedir. Yeni Yukarı Almanca sözcük ise Fransızca *capitaine general* sözcüğünün kısaltmasından, *general* sözcüğünden alıntılanmıştır. (Fasmer I, 2009: 401).

Генерал майор (*General mayor*) - General Binbaşı

1703 yılından itibaren kullanılan ifade, Almanca *general majör* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 401)

Генералиссимус (*Generalissimus*) - Generalissimo⁴⁶

Yüksek onur askerî unvanıdır. Rusya'da A.S. Şein (1696), hükümdar Anna Leopol'dovna eşi Men'şikov (1727), Prens Anton Ul'rih (1740) ve A.V. Suvorov (1800) bu unvana sahip olmuşlardır (Belovinski, 2007: 122).

I. Petro döneminden itibaren Almanca *Generalissimus* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 401).

Генералитет (*Generalitet*) - Tüm Generallerin Genel Adı

Tüm generallerin genel adıdır.

I. Petro döneminde Almanca *generalitat* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 401).

Генеральша (*General'sha*) - General Eşi

Generalin eşi anlamına gelmektedir.

⁴⁶ Bazı ülkelerde mareşalden üst, olağanüstü yetkilere sahip generallere verilen askerî rütbe.

Almanca *Generalsche* sözcüğünden alıntılanmış olması muhtemeldir (Fasmer I, 2009: 402).

Гетман (Getman) - Hetman

Kazaklarda üst rütbedir. Ukraynaca *get'mandır*. *Hetman* sözcüğü XVII. yüzyılda kesin olarak kullanılmıştır.

Lehçe *hetman* kelimesi, Çekçe *yüzbaşı* anlamına gelen *hejtman* sözcüğü aracılığıyla, Doğu Orta Almancadan *yüzbaşı* anlamına gelen *hauptman* sözcüğünden alıntılanmıştır. *Getman* ve *ataman* sözcüklerinin etimolojik özdeşliğine şüpheli yaklaşılmıştır (Fasmer II, 2009: 403).

Голова (Golova) - Komutan

XVI. yüzyıldan itibaren *golova* sözcüğünün yeni ve askerî bir anlamı- askerî müfrezenin komutanı, kumandanı- oluşmuştur. Bu anlamda terimin en erken kullanımlarından biri 1536 yılına aittir. *Golova* sözcüğü Rus olmayan orduların sözcüğünü *Tatarların askerî müfrezeleri komutanı* anlamı için de kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 238, 239).

Ukraynaca *golova*, Kadim Slavcada *glava*, Bulgarca *glava*, Sırp- Hırvatça *glava*, Slovence *gláva*, Çekçe, Slovakça *hlava*, Lehçe *glowa* olarak kullanılmaktadır. Litvanca *galva*, Letonya dilinde *galva*, Kadim Prusya dilinde *gallu* ile akrabadır (Fasmer I, 2009: 429). Bu açıklamaların yanında sözcüğün hangi dilden geldiği belirtilmemiştir.

Голубой (Goluboy) - Jandarma

Jandarmanın günlük adının öfemizle adlandırılışıdır. Jandarma kolordusunun mensupları mavi çuha giydikleri için *mavi* anlamına gelen *goluboy* sözcüğü ile adlandırılmışlardır (Belovinskiy, 2007: 131).

Goluboy sözcüğü tüyleri maviye çalan güvercin (*golub'*) sözcüğünden türemiştir (Fasmer I, 2009: 432).

Дежурный генерал (*Dejurniy general*) - Nöbetçi Komutan

Savunma Bakanlığı'nın *teftiş departmanının müdürü* aynı zamanda orduda *nöbetçi komutan* anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 165).

Dejurniy ve *general* sözcüklerinden oluşan kelime grubunda, *dejurniy* Fransızca *bugüne ait olan* anlamına gelen *dejour* sözcüğünden alıntılanmıştır (Kırlov, 2005: 109,110). General sözcüğü ise XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. *Eneral* olarak da kullanılmıştır. Son vurgusundan dolayı Almanca *general* sözcüğünden alıntılandığı düşünülmektedir. Yeni Yukarı Almanca sözcük ise Fransızca *capitaine general* sözcüğünün kısaltmasından *general* sözcüğünden alıntılanmıştır. (Fasmer I, 2009: 401).

Десятникъ (десятникъ) (*Desyat'nik', desyatnik'*) - Sosyo-politik hiyerarşide yer alan kişi/ Onbaşı

Desyat'nik' teriminin iki anlamı vardır:1) Uygun idare görevi ve hakkı verilen, toplumun sosyo-politik hiyerarşisinde belirli bir yer tutan kişi; 2) Orduda komuta kadrosundan kişi özellikle on askerin komutanı, başı (Sorokoletov, 2009: 243).

Desyat'nik' sözcüğü *on* anlamına gelen *desyat'* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 183). *Desyat'* sözcüğünün kökeni ise Latince *on* anlamına gelen *desem* sözcüğüne aittir (Kırlov, 2005: 112).

Дивизионер (*Divizioner*) - Tümen Komutanı

Süvari sınıfında *tümen komutanı* anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 171). Tümen anlamına gelen *diviziya* sözcüğünden gelmiş olması muhtemeldir.

Diviziya ise vurgu açısından bakılarak Latince *bölme* anlamına gelen *divisio* sözcüğünden Lehçe *dyvizja* aracılığıyla geçtiği düşünülmektedir (Fasmer I, 2009: 513).

Есауль (*Yesaul'*) - Kazak Yüzbaşısı

Atamandan sonra gelen Kazak rütbesini ifade etmektedir.

Çağatayca ve Türkçe *amir*, *emirler veren* anlamına gelen *jasaul*, Azerice *asaul*, Tatarca *jasoul* dan gelmektedir (Fasmer II, 2009: 27). Terim Ukraynacada da *yesaul* olarak bilinmektedir. Amir, emirleri yerine getiren anlamında *jasaul* Çağataycadan, Türkçeden alıntılanmıştır. Sonra sözcük Kazak ordularında yüzbaşına tekabül eden subay rütbesi adı olmuştur. Ekim devrimine kadar *yesaul* sözcüğü Rus edebi dilinde aktif olarak kullanılmaya devam etmiştir (Sorokoletov, 2009: 255).

Ефрейтор (*Yefreytor*) - Onbaşı

Erlerin bazı görevlerinden muaf tutulan askeri ifade etmektedir. Söz gelimi nöbet tutmazlardı. Astsubayın yardımcıları pozisyonunda görev yapmışlardır. Mangayı komuta ederek astsubayın yerini alabilir, nöbetçileri değiştirebilirlerdi (Belovinskiy, 2007: 194).

İlk olarak *yefreytor* I. Petro döneminde kullanılmıştır. Almanca *askerliğin bazı görevlerinden kurtulmuş* anlamına gelen *gefreiter* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer II, 2009:29, 30).

Кавалергард (*Kavalergard*) - Ağır Süvari

Subay veya Rus Hassa Birliği'nin ağır zırhlı süvarisinin en parlak süvari alayının ast rütbesine verilen addır (Belovinskiy, 2007: 250).

Kavalergard sözcüğü *kavaler*' sözcüğünden türemiştir. *Kavaler*' sözcüğünün ilk kaynağı Latince *at* anlamına gelen *kon*' sözcüğüne dayanmaktadır. Sözcük Batı Avrupa dillerinden Almanca *cavalier* Fransızca *cavalier* ve *chevalier*, İtalyanca *cavaliere* den alıntılanmıştır (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 279).

Капитан (*Kapitan*) - Yüzbaşı

Bölüğü komuta edebilen askerî rütbenin adıdır (Belovinski, 2007: 264).

Sözcük, İtalyanca *capitano* dan ziyade Lehçe *kapitan* sözcüğünden alıntılandığı düşünülmektedir. Sözcüğün kaynağı ise Latince *capitaneustur* (Fasmer II, 2009: 185).

Çağdaş Rus dilinde bu alıntı kelime çok anlamlı olmuştur: Orduda ve filoda bu unvanı taşıyan subay ve rütbesini ifade etmektedir. İkinci anlamı geminin başındaki kişi, kaptan. Üçüncü anlamı ise spor takımının başı, kaptanıdır (Ojegov, 2006: 352) XIX. yüzyılın ikinci yarısında deniz ordusunun gelişmesiyle birlikte *kapitan* sözcüğü sadece kara kuvvetleri ordusunda değil, aynı zamanda filoda da kullanılmaya başlanmıştır (Volotov, 2014: 65). Dolayısıyla sözcük anlam genişlemesi yaşamıştır.

Капрал (Kapral) - Onbaşı

XVIII. yüzyılda ve XIX. yüzyılın başında astsubay unvanıdır (Belovinski, 2007:265).

İlk olarak XVII. yüzyılda Fransızca *caporal* kelimesinden Lehçe *kapral* veya Almanca *kapral* dan alıntılanmıştır. Eski kullanımı *corporal* İtalyanca *ast komutan*, *tugay komutanı* anlamına gelen *caporale* sözcüğündendir (Fasmer II, 2009: 187).

Каптенармус (Kaptenarmus) - Bölük Emni

Bölük veya alay askerî deposunu idare eden astsubay anlamına gelmektedir. Sıklıkla XVII. ve XVIII. yüzyıllar arasında kullanılmıştır.

Fransızca *capitaine d (es)armes* den alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 187).

Командор (Komandor) - Komodor

I. Petro döneminden başlayarak deniz askeri subay rütbesi anlamına gelmektedir.

Komanda, komandovat' sözcüğüne yakın İtalyanca *comodoro* sözcüğünden alıntılanmıştır. Anlam olarak bakıldığında Smirnov'a karşın Lehçe *komandor* sözcüğünden geldiği şüpheli olduğu belirtilmiştir (Fasmer II, 2009: 300). Kökeni net olarak belirtilemeyen bir başka sözcüktür.

Комбат (Kombat) - Tabur Komutanı

Tabur komutanı anlamına gelmektedir. *Komutan* anlamına gelen *komandir* ve *tabur* anlamına gelen *batal'on* sözcüğünün ilk hecelerinden oluşmaktadır.

Комендант (Komendant) - Komutan

Komutan anlamına gelmektedir. İlk olarak 1700 yılında I. Petro döneminde kullanılmıştır. Vurgusuna bakılarak Lehçe *komendant* sözcüğünden geçmiş olmasına şüpheyile yaklaşılmıştır. Kadim Yeni Yukarı Almanca *kommendant* sözcüğü aracılığıyla geçmiş olması daha doğru görülmüştür (Fasmer II, 2009: 302).

Комиссар (Komissar) - Komiser

XVII. yüzyıldan itibaren başlayarak kullanılmıştır. Latince *murahhas*, *vekil* anlamına gelen *commissarius*dan Almanca *kommissar* sözcüğü aracılığıyla geçmiştir (Fasmer II, 2009: 302).

Коунтурь/ Кунтур (Kountur'/ Kuntur) - Töton Şövalyelerinde Askerî Rütbe

Töton şövalyelerinde askerî rütbenin adıdır. Birinci *Sofya Vakayinamesi*'nde 1410 yılına doğru *kundur*' şeklinde kullanılmıştır.

Sözcük Fransızca *commendeur* dan Almanca *kommendur(e)*, *kommendiur* dan alıntılanmıştır. Savaşçıların adları gibi Kadim Rusçada *magistr*', *mester*', *master*' sözcükleri Alman şövalyelerinin komutanları olarak bilinmektedir. *Mester*' sözcüğü Almancadan gelmiştir; *magistr* ve *mester*' için etimologlar arasında ortak bir fikir yoktur (Sorokoletov, 2009: 251).

Кумендеръ (Kumender') - Komutan

Kılıç taşıyan asker topluluğunun komutanı anlamına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 251). Eski Fransızca *commendeur* sözcüğünden Yukarı Orta Almanca *kommendur(e)* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 416).

Командир (Komandir) - Komutan

Komutan anlamına gelen sözcük, F. Prokopoviç ve I. Petro döneminden itibaren başlayarak kullanılmaya başlamıştır.

Almanca *kommandeur* aracılığıyla veya direkt Fransızca *commandeur* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer II, 2009: 300).

Констапель (*Konstapel*) - Rus Yelkenli Filosunda Subay

Rus yelkenli filosunda *birinci subay unvanı* anlamına gelmektedir. 1830 yılında *praporşçik* rütbesiyle değiştirilmiştir (Belovinskiy, 2007:304).

Orta Latince *okul arkadaşı, alay arkadaşı* anlamına gelen *constabularis* sözcüğünden doğan İngilizce *constabel* den Hollandacada da aynı anlama gelen *konstapel* aracılığıyla alıntılanmış olması muhtemeldir (Fasmer II, 2009:313).

Корнет (*Kornet*) - Subay

Süvaride ve sınır nöbetini tutan ordularda piyade sınıfında teğmene denk olan ilk subay unvanıdır aynı zamanda bu unvanı taşıyan subaydır. *Kornet* sınıfı İmparatoriçe Anna İoannovnaya tarafından 1731 yılında süvari sınıfı için getirilmiştir ve derece tablosunun en düşüğü 14. sınıfa tekabül etmektedir (Volotov, 2014: 75,76).

Fransızca *bayraktar* anlamına gelen *cornette* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 330).

Кунтур (*Kuntur*) - Töton Şövalyelerinde Askerî Rütbe

Töton şövalyelerinde askerî rütbe anlamına gelmektedir.

Orta Yukarı Almanca *kommendur(e)* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer II, 2009: 418).

Ланспасад (*Lanspasad*) - Astsubay

Astsubay anlamına gelmektedir.

Fransızca aynı anlama gelen *lanspessade, lancepessade*, İtalyanca *özlük muhafızı* anlamına gelen *lancia spezzata* dan gelmiştir (Fasmer II, 2009: 457).

Лейтенант (Leytenant) - Teğmen

Deniz askerî rütbesi anlamına gelmektedir. 1884 yılına kadar rütbe tablosunun 10. sonra ise 9. sınıfında sayılmıştır (Belovinskiy, 2007: 347).

XVIII. yüzyılda Almancadan alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 237).

Майор (Mayor) - Binbaşı

Orduda yüzbaşından üstte, yarbaydan altta bir rütbede olan subay rütbesidir aynı zamanda bu unvanı taşıyan kişidir (Volotov, 2014: 63). Rütbe tablosunun 8. sınıf askerî rütbesi anlamına gelmektedir. 1845 yılından itibaren babadan oğula soyluluk hakkı veren ilk rütbedir. Muhafız alayında kullanılmamıştır. 1884 yılına kadar orduda var olmuştur. Genellikle taburu komuta etmiştir (Belovinskiy, 2007: 363).

İspanyolca *mayor*, Latince *maior* sözcüğünden Almanca *major* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 560).

Маршал (Marşal) - Mareşal

Olcas Suleymanov *Yazı'nın Dili* adlı eserinde *mareşal* sözcüğünün ilk olarak *seyis*, *çoban* anlamına geldiğini belirtmiştir. Günümüzde İtalya'da, onbaşılar mareşal olarak adlandırıldığını, Fransa'da ise mareşalın *en yüksek rütbe* olduğunu belirterek, sözcüğün farklı dillerde değişik anlamlara geldiğini göstermiştir (Suleymanov, 2001: 223). Marşal kelimesi Rusçada çok anlamlıdır. *Marşalok'* ve *marşal'* Kadim Slavcada *toplumda yüksek bir statüye sahip olan ve krala yakın olan kişi* anlamında kullanılmıştır. Sadece üst askerî unvan anlamında savaş terimi değildir. Bu anlamda paralel olarak bir diğer anlamı da törenlerde, düğün kutlamalarında, ziyafetlerde vs. baş amirdir. Rusçada günümüzde *marşal* sözcüğü sadece askerî terim olarak kullanılmaktadır. Diğer anlamları eskidir (Volotov, 2014: 55-58). Dolayısıyla sözcük, anlam daralmasına maruz kalmıştır.

İlk vurguya bakarak ilk anlamı *atçı* anlamına gelen Orta Yukarı Almanca, Yeni Yukarı Almanca *marschall* sözcüğü ve Fransızca *marechal* sözcüğü aracılığıyla girdiği düşünülmektedir (Fasmer II, 2009: 576).

Мичман (*Miçman*) - Gedikli Başçavuş

Donanmada *gedikli başçavuş* anlamına gelmektedir. İlk olarak 1710 yılında deniz tüzüğünde kullanılmıştır. İngilizce *deniz askerî okul öğrencisi* anlamına gelen *midshipman* dan alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 630).

Наказный атаман (*Nakaznıy ataman*) - Askerî Vali

Kazak ordusunun mahalli yönetiminin başında olan ve askerî valiye (voennıy gubernator) tekabül eden kişi anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 405). *Nakaznıy* ve *ataman* sözcüğünden oluşan kelime grubunda *nakaznıy* sözcüğünün etimolojine rastlanmamışken; *ataman* sözcüğü Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır. *Ata*, *lider* anlamına gelen Türk kökenli sözcük *ataman*, *ata* ve büyütme eki *man* dan türediği belirtilmiştir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 30).

Наместникъ (*Namestnik*) - Vali

Şehirde ve ilçelerde idari ve askerî hâkimiyet görevleri olan görevli anlamında kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 246). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Обер (*Ober-*) - Üst

Genellikle devrim öncesi unvanlarda kullanılmıştır.

Üst, büyük anlamına gelen Almanca *ober-* den alıntı yapılmıştır (Fasmer III, 2009: 99).

Обер-офицер (*Ober –ofitser*) - Üstsubay

Üst anlamına gelen *ober* ve *subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüklerinden oluşan kelime grubunda *ober* sözcüğü *üst, büyük* anlamına gelen Almanca *ober-* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 99). *Ofitser* sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. Görevini yerine getiren Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319).

Обер-цейхмейстер (Ober- tseyhmeyster) - Tuğamiral

Tuğamirale eşdeğer olan XVIII. yüzyılda Rus deniz silahlarının başındaki kişi anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007:424). *Üst, büyük* anlamına gelen Almanca *ober-* den alıntı yapılmıştır (Fasmer III, 2009: 99). *Tseyhmeyster* ise Almanca *zeugmeister* den geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 296).

Ординатор (Ordinator) - Askerî Hastane Doktoru

Koğuşu veya bölümü yöneten askerî hastane doktoruna verilen addır (Belovinskiy, 2007: 439). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Офицер (Ofitser) - Subay

Subay anlamına gelmektedir.

XVIII. yüzyılda alıntılanmıştır. Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. Görevini yerine getiren Latince *officiarius* dan doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319).

Паша (Paşa) - Paşa

Türkçe sivil ve askerî üst rütbe anlamına gelmektedir.

Orta Arapça *pataxa*, Yeni Farsça *padişah*, *çar* anlamına gelen *padişah* dan Türkçe *paşa* aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer III, 2009: 223).

Подполковник (Podpolkovnik) - Yarbay

Rütbe tablosuna göre 7. sınıfın askerî *karargâh* subayı *unvanı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 498). *Albay* anlamına gelen *polkovnik* sözcüğüne *altında* anlamına gelen *pod* edatının eklenmesiyle oluşmuştur.

Polkovnik ise Lehçe aynı anlama gelen *pulkownik* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 311).

Подпоручик (Podporuçik) - Üstsubay Unvanı

Rütbe tablosuna göre 1884 yılına kadar 13. sonra ise 12. sınıfın *askerî üstsubay unvanına* verilen addır (Belovinskiy, 2007: 498). *Poruçik* sözcüğüne altında anlamına gelen *pod* edatının birleşmesinden oluşmuştur.

Poruçik ise Lehçe *subay* anlamına gelen *porucznik* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 336).

Подпрапорщик (Podpraporşçik) - Subay Adayı

Subay adayı anlamına gelmektedir. 1880 yılına kadar piyadede *portupey- yunker*, süvaride *estandard-yunker*, dragunda *fanen- yunker* olarak adlandırılmıştır. *Podprapoşçik* subay görevlerini yerine getirmiş ve subayın bazı haklarından faydalanmış, subay forması giyip, soğuk silahında *kılıç püskülü* anlamına gelen *temlyak* taşımışlardır (Belovinskiy, 2007: 498). *Astteğmen* anlamına gelen *praporşçik* sözcüğüne *pod* edatının birleşmesiyle oluşmuştur.

Praporşçik terimi ise Slavcadan doğan ve Eski Slavcadan alıntılanan *bayrak* anlamına gelen *prapor* sözcüğüne –*şçik* takısının eklenmesiyle oluşmuştur. *Praporşçik* sözcüğünün Almanca *praporşçik* ten alıntılanmış olması muhtemeldir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 361).

Подхорунжий (Podhorunjiy) - Subay Adayı

Podpraporşçik askerine benzer askerî Kazak unvanıdır. *Subay adayı* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 500).

Horunjiy Lehçe *chorazy* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 269).

Подьесаул (Pod'yesaul) - Kazak Üstteğmeni

Kazak üstteğmen rütbesi anlamına gelmektedir. Piyadede *ştabs-kapitan*, süvaride *ştabs rotmistr* a tekabül ederek, rütbe tablosuna göre 1884 yılına kadar 10. sonra ise 9. sınıf

olarak sayılmıştır (Belovinskiy, 2007: 501). Atamandan sonra gelen rütbeyi ifade eden *yesaul* terimine *altında* anlamına gelen *pod* edatının birleşiminden oluşmuştur.

Yesaul terimi ise Çağatayca ve Türkçe *amir, emirler veren* anlamına gelen *jasaul*, Azerice *asaul*, Tatarca *jasoul* dan gelmektedir (Fasmer II, 2009: 27).

Полицмейстер (Politsmeyster) - Komiser

1775 yılından itibaren vilayette, 1862 yılında tüm şehirlerde *komiser* anlamına gelmektedir. Başkentlerde mangaları yöneten ve üst komiserlerin (ober-politseymeyster) yardımcıları olan üçer komiser vardı (Belovinskiy, 2007: 504).

Eski hali *politseymeyster, politsiymeyster* dir. Almanca *polizeimeister* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009:310).

Полковник (Polkovnik) - Albay

Sözcüğün iki anlamı vardır:1) Rütbe tablosunun 6. sınıf *askerî karargâh subay rütbesi* anlamına gelmektedir. Genellikle ordu piyade veya süvari alayını, topçu bataryasını komuta etmiştir. 2) Ukrayna’da Hetman yönetimi döneminde *askerî ve idari adli birimi olarak alayı yöneten görevli* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:504). *Polkovnik*’ terimi ilk zamanlarda sadece paralı orduların yabancı komutan alayları için kullanılırdı: Alman albayları gibi (Sorokoletov, 2009: 262).

Lehçede aynı anlama gelen *pulkownik* den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 311).

Поручик (Poruçik) - Teğmen

Teğmen anlamına gelmektedir. 1884 yılına kadar rütbe tablosunun 11. sonra ise 10. sınıfı olarak sayılmıştır. *Yarım bölüğü komuta eden, bölük komutanı yardımcısı* niteliğindeki kişidir (Belovinskiy, 2007: 515).

Lehçe aynı anlama gelen *porucznik* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 336).

Походный атаман (*Pohodniy ataman*) - Kazak Ordusunda Müfettiş

Başkomutanın yanında Kazak ordularının müfettişi anlamına gelmektedir. 1890 yılında görev kaldırılmış ve 1914 yılında yeniden ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 522). Sefer anlamına gelen *pohod* sözcüğünün sıfat hali olan *pohodniy* ve *ataman* sözcüklerinden oluşmuş kelime grubudur.

Pohod sözcüğünün kökenine rastlanmamıştır. *Ataman* sözcüğü ise Türk kökenli sözcükten alıntılanmıştır. *Ata*, *lider* anlamına gelen Türk kökenli sözcük *ataman*, *ata* ve büyütme eki olan *man* dan türediği belirtilmiştir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 30).

Прапорщик (*Praporşçik*) - Astteğmen

Rus ordusunda *astteğmen* unvanı anlamına gelmektedir. Öncelikle babadan oğula geçme hakkı veren, 1845 yılından itibaren bireysel soylulardan gelen, rütbe tablosunun 14. sınıfı 1884 yılından itibaren 13. sınıf olarak sayılmıştır. 1884 yılından itibaren bir süre hizmet eden, subaylık sınavını veren ve savaş zamanında çağırmak için yedeğe çıkarılan serbestçe belirlenen kişilere *praporşçik* denilmiştir. Bu yüzden subay ortamında “*Tavuk kuş değil, praporşçik subay değil*” (Kuritsa ne ptitsa, praporşçik ne ofitser) sözü çıkmıştır (Belovinskiy, 2007: 527).

Slavcadan doğan ve Eski Slavcadan alıntılanan *bayrak* anlamına gelen *prapor* sözcüğüne – *şçik* eklenmesi sonucunda oluşmuştur. *Praporşçik* sözcüğünün Almanca aynı anlama gelen *praporşçik* den alıntılanmış olması da muhtemeldir (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 361).

Ротмистр (*Rotmistr*) – Yüzbaşı

Süvaride ve jandarma kolordusunda askerî unvan anlamına gelmektedir. Piyadede yüzbaşına tekabül etmiştir. 1884 yılına kadar rütbe tablosuna göre 9. sonra ise 8. sınıfta sayılmıştır. 1884 yılında dragunlarda ortaya çıkmıştır (Belovinskiy, 2007:580).

Yeni Yukarı Almancada *onbaşı* anlamına gelen *rottmeister* den aynı anlama gelen Lehçe *rotmistrz* aracılığıyla ya da Orta Aşağı Almancada *reis*, *lider* anlamına gelen *rotmester* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 507).

Сераскир (Seraskir) - Serasker

Mehmet Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nde “*Eskiden Milli Müdafaa Vekili (Savunma Bakanı) yerine kullanılan bir tabirdir*” şeklinde açıklamıştır (Pakalın III, 1993: 176).

Eskiden Türk ordusunun *başkomutanı* nın adıdır. Türkçe *serasker* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 603).

Сердар (Serdar) - Serdar

Savaş halinde bulunan ordunun komutanına verilen addır. *Serdar* yerine *serasker* adı da kullanılmıştır (Pakalın III, 1993: 178).

Serdar ve *sardar* sözcüğü Farsça *sardar* dan türemiştir (Şipova, 1976: 110).

Сержант (Serjant) - Çavuş

XVIII. yüzyılda *astsubay unvanı, müfreze komutanı astsubayı* anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 614).

Latince *görevli* anlamına gelen *serviens*, –*entem* den, Fransızca *sergent* ten Almanca *sergeant* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 608).

Сотникъ/ Сотник (Sotnik', Sotnik) - Yüzbaşı

Kazak asker rütbesidir. 1884 yılına kadar rütbe tablosunun 11. sonra ise 10. sınıfında sayılmıştır. Orduda *paruçik/ poruçik* e tekabül etmektedir (Belovinskiy, 2007: 643).

İ.İ. Sreznevski'nin *Materialı* adlı çalışmada beş anlamda kullanılmıştır: 1) Nüfusun bir kısmı olarak yüz kişilik birliğin komutanı; 2) yüz kişilik birliğin komutanı (sotnik), askerî rütbe; 3) Kadim Rusya'da Tatar yönetiminde görev; 4) Kadim Rusya'da şehir ve köy yönetiminde görev; e) Büyücülerin başı anlamlarına gelmektedir (Sorokoletov, 2009: 244).

Kadim Slavca sözcük, Yunanca sözcüğün kopyasıdır (Fasmer III, 2009: 728).

Старший-лейтенант (*Starşiy-leytenant*) - Üsteğmen

Deniz askerî rütbesi demektir. Rütbe tablosuna göre 1907-1911 yıllarında 9.; 1912 yılından itibaren 8. sınıf olarak sayılmıştır (Belovinskiy, 2007:651). *Üst, büyük* anlamına gelen *starşiy* ve *teğmen* anlamına gelen *leytenant* sözcüklerinden oluşmuştur.

Leytenant sözcüğü XVIII. yüzyılda Almancadan alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 237).

Старший офицер (*Starşiy ofitser*) - Donanmada Gemi Komutanı Yardımcısı

Askerî deniz donanmasında, muharip ve ekonomi kısmını idare eden gemi komutanının yardımcısı anlamına gelmektedir. *Starşiy ofitser* ayrıca subayların istirahat ve yemek salonunda başkanlık etme görevi vardı (Belovinskiy, 2007: 651). *Büyük, üst* anlamına gelen *starşiy* ve *subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüğünden oluşan kelime grubudur.

Starşiy sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır. *Ofitser* sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. Görevini yerine getiren Latince *officiarius* dan doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319).

Старшина (*Starşina*) - Başgedikli

Ukrayna'da XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Hetman döneminde general, alay ve yüz kişilik birliklere ayrılan alaylarda görev alan kişilerin toplamıdır. Yavaş yavaş asilzade tabakasına dönüşmüştür. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında soylular ile bir sayılmıştır. Ancak *starşina* nın gelecek nesillerinin soyluluk şerefine nail olması 1839 yılına kadar devam etmiştir (Belovinskiy, 2007: 651).

Starşina sözcüğü *eski, kadim* anlamına gelen *star* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 373). *Star* sözcüğünün kökeni belirtilmemekle birlikte, Litvanca *kalın, hacimli* anlamına gelen *storas*, Kadim İzlandaca *büyük, güçlü, önemli, cesur* anlamına gelen *storr*, Kadim Hintçe *sağlam, güçlü* anlamına gelen *sthiras* gibi akraba kullanımlarına yer verilmiştir (Fasmer III, 2009: 747).

Стратиг (Stratig) - Kumandan

Kumandan, komutan anlamına gelmektedir.

Yunanca aynı anlama gelen *otrategoz* dan alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 771).

Стратилат (Stratilat) - Kumandan

Kumandan anlamına gelmektedir.

Yunanca aynı anlama gelen *otratelatez*den alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 771).

Субалтерн-офицер (Subaltern-ofitser) - Astsubay

Emir altında, bağlı, yani bölükte, eskadronda, bataryada yüzbaşına kadar olan ast subay unvanı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 663).

Съвоевода (S'voyevoda) - Kumandan

S'voyevoda, voyevodiç', voevodstvo sözcükleri de eski dönemde *voyevoda* sözcüğünden türemişlerdir. Başkasıyla el birliğiyle komuta eden *kumandan* anlamına gelmektedir. Terim yaygın kullanılmamıştır (Sorokoletov, 2009: 237). Arkaik bir sözcüktür.

Темник (Temnik) - Onbin Kişilik Ordu Komutanı

Büyük bir ordunun komutanı anlamına gelmektedir.

Temnikov soyadından gelmektedir. *Temnik* sözcüğü, *on bin* anlamına gelen *t'madan* türeyen *on bin kişilik ordunun komutanı* anlamına gelmektedir (Fasmer IV, 2009: 40).

Тристат (Tristat) - Kumandan

Kumandan anlamına gelmektedir.

Çarlığın üç büyük adamlarından biri anlamına gelen *τριστατης* Yunancadan alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 103).

Ундер (Under) - Subay

Under, subayın halk dilinde kısaltılmasıdır.

Hollandaca *onderofficier* sözcüğünden geçmesi muhtemeldir. Almanca *Unteroffizier* sözcüğünden alıntılanmış olması da düşük bir ihtimal olarak karşılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 162).

Унтер-лейтенант (Unter-leytenant) - Astteğmen

Rütbe tablosunun 12. sınıfında sayılan deniz askerî unvanı anlamına gelmektedir. 1764 yılında kaldırılmıştır (Belovinskiy, 2007:703).

Unter- ofitser sözcüğü Almanca *unteroffizier* alıntılandığı (Fasmer IV, 2009: 163) bilgisinden *unter* sözcüğünün de Almancadan alıntılandığını söyleyebiliriz. *Leytenant* sözcüğü XVIII. yüzyılda Almancadan alıntılanmıştır (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 237).

Унтер-офицеры (Unter-ofitseri)- Ast Komutanlar

Orduda ve donanmada ast rütbeli unvanlar grubu, ast komutanlar anlamına gelmektedir. XVIII. yüzyılda astsubay kadrosuna *kaptenarmus*, *fur'yer*, *çavuşlar*, onbaşlıları girmektedir. XIX. yüzyılda ast ve üstsubayları, *fel'dfebeller* ve *vahmistr*lar, *konduktorlar* ve *başporsun* anlamına gelen *botsmanlar*, *feyerverkerler* ve polis memurları anlamına gelen *uryadnik* ler ast komutanlar kadrosuna girmektedir (Belovinskiy, 2007:703).

Almanca *unteroffizier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 163).

Урядник (Uryadnik)- Müfreze Komutanı

Sözcüğün iki anlamı vardır: 1) *Orduda müfreze komutanı veya astsubaya tekabül eden Kazak astsubay unvanı* anlamına gelmektedir 2) *1878 yılından itibaren ilçe polisinin ast rütbesi* anlamı vardır (Belovinskiy, 2007: 704).

Uryadnik ' Lehçeden alıntılanmış bir sözcüktür. (Sorokoletov, 2009: 264).

Фанен-юнкер (*Fanen-yunker*) - Subay Adayı

1798-1800 yıllarında ast rütbeyle dragun a giren, subaylık kılıç püskülüne layık görülen soylulardan gelen astsubay, subay adayı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:709). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Фельдмаршал (*Fel'dmarşal*) - Feldmareşal

Rütbe tablosunun 1. sınıf üst askerî rütbesidir (Belovinskiy, 2007: 712).

Lehçe *feldmarszalek* aracılığıyla veya doğrudan Almanca *feldmarschal(k)*, Felemenkçe *veldmaarschalk* tan geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 189).

Фельдфебель (*Fel'dfebel'*) - Komutan Yardımcısı

Piyadede ve topçu sınıfında en üst askerî unvandır. Bölükte ve bataryada ekonomi ve muharip birliğini yöneten, komutanın en yakın yardımcısı niteliğindeki kişidir (Belovinskiy, 2007: 712).

Almanca *fel'dwebel* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 189).

Фельдцейгмейстер (*Fel'dtseygmeister*) - Topçu Sınıf Komutanı

Topçu sınıf komutanı anlamına gelmektedir.

Aynı anlama gelen Almanca *feldzeugmeister* den alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 189).

Фельдъегерь (*Fel'dyegeer'*) - Askerî Kurye

Askerî kurye anlamına gelmektedir.

Almanca *Feldjager* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 189).

Флаг-офицер (*Flag-ofitser*) - Amiral Yaveri

Rus donanmasında *amiral yaveri* demektir (Belovinskiy, 2007: 715). *Sancak* anlamına gelen *flag* ve *subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüğünden oluşan kelime grubudur.

Hollandaca aynı anlama gelen *vlag* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 197). *Ofitser* sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. *Görevini yerine getiren* anlamına gelen Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319).

Фурьер (*Fur'yer*) - Astsubay

Orduya ait atlı araba katarında (furştat) *astsubay unvanı* anlamını taşımaktadır (Belovinskiy, 2007: 722).

Almanca *furier* sözcüğünden ya da direkt Fransızca *fourrier* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 212).

Хорунжий (*Horunjiy*) - Kazak Subay Unvanı

Kazak subay unvanı anlamına gelmektedir. 1884 yılına kadar rütbe tablosunun 14. sonra ise 12. sınıfı olarak kabul edilmiştir. Süvaride *kornete*, piyadede *praporşçike* tekabül etmekteydi (Belovinskiy, 2007: 731).

Lehçe *bayrak* anlamına gelen *choragiew* den türeyen aynı anlama gelen *chorazy* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 269).

Цейхвахтер (*Tseyhvahter*) - Topçu Birliği Komutanı

Silah ve mühimmatı yöneten, yelkenli gemide topçu birliğinin başında olan kimse anlamındadır. 1859 yılından itibaren *topçu birliği komutanı* anlamında kullanılmıştır (Belovinskiy, 2007: 733).

Almanca *zeugwachter* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 296).

Цейхмейстер (Tseyhmeyster) - Topçu Sınıfı Komutanı

XVIII. yüzyılın başında Rus ordusunda ve donanmasında *topçu sınıfı komutanı*na verilen addır. 1730 yılında *üst topçu sınıfı komutanı* anlamına gelen *ober-tseyhmeyster* olarak, XVIII. yüzyılın sonunda *topçu sınıfı general komutanı* anlamına gelen *general-tseyhmesyster* olarak, 1831 yılında ise *topçu müfettişi* anlamına gelen *inspektor artillerii* olarak adı değişmiştir (Belovinskiy, 2007: 733).

Almanca *zeugmeister* den geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 296).

Чеушь (Çeuş') - Çavuş/ Saray Muhafızı

Türkçe *çavuş*, *ast subay*, *emirber* anlamına gelmektedir. Rus yazınında *askerî rütbe*, *saray muhafız komutanı* anlamına rastlanmaktadır (Sorokoletov, 2009: 256). Türk kökenli bir sözcüktür.

Шаутбенахт (Şautbenaht) - Tuğamiral

1696-1741 yıllarında rütbe tablosunun 4. sınıf *deniz askerî rütbesinin* adlandırılışıdır. Sonra *tuğamiral* anlamına gelen *kontr-admiral* sözcüğü yerini almıştır (Belovinskiy, 2007: 761). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Шеф (Şef) - Alay Komutanı/ Baş, Şef

Eski anlamıyla *alay komutanı* demektir.

Fransızca *baş*, *başkan* anlamına gelen *chef* ten alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 434).

Штаб-доктор (Ştab- doktor) - Karargâh Doktoru

Rütbe tablosunun 6. sınıf *askerî-tıp rütbesi*; kolorduda tıp birliğinin başında olan kişidir. (Belovinskiy, 2007: 769).

Karargâh anlamına gelen *ştab* ve *doktor* sözcüğünden oluşan kelime grubunda *ştab* sözcüğü Almanca *stab* sözcüğünden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy III, 1910-1914: 107).

Doktor sözcüğü ise *yüksek eğitim derecesi* anlamına gelmektedir. XIV. yüzyıldan itibaren *öğretmen* anlamında kullanımlarına rastlanmıştır. Latince *doctor* sözcüğünden doğmuştur. *Eğitim derecesi ve tıp doktoru* anlamında Almanca *doktor* veya Lehçe *doktor* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Tsiganenko, 1989: 112).

Штабс-капитан (*Ştabs-kapitan*) - Subay Unvanı

Çarlık ordusunda piyadede, topçu ve mühendislik ordularında teğmen rütbesinden üstte, yüzbaşı rütbesinden astta bulunan kişi anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 1202). 1797-1884 yıllarında rütbe tablosunun 10. daha sonra 9. sınıfında sayılmıştır (Belovinskiy, 2007: 770).

Ştabs sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır. *Kapitan* sözcüğü, İtalyanca *capitano* dan ziyade Lehçe *kapitan* sözcüğünden alıntılandığı düşünülmektedir. Sözcüğün kaynağı ise Latince *capitaneustur* (Fasmer II, 2009: 185).

Штабс-ротмистр (*Ştabs- rotmistr*) – Süvari Sınıfında Subay Unvanı

Çarlık ordusunda süvari sınıfında ştabs-kapitana tekabül eden subay unvanıdır (Ojegov, 2006: 1202). 1884 yılına kadar rütbe tablosunun 10. daha sonra 9. sınıfı olarak sayılmış askerî üstsubay rütbesi anlamını taşımaktadır. Eskadronu komuta edebilen ya da eskadron komutanına yardımcı olan kişidir (Belovinskiy, 2007: 770).

Rotmistr sözcüğü Yeni Yukarı Almancasında *onbaşı* anlamına gelen *rottmeister* den aynı anlama gelen Lehçe *rotmistrz* aracılığıyla ya da Orta Aşağı Almancada *reis*, *lider* anlamına gelen *rotmester* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 507).

Шубаш (*Şubaş*) - Subaşı

Komiser anlamına gelmektedir. Rumencede de aynı anlama gelen *subaşa* kelimesinde olduğu gibi Türkçe kökenli sözcüklerden alıntılanmıştır. Türkçede *orduyu komuta eden*, Çağataycada ise *komiser* anlamına gelmektedir (Fasmer IV, 2009: 482).

Шхи́ман (*Şhiman*) - Rus Donanmasında Astsubay

XVIII. yüzyılda *Rus donanmasında astsubay unvanına* verilen isimdir (Belovinskiy, 2007:772). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Эста́ндарт-ю́нкер (*Estandart- yunker*) - Astsubay

1798-1800 yıllarında *ast rütbeyle zırhlı süvariye giren, rütbe sınavını verip subaylık kılıç püskülüne layık görülen soylulardan gelen astsubayına* verilen addır (Belovinskiy, 2007: 776).

Estandart sözcüğünün etimolojisine rastlanmazken; *yunker* sözcüğü Almanca *büyük toprak ağası* anlamına gelen *junker* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer IV, 2009: 531).

4.7. Savaş Teknik Araçları, Cephane ve Tahkimat Yapıları Adlandırmaları

Аму́ниция (*Amunitsiya*) - Cephane

Cephane anlamına gelmektedir.

Hristiani, *cephane* anlamına geldiğini ve 1703 yılından itibaren kullanıldığını ifade etmiştir. Smirnov, Latince (*am*)*munitio* dan Lehçe *amunicja* aracılığıyla alıntılandığını belirtmiştir (Fasmer I, 2009: 76).

Арсе́нал (*Arsenal*) - Cephanelik

Cephanelik anlamına gelmektedir. I. Petro döneminden, 1699 yılından itibaren kullanılmaya başlamıştır.

Fransızca *arsenal*, İtalyanca *arsenale* olarak kullanılan sözcük, Arapça *hazırlama evi* anlamına gelen (*dar*)*as şina* 'a kökenlidir (Fasmer I, 2009: 88).

Блиндаж (Blindaj) - Sığınak

Mermi ve mermi parçalarından, mayından koruyan 4-8 kişilik kapalı tip tahkimatın adıdır (Plehov, 1988: 26).

Fransızca *blindage* sözcüğünden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy I, 1910-1914: 30).

Бомба (Bomba) - Bomba

Topçu sınıfında, ağır patlayıcı merminin adıdır. Rusya-Japonya ve I. Dünya Savaşı döneminde *el bombası* anlamında kullanılmıştır. XIX. yüzyılın yarısında ve XX. yüzyılın başında devrimci teröristlerin eylemlerinde siyasi düşman suikastlerinde intibak eden her türlü yapının patlayıcı mermisidir (Belovinskiy, 2007: 60).

XVIII. yüzyılda Fransızcadan alıntılanmıştır. Fransızca *bombe* sözcüğü ise İtalyancadan alıntılanmıştır. İtalyanca *bomba* sözcüğü Latince *gürültü, vızıltı* anlamına gelen *bombus* sözcüğünden doğmuştur. (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 53).

Брамсель (Bramsel') - Gabya

Gabya anlamına gelmektedir.

Hollandaca *bramzeil* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 207).

Брандер (Brander) - Gemi

Kasten yangın çıkarmak için veya düşman gemilerinin önünü kesmek için kullanılan gemiye verilen addır.

Hollandaca, Almanca *brander* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 207).

Бриг (Brig) - Çift Direkli Gemi

Savaş veya ticari küçük çift direkli buharlı gemi anlamına gelmektedir. (Belovinskiy, 2007: 66).

Almanca *brigg* ya da İtalyanca *brigantino* nun kısaltması olan İngilizce *brig* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 213).

Бригантина (Brigantina) - Küçük Savaş Gemisi

1717 yılından itibaren kullanılmaya başlanan *küçük savaş* ve *korsan gemisine* verilen addır.

Brigantina, İtalyanca *brigsntin(o)* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 214).

Воронка (Voronka) - Huni/ Bomba Patlamasından Oluşan Çukur

Sözcüğün savaş bağlamındaki anlamı, *bombanın patlamasından oluşan çukur* dur. İlk anlamı ise *hunidir* (Ojegov, 2006: 96). Çağrışımsal olarak sözcüğün iki anlamı birbirine yakındır. Bombanın düştüğü yerde oluşan çukurun huni biçimine benzemesi açısından iki anlam birbirinden uzak değildir.

Voronka sözcüğü *delik*, *çukur* anlamına gelen Slavca *vorna* sözcüğüne küçültme eki eklenmesiyle oluşmuştur (Kırlov, 2005: 78).

Галиот (Galiot) - İspanyol Savaş Gemisi

İspanyol savaş gemisine verilen addır.

Hollandaca *galjoot* veya Fransızca *galiote* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 387).

Граната (Granata) - Bomba

Patlayıcı *mermi türü*, *eski bomba cephane*, *mermiler* anlamına gelmektedir.

1616 yılından itibaren Almanca *granate* sözcüğünden veya benzer olarak İtalyanca *granata* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009:452).

Дело (Delo) - Top, Ateşli Silahlar

Top, ateşli silahlar anlamına gelmektedir.

XVI. yüzyılda Lehçe *top* anlamına gelen *dziato*, Çekçe *delo* da aynı sözcüklerinden gelmesi muhtemeldir (Fasmer I, 2009: 497).

Дредноут (Drednout) - Dretnot

Daha önceden *bronenotsı* olan 1904-1905 Rus- Japon savaşından sonra değişen hat gemisi türüdür. Dretnotlar tamamen uçağın zırhla kaplanmış, orta çapta mayın karşıtı toplu taretlerde çok sayıda güçlü çapta toplardan farklıdır. “Gangut” tipi dretnotlar 1909 yılından itibaren temeli atılmıştır. Topçu silahları, zırh sistemi ve gidiş hızı bakımından dünyada en iyileri olmuştur (Belovinskiy, 2007: 178). Etimoloji sözlüklerinde kökenine rastlanmamıştır.

Заводные лошади (Zavodnie loşadi) – İkmal Atları

Ordularda yorgun veya hasta atların yerini değiştirmek ve öldürülenlerin yerini almak için veya geçilmesi zor yerlerde kamufle için kullanılan topçu, araba katarlarının veya subayların atlarına verilen addır (Belovinskiy, 2007: 209). *Fabrika* anlamına gelen *zavod* sözcüğünün sıfat hali olan *zavodniy* ve *at* anlamına gelen *loşad*’ sözcüklerinin birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Zavodniy sıfatının etimolojisine rastlanmazken; *loşad*’ sözcüğü Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 526).

Истребитель (İstrebitel’) - Avcı Uçağı

Düşman uçağını yok etmek için kullanılan savaş uçağı anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 254). *İstrebitel*’ sözcüğünün *yok etmek*, *imha etmek* anlamına gelen *istrebit*’, *istrebyat*’ fiilinden türemiş olması muhtemeldir.

İstrebit’, *istrebyat*’ fiili ise Kilise Slav dilinden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 144).

Каронада (*Karonada*) - Kısa Gemi Topu

Kısa gemi topu anlamına gelmektedir.

Karron dan türeyen Almanca *karronade* veya Fransızca *caronade*, İngilizce *carronade* dan alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 202). Hangi dilden alıntılandığı net olmayan bir başka sözcüktür.

Картан (*Kartan*) - Muhasara Topu

Muhasara topu anlamına gelmektedir. I. Petro döneminden itibaren *kartaun* biçiminde de kullanılmıştır.

Kartan, Lehçe *kartan* aracılığıyla; *kartaun* ise Almanca aracılığıyla Rusçaya geçmiştir. *Kartaune*, *kısa top* anlamına gelen İtalyanca *cortana* dan veya *quartana* dan gelmiştir (Fasmer II, 2009: 203).

Картуз (*Kartuz*) - Kasket

Kasket türü, *kâğıt para çantası ve top*, *patlayıcı madde* anlamı vardır. İlk olarak *barut*, *fışek çantası* anlamlarında kullanılmıştır.

(Orta) Yukarı Almanca *kese kâğıdı* anlamına gelen *kartuse*, *karduse* aracılığıyla alıntılanmış olması muhtemeldir. İtalyanca *cartoccio* kökenli, Fransızca *cartouche* den alıntılanmış olma ihtimali de vardır (Fasmer II, 2009: 204). İtalyanca kökenli sözcüğün hangi dil aracılığıyla alıntılandığı net bir şekilde belirtilememiştir.

Кессель (*Kessel*) – Topun Parçası

I. Petro döneminden itibaren *topun parçası* anlamındadır. Ayrıca *ketel*’ sözcüğüyle aynı anlama gelmektedir.

Yeni Yukarı Almanca *tencere* anlamına gelen *kessel* veya Hollandaca, Aşağı Almanca *ketel* den alıntı yapılmıştır (Fasmer II, 2009: 226).

Книпель (*Knipel'*) - Mermi

Mermi anlamına gelmektedir.

Hollandaca *knuppel* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 264).

Конвоир (*Konvoir*) - Muhafız Askeri/Muhafız, Refakat Gemisi

Muhafız askeri, gemisi anlamına gelmektedir.

Eşlik eden anlamına gelen Hollandaca *konvoier* den alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 308).

Корвет (*Korvet*) - Korvet

Firkateyn den küçük hafif savaş gemisi anlamına gelmektedir.

Korvet sözcüğü Fransızca *corvette* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 323).

Кордебаталья (*Kordebatal'ya*) – Donanmada Büyük Savaş Gemisi Topluluğu

Donanmanın üç büyük savaş gemisi topluluklarından biridir. İlk olarak 1720 yılında kullanılmıştır.

Fransızcada *ordu merkezi* anlamına gelen *corps de bataille* den geçmiştir (Fasmer II, 2009: 324).

Краер (*Krayer*) - Üç Direkli Gemi

I. Petro döneminden itibaren başlayarak eski *üç direkli gemiye* verilen addır.

Aynı anlamı taşıyan Hollandaca *kraaier* sözcüğünden gelmiştir. (Fasmer II, 2009: 364).

Крейсер (Kreyser) - Kruvazör

Devasa savaş gemisi anlamına gelmektedir. Özel yapı *kreyser* ler 1870’li yıllarda ortaya çıkmıştır. 1892 yılından itibaren Rus filosunda zırhlı ve zırh güverteli olarak ayrılmaktadır (Belovinskiy, 2007: 319).

Hollandaca aynı anlama gelen *kruiser* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 369).

Лафет (Lafet) - Kundak, Top Arabası

Kundak, top arabası anlamına gelmektedir.

Latince *fustis* sözcüğünden doğan Fransızca *l'affut* dan Almanca *lafette* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 467).

Люгер (Lyuger) - Kabotaj Gemisi

Kabotaj gemisi anlamına gelmektedir.

İngilizce *lugger* veya Almanca *lugger* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 545).

Миноноска (Minonoska) - Savaş Gemisi

Kıyı bölgelerde, torpillerle düşman gemilerine saldırmak için küçük savaş gemisine verilen addır. 1870-1880’li yıllarda yapılmıştır. Torpillerle ve küçük çaplı toplarla silahlandırılmıştır. 1880’li yıllardan itibaren *minonosetsler* yerini almıştır (Belovinskiy, 2007: 388). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Мортира (Mortira) - Havan Topu

Havan topu anlamına gelmektedir.

Latince *mortarium* dan doğan sözcük, Fransızca *mortier* den Hollandaca *mortier* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 658).

Мотоциклет (*Mototsiklet*) - Motosiklet

Orduda motorsikletler yaygın bir şekilde ulaşım aracı olarak kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda makineli tüfekli motorsiklet birlikleri oluşturulmuştur (Belovinskiy, 2007: 397). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Окоп (*Okop*) - Siper

Çukur şeklinde *atış için koruma, sığınak* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 438). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Палуб (*Palub*) - Atlı Ağır Topçu Arabası

Sahra topçu mermileri ve yüklerini taşımak için birkaç atlı ağır topçu arabası anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 458). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Патрон (*Patron*) - Fişek

Fişek anlamına gelmektedir.

Orta Latince *patronus* sözcüğünden Eski Almanca *patron* ya da Fransızca *patron* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 218).

Петарда (*Petarda*) - Patlayıcı Mermi

Patlayıcı mermi türü anlamına gelmektedir. I. Petro döneminden itibaren başlayarak kullanılmıştır.

Fransızca aynı anlama gelen *petard* dan Lehçe *petarda* veya Almanca *petarde* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer III, 2009: 251).

Позиция (Pozitsiya) - Mevzi

Savaş harekâtları için orduların konuşlandığı yer anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 537).

*Durum anlamına gelen Latince kökenli *positio* sözcüğünden doğmuştur. Fransızca *position* sözcüğünden Lehçe aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Kırlov, 2005: 302).*

Ракета (Raketa) - Fişek/ Roket

*Atma aracı anlamında kullanılan sözcük, I. Petro döneminde 1696 yılında kullanılmıştır. Fişek ve havai fişeklerin *iğ* ye benzemesinden dolayı İtalyanca *iğ* anlamına gelen *rocchetta*, *rocca* dan Almanca *rakete* veya Hollandaca *raket* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer III, 2009: 438).*

Снаряд (Snaryad) - Mermi

*XVII yüzyılda *snaryad*, *naryad* olarak kullanılmıştır. Eş anlamlı sözcükler *topçu silahı*, *silahların toplamı ve mermi*, *mayın* anlamında kullanılmıştır. (Fasmer III, 2009: 697). Sözcüğün kökeni belirtilmemiştir.*

Снаряжение (Snaryajenie) - Teçhizat

Askerin seferde ve savaşta taşıdığı eşyalar -silah, kıyafet, ayakkabı, çamaşır, fişek stoğu, siper kazma araçları, çadır gereçleri, seyyar mutfak gereçleri, silah ve kıyafet eşyaları, çuval ya da sırt çantası – bütününe verilen addır (Belovinskiy, 2007: 633). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Стационер (Statsioner) - Savaş Gemisi

*Genellikle küçük, devletin resmi temsilcisi olarak söz konusu ülkenin konsolosluğunun olduğu yerde, yabancı limanda sürekli bulunan *savaş gemisine* verilen addır (Belovinskiy, 2007: 652). Etimoloji sözlüklerinden sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.*

Tank (*Tank*) - Tank

Zırhlı, paletli savaş arabasına verilen addır.

I. Dünya Savaşı sırasında İngilizce *tank* kelimesinden alıntılanmıştır. İngilizce adı ise, icat eden kişinin soyadı *Tank* kelimesinden gelmektedir (Fasmer IV, 2009: 19).

Тарч, торч (*Tarç, Torç*) - Kalkan

Küçük yuvarlak kalkan anlamına gelmektedir.

Franko dilinden *targa*, Kadim Yukarı Almanca *zarge* den doğan, Fransızca *targe* den, Lehçe *kalkan* anlamına gelen *tarcz, tarcza* dan, Orta Yukarı Almanca *zarge* aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer IV, 2009: 25).

Тендер (*Tender*) - Refakat Gemisi

Tek direkli savaş gemisi, refakat gemisi anlamına gelmektedir.

İngilizce *refakat eden* anlamına gelen *attender*, *refakat etmek* anlamına gelen *attend* kelimesinden türeyen, aynı anlama gelen *tender* sözcüğünden veya Almanca *tender* sözcüğü aracılığıyla dile girmiştir (Fasmer IV, 2009: 41). Hangi dil aracılığıyla geçtiği net olarak belirtilemeyen bir başka sözcüktür.

Траншея (*Tranşeya*) - Hendek, Siper

Uzun, derin siper anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 791).

I. Petro döneminden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Fransızca aynı anlama gelen *tranchee* sözcüğünden alıntılanmıştır. *Tranchee* sözcüğü ise *kesmek* anlamına gelen *trancher* fiilinden türemiştir (Fasmer IV, 2009: 94).

Тулпар (*Tulpar*) - Mitolojik Savaş Atı/Kahraman

Bahadırın mitolojik savaş atı, kanatlı atlamacı anlamını taşımaktadır. Birinci anlamı, mitolojik kanatlı attır. İkinci anlamı, savaş atıdır. Ayrıca kahraman anlamında kullanılmıştır.

Kırgızca *tulpar* aracılığıyla dile geçmiştir. (Şipova, 1976: 129).

Тыл (*Tıl*) - Cephe Gerisi

Savaş hattının gerisinde kalan, cephenin arkasında kalan alan anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 800). Ukraynada til; ense, cephe gerisi ve temel güçlerin arkasında bulunan ordu birliği anlamında Kadim Rusçada tıl'; ense anlamında Bulgarca til; Slovence til; Çekçe ense, başın arka kısmı anlamına gelen yul; Slovakça tylo, Lehçe arka kısım, sırt anlamında tul (Fasmer IV, 2009: 131) gibi kullanımları gösterilmiştir. Bu kullanımların dışında DLT'de tıl sözcüğünün düşmandan ele geçirilen adam anlamında kullanıldığı belirtilmiştir (DLT, 1077/2018: 146). Rusça etimoloji sözlüklerinde DLT'deki kullanımına yer verilmemiştir.

Фрегат (*Fregat*) - Firkateyn

İki güverteli, ateşli silahlı, devasa üç direkli, yelkenli savaş gemisi anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 719).

Fregata kullanımını da rastlanmıştır. *Fregat* Hollandaca *fregat* aracılığıyla, *fregata* ise Almanca *fregatte* ya da direkt Fransızca *fregate* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 207).

Фугад (*Fugad*) - Patlayıcı Mermi Türü

Patlayıcı mermi türü, eski kullanım *fugalta* ile aynı anlamda olan sözcük, I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır.

Fransızca *mayın* anlamına gelen *fougade* veya aynı anlamda İtalyanca *fogata* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 209).

Фурштат (*Furştat*) - Orduya Ait Atlı Araba Katarı

Özellikle *topçu sınıfına hizmet eden ordunun atlı araba katarının* adıdır. Adı 1740 yılında ortaya çıkmıştır. 1803 yılında topçu sınıfında, 1863 yılında piyade de yok olmuştur (Belovinskiy, 2007: 722).

Almanca *fuhrstaat* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer IV, 2009: 212).

Шлюп (*Şlyup*) - Filika

Açık güvertede 16-32 toplarla silahlandırılmış *üç direkli yelkenli savaş gemisi* anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 766).

Kaymak anlamına gelen *sluipen* den, Orta Yukarı Almancada aynı anlama gelen *sliefen* den, *filika* anlamına gelen Hollandaca *sloep* kelimesinden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 455).

Шнека (*Şneka*) - Silahlı Gemi Türü

Silahlı gemi türüdür.

Uzun gemi anlamına gelen Eski Norsça *snekkja*, İsveççe *snacka*, Roman dillerinde ortaya çıkan, Orta Yukarı Almanca *snicke* den alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 462).

Щель (*Şçel'*) - Hendek

Bomba ve mermi parçalarından korunmak için *sığınak* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 881).

Şçel' sözcüğü Kadim Slavca *hançerlemek, doğramak* anlamına gelen *skelti* sözcüğünden türemiştir (Tsiganenko, 1989: 379).

Эскадра (Eskadra) - Filo

Farklı sınıf gemiler ve suda askerî güvenlik sağlayan operatif- taktik savaş gemileri birliği anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 775).

İtalyanca *squadra* sözcüğünden Fransızca *escadre* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer IV, 2009: 521).

4.8. Askerî Belge, Kurum ve Doktrin Adlandırmaları

Госпиталь (Gospital') - Askerî Hastane

Askerî hastane anlamına gelmektedir. *Goşpital'*, *şpital'* kullanımları da vardır.

Şpital' sözcüğü, Almanca *spital* sözcüğünden Lehçe *szpital* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir. *Goşpital'* ise Almanca *hospital* veya Hollandaca *hospitaal* sözcüğünden Rusçaya geçmiştir (Fasmer I, 2009: 445).

Гридница, Грядня (Gridnitsa, Gridnya) – Özlük Muhafızlarının Kalacak Yeri

Eski Rusça bir sözcüktür. *Özlük muhafızları için kalacak yer* anlamına gelmektedir.

Grid' sözcüğünden türemiştir (Fasmer I, 2009: 458).

Дворянский полк (Dvoryanskiy polk) - Soylu Alayı

1807-1856 yıllarında askerî eğitim kurumudur. Soylular için *gönüllü kolordu* anlamına gelen *volonterniy korpus* adı altında ortaya çıkmıştır. 1808 yılında *dvoryanskiy alayı* (*dvoryanskiy polk*) adını almıştır. Buraya askerlik hizmetine girmek isteyen 16 yaşından itibaren soylular kabul edilmiştir. Genel ve askerî eğitim alan soylular, subay olmuşlardır (Belovinskiy, 2007: 159). *Soylu* anlamına gelen *dvoryanskiy* ve *alay* anlamına gelen *polk* sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.

Dvoryanskiy, *dvoryanin* sözcüğünün sıfat halidir. *Dvoryanin* sözcüğü, Lehçe *dworzanin* aracılığıyla Rusçaya geçtiği belirtilmiştir (Fasmer I, 2009: 489). *Polk* sözcüğü ise Eski

Almanca *fulkaz* sözcüğünden alıntılanmıştır. Almanca sözcük *kalabalık* anlamına gelen Arnavutça *plogu*, Latince *plebes*, Yunanca *pek çok* ve *tam* anlamına gelen *πλήθος* sözcüğüyle akraba kabul edilmektedir (Fasmer III, 2009: 311).

Депеша (Depeşa) - Harekât Raporu

Harekât raporu anlamına gelmektedir. Fransızca *depeche* I. Napolyon döneminden başlayarak ihbar mektuplarının raporu ve telgrafın yaygınlaşmasıyla da telgraf anlamına gelmektedir.

Fransızca *depeche* den Almanca *depesche* aracılığıyla alınmıştır (Fasmer I, 2009: 499).

Кадетский корпус (Kadetskiy korpus) - Askerî Lise

Kapalı askerî eğitim kurumu anlamına gelmektedir. Rusya’da ilk askerî lise 1732 yılında *Suhoputniy Şlyahetskiy Lisesi* adı altında açılmıştır. 1800 yılında ilk *kadetskiy korpus* adını almıştır. *Kadetskiy korpus* genel ve spesifik askerî disiplinleri, dansları, müziği öğreten, 13-18 yaş arası nöbet tutan soylular için, 4 yıllık eğitim veren bir kurumdur. Mezunlar başarılarına bağlı olarak *astsubay*, *praporşçik* (gedikli ile subay arasındaki rütbe) ve *podporuçik* alaylarına girebilmektedirler. 1766 yılında öğrenci sayısı 800’e kadar yükselmiştir. 1855 yılına doğru 6700 eğitimcisiyle birlikte 21 askerî lise olmuştur. Yıllık subay mezunu yaklaşık 520 kişidir. 1863-1866 yıllarında askerî liseler dağıtılmıştır, küçük sınıflar askerî liselere; büyük sınıflar askerî yüksekokullara başvurmuştur. 1882 yılında askerî liseler *kadetskiy korpus* olarak adlandırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 252). *Askerî lise öğrencisi* anlamına gelen *kadet* sözcüğünün sıfat hali olan *kadetskiy* ve *kolordu* anlamına gelen *korpus* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Kadet sözcüğü direkt Fransızca *ast*, *küçük* anlamına gelen *cadet* sözcüğünden ya da Almanca *kadett* sözcüğü aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 156). *Korpus* sözcüğü ise Latince *vücut*, *organizma* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden Lehçe *korpus* veya Almanca *korpus* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 337).

Казарма (Kazarma) - Kışla

Ordunun ikametgâhı için genel yapı ve yapılar kompleksi anlamına gelmektedir. Rusya’da kışlaların inşaatı XVIII. yüzyılın sonunda başlamıştır (Belovinskiy, 2007: 254).

Sözcük, I. Petro döneminden, 1703 yılından itibaren kullanılmıştır (Fasmer II, 2009:159). *Ordu için bina* anlamına gelen İtalyanca *caserma* sözcüğünden alıntılanmıştır (Kırlov, 2005: 170).

Квартал (Kvartal) - İdari Polis Birimi

1775-1862 yıllarında *şehirde idari polis birimine* verilen addır (Belovinski, 2007: 275). Latince *quartale* den Almanca *quartal* aracılığıyla geçmiş olması muhtemeldir (Fasmer II, 2009: 217).

Квартира (Kvartira) - Kışla

Orduların yerleştirildiği yer, kışla anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007:276).

Latince *quartarius*, Eski Fransızca *quartier* den, Almanca *quartier*, Hollandaca *kwartier* Orta Aşağı Almanca *quarter* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer II, 2009: 217).

Конвенция (Konventsiya) - Sözleşme

Sözleşme anlamına gelen *konventsiya* sözcüğü, Dolgorukov döneminden itibaren kullanılmaktadır.

Latince *sözleşme* anlamına gelen *conventio* dan Lehçe *konwencja* aracılığıyla geçmiş olması muhtemeldir (Fasmer II, 2009: 308).

Кордегардия (Kordegardiya) - Askerî Hapishane

Askerî karakol binası anlamına gelmektedir. Binada tutuklu askerler, subaylar, memurlar için de odalar bulunmuştur (Belovinski, 2007: 307).

Hapishane anlamına gelen sözcük, ilk olarak I. Petro döneminde *kordegard* olarak kullanılmıştır. *Nöbet yeri* anlamına gelen Fransızca *corps de garde* sözcüğünden geçmiştir (Fasmer II, 2009: 324).

Кордон (Kordon) – Küçük Merkez Noktası

Sınır, gümrük, orman, dağ, tıbbî gözlemler yapan doktorların, memurların, askerlerin ve hizmet edenleri yerleştirmek için yapılmış sürekli veya geçici küçük merkez anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 307). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Корпус (Korpus) – Kolordu/ Askerî Lise

Aynı veya farklı tür orduların birkaç tümenini kapsayan Rus ordusunda üstün taktik ve idari büyük birlik anlamına gelmektedir. XX. yüzyılın başında genellikle 2-3 piyade ve 1 süvari tümeninden oluşmaktadır. İkinci anlamı ise özel askerî veya askerîleştirilmiş idare veya kurumdur. Üçüncü anlamı ise, *askerî lise* anlamına gelen *kadetskiy korpus* sözcüğünün kısaltılmış biçimidir (Belovinskiy, 2007: 310).

1705 yılından itibaren kullanılmıştır. Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337). Hangi dil aracılığıyla Rusçaya geçtiği net bir şekilde belirtilmemiştir.

Корпус гидрографов (Korpus gidrogrfov) - Hidrograf Kolordusu

1912-1917 yıllarında Rus savaş filosu uzmanlarının teşkilâtına verilen addır. Denizcilik ve hidrografik araştırmaların güvenliğini sağlama işlevini getirmektedir (Belovinskiy, 2007: 310). *Kolordu* anlamına gelen *korpus* ve *hidrograf* anlamına gelen *gidrograf* sözcüklerinin birleşiminden oluşmuştur.

Kolordu sözcüğü Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337). Hangi dil aracılığıyla Rusçaya geçtiği net bir şekilde belirtilmemiştir. *Gidrograf* sözcüğünde geçen *su* anlamına gelen *gidro* sözcüğü ise Yunanca *hydor* dan alıntılanmıştır (Kırılov, 2005: 89).

Корпус инженеров путей сообщения (*Korpus injenerov putey soobşçeniya*) - Ulaşım Yolları Mühendisleri Kolordusu

Ulaşım yolları uzmanlarının teşkilâtı anlamına gelmektedir. 1834 yılında kurulmuştur. Askerîleştirilmiş bir yapıya sahiptir. Çalışanlar askerî unvan, rütbe işaretleri (znaki razliçiya) taşımakta ve askerî üniforma giymektedirler. 1865 yılında yeniden düzenlenmiştir. 1867 yılında sivil bir teşkilât olmuştur (Belovinskiy, 2007: 311).

Kolordu anlamına gelen *korpus* sözcüğü Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden, Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337). *Mühendis* anlamına gelen *injener* sözcüğü Almanca *ingenieur* dan alıntılanmıştır. Almancası ise Fransızcadan alıntılanmıştır. Sözcüğün kaynağı ise Latince *ingenium* dur (Kırlov, 2005: 162). *Yol* anlamına gelen *put*’ sözcüğü ise Hint- Avrupa kökenli Slavca bir sözcüktür (Kırlov, 2005: 330). *Ulaşım, iletişim* anlamına gelen *soobşçenie* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır.

Корпус инженеров строительной части флота (*Korpus injenerov stroitel’noy çasti flota*) - Donanım Yapı Birimi Mühendisleri Kolordusu

Liman yapılarının inşaatıyla ilgilenen gemi ve kara askerî mühendislerin, uzmanların teşkilâtına verilen addır. 1838-1917 yılları arasında var olmuştur (Belovinskiy, 2007: 311).

Kolordu anlamına gelen *korpus* sözcüğü Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden, Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337). *Mühendis* anlamına gelen *injener* sözcüğü Almanca *ingenieur* dan alıntılanmıştır. Almancası ise Fransızcadan alıntılanmıştır. Sözcüğün kaynağı ise Latince *ingenium* dur (Kırlov, 2005: 162). *Stroitel’ny* sıfatı, *inşa etmek* anlamına gelen *stroit*’ fiilinden türemiştir. *Stroit*’ fiilinin etimolojisine rastlanmamıştır. *Birlik, birim* anlamına gelen *çast*’ ise Slavca bir sözcüktür (Kırlov, 2005: 408). *Donanma* anlamına gelen *flot* sözcüğü Fransızca aynı anlama gelen *flotte* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 199).

Корпус морской артиллерии (*Korpus morskoy artillerii*) - Deniz Mühimmatı Kolordusu

Gemi mühimmatı subaylarının teşkilâtı anlamına gelmektedir. 1734 yılında oluşturulmuştur. 1752 yılına kadar kara ordusu subayları tarafından oluşturulmuştur. Sonra özel veya kara memurlar, üniformadaki veya rütbe işaretlerindeki farklılıkla deniz askerî lisesi ve deniz mühimmat okulu eğitmcileri tarafından oluşturulmuştur (Belovinskiy, 2007: 311).

Kolordu anlamına gelen *korpus* sözcüğü Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden, Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337). *Morskiy* sıfatı *deniz* anlamına gelen *more* sözcüğünden türemiştir. *More* sözcüğü ise Slavcadır (Kırlov, 2005: 237). *Artilleriya* sözcüğü ise XVII. yüzyılda Lehçeden alıntılanmıştır. Lehçe *artyleria* ise Fransızca *artilleriya* alıntılanmıştır. Fransızca *artillerie*, *top sağlamak* anlamına gelen *artillier* fiilinden oluşmuştur. Eski Fransızca *artillier* ise *mermi*, *makine* anlamına gelen Orta Latince *artillum* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 29).

Кригерехт (*Krigereht*) - Askerî Mahkeme

Askerî mahkeme anlamına gelmektedir. 1716 yılında çıkmıştır. Genel ve alay olmak üzere ikiye ayrılmaktadır: birincisi General Başkanlığı altında daha önemli işler için, ikincisi Albay Başkanlığı altında genel işler içindir. Terim 1839 yılına kadar kullanılmıştır (Belovinskiy, 2007: 326). Etimoloji sözlüklerinde sözcüğün köken bilgisine rastlanmamıştır.

Лагерь (*Lager'*) - Kamp

Kamp anlamına gelen sözcük, I. Petro döneminden itibaren kullanılmıştır.

Almanca *lager* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 445).

Морской корпус (*Morskoy korpus*) - Deniz Kolordusu

Kapalı askerî deniz eğitim kurumuna verilen addır. 1860'lı yıllardan itibaren subay, memur, saygın vatandaşların çocukları da kabul edilmeye başlamışsa da; esas itibariyle babadan oğula geçen soyluların çocukları alınmıştır. XX. yüzyılın başında ise burjuva ve ruhban sınıfından gelenler kabul edilmeye başlanmıştır (Belovinskiy, 2007: 395, 396). *Deniz* anlamına *morskiy* sıfatı ve *kolordu* anlamına gelen *korpus* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Morskiy sıfatı *deniz* anlamına gelen *more* sözcüğünden türemiştir. *More* sözcüğü ise Slavcadır (Kırilov, 2005: 237). *Kolordu* anlamına gelen *korpus* sözcüğü Latince *gövde* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden, Lehçe *korpus* ya da Almanca *korpus* aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 337).

Офицерские классы (*Ofiterskie klassı*) - Subay Sınıfları

Subaylar için yüksek uzmanlık eğitim kurumları özelliği olan ve bir başka eğitim kurumunda gerçekleştirilen eğitim kursudur. 1810 yılında mühendislik okulunda, 1820 yılında ise sonradan akademiye dönüşen topçu okulu bünyesinde kurulmuştur. Donanmada subaylık sınıfları 1827 yılında deniz kolordusu bünyesinde (1877 yılında deniz akademisine çevrilmiştir) kurulmuştur. Müfredat 1-3 yıl arasındadır. Sınav sonuçlarına göre ast subaylar alınmış, gönüllü dinleyici subaylar kabul edilmiştir (Belovinskiy, 2007: 450). *Subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüğünün sıfat hali olan *ofiterskiy* ve *sınıf* anlamına gelen *klass* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Ofitser sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. *Görevini yerine getiren* anlamına gelen Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319). *Klass* sözcüğünün kaynağı ise *kategori*, *sınıf* anlamına gelen Latince *classis* tir (Tsiganenko, 1989:176).

Офицерское собрание (*Ofiterskoe sobranie*) - Askerî Gazino

Her ayrı askerî birlikte subayların yakınlaşması, eğlence düzenleme, hayatlarını hafifletme ve askerî eğitim yardımlaşmaları için var olan bir kulüp türüdür. *Ofiterskoe sobranie* ye başka kişilerin de – doktorlar, memurlar, toprak ağaları- davet edildiği bir kulüptür

(Belovinskiy, 2007: 451). *Subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüğünün sıfat hali olan *ofitserskiy* ve *toplantı*, *toplanma* anlamına gelen *sobranie* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Ofitser sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. *Görevini yerine getiren* anlamına gelen Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319). *Sobranie* sözcüğünün etimolojine rastlanmamıştır.

Офицерские школы (Ofiterskie şkolı) - Subay Okulları

Subayları kendi nizam görevlerine hazırlamak için farklı tür silahların askerî eğitiminin verildiği kurumlara verilen addır (Belovinskiy, 2007: 451). *Subay* anlamına gelen *ofitser* sözcüğünün sıfat hali olan *ofitserskiy* ve *okul* anlamına gelen *şkola* sözcüğünden oluşan kelime grubudur.

Ofitser sözcüğü ise Fransızcadan Almanca aracılığıyla alıntılanmıştır. *Görevini yerine getiren* anlamına gelen Latince *officiarius* sözcüğünden doğmuştur (Şanskiy, İvanov, Şanskaya, 1971: 319). *Şkola* sözcüğü ise Latince *schola* dan Lehçe *szkola* aracılığıyla alıntılanmıştır (Tsiganenko, 1989: 493).

Пажеский корпус (Pajeskiy korpus) - Askerî Eğitim Kurumu

Askerî kapalı eğitim kurumu anlamına gelmektedir. 1802 yılında kurulmuştur (Belovinskiy, 2007: 456). *Pajeskiy* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır. *Korpus* sözcüğü ise Latince *vücut*, *organizma* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden Lehçe *korpus* veya Almanca *korpus* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 337).

Пансион (Pansion) - Askerî Eğitim Kurumu

Pansion, askerî lise veya askerî okula girişe çocukları hazırlamak için bazı *askeri- eğitim kurumlarına* verilen addır (Belovinskiy, 2007: 460).

Latince kökenli *pensio* sözcüğünden Almanca *pension* ya da Fransızca *pension* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer III, 2009: 198).

Полицейская часть (*Politseyskaya çast'*) - Karakol

Şehirde *idari ve polis birimi* anlamına gelmektedir. 1775 yılında kurulmuştur. Polis merkezi bünyesinde polis ve itfaiye örgütüyle özel daire veya ev ve nezarethane bulunmaktadır (Belovinskiy, 2007: 504). *Polis* anlamına gelen *politseyskiy* sıfatı ve *birlik* anlamına gelen *çast'* sözcüğünden oluşmuştur.

Politseyskiy sıfatı, *polis* anlamına gelen *politsiya* sözcüğünden türemiştir. *Politsiya* sözcüğü ise I. Petro döneminde Almanca *polis* anlamına gelen *polizei* sözcüğünden alıntılanmıştır (Tsiganenko, 1989: 315). *Birlik, birim* anlamına gelen *çast'* ise Slavca bir sözcüktür (Kırlov, 2005: 408).

Полковой суд (*Polkovoy sud*) - Askerî Mahkeme

Alt merci askerî mahkemeye verilen addır. Rusya'da 1716 yılında ortaya çıkmıştır. 1867 yılında reforma tabi tutulmuştur (Belovinskiy, 2007: 504). *Alay* anlamına gelen *polk* sözcüğünden türeyen *polkovoy* sıfatı ve *mahkeme* anlamına gelen *sud* sözcüğünden oluşmuştur.

Alay anlamına gelen *polk* sözcüğü Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 315). *Sud* sözcüğü de aynı şekilde Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 412).

Уездный суд (*Uyezdnyy sud*) - Bidayet Mahkemesi

Soylular için bidayet mahkemesi demektir. 1775 yılında kurulmuştur. Soylular tarafından seçilmiş başkan ve temsilcilerden oluşmuştur. 1864 yılında kaldırılmıştır (Belovinskiy, 2007: 698). *İlçe, kaza* anlamına gelen *uyezd* sözcüğünden türeyen *uyezdnyy* sıfatı ve *mahkeme* anlamına gelen *sud* sözcüğünden oluşan kelime grubudur.

Uyezd e akraba olarak, *sınırları belirlemek için geçit* anlamı taşıyan Lehçe *ujazd* sözcüğüne rastlanmıştır (Kırlov, 2005: 393). *Sud* sözcüğü ise Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 412).

Фрунтовое учение (*Fruntovoe učenje*) - Muharip Doktrini

Ordunun *muharip doktrini* anlamında kullanılmaktadır (Belovinskiy, 2007: 720). *Cephe* anlamına gelen *front* sözcüğünün eski biçimi *frunttur*. Sıfat hali olan *fruntoviy* ve *öğreti* anlamına gelen *uçenie* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Front sözcüğü, I. Petro döneminde 1703'ten itibaren kullanılmaya başlamıştır. Latince *frons* kökenli sözcük Fransızca *front* tan Yeni Yukarı Almanca *fronte* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer IV, 2009: 208). *Učenje* sözcüğü *öğretmek* anlamına gelen *uçit'* fiilinden türemiştir. *Učit'* fiili ise Kadim Slavca kökenli bir sözcüktür. Temelini Latince *eş* anlamına gelen *uhog* sözcüğüne dayandırmaya çalışmışlardır (Fasmer IV, 2009: 179,180)

Шляхетский корпус (*Şlyahetskiy korpus*) - Askerî Eğitim Kurumu

XVIII. yüzyılda *soylular için kapalı askerî eğitim doktrin kurumuna* verilen addır. 1742 yılında Petersburg'da 13-18 yaş arası genel ve özel askerî disiplinler, danslar, müzik dersi alan öğrencilerin bulunduğu 200 kişilik, 4 yıllık kara askerî eğitim kurumu açılmıştır. Üst sınıflarda eğitim 5-6 yıl sürmüştür. Mezun olacaklar astsubay, *praporşçik* veya *podporuçik* olarak alaylara yerleşmişlerdir. 1800 yılında *şlyahetskiy korpus*, *kadetskiy korpus* olarak ad değiştirmiştir (Belovinskiy, 2007: 766). *Asilzade tabakası* anlamına gelen *şlyahta* sözcüğünden türeyen *şlyahetskiy* sıfatı ve *kolordu* anlamına gelen *korpus* sözcüğünün birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Şlyahta sözcüğü Lehçeden alıntılanmıştır (Preobrajenskiy III, 1910-1914: 101). *Kolordu* anlamına gelen *korpus* sözcüğü ise Latince *vücut*, *organizma* anlamına gelen *corpus* sözcüğünden Lehçe *korpus* veya Almanca *korpus* aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer II, 2009: 337).

4.9. Askerî Maaş, Erzak, Kamp ve Günlük Yaşama Dair Adlandırmalar

Алафа (*Alafa*) - Maaş/Asker Azığı

Maaş, *asker azığı* anlamına gelmektedir.

Asker azığı, maaşı anlamına gelen Türkçe–Arapça *ulufe* sözcüğünden alıntı yapılmıştır (Fasmer I, 2009: 69).

Бак (Bak) - Çanak, Tas

Deniz eri mangası veya deniz piyadesi askerleri için ahşap çanak; su haznesi anlamına gelmektedir.

Hollandaca *tas* anlamına gelen *bak* sözcüğünden, Almanca *derin ahşap çanak* anlamına gelen *back* sözcüğünden, İngilizce *kap* anlamına gelen *back* sözcüğünden gelmektedir (Fasmer I, 2009: 108).

Бивуак (Bivuak) - Ana Muhafızın Dışındaki Ek Bina

Ana muhafızın bulunduğu binanın dışardaki ek binasına verilen addır. *Bivak* ve *bivuak* olarak kullanılmıştır.

Bivak, Almanca *Biwack*, *bivuak* ise Fransızca *bivouac* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer I, 2009: 164).

Каша (Kaşa) - Lapa

Tuzlu veya şekerli suda ya da sütle kaynatılan bütün veya kırma buğday, karabuğday, arpa, çavdar, pirinç, tanelerinden hazırlanan Rus mutfağının en popüler yemeklerinden biridir. Öncelikle halk mutfağı için karakteristiktir. Yağlı kaşa, askerlerin ve erlerin özellikle yüzme ve seferler sırasında tayınlarına girmiştir (Belovinskiy, 2007: 274).

Kadim Slavca bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 172)

Кошъ (Koş') - Atlı Araba Katarı, Kamp

Sözcük, Rusçada *atlı araba katarı* (oboz), *kamp* (stan); *Kazak kampı* (kazaçiy lager'), *göçebeler kampı* (stoyanka koçevnikov); *alacık* (şalaş), *çoban kampı* (pastuşeskiy stan); *göçebe konutu*, *çadır*, *keçeden yuvarlak Kırgız çadırı*- *Mamin Sibiryak*; *yazlık geçici sürü*, *göçebe obası* gibi anlamları vardır.

Türk kökenli dillerden eski alıntı bir sözcüktür. Moskova Rusyası eserlerinde *koş* ' sözcüğü yerine *stan* ' , *stanovişçe* , *oboz* ' , *yurtovişçe* , *tabor* ' vb. leri kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 197, 198).

Краги (Kragi) - Ağır Süvari Rütbesi/ Deri Kolluk

Kirasir, jandarma, dragunlar ve diğerlerinin ağır süvari rütbesine sahip olanlara verilen addır. XVIII. yüzyılda ise atlı nizamda tüm subaylar tarafından takılan eldivenlerin deri kollukları anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 317). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Курень (Kuren') - Kazakların Askerî Kampı ve Konutu

Zaparoj Kazaklarına ait ordu birliklerinin eski askerî kampına verilen addır. İkinci anlamı ise *Kazaklarda yerleşim yeri, konut, yazlık yapı, alacaktır* (Şipova, 1976: 81).

Çağatayca *kügan* sözcüğünden alıntılanmıştır (Fasmer II, 2009: 425).

Манерка (Manerka) - Askerî Matara

Tepesinde bardak olan tenekeden *askerî sefer matarası* anlamına gelmektedir (Belovinski, 2007: 366).

Lehçe *manierka* aracılığıyla dile girmiş olması muhtemeldir (Fasmer II, 2009: 568).

Ольстры, Ольстрыди (Ol'stri, Ol'styadi) - Silah Kılıfı

Süvari silahları için deri kılıfı anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 436).

Yeni Yukarı Almancada *saklamak, gizlemek, örtmek* anlamına gelen *hehlen* ile akraba olan Aşağı Almancada *kabuk* anlamına gelen, Hollandaca *kılıf* anlamına gelen *holster*, İsveççe *kabuk* anlamına gelen *hölster*, Norveççe Danca *hylster*, Gotça *hulistr* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer III, 2009: 136). Sözcüğün hangi dilden alıntılandığı net bir şekilde belirtilememiştir.

Отдание чести (*Otdanie česti*) - Askerî Selamlama

Askerî selamlama biçimine verilen addır. Generallerle karşılaşıldığında subaylar öne çıkarlar ve iki parmaklarını uzatıp geri kalanlarını eğip, sol elini şapkasına, sağ elini deri başlığa veya miğfere koyarak selamlamaktadırlar (Belovinskiy, 2007: 447). Kelime grubunun etimolojisine rastlanmamıştır.

Приварок (*Privarok*) - Ek Erzak

Askerlerin sıcak yemeğine, ana yemeğe- ekmek ve tahıla ek olarak verilen erzaktır. Orduda bazı garnizonlarda, donanmada et vardır. XX. yüzyılın başından itibaren ise tüm orduda çay, şeker, donanmada yağ, tütün ve günde bir kadeh votka verilmiştir (Belovinskiy, 2007: 530). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Провиант (*Proviant*) - Erzak

Erzak anlamına gelmektedir.

İtalyanca *provianda* sözcüğünden Almanca *proviant* aracılığıyla Rusçaya girmiştir (Fasmer III, 2009: 371).

Стан (*Stan*) - Askerî Kamp

Askerî kamp anlamında *stan* teriminin en erken kullanımları XII. yüzyıl sonuna aittir. Bu anlamda XII. yüzyıl sonunda ve sonrasında *stan* ' sözcüğüne eş anlamlı olarak *kolımag* ' sözcüğü kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 194). XV. ve XVII. yüzyıl dilinde *tovar* ', *kolımag* ', *şater* ', *tabor* ', *koş* 'sözcükleriyle eş anlamlıdır. *Tovar* ', *kolımag* ', *şater* ', *tabor* ', *koş* ' sözcükleri zamanla tamamen kullanımdan çıkmıştır (Sorokoletov, 2009: 199).

Kökü, *olmak* anlamına gelen *stat* ' fiiline dayanan Slavca bir sözcüktür (Kırılov, 2005: 375).

Столовые (*Stolovie*) - Subaylara, Generallere ve Memurlara Verilen Ek Ödeme

Subayların, generallerin ve memurların maaşlarına ek olarak verilen aylık ödeme anlamına gelmektedir (Belovinskiy, 2007: 655). Sözcüğün etimolojisine rastlanmamıştır.

Сухарное довольствие (*Suharnoe dovol'stvie*) – Peksimet Ziyafeti

Savaş zamanı ve uzun seferlerde ordulara taze pişmiş ekmek yerine peksimet (suhar') verilmesinin adlandırılışıdır (Belovinskiy, 2007: 667). *Suhar'* sözcüğünden türeyen *suharnoe* sıfatından ve zevk, ziyafet anlamına gelen *dovol'stvie* sözcüğünden oluşan kelime grubudur.

Suhar' sözcüğü ise *kuru* anlamına gelen *suhoy* sıfatından türemiştir. *Suhoy* ise Slavca kökenli bir sözcüktür (Tsiganenko, 1989: 415). *Dovol'stvie* sözcüğünün etimolojisine rastlanmamıştır.

Таборъ (*Tabor'*) - Askerî Kamp/ Tabur

Askerî kamp, üstü kapalı at arabalarıyla ordunun bulunduğu yer anlamındaki *tabor'* sözcüğü XV. yüzyıla doğru alıntılanıp, kullanılmaya başlamıştır. Türk kökenli sözcük, *at arabalarıyla çevrili kamp* anlamında kullanılmıştır. Çağdaş anlamı ise *taburdur* (Sorokoletov, 2009: 198). Sözcük zamanla anlam değişmesine maruz kalmıştır.

Товаръ (*Tovar'*) - Kamp

Kamp anlamına gelmektedir.

Türkçe, Kırım Tatarcasında biçim olarak *tabur* kelimesine yakın olan Türk kökenli sözcükten alıntı yapılmıştır (Fasmer IV, 2009: 68).

Ящик-денежный (*Yaşçik- denejny*) - Askerlerin Kişisel Eşyalarını Sakladığı At Arabası

Askerlerin kişisel paraları da dâhil hazinenin saklandığı kapalı, tahta, askerî at arabası demektir (Belovinski, 2007:783). *Kutu* anlamına gelen *yaşçik* ve *para* anlamına gelen *den'gi* sözcüğünün sıfat hali olan *denejny* in birleşiminden oluşan kelime grubudur.

Yaşçik sözcüğü, XVIII. yüzyılın başından itibaren Rusça sözlüklerde yerini almıştır. Kadim Rusçada *sepet* anlamına gelen *yask'* sözcüğüne küçültme eki – *ik* ekinin gelmesiyle oluşmuştur. Kadim Rusça *yask'* sözcüğünün Alman dillerinden alıntılandığı

varsayılmaktadır (Tsıganenko, 1989: 511). *Den'gi* sözcüğünün ilk biçimi *denga* dır. İlk biçimi, *gümüş para, ruble* anlamına gelen Tatarca *tenke* sözcüğünden alıntılanmıştır (Tsıganenko, 1989: 105).

4.10. Askerî Müzikal Enstrüman, Şarkı ve Marş Adlandırmaları

Барабан (Baraban) - Davul

Vurmalı enstrüman, davul anlamına gelmektedir. Türk kökenli dillerden alıntılanmıştır. Tatarca aynı anlama gelen *daraban* dan alıntılanmış olması muhtemeldir. Diğer yandan Türkçe ve Kırım Tatarcada *büyük davul* anlamına gelen *balaban* sözcüğü kaynak olarak kabul edilmiştir (Fasmer I, 2009: 122).

Гимн (Gimn) - Marş

Marş anlamına gelmektedir.

Latince *hymnus* sözcüğünden Lehçe *himn* sözcüğü aracılığıyla Rusçaya geçmiştir (Fasmer I, 2009: 407).

Набат (Nabat) - Çana Vurularak Verilen İşaret/ Büyük Davul

Felaket durumunda çana vurularak verilen işaret demektir. Aynı şekilde *orduda alarm vermek için çalınan büyük davul* anlamına gelmektedir (Şipova, 1976: 93).

Arapça *muhafızlar, zaman değişimi* anlamına gelen *nauba* sözcüğünden, *soylu kişilerin evinin önünde çalınan davullar* anlamına gelen çoğul kullanımı *naubat* sözcüğünden Türk kökenli diller aracılığıyla alıntılanmıştır (Fasmer III, 2009: 34).

Ура (Ura) - Hura

Hücum anında *savaş çağrısı olarak çıkarılan sestir* (Şipova, 1976: 136).

Direkt Türk kökenli sözcüklerden alıntılandığı belirtilmiştir (Fasmer IV, 2009: 166).

Уран (Uran) - Asker Narası

Başkurtların, Kırgızların, Tatarların kabilelere göre *asker narası* anlamına gelmektedir. Türk kökenli bir sözcüktür (Şipova, 1976: 137).

4.11. Düşman Adlandırmaları

Враг (Vrag) - Düşman/Şeytan

Vrag sözcüğü İ.İ. Sreznevski'nin *Materialı* adlı çalışmasında *düşman* (nedrug), sonra *şeytan* (d'yavol) anlamında kullanıldığı gösterilmiştir. Doğu Slav biçimiyle *vorog* olan sözcük sadece düşman, düşman tarafında olan, biriyle mücadele eden kimse anlamındadır. Bu anlamı Çağdaş Rusçada korunmaktadır (Sorokoletov, 2009: 96).

Kilise Slav dilinden alıntılandığı belirtilmiştir. Aynı şekilde *düşmanlık* (vrajda) eski Slavca *vraj'dadandır* (Fasmer I, 2009: 360).

Неприятель (Nepriyatel') - Düşman

Düşman ordular, *düşman* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 399). *Dost*, *arkadaş* anlamına gelen *priyatel'* sözcüğüne olumsuzluk eki *ne-* ekinin eklenmesiyle oluşmuştur.

Priyatel' sözcüğü ise *sevmek*, *arkadaşlık kurmak* anlamına gelen *priyati* fiilinden türeyen Slavca bir sözcüktür (Kırlıov, 2005: 322).

Оккупант (Okkupant) - İşgalci

İşgalci, *istilacı* anlamına gelmektedir (Ojegov, 2006: 437). *İşgalci* anlamına gelen *okkupant* sözcüğünün *işgal etme*, *istila etme* anlamına gelen *okkupatsiya* adından türemiş olması muhtemeldir.

Okkupatsiya sözcüğü ise Latince *ele geçirme*, *istila* anlamına gelen *occupatio* sözcüğünden doğup, Fransızca *occupation* sözcüğünden alıntılanmıştır (Kırlıov, 2005: 258).

Противник (*Protivnik*) - Düşman

İ.İ. Sreznevski, *Materialı* da sözcüğün üç anlamını göstermiştir. *Askerî düşman* anlamında kullanılmadığı belirtilmiştir. XIII. yüzyılda sözcüğün *düşman*, *askerî düşman* anlamı gelişmiştir (Sorokoletov, 2009: 96).

Protivnik sözcüğü *karşı* anlamına gelen *protiv* sözcüğünden türemiştir (Preobrajenskiy II, 1910-1914: 135). Kadim Slavca *protiv* sözcüğü ise *proti* den türemiştir. *Proti* sözcüğü Letonca *karşısında* anlamına gelen *preti*, *pretiem*, Kadim Hintçe *karşı* anlamına gelen *prati* ve Yunanca *πρῶτί*, *πρὸς*, Latince *değer*, *fıyat* anlamına gelen *pretium* gibi akraba kullanımlarına rastlanmıştır (Fasmer III, 2009: 383).

Супостат (*Supostat*) - Düşman

Düşman anlamına gelen *supostat* sözcüğü Ukraynaca *supostat*, Kadim Rusçada *supostat* olarak kullanılmıştır.

Orta Litvanya dili *stotas*, Avestaca *stata-*, Latince *stotas* sözcüğünden gelmiştir (Fasmer III, 2009: 805).

Köken ve anlam açısından incelenen bu savaş sözcüklerinden yola çıkarak askerî literatürde yer alan bazı sözcüklerin kökeni etimoloji sözlüklerinden belirtilmediğine rastlanmıştır. Kimi sözcüklerin kökeni net olarak belirtilemediğinden *temnoe slovo* yani *karanlık sözcük* olarak kalmıştır. Bunun dışında bazı sözcüklerin farklı etimoloji sözlüklerinde farklı dillerden alıntılandığı gösterilerek bilgi karmaşası yaşanmıştır. Dolayısıyla sözlüklerde verilen bilgilerin kendisi de sorgulanmalıdır.

Tüm bu sözcüklerin dışında, savaşlarda ve orduda kod adları da sıklıkla kullanılmıştır. Rusya Savunma Bakanlığı'nın sayfasında yer alan *Ansiklopedik Savaş Sözlüğü*'nde⁴⁷ bu adlandırmalara geniş yer verilmiştir. Söz konusu sözlükte geçen sözcüklerden örnek olarak aşağıdakiler verilmiştir.

⁴⁷ <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/list.htm>

Бейс (Veys) - Beyaz

Almanca *weiB*, beyaz anlamına gelmektedir. 1939 Almanya- Polonya savaşında Alman planının kod adı olarak kullanılmıştır.

Вервольф (Vervol'f) - (Gulyabani)

1942 yılında Vinnitsya şehrinin kuzeyinde Ukrayna bölgesinin işgalinde A.Hitler yapısının Yüksek Başkomutanlık Karargâhı'nın kod adı olarak kullanılmıştır.

Винтергевиттер (Vintergevitter) - Kış Tehdidi

Almanca *wintergewitter* kış tehdidi anlamına gelmektedir.12-23.12.1942 tarihleri arasında Stalingrad civarındaki kuşatmayı kaldırmak amacıyla Alman ordusunun harekât planının adıdır.

Владимир (Vladimir) - Vladimir

1853- 1856 Kırım Savaşı'nda faydalanılan tekerlekli, yelkenli firkateynin adıdır. 1848 yılında faaliyete geçen *Vladimir*, 5.11. 1853'te "*Pervaz Bahri*" ile muharebeye girmiştir. Bu deniz muharebesinde buharlı gemilerin ilkidir. Savaş gemilerine özel isimler vermek savaş kültüründe bilindik bir durumdur.

Восток (Vostok) - Doğu

F.F. Bellinsgauzen komutası altında 1819-1821 ilk dünya Antarktika gezisinde "mirnıy" gambotuyla birlikte yer alan Rus yelkenli gambotudur.

Гельб (Gel'b) - Sarı

Almanca *sarı* anlamına gelen *Gel'b* sözcüğü 1940 Fransız savaşı seyrinde Alman ordularının 1. stratejik planlarının kod adıdır.

Гертруда (Gertruda) - Gertruda

II. Dünya Savaşı'nda İngiliz- Fransız ittifakı tarafında İstanbul Boğazı aracılığıyla Almanya'nın Türkiye'ye yaptığı saldırı planının adıdır.

Готенкопф (Gotenkopf) - Goth Kafa

Krasnodar - Taman cephesinde Alman ordularının sınır savunması adıdır.

Гремящий (Gremyaşçiy) – Deniz Filosu Gemilerinin Geleneksel Adı

Rus ve modern savaş deniz filolarına ait gemilerin geleneksel adıdır. İlk anlamı, 1904-1905 Port Arthur savunmasında aktif olarak yer alan gambottur⁴⁸. 1893 yılında faaliyete geçmiştir. 1904 yılında Ağustos ayında mayına çarparak patlamış ve batmıştır. İkinci anlamı, modern savaş deniz filosunda *torpidobot* anlamında kullanılmıştır. 1938 yılında yapılmıştır. 1958 yılında donanmadan çıkmıştır. *Gremyaşçiy* aynı zamanda Rus savaş donanmasında eski yelkenli ve buharlı gemiler için de kullanılmıştır.

Грозный (Grozny) - Korkunç, Müthiş

Rus ve modern savaş deniz filosu gemilerinin geleneksel adıdır. Grozny'nin ilk anlamı, 1854- 1855 Sivastopol savunmasına katılan Karadeniz filosuna ait geminin adıdır. 1843 yılında faaliyete geçmiştir. İkinci anlamı, 1905 *Tsushima Muharebesi'ne katılan torpidobottur*. 1904 yılında faaliyete geçmiştir. Japon donanmasının kuşatmasını yarmış ve Vladivostok'a varmıştır. Üçüncü anlamı çağdaş Finlandiya ve II. Dünya Savaşı'na katılan torpidobotun adıdır. 1938 yılında faaliyete geçmiştir. 1958 yılında savaş deniz filosundan çıkartılmıştır. Dördüncü anlamı ise, *ilk çağdaş füzelik kruvazörün adıdır*. 60'lı yılların başında yapılmıştır. 1991 yılında savaş deniz filosundan çıkarılmıştır.

Громобой (Gromoboy) - Gromoboy

Gromoboy, Rus-Japon ve I. Dünya Savaşı'na katılan savaş-deniz filosunun zırhlı kruvazörüne verilen addır. 1900 yılında faaliyete geçmiştir. Rus- Japon savaşında

⁴⁸ Bir veya birkaç silahlı bulunan küçük savaş gemilerine verilen ad.

Vladivostok kruvazörler ekibine katılmıştır. 1918 yılından itibaren uzun süre saklanmıştır. 1922 yılında Almanlar yakmıştır.

Дон (Don) - Don

1943 Kuzey Kafkasya harekâtının kod adıdır.

Драгун (Dragun) - Dragon

II. Dünya Savaşı'nda 1944 müttefiklerinin Güney - Fransa çıkarma harekâtı planının kod adı olarak kullanılmıştır.

Дропшот (Dropşat) - Dropşat

SSCB'ye ve ittifaklarına karşı ABD ve diğer NATO ülkelerinin ilk savaş planlarından bir tanesinin kod adıdır.

Ермак (Yermak) - Yermak

Rus ve Çağdaş Arktika buzkıran filosunun adıdır. S. O. Makarov'un projesi ve yönetimi altında 1899 yılında yapılmıştır. Bir diğer anlamı ise dünyadaki en büyük dizel- elektrikli Arktika buz kıran filosudur. SSCB'nin siparişi üzerine 1974 yılında Finlandiya'da yapılmıştır.

Звезда (Zvezda) - Yıldız

1943 Harkov saldırı operasyonunun kod adıdır.

Зелёные⁴⁹ (Zelyonie) - Kaçak Asker

İç Savaş yıllarında askerlikten kaçan ve ormanlarda saklanan silahlı birliklere ve kişilere verilen addır.

⁴⁹ Rusçada "Yeşiller" anlamına gelmektedir.

Илья Муромец (*İl'ya Muromets*) - İl'ya Muromets

Dünyadaki ilk ağır bombardıman uçağıdır. 1913 sonunda Rus- Baltık fabrikasında yapılmıştır.

Искра (*İskra*) - Kıvılcım

II. Dünya Savaşı'nda Leningrad Kuşatması'nı yaran Sovyet ordusu operasyonunun kod adıdır.

Кантокуэн (*Kantokuen*) - Kantokuen

Japonya'nın SSCB'ye karşı savaş planının adıdır.

Кольцо (*Kol'tso*) - Halka

10.01.-2.02. 1943 tarihleri arasında Stalingrad civarındaki Alman ordusunun kuşatmasını yarmak amacıyla gerçekleştirilen Don cephesi operasyon planının adıdır.

Катюша (*Katyuşa*) - Katyuşa

Katyuşa, II. Dünya Savaşı sırasında reaktif topçu sınıfının yerli savaş makinelerinin günlük adıdır. *Katyuşa* adının kökeni ilk savaş makinelerinin hazırlandığı fabrikanın “K” markasıyla ilintili olabileceği belirtilmiştir.

Киров (*Kirov*) - Kruvazör

Çağdaş yapının ilk kruvazörüdür. 1938 yılında Baltık donanmasında faaliyete girmiştir. İkinci anlamı ise SSCB savaş- deniz filosunun ilk roketli kruvazörü⁵⁰dür. 1922 yılında “*Admiral Uşakov*” olarak ad değiştirmiştir.

⁵⁰ Büyük savaş gemisi.

Кореец⁵¹ (Koreets) – Gambot Adı

1904-1905 yılları arasında gerçekleşen Rus- Japon savaşı sırasında “Varyag” adlı kruvazörlerle birlikte denize dayanıklı, yelkenli- pervaneli gambotun adıdır. *Krab*, dünyadaki ilk su altı mayın dökme gemisidir. M.P. Naletov’un projesine göre Nikolayev’de yapılmış, 1915 yılında faaliyete geçmiştir.

Красный вымпел (Krasny vimpel) - Kırmızı Flama

SSCB ve Rusya Federasyonu’nun Pasifik okyanusu filosunun anıtsal gemisidir. 1911 yılında S. Petersburg’da inşa edilmiştir ve Uzak Doğu’ya getirilmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda savaş deniz filosunun farklı Rus gemilerinin adıdır. Mirny, M.P. Lazarev komutası altında 1819-21 yıllarında dünya gezisinde *Vostok* gambotuyla birlikte yer alan yelkenli Rus gambotudur. Savaş aracı olarak yapılmıştır, sonra gambota çevrilmiştir. 1830 yılında donanmadan çıkarılmıştır.

Москва (Moskva) - Moskova

Yerli gemilerin geleneksel adıdır.

Новик (Novik) - Acemi

XVI. ve XVII. yüzyılda askerliğe ilk defa kayıt olan genç soylu ve boyarlara verilen addır. Rusya Deniz Kuvvetleri’nde gemi dizinin adıdır: 1) Yelkenli ve buharlı korvet, ilk pervaneli gemilerden biridir. 1856 yılında faaliyete geçmiştir. 2) Pasifik Okyanusu’nun filosunun ikinci sınıf korumalı kruvazörü. 1902 yılında faaliyete geçmiştir. 3) Bir dizi torpidobotun ilk örneği olarak hizmet veren dizinin başta olan gemisi. 1913 yılında faaliyete geçmiştir.

Новороссийск (Novorossiysk) - Novorossiysk

SSCB’nin savaş deniz filosunun zırhlı savaş gemisinin adıdır. 1913 yılında İtalya’nın savaş - deniz filosuna girmiştir.

⁵¹ Rusçada Koreli anlamına gelmektedir.

Орёл (Oryol) - Kartal

Üç direkli yelkenli savaş gemisinin adıdır. İlk yerli savaş gemisidir. 1667-68 yılında Dedinovo Kolomen tarafından yapılmıştır.

Очаков (Oçakov) - Oçakov

1787-1791 Rus- Türk Savaşı'nda Oçakov'un zafer kazanması şerefine adlandırılan Karadeniz filosuna ait kruvazörün adıdır.

Оцу (Otsu) - Japon Alfabesinde B Harfi Anlamına Gelen Döngüsel İşaret

Japonya'nın SSCB'ye karşı yürüttüğü stratejik savaş planının kod adıdır. XX. yüzyılın 20'li yılların sonunda ve 30'lu yılların başında Japon ordusunun karargâh generali tarafından işlenmiştir.

Пантера (Pantera) - Panter

1916 yılında faaliyete başlayan, 1955 yılında savaş deniz filosundan çıkarılan su altı gemisinin adıdır. Baltık denizinde I. Dünya Savaşı'na katılmıştır.

Петр Великий (Petr Velikiy) - Büyük Petro

Dünyadaki ilk istihdam siperi ve kulesi olan zırhlıdır. Rus savaş deniz filosunun en güçlü gemisidir. Petersburg'da A. A. Popov'un projesine göre yapılmıştır. 1876 yılında savaş filosuna girmiştir.

Milli Savunma Bakanlığı'nın sayfasında yayımlanan Savaş Ansiklopedisi'nde geçen adlandırmaların arasında yer alan ifadelerdir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Büyük Petro gibi Rusya tarihine özgü, Katyuşa, Vladimir gibi Rus isimlerine özgü adlandırmalar, Moskova gibi Rus şehir isimleri harekâtların kod adlarına ya da gemilere verilen adlandırmalar diğer kültürlerden ayrılmıştır. Bu isimler Rus savaş kültürüne ait sözcüklerdir. Türk savaş kültüründen Bandırma Vapuru, Sarıkamış Harekâtı örnek teşkil etmektedir.

5. RUSÇA SAVAŞ SÖZ VARLIĞI: MİLLİ KÜLTÜREL KODLAR

Kültür kodu, kültürel anlam taşıyan maddi dünyanın işaretler dizgesidir. Bu kodlar, insanın dünyayı algılama sürecinde bir anlam elde etmektedirler ve yorumlayan kişi algılarken bu kültür kodları deşifre olmaktadır (Kovşova, 2008: 60). Kültür kodları, milli ruhun her alanında kendini göstermektedir. Bu etki alanlarına savaş ve ordunun da dâhil olması kaçınılmaz olmuş ve dile yansımıştır.

Savaş sanatı, her sanat gibi halkın manevi yaratıcılığını yansıttığı için millidir. Rus, Fransız, İtalyan, Flaman ve diğer sanat okulları ayrılır. Rus müziğinin sesleri diğerlerinden ayırt edilebilir. Askerî alanda da bu böyledir. Savaş bilimi, sosyal bilimler sınıfına girmektedir. Milli ve öznedir. Tüm sanatların içinden savaş ve edebiyat sanatı, milli bilincin duyarlı barometresidir. Savaş sanatı, milli bilinçle birlikte yükselmekte ve düşmektedir. Savaş, milletin hareketlerinin sentezidir; edebiyat ise sözcüklerin sentezidir (Kersnovskiy, 1994: 96-98). Bu kapsamda savaş sanatı, savaş kültürü ve savaş stratejisi milletlere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, şarkılarda, şiirlerde, deyimlerde, atasözlerinde yansıma bulmuştur.

Rus toplumunda *askerliğini yapmış olmak, cesurca savaşmak* Rus savaş kültürünü yansıtmaktadır. Rus stereotipleri için “Ordu cesaret okuludur.”, “Gerçek bir erkek olmak için askerliği bitirmek gerek.”, “Gerçek erkek mesleği vatani korumaktır.” gibi ifadeler yer almaktadır. Asker kimliği geleneksel erkek kimliğine ulaşma yollarından biridir (Romanova, 2008: 214). Benzer ifadeler Türk savaş kültüründe de kendine yer edinmiştir. “Türk milleti doğuştan askerdir.” “Asker ocağı peygamber ocağıdır.” “Her Türk asker doğar” gibi ifadeler askerliğin Türk kültüründe ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir.

Kültürel kodlar, en çok atasözleri ve deyimlerde, şiirlerde, şarkılarda, beyaz perde de kendini bulmuştur. Dolayısıyla savaş söz varlığını daha iyi yansıtmak adına Rusça savaş deyimlerine, atasözlerine, şarkı ve şiirlerden örnekler verilmeye ihtiyaç duyulmuştur.

5.1. Rusça Savaş Şarkı ve Şiirlerinde Savaş Söz Varlığı

Savaş dönemlerinde şairler, yazarlar ve halkın kendisi dönemi yansıtmak, savaşın çılgınlığını duyurmak adını duygularını şarkılara, şiirlere dökmüştür. Bu şiir ve şarkıların kimi ünlü yazar ve şairler tarafından inşa edilirken, kimi anonim olarak kalmıştır. Gerek ünlü şair ve

bestekârların şiiri ve şarkısı olsun gerekse anonim şarkılar şiirler olsun hepsi içinde özgün milli kültürel kodlar barındırmaktadır.

Savaş bölgelerinde kitle iletişim araçlarının faaliyeti kontrol altında tutulmaktadır ve ülke nüfusu kısıtlı ve sıklıkla çarpıtılmış bilgi edinmektedir. Profesyonel şairler ve yazarların, objektif gazetecilerin ve yansız siyasetçilerin yerine getiremediği ya da getirmek istemedikleri manevi derinliği savaşa katılanlar yerine getirmiştir (Lipatov, 2009: 105). Savaşa katılan şairler, yazarlar, sanatçılar gördükleri, yaşadıkları karşısında sessiz kalmamıştır. Savaşın sanatçıların iç dünyalarına bıraktığı izlenimler, savaş öncesi, sonrası ya da savaş anında şiirlerin, şarkıların mısraları arasında sesini duyurmuştur.

Vladimir Vısotskiy'in 1964 yılında kaleme aldığı *Toplu Mezarlar* (Bratskie Mogili) adlı şiirin mısrasında geçen *Ebedi Ateş* (Veçnyy ogon') Rusya'ya özgü kültürel kodun timsalidir.

На братских могилах не ставят крестов,	Toplu mezarlara haç koyulmaz,
И вдовы на них не рыдают	Hiçkırığa boğulmaz dullar orada
К ним кто-то приносит букеты цветов	Ona birileri buket buket çiçek getirir
И Вечный огонь зажигают. ⁵²	Ve Ebedi Ateşi tutuştururlar.

Şiirde geçen *Ebedi Ateş* (Veçnyy Ogon') Sovyet ve Rus kültüründe “*ebedi hatıra*” ve “*ebedi zafer*” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda *Ebedi Ateş* milli semboldür (Van'ke ve Poluhina, 2014: 40). *Ebedi Ateş* ilk kez 1920 yılında Paris'te anonim bir askerin mezarında yakılmıştır. Genel olarak kabul edilen yargıya göre SSCB'de ilk *Ebedi Ateş* 1957 yılında Petersburg'da Mars Meydanı'nda Devrim Savaşçıları Anıtı'nın merkezinde yakılmıştır (Van'ke ve Poluhina, 2014: 42). Bugün Ebedi Ateş yanmaya devam etmektedir.

II. Dünya Savaşı üzerine Doğu şiirleri de sesini duyurmuştur. Sovyetler Birliği kapsamında Rusya ile birlikte savaşa 14 Cumhuriyet katılmıştır. Savaşa katılan bu Cumhuriyetlerin yazarları ve şairleri de sessiz kalmamıştır. Bu dönemde öne çıkan Sovyet şartlarında yetişmiş yetenekli şairlerden biri Musa Calil'dir. Büyük bir sanat mirası bırakan Calil, pek çok şiir, şarkı, dram poemleri ve eleştiri yazıları üretmiştir (İshak, 1956: 13).

⁵² <http://militera.lib.ru/poetry/russian/vysotsky/03.html>

Musa Calil, Sovyet halkın cephede ve cephe gerisinde düşmanı bozguna uğratmak adına birleşmeye, birlik olmaya davet etmiştir. Eşine ithafen 1941’de yazdığı *Elveda Akıllı Kadınım* (Proşçay Moya Umnitsa) adlı şiirinde bir asker olarak Vatan’a karşı sorumluluğunu yerine getireceğini yemin etmiştir. Duygularını şu mısralarla ifade etmiştir:

....	...
Родной мой дружок, я покинул тебя	Canım arkadaşım, seni terkettim
С надеждой горячей и страстной.	Coşkulu ve tutkulu umutla
Так буду сражаться, чтоб смело в глаза	Gözlerine cesurca bakmak için savaşıcağım
Смотреть нашей родине ясной	Vatanımıza aydınlık bakmak için.
...	...

(İshak, 1956:14).

1941’de Aralık ayında cepheye giden Musa Calil vatanseverlik kokan ve düşmana nefret kusan şiirlerini orada yazmıştır. Faşist mermilerinin altında, meydan savaşlarında zafer elde etmek adına çarpışan Sovyet savaşçıların yiğitliğini dile getirmiştir. O, aynı zamanda adil bir şekilde savaşı yöneten Sovyet subayıdır (İshak, 1956: 14,15). Musa Calil bu isimlerden sadece biridir. II. Dünya Savaşı’nda Rusya dışındaki diğer Sovyet ülkelerin savaştaki rolünü ve başarılarını da göz ardı etmemek gerekmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında Moskova yakınlarındaki muharebelerde pek çok Kazak genci kahramanca savaşmıştır. Malik Gabdullin, Baurcan Momış-ı, Tulegen Tohtarov, Tleugali Yelebekov bu kahraman isimlerin en başında gelmektedir (Algaliyeva ve Hayrullina, 2015: 14).

Her kültürün kendine özgü benzetmeleri ve söylemleri vardır. Söz gelimi Türk kültüründe askere *Mehmetçik* de denilmektedir. Avarca yazan en tanınmış yazarlardan biri olan Rasul Gamzatov ise, *Turnalar* (Juravli) adlı şiirinde askerleri beyaz turnalara benzetmektedir.

Мне кажется порою, что солдаты,	Bana bazen öyle gelir ki askerler,
С кровавых не пришедшие полей,	Kanlı savaş alanlarından geçemeyen,
Не в землю эту полегли когда-то	Toprağımıza uzanıp kalmaz bir vakit
А превратились в белых журавлей. ⁵³	Beyaz turnalara dönüşürler.

⁵³ <https://rupoem.ru/gamzatov/mne-kazhetsya-poroyu.aspx>

Savaşların sosyal dokusu dönemin şarkılarında ve şiir mısralarında ses bulmuştur. Savaşa katılan ya da cephe gerisinde kalan yazarlar, şairler ve halkın içinden kimseler savaşın içindeki çılgınlıkları, yorgunlukları ve psikolojik durumu bir nevi şarkılarla ve şiirlerle seslendirmiştir.

V. G. Belinski, asker şarkılarının içeriği için “*Avrupai şeylerin basit halk dili Rusçası ile anlaşılması*” olarak nitelendirmiştir (Lipatov, 2009: 105). Şarkılar savaşçıların ve halkın cephede, cephe gerisinde ruhunu coşturmaktadır. *Katyuşa, Kutsal Savaş* (Svyaščennaya Voyna), gibi şarkılar savaş ifade eden şarkılar arasında yerini almıştır.

1938 yılında savaştan önce yazılan Katyuşa şarkısı, II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında popülerlik kazanmıştır. Yüksek bir kıyıya giden Katyuşa adlı bir kızın hikâyesidir. Katyuşa Rus ismiyle bir imge olmuştur. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı sırasında reaktif topçu sınıfının yerli savaş makinelerinin günlük adı olduğu belirtilmiştir.

Расцветали яблони и груши,	Çiçek açmış elma ağaçları ve armut ağaçları
Поплыли туманы над рекой.	Nehrin üstünde sis yükselir
Выходила на берег Катюша,	Katyuşa kıyıya gider
На высокий берег на крутой.	Yüksek, dik kıyıya.
...	...
Ой ты, песня, песенка девичья,	Oh, sen, şarkı, kız şarkısı
Ты лети за ясным солнцем вслед	Parlak güneşin arkasından uç
И бойцу на дальнем пограничье	Uzak sınırdaki askere de
От Катюши передай привет. ⁵⁴	Katyuşa’dan selam söyle.

II. Dünya Savaşı üzerine yazılan bir diğer şarkı ise Kutsal Savaş (Svyaščennaya voyna)tır. Faşist ordusuyla ölümüne savaşmak için ülkeyi ayağa kaldırmaya davet eden bir şarkıdır.

Вставай, страна огромная,	Kalk, koca ülke
Вставай на смертный бой	Karanlık faşist güçle
С фашистской силой тёмною,	Lanetli bir ordu ile.
С проклятою ордой. ⁵⁵	Ölüm muharebesine kalk

⁵⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=boI5cTbPIHs>

Savaş bünyesinde kendine özgü sosyo - kültürel bir özellik barındırmaktadır. Ordunun içinde ayrı bir disiplin, yaşam tarzı ve kültür vardır. Bunlardan biri de ordunun bayram kültürüdür. Çalışmamızın konusu itibarıyla Rus ordusunun bayram kültürüne değinmek ve bayram kutlamalarında geçen milli kültürel kodu yansıtmak yerinde olacaktır.

Bayram, kültürel gelenekte kurumsallaşmış bir eylem olarak kutlanan, törenli bir toplumsal olay olarak ortaya çıkan, zamanın akışında birinin veya bir şeyin anısına ya da şerefine atfedilen bir kesittir (Gefner, 2009: 77). Rus toplumunda XIX. yüzyılın ikinci yarısında XX. yüzyılın başında ayrı bir sosyo- meslekî bir grup olarak askerler, özgün bayram kültürünün taşıyıcısı olmuşlardır. Yu. M. Lotman, A. İ. Kupriyanov, G. Vilibahov, Ye. E. Keller, T.N. Zolotov, K. A. Çernov ve diğerleri askerlerin bayram geleneklerinin bazı özelliklerini incelemişlerdir. Ordu ve devlet, ordu ve sivil toplum arasındaki diyalog problemleri, ordunun toplum üzerindeki kültürel yaşamına etkileri incelemesi büyük ilgi çekmiştir (Gefner, 2009: 77).

Orduda kutlanan bayramlar ve günlerdeki ritüeller merak noktası olmuştur. Bu kutlanan bayramlardan biri Çar günleridir. Çar günleri, doğum günleri, iktidardaki kişilerin isim günleri, cülus günü, imparatora taç giydirme gününü kapsamaktadır. 54 tane Çar günü vardır. Çar günlerini kutlama geleneği 1721 yılına doğru, I. Petro'nun emriyle başlamıştır. Bu tarihten itibaren İmparator'un soyundan gelenlerin kişisel bayramları, resmî bayramlar veya üst düzey tören günleri listesine girmiştir. Rusya İmparatorluğu'nun şerefine Nişan bayramları ise sekiz tanedir. Askerlerde en görkemlisi 26 Kasım'da yapılan Kutsal Georgi Nişanı şerefine yapılan bayramdır (Gefner, 2009: 77, 78).

İnanç askerlerin manevi olarak arınmasına ve ölüm korkusunu yenmeye yardımcı olmakla birlikte cesaret ve azim vermektedir. 37 tane dini bayram vardır. Bayram günlerinde, subaylar ve askerler, askerî kiliselerde veya şehir mabedlerinde tören liturja⁵⁶larında bulunmuşlardır. Ayrıca bugünlerde askerî birliklerde dua okumaları yapılmıştır. Dualarda kaide olarak papazlar vaizlerle subaylara ve askerlere hitap etmişlerdir. Vatan uğruna şehit olan askerler yâd edilmiş, kutsal askerî göreve, vatana ve tahta bağlılık üzerine sözler söylenmiştir. En önemli Ortodoks bayramları ve Çar günlerinde ordularda kilise töreni yapılmıştır. Kilise geçit töreni, marş eşliğinde yapılan, sadece ordular için toplu olarak

⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=JQPmwzMopJw>

⁵⁶ Hz. İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için, Hristiyan kiliselerde bir kap içinde ekmek ve şarabı kutsayarak yaptıkları tören.

yapılan dua biçimidir. Paskalya’da ordularda görkemli törenler düzenlenmektedir. Bugün ayinler ve kilise törenleri ayrı bir görkemlilikle düzenlenmektedir. Askerler ve subaylar, “İsa dirildi. Gerçekten dirildi” diyerek üç kez öpüşerek birbirlerine Paskalya hediyeleri vermektedirler.

Genel milli bayramlarının içinde ise *Yeni Yıl* ve *Poltova Yakınında Zafer Anısı Günü* vardır. Yılbaşında kışlalarda ve subay meclislerinde çam ağacı yerini almıştır. Bugün askerî kiliselerde tören hizmetleri ve kilise geçit törenleri yapılmakla birlikte askerler için hediyeler de bulundurulmaktadır. Rusya’da geçitler özellikle XVIII. yüzyılın sonunda sıklaşmıştır. I. Aleksandr, bu geçitlere estetik bir özellik kazandırmıştır. Askerî geçitler, çok sık siyaset dışı gösteri görevlerini de üstlenmiştir. Öyle ki bu seremoniler, Rusya’yı ziyaret eden devlet büyükleri, yabancı elçilerin şerefine de yapılmıştır. Bu durumda geçit, yabancı devletlere Rus ordusunun gücünü, saldırıya karşı koyabilecek askerî gücü ya da müttefik olma taleplerini göstermek zorundadır. Böylelikle orduda kutlanan bayramların çoğunu Çar günleri ve dini bayramlar oluşturmaktadır. Bunların dışında farklı askerî birliklerde kendi bayramları kutlanmaktadır: alay, tabur, bölük, komutan gibi. Askerî bayramların eğlenceli, resmi olmayan evresi; resmi, dini seromoni ve askerî geçitlerden sonra başlamaktadır. Subay meclisleri ve kışlalar bayraklarla, kalkanlarla, monogramlarla, aksesuarlarla süslenmektedir. Ziyafet sofraları kurulup, havai fişekler patlatılmaktadır (Gefner, 2009: 78- 83). Milli bir orduda kutlanan resmi ve dini bayramlar, bu bayramların kutlanış şekli kültürün yansımasıdır ve özgündür. Özellikle resmi bayramların kutlanmasının altında tarihsel zaferler yatmakta, kutlama tarzının altında ise milli ve kültürel değerler yatmaktadır.

Tarih ve savaş ile ilgili araştırmalarda toponiminin (yer adları bilimi) önemi büyüktür. Gefner toponimi herhangi bir yerin coğrafi adlandırmalarının toplamı ve kültür peyzajının ayrılmaz bir parçası, kültür mirasını aktarma yollarından biri olarak tanımlamıştır (Gefner, 2017: 94). Ahanov’a göre ise toponimi, dilbilim ve coğrafyanın kavşağında ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Bünyesinde milletlerin ve dillerinin tarihiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir (Ahanov, 1973/2013: 35).

Toponimler, sadece yer belirtme ve bilgi verme işlevini yerine getirmez, aynı zamanda belirli bir tarih döneminde oluşurlar ve yerleşim yerlerinin coğrafi izleri, dünya görüşünün, dilin, toplum kültürünün, devlet ideolojisinin ve siyasetinin özelliklerini de yansıtmaktadır.

Bu bağlamda toponimler sadece dilbilimcilerin değil, tarihçilerin, kültürbilimcilerin de dikkatini çekmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başında arazinin durumuna ve konumuna göre, burada yaşayan nüfusun uğraşlarına ve seçkin şehir sakinlerinin adlarına göre yer adları verilmiştir. Bununla birlikte askerî faktör de şehir toponiminin gelişmesine etki etmiştir. Eski harita ve planlarda şehirlerin kültürel peyzajının oluşmasında askerî faktörün yansıdığı pek çok askerî toponimi vardır (Gefner, 2017: 94).

Askerî toponimi için Omsk şehri örnek gösterilebilir. Omsk, XIX. yüzyılın II. yarısında ve XX. yüzyılın başında Batı Sibirya'nın "*askerî başkenti*", *askerî çevrenin ve genel valiliğin merkezi* olmuştur. Askerler, şehrin sosyal ve kültürel yaşamına etki göstermiştir. Sözgelimi, Tabur (Batalyonnaya) Sokağı, Omsk yedek tabur kışlalarının konumuyla ilintili olarak bu ismi almıştır. Kadışev banliyösünde *Asker* (Soldat) *Ara Sokağı*, Butır banliyösünde *Askerî Hastane* (Gospital'naya) *Sokağı* askerî toponimiye örnek teşkil etmektedir. Bu adı almasının sebebi burada Omsk askerî hastanesinin bulunmasıdır. Bu sokağın adı da hastane de bugün korunmaktadır. Bir başka örnek Kazak banliyösüdür. Banliyönün bu adı almasının altında, önceden Kazak yönetimi idari merkezinin *Omsk Stanitsa* sının bulunması ve çok sayıda Kazak yaşaması yatmaktadır. Banliyönün sokak adları sosyal statü ve nüfusun uğraşlarının karakterini yansıtmaktadır: *Voyskovaya*, *Atamanovskaya*, *Staniçnaya*, *Kazaç'ya*, *Kuzneçnaya*⁵⁷, *Muzıkantskaya*⁵⁸ gibi (Gefner, 2017: 95 akt. Alisov). *Lagernaya Sokağı* Omsk askerî lisenin kampüsünün yazlık kamplarının, Omsk yedek tabur, Sibirya Kazak ordusu yaz kamplarının konumundan dolayı bu adı almıştır (Gefner, 2017: 95).

Askerî anlamda önem taşıyan şehirlerden biri de Petersburg'a yakın Kronştadt'tır. Kronştadt küçük ünlü şehirlerden biridir. Rusya'nın askerî deniz filosunun kurulduğu ve ilerleme gösterdiği bir yerdir. II. Dünya Savaşı'nın kahramanlık olaylarıyla bilinmektedir. Bu şehir *Kuzey başkentin deniz kapıları* olarak bilinmektedir.⁵⁹

Kişi adları bilimi, savaş ve tarih araştırmalarına katkı sağlamaktadır. Şehrin pek çok sokağı, hayatı Omsk ile sıkı sıkıya bağlı olan ünlü askerlerin adını almıştır. Söz gelimi

⁵⁷ Kuznitsanın Kazakları burada yaşadıkları için bu adı almıştır (Gefner, 2017: 95).

⁵⁸ Sibirya Kazak ordusu orkestrasının ikamet ettiği bina burada bulunduğu için bu adı almıştır (Gefner, 2017: 95).

⁵⁹ https://spbarchives.ru/2014_3

Gasfortovskaya Sokağı adını Batı Sibirya'nın Valisi, Müstakil Sibirya Kolordusu'nu komuta eden General Piyade G. F. Gasford'dan almıştır. Kaznakovskaya ise adını Batı Sibirya'nın Valisi'nden, Batı Sibirya askerî bölgesinin komutanı Piyade N. G. Kaznakov'dan almıştır (Gefner, 2017: 95). Kaptseviç, Batı Sibirya'nın valisi, Batı Sibirya kolordusunu komuta eden 1812 Vatan Savaşı'nın kahramanı Topçu P.M. Kaptseviç'ten almıştır. Bir başka örnek ise Bryunevskaya'dır. Bryunevskaya adını Müstakil Sibirya Kolordu Karargâhının Komutanı ve Kazak Ordusu Sibirya Hattının Atamanı, Üst Teğmen S. B. Bronevski'nin adından almıştır (Gefner, 2017: 95,96). Suvorov, Kutuzov gibi komutanlar Rusya tarihine adını yazdırmış saygın komutanlar savaş alanında kişi adları bilimi için önemli isimlerdir. Öyle ki Suvorov adı *Suvorov gibi düşmanı vur* olarak savaş deyimleri arasında yerini almıştır. Suvorov adı iyi savaşmak bağlamında imgesel bir özellik kazanmıştır.

5.2. Rusça Savaş Atasözleri

5.2.1. Atasözü Kavramı

Atasözleri derin düşünce ve geniş kapsamlı bir içeriği, bir sözle güzel bir şekilde ifade etme biçimidir. Halkın kıvrak zekâsı, sosyal hayattaki çeşitli olayların, doğal değişmelerin ve insanoğlunun durumu atasözlerinde yankı bulmuştur. İnsanlık, davranış, karakter, eğitim, öğretim gibi çeşitli konular üzerine genel çıkarımların vuku bulmuş halidir. Deyimlerde olduğu gibi atasözlerinde de kalıplaşma ve alışılmışlık vardır (Ahanov, 1973/2013: 175).

Atasözleri ve deyimler kalıplaşmış ve hazır söylenmişlik açısından benzerlik gösterse de bu iki kavram birbirinden ayrılmaktadır:

1. Deyimler yargı bildirmemekle birlikte bir durumu veya olayı açıklamak adına oluşturulan söz gruplarıdır. Atasözleri ise gözlem ve tecrübe sonucunda ortaya koyulan ve herkesçe kabul gören, benimsenen bir yargıyı dile getirmektedir.
2. Atasözleri ve deyimler kalıplaşma açısından benzerlik göstermektedir. Atasözlerindeki kalıplaşma daha sıkıdır ve atasözlerinin tek bir biçimi vardır. Deyimlerdeki sözcükler ise başta, ortada veya sonda küçük değişiklikler gösterebilir. Yani deyimlerdeki kalıplaşma daha çok söz dizisi açısından.

3. Deyimler ve atasözleri amaç bakımından da farklılık göstermektedir. Deyimlerin amacı bir kavramı hoş bir anlatımla ifade etmek iken; atasözlerinde bir nasihat, yol göstermek ve bir deneyimi ortaya koyma amacı güdülmektedir.
4. Atasözleri ve deyimler arasındaki bir diğer fark ise olumsuz kullanım ile ilgilidir. Atasözleri arasında olumsuz biçimde kalıplaşmaların olduğu da belirtilmiştir (Sinan, 2015: 27, 28 akt. Burdurlu).

Rus dilbiliminde atasözü karşılığını *poslovitsa* ve *pogovorka* terimlerinde karşılığını bulmuştur. *Poslovitsa* ve *pogovorka*, *paremiya* terimi altında birleşmektedir. Türkçe karşılıkları atasözleri olan *poslovitsa* ve *pogovorka* birbirinden farklıdır. *Poslovitsa* yapı olarak her zaman cümle halinde iken; *pogovorka* cümle biçiminde olabileceği gibi kelime grubu şeklinde de olabilir (Alefirenko ve Semenenko, 2009: 240). *Paremiya*, veciz biçiminde olan, anlamı tekrarlanabilir ve öğretici bir anlam içeren halk kökenli aforizmalardır. Aforizma ise herhangi bir yaşam olgusuna veya felsefi kavrama ait olan orijinal ve kısa bir şekilde yazar düşüncesini özetleyen sabit kitabî ifadedir.. Böylelikle deyimler, *paremiya* ve aforizmalar yapı, anlam ve işlevsel özellikler dizgisi tipik olan farklı sabit ifadelerdir (Alefirenko ve Semenenko, 2009:242, 243). Bu bilgiler kapsamında *paremiya* çatısında toplanan *poslovitsa*, *pogovorka* ve *aforizma* kavramlarının birbirinden farklı olduğu açıktır.

Atasözleri, dil dünya görüşünü yansıtan dil araçlarından biridir. Atasözleri toplumsal düzen yargılarıdır. Yasa niteliği taşımaktadırlar. Yasalar gibi kesin anlatımlıdır (Gencan, 2007: 589). Her atasözü, içinde derin ve yoğun bir anlam barındırmaktadır. Savaş atasözleri de kültürün bir göstergesi olup, kültürel biçimleri yansıtmaktadır. Bir milletin atasözleri ve deyimleri o milletin düşüncesine, kültürüne, yapısına, gelenek ve göreneklerine dair birçok bilgi vermektedir. Rusça savaş atasözleri ve deyimlerine bakıldığında, milletin savaşa, askere, orduya bakış açısı üzerine pek çok bilgi edinilmektedir.

Bu alt başlıkta kategorize edilerek savaşa dair atasözlerine yer verilmiştir. Kategorize edilen başlıklardan da anlaşılacağı üzere genel itibariyle cesaret, yiğitlik ve korkusuzca savaşmak üzerinde durulmuştur.

5.2.2. Vatan Sevgisi Üzerine Atasözleri

Кто Отчизну любит- тот врага рубит (Şahnoviç, 1945: 21).

(Kto Otçiznu lybit- tot vraga rubit).

Vatanını seven düşmanını vurur.

Кто смерти не несет врагу- тот перед Родиной в долгу (Şahnoviç, 1945: 22).

(Kto smerti ne neset vragu- tot pered Rodinoy v dolgu).

Düşmanını öldürmeyen vatana borçludur.

Кто храбро сражается в бою- тот честно защищает Родину свою (Şahnoviç, 1945: 21).

(Kto hrabro srajaetsyav boyu- tot çestno zaşçişçæt Rodinu svoyu).

Muharebede cesurca savaşan vatanını dürüstçe savunur.

Наша армия не одна: с нею — вся страна (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Naşa armiya ne odna: s neyu- vsya strana).

Bizim ordumuz tek değildir: orduyla birlikte tüm ülkedir.

Нет выше чести, чем в бою защищать Родину свою (Şahnoviç, 1945: 19).

(Net vişe çesti, çem v boyu zaşçişçæt' Rodinu svoyu).

Muharebede vatanını korumaktan daha üstün bir şeref yoktur.

Нынче — в поле тракторист, завтра — в армии танкист (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Ninçe- v pole traktorist, zavtra- v armii tankist).

Bugün arazide traktörcü, yarın orduda tankçı

5.2.3. Cesaret ve Yiğitlik Üzerine Atasözleri

Без отваги нет победы (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 45).

(Bez otvagi net pobedi).

Cesaret olmadan zafer olmaz.

Богатырь умирает, а слава воюет (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Bogatır' umiraet, a slava voyuyet).

Kahraman ölür, şanı ise savaşıır.

Бой красен мужеством, а приятель дружеством (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Boy krasen mujestvom, a priyatel' drujestvom).

Muharebe cesaretle, dost ise arkadaşlığıyla güzeldir.

Бой отвагу любит (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Boy otvagu lyubit).

Muharebe cesaret sever.

Бой — святое дело: иди на врага смело (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Boy- svyatoe delo: idi na vraga smelo).

Muharebe kutsal bir konudur: düşmanına cesurca yürü.

Герой в бою думает не о смерти, а о победе (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 18).

(Geroy v boyu dumaet ne o smerti, a o pobede).

Savaşta kahraman ölümü değil, zaferi düşünür.

Лучше быть мертвым героем; чем живым трусом (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 19).

(Luçşe bit' mertvım geroem; çyom jivım trusom).

Sağ korkak olmaktansa ölü kahraman olmak daha iyidir.

Наш боец в атаке молодец (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Naş boyets v atake molodets).

Bizim savaşçımız saldırıda yiğittir.

Не родом богатырь славен, а подвигом (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Ne rodом bogatır' slaven, a podvigom).

Kahraman soyuyla değil, kahramanlığıyla meşhurdur.

Отвага бережет воина (Şahnoviç, 1945: 25).

(Otvaga berejet voina).

Yiğitlik askeri korur.

Отвага и мужество рождаются в бою (Şahnoviç, 1945: 24).

(Otvaga i mujestvo rojdayutsya v boyu).

Yiğitlik ve cesaret savaşta doğar.

Отвага и мужество создают победителей (Şahnoviç, 1945: 25).

(Otvaga i mužestvo sozdayut pobediteley).

Yiğitlik ve cesaret galipleri doğurur

Отважному все нипочем (Şahnoviç, 1945: 25).

(Otvajnomu vse nipoçem).

Cesura her şey çocuk oyuncuğu.

Отважному человеку никакое дело не трудно (Şahnoviç, 1945: 25).

(Otvajnomu çeloveku nikakoe delo ne trudno).

Cesur adama hiçbir iş zor değildir.

Отважный не боится неудачи (Şahnoviç, 1945: 25).

(Otvajny ne boitsya neudaçi).

Cesur başarısızlıktan korkmaz.

Очень важно воевать отважно (Şahnoviç, 1945: 25).

(Oçen ' vajno voyevat ' otvajno).

Cesurca savaşmak çok önemlidir.

Победа- спутник смелых и умелых (Şahnoviç, 1945: 26).

(Pobeda- sputnik smelih i umelih).

Zafer cesurların ve beceriklilerin yoldaşdır.

Родина смелому- мать, трусу- мачеха (Şahnoviç, 1945: 27).

(Rodina smelomu- mat', trusu- maçeha).

Vatan cesura anne, korkağa üvey annedir.

Русский боец — всем образец (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Russkiy boyets- vsem obrazets).

Rus askeri herkese örnektir.

Русский воевать любит (Şahnoviç, 1945: 24).

(Russkiy voyevat' lyubit).

Rus savaşmayı sever.

Русское сердце крепче вражеских брони (Şahnoviç, 1945: 27).

(Russkoe serdtse krepçe vrajeskoh broni).

Rus kalbi düşman zırhından sağlamdır.

Славна богатырями земля русская (Şahnoviç, 1945: 23).

(Slavna bogatıryami zemlya russkaya).

Rus toprağı kahramanlarla doludur.

Смелому победа идёт навстречу (Şahnoviç, 1945: 27).

(Smelomu pobeda idyot navstreçu).

Cesuru zafer karşılar.

Смелый боец- в бою молодец (Şahnoviç, 1945: 26).

(Smely boyets- v boyu molodets).

Cesur savaşçı muharebede babayığittir.

Смелый сокол в бою не дрогнет (Şahnoviç, 1945: 26).

(Smely sokol v boyu ne drognet).

Cesur doğan muharebede üşümez.

Счастье всегда на стороне отважных (Şahnoviç, 1945: 25).

(Şçast'ye vseгда na storone otvajnih).

Mutluluk her zaman cesurlardan yanadır.

Умелому воину зима не помеха (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 14).

(Umelomu voinu zima ne pomeha).

Cesur askere kış engel değildir.

Храбрость бережет бойца (Şahnoviç, 1945: 24).

(Hrabrost' berejet boytsa).

Cesaret savaşçıyı korur.

Храбрость и умение рожают победу (Şahnoviç, 1945: 24).

(Hrabrost' i umenie rojdayut pobedu).

Cesaret ve beceri zaferi doğurur.

Храбрый- хозяин в бою (Şahnoviç, 1945: 23).

(Hrabriy- hozyainv boyu).

Gözü pek olan muharebede patrondur.

5.2.4.Dayanıklılık Üzerine Atasözleri

Враг хитер, но мы хитрее; враг силен, но мы сильнее (Şahnoviç, 1945: 28).

(Vrag hiter, no mı hitree; vrag silen, no mı silnee).

Düşman kurnaz ama biz daha kurnaz; düşman güçlü ama biz daha güçlüyüz.

Для победы нужно: стоять крепко, стоять дружно (Şahnoviç, 1945: 28).

(Dlya pobedi nujno: stoyat' krepko, stoyat' drujno).

Zafer için sağlam ve uyumlu olmak gerekir.

Закон бойца- стойкость до конца (Şahnoviç, 1945: 27).

(Zakon boytsa- stoykost' do kontsa).

Savaşçının kanunu sonuna kadar dayanmaktır.

Находчивость в бою- великая сила

(Nahodçivost' v boyu- velikaya sila).

Muharebede zihin çevikliği büyük güçtür (Şahnoviç, 1945: 28).

Находчивость дает победу (Şahnoviç, 1945: 28).

(Nahodçivost' daet pobedu).

Zihin çevikliği zaferi getirir.

Пусть враги знают: наши не отступают (Şahnoviç, 1945: 28).

(Pust' vragi znayut: naši ne otstupayut).

Düşmanlar bilsin ki: bizimkiler ricat etmez.

Смекнешь да схитришь- врагов победишь (Şahnoviç, 1945: 29).

(Smekneş' da shitriş' - vragov pobediş').

Kararlı ve kurnaz olursan, düşmanları yenersin.

Стойкий боец неприступен для врага (Şahnoviç, 1945: 27).

(Stoykiy boyets nepristupen dlya vraga).

Sebatlı savaşçı düşman için fethedilmez.

Стойкость- наша броня (Şahnoviç, 1945: 27).

(Stoykost' – naša bronya).

Dayanıklılık bizim zırhımızdır.

Стойкость и отвага несут победу (Şahnoviç, 1945: 27).

(Stoykost' i otvaga nesut pobedu).

Sebat ve cesaret zafer getirir.

5.2.5. Korkusuzluk ve Korkuyu Umursamama Üzerine Atasözleri

Бесстрашие — мать победы (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 7).

(Besstraşie- mat' pobeği).

Korkusuzluk zaferin anasıdır.

Бухнет бомба- трус дрожит, ухнет мина- трус бежит (Şahnoviç, 1945: 31).

(Buhnet bomba- trus drojit, uhnet mina-trus bejit).

Bomba patlar, korkak titrer, mayın patlar, korkak kaçır.

Воин врагов побивает, а трус корысть подбирает (Dal', 2008: 173).

(Voin vragov pobivaet, a trus korist' podbirayet).

Savaşçı düşmanlarını öldürür, korkak ise menfaatini seçer.

Волков бояться — в лес не ходить (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 11).

(Volkov boyat'sya- v les ne hodit').

Kurttan korkuyorsan, ormana gitme.

Врага бояться — в живых не остаться (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 11).

(Vraga boyat'sya- v jivih ne ostat'sya).

Düşmandan korkarsan, hayatta kalamazsın.

Вражий танк тому лишь страшен, кто растерян, ошарашен (Şahnoviç, 1945: 29).

(Vrajiy tank tomu liş' straşen, kto rasteryan, oşaraşen).

Düşman tankı, afallayana, şaşkına dönene korkunçtur sadece.

Если для тебя страшна атака, то ты не вояка (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Esli dlya tebya straşna ataka, to ti ne voyaka).

Saldırı senin için korkunçsa, o halde muharip değilsin.

Кто боится смерти, тот не победит (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 7).

(Kto boitsya smerti, tot ne pobedit).

Ölümden korkan, zafer kazanamaz.

Кто не дрогнет- тот победит (Şahnoviç, 1945: 29).

(Kto ne drognet- tot pobedit).

Yılmayan kişi zaferi kazanır.

Кто сеет панику- тот помогает врагу (Şahnoviç, 1945: 32).

(Kto seet paniku- tot pomagaet vragu).

Paniğe kapılan düşmana yardım eder.

Лучше иметь против себя десять врагов, чем помощниками пять трусов
(Şahnoviç, 1945: 31).

(Luçşe imet' protiv sebya desyat' vragov, çem pomoşçnikami pyat' trusov).

Beş korkağın yardımcısı olmaktansa kendine on düşman edinmek daha iyidir.

Лучше быть вдовой героя, чем женой труса (Şahnoviç, 1945: 31).

(Luçşe bit' vdovoy geroya, çem jenoу trusa).

Korkağın karısı olmaktansa kahramanın dul eşi olmak daha iyidir.

Малодушие- гибель для бойца (Şahnoviç, 1945: 31).

(Maloduşie- gibel' dlya boytsa).

Yüreksizlik savaşçı için ölümdür.

На печи не храбрись, а в поле не трусь (Şahnoviç, 1945: 30).

(Na peçi ne hrabris', a v pole ne trus').

Sobada cesur olma, meydanda korkak olma.

Не страшна врагов туча, если армия могуча (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Ne straşna vragov tuça, esli армиya moguça).

Ordu güçlü ise düşman yığını korkunç değildir.

Пули бояться — на войну не ходить (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 11).

(Puli boyat'sya- na voynu ne hodit').

Mermiden korkuyorsan, savaşa gitme.

Слава героям- презрение трусам! (Şahnoviç, 1945: 32).

(Slava geroyam- prezrenie trusam!).

Kahramanlara şan, korkaklara istihkar.

Страх- первый помощник врага (Şahnoviç, 1945: 29).

(Strah- perviy pomoşçnik vraga).

Korku düşmanın ilk yardımcısıdır.

Тот, кто бежал позорно с поля боя, за преступление отвечает головою (Şahnoviç, 1945: 32).

(Tot, kto bejal pozorno s polya boya, za prestuplen'ye otveçает golovoyu).

Savaş meydanından rezil bir şekilde kaçan cezasını kellesiyle öder.

Тот не солдат, у кого коленки подгибаются (Şahnoviç, 1945: 31).

(Tot ne soldat, u kogo kolenki podgibayutsya).

Dizlerinin bağı çözülen, asker değildir

Треск пулеметов не испугает патриотов (Şahnoviç, 1945: 29).

(Tresk pulemetov ne ispugaet patriotov).

Makineli tüfeklerin takırtısı yurtseverleri korkutmaz.

Трус пугается своего хвоста (Şahnoviç, 1945: 30).

(Trus pugaetsya svoego hvosta).

Korkak kendi kuyruğundan korkar.

Трус- мишень для врага (Şahnoviç, 1945: 30).

(Trus- mişen' dlya vraga).

Korkak düşman için hedefdir.

Трус бойцу не товарищ (Şahnoviç, 1945: 32).

(Trus boytsu ne tovarişç).

Korkak savaşıya yoldaş değildir.

Трус позорит свою Родину (Şahnoviç, 1945: 32).

(Trus pozorit svoyu Rodinu).

Korkak vatanını rezil eder.

Трус разведчику не попутчик (Şahnoviç, 1945: 32).

(Trus razvedçiku ne poputçik).

Korkak keşif erine yol arkadaşı değildir.

Трус умирает тысячу раз, а храбрец- один раз (Şahnoviç, 1945: 31).

(Trus umiraet tısaçu raz, a hrabrets- odin raz).

Korkak bin kez ölür, yiğit ise bir kere.

Трус- худший враг в бою (Şahnoviç, 1945: 32).

(Trus- hudşiy vrag v boyu).

Korkak muharebede en kötü düşmandır.

Труса сразу узнаешь в бою (Şahnoviç, 1945: 31).

(Trusa srazu uznaeş' v boyu).

Muharebede korkağı hemen tanırsın.

5.2.6. Ölümü Umursamama Üzerine Atasözleri

Жертвуй головой, а не честью (Şahnoviç, 1945: 34).

(Jertvuy golovoy, a ne čest'yu).

Başını feda et ama şerefini etme.

Итти на войну- не жалеть головы (Şahnoviç, 1945: 33).

(İtti na voynu- ne jalet' golovi).

Savaşa gidersen başını esirgemeyeceksin.

Лучше быть мертвым героем, чем живым трусом (Şahnoviç, 1945: 33).

(Luçşe bit' mertvım geroem, çem jivım trusom).

Ölü kahraman olmak, sağ korkak olmaktan daha iyidir.

Лучше смерть, чем плен (Şahnoviç, 1945: 33).

(Luçşe smert', çem plen).

Ölüm esir olmaktan iyidir.

Лучше умереть на поле битвы, нежели на кровати (Şahnoviç, 1945: 33).

(Luçşe umeret' na pole bitvı, nejeli na krovati).

Savaş meydanında ölmek, yatakta ölmekten çok daha iyidir.

Любовь к Родине сильнее смерти (Şahnoviç, 1945: 34).

(Lyubov' k Rodine sil'nee smerti).

Vatan sevgisi ölümden daha güçlüdür.

Могила храброго священна для отчизны (Şahnoviç, 1945: 34).

(Mogila hrabrogo svyaščenna dlya otçizni).

Yiğidin mezarı vatan için kutsaldır.

Не будешь покойник- будешь полковник (Şahnoviç, 1945: 33).

(Ne budeş' pokoynik- budeş' polkovnik).

Merhum olmayacaksın, albay olacaksın.

Славная смерть лучше постыдной жизни (Şahnoviç, 1945: 34).

(Slavnaya smert' luçşe postidnoy jizni).

Şerefli ölüm utanç verici hayattan daha iyidir.

Смерть в бою- хорошая смерть (Şahnoviç, 1945: 33).

(Smert' v boyu- horoşaya smert').

Muharebede ölüm, iyi ölümdür.

Умирая, убивай врага (Şahnoviç, 1945: 34).

(Umiraya, ubivay vraga)

Ölürken, düşmanını öldür.

Чем быть в плену- лучше пасть в бою (Şahnoviç, 1945: 33).

(Çem bit' v plenu- luçşe past' v boyu).

Esir düşmektense, muharebede şehit düşmek daha iyidir.

Чем сильнее любовь к жизни- тем крепче ненависть к врагам (Şahnoviç, 1945: 34).

(Çem sil'nee lyubov' k jizni- tem krepçe nenavist' k vragam).

Yaşam sevgisi ne kadar güçlüyse, düşman nefreti o kadar sağlamdır.

5.2.7.Askerî Öğreti ve Tavsiyeler Üzerine Atasözleri

Атака дружит с победой (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Ataka drujit s pobedoy).

Saldırı zaferle arkadaşdır.

Бдителен будешь — победу добудешь (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 7).

(Bditelen budeş' - pobedu dobudeş').

Uyanık olursan, zafere ulaşırsın.

Береги сухарь до привала, а штык — до атаки (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 6).

(Beregi suhar' do privala, a ştik- do ataki).

Bisküviti molaya kadar, süngüyü ise saldırıya kadar sakla.

Бить врага по-суворовски (Şahnoviç, 1945: 37).

(Bit' vraga po- suvorovski).

Düşmanı Suvorov gibi vur.

Бой — не пожар: не туши, а разжигай (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Boy- ne pojar: ne tuşi, a razjigay).

Muharebe yangın değildir: söndürme, körükle.

Быстрота и натиск — душа победы (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 11).

(Bistrota i natisk- duşa pobedi).

Hız ve baskı zaferin ruhudur.

В бою побеждает тот, кто первый обнаружит цель (Şahnoviç, 1945: 38).

(V boyu pobejdaet tot, kto perviy obnaružit tsel').

Muharebede amacını ilk belli eden kazanır.

В бою рождаются герои (Şahnoviç, 1945: 36).

(V boyu rojdayutsya geroi).

Kahramanlar muharebede doğarlar.

В бою смены нет, есть только поддержка (Şahnoviç, 1945: 41).

(V boyu smeni net, est' tol'ko podderjka).

Muharebede değişim yoktur, sadece destek vardır

Воевать- так не горевать, а горевать- так не воевать (Şahnoviç, 1945: 36).

(Voyevat' - tak ne gorevat', a gorevat' - tak ne voyevat').

Savaşmak öyle tasalanmak demek değildir, tasalanmak ise savaşmak demek değildir.

Война питается деньгами, а увеселяется кровью (Dal', 2008: 173).

(Voyna pitaetsya den'gami, a uveselyaetsya krov'yu).

Savaş parayla beslenir, kanla eğlenir.

Война- суровая школа (Şahnoviç, 1945: 36).

(Voyna- surovaya şkola).

Savaş sert bir okuldur.

Войну хорошо слышать, да тяжело видеть (Dal', 2008: 173).

(Voynu horoşo slišat', da tyajelo videt').

Savaşı duymak iyidir, ama görmek zordur.

Врага- гада отрывать от танка надо (Şahnoviç, 1945: 39).

(Vraga – gada otrivat' ot tanka nado).

Tanktan düşmanı alçağı koparmak lazım.

Время в бою дороже денег в тылу (Şahnoviç, 1945: 39).

(Vremya v boyu dorozhe deneg v tilu).

Muharebede zaman cephe gerisindeki paradan daha değerlidir.

Всякий должен знать, как врага побеждать (Şahnoviç, 1945: 37).

(Vsyakiy doljen znat', kak vraga pobejdat').

Herkes düşmanını nasıl yeneceğini bilmek zorundadır.

Держи порох сухим- будешь непобедим (Şahnoviç, 1945: 36).

(Derji porph suhim- budeş ' nepobedim).

Barutu kuru tutarsan, yenilmez olacaksın.

Для честного мира надо воевать (Şahnoviç, 1945: 36).

(Dlya çestnogo mira nado voyevat').

Şerefli bir barış için savaşmak gerek.

Друг познается на рати или при беде (Şahnoviç, 1945: 36).

(Drug poznaetsya ne rati ili pri bede).

Arkadaş orduda ya da kötü günde belli olur.

Если в бою унываешь — победу теряешь (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 9).

(Esli v boyu univaeş '- pobedu teryaeş').

Muharebede cesaretin kırılırsa, zaferi kaybedersin.

Закон войны нельзя забыть: врага погнать, догнать, добить! (Şahnoviç, 1945: 38).

(Zakon voynı nel'zya zabıt': vraga pognat', dognat', dobit'!).

Savaşın kanunu unutulmaz: düşmanı kovalamak, yakalamak, öldürmek gerekir.

Золото- огнем, а человек войной познается (Şahnoviç, 1945: 37).

(Zoloto- ognem, a çelovek voynoy poznaetsya).

Altın ateşte, insan ise savaşta belli olur.

Крепко врага побьешь, тогда отдохнешь (Şahnoviç, 1945: 41).

(Krepko vraga pob'eş', togda otdohneş').

Düşmanı sert vurursan, dinlenirsin.

Кто первый бой начинает, тот скорее побеждает (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 8).

(Kto perviy boy naçinaet, tot skoree pobejdaet).

Muharebeye ilk başlayan, daha çabuk zafer elde eder.

Лучше извлечь меч, чем страдать без меры (Şahnoviç, 1945: 36).

(Luçşe izvleç' meç, çem stradat' bez merı).

Ölçüsüz acı çekmektense, kılıç çıkarmak daha iyidir.

Мир стоит до рати, а рать- домира (Şahnoviç, 1945: 35).

(Mir stoit do rati, a rat' - domira).

Barış orduya mal olur, ordu ise barışa.

Не воевать- победы не видать (Şahnoviç, 1945: 36).

(Ne voyevat' - podedı ne vidat').

Savaşmazsan zaferi göremezsin.

Не давай врагу покоя ни ночью ни днем, губи его сокрушительным огнем
(Şahnoviç, 1945: 38).

(Ne davay vragu pokoıa ni noç'yu ni dnem, gubi ego sokruşitel'nım ognem).

Düşmana ne gece ne gündüz rahat ver, yıkıcı ateşle kırıp geçir.

Не жди врага, а ищи и бей его (Şahnoviç, 1945: 38).

(Ne jdi vruga, a işçi i bey ego).

Düşmanı bekleme, onu ara ve vur.

Не рисковать- так и сражение не выиграть (Şahnoviç, 1945: 36).

(Ne riskovat' - tak i srajenie ne vigrat').

Risk almazsan meydan savaşını kazanamazsın.

Не хочешь давать врагу преимущество- береги военное имущество (Şahnoviç, 1945: 41).

(Ne hoçeş' davat' vrugu preimuşçestvo- beregi voennoe imuşçestvo).

Düşmana imtiyaz vermek istemiyorsan, askerî mülkü koru.

Не щадя жизни своей, спасай боевых друзей (Şahnoviç, 1945: 40).

(Ne şçadya jizni svoey, spasay boyevih друзей).

Kendi hayatına acımadan savaş arkadaşlarını kurtar.

Нет дружбы крепче, чем фронтовое братство (Şahnoviç, 1945: 40).

(Net drujbi krepçe, çem frontovoe bratstvo).

Cephe kardeşliğinden daha sağlam bir arkadaşlık yoktur.

Ни моря без воды, ни войны без крови (Dal', 2008: 173).

(Ni morya bez vodi, ni voynı bez krovi).

Susuz deniz olmaz, kansız savaş.

Осторожность- первая похвала для воина (Şahnoviç, 1945: 41).

(Ostorojnost'- pervaya pohvala dlya voına).

Dikkat, savaşı için ilk övgüdür.

Предвидение- половина победы (Şahnoviç, 1945: 41).

(Predvidenie- polovina pobedi).

Öngörü zaferin yarısıdır.

Пуля дура, штык молодец (Dal', 2008: 173).

(Pulya dura, ştik molodets).

Mermi aptaldır, süngü yiğittir.

Сегодня сражайся лучше, чем вчера, завтра- лучше, чем сегодня (Şahnoviç, 1945: 42).

(Segodnya srajaysya luçşe, çem vçera, zavtra- luçşe, çem segodnya).

Bugün dünden daha iyi savaş, yarın bugünden daha iyi.

Солдат без винтовки — не воин (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 13).

(Soldat bez vintovki- ne voin)

Tüfeksiz asker, asker değildir.

Солдатская дружба сильнее смерти (Şahnoviç, 1945: 40).

(Soldatskaya drujba sil'nee smerti).

Asker arkadaşlığı, ölümden güçlüdür.

Спасти товарища- это спасти себя (Şahnoviç, 1945: 40).

(Spasti tovarişça- eto spasti sebya).

Yoldaşını kurtarmak, kendini kurtarmak demektir.

Укрепляй военную мощь, спокойно проживешь (Şahnoviç, 1945: 35).

(Ukreplyay voennuyu moşç', spokoyno projiveş').

Savaş gücünü kuvvetlendirirsen, sakın yaşarsın.

Хочешь мира, готовься к войне (Şahnoviç, 1945: 35).

(Hoçeş' mira, gotov'sya k voyne).

Barış istiyorsan, savaşa hazırlan.

Хочешь покоя- готовься к бою (Şahnoviç, 1945: 35).

(Hoçeş' pokoya- gotov'sya k boyu).

Huzur istiyorsan, muharebeye hazırlan.

Чтобы иметь в бою удачу, крепко знай задачу (Şahnoviç, 1945: 38).

(Çtobi imet' v boyu udaçu, krepko znay zadaçu)

Muharebede başarıya ulaşmak için, görevini çok iyi bil.

Что с боя взято- то свято (Şahnoviç, 1945: 39).

(Çto s boya vzyato- to svyato).

Muharebeden alınan şey kutsaldır.

Шагу не дай ступить врагу, всегда будь начеку (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 7).

(Şagu ne day stupit' vragu, vseгда bud' naçeku).

Düşmana adım attırma, her zaman tetikte ol.

5.2.8. Askerî Disiplin, Savaş Eğitimi ve Savaş Yetisi Üzerine Atasözleri

Бить врага- святое дело, надо бить его умело (Şahnoviç, 1945: 45).

(Bit' vraga- svyatoe delo, nado bit' ego umelo).

Düşmanı öldürmek kutsal iştir, onu öldürebilmek gerek.

Бой требует умения (Şahnoviç, 1945: 44).

(Boy trebuet umen'ya).

Savaş beceri gerektirir.

Важна смелость, да нужна и умелость (Şahnoviç, 1945: 45).

(Vajna smelost', da nujna i umelost').

Cesaret önemlidir, beceri de gereklidir.

Верность присяге- закон победы (Şahnoviç, 1945: 42).

(Vernost' prisyage- zakon pobedi).

Yemine güven, zaferin kanunudur.

Военная наука- не мука (Şahnoviç, 1945: 43).

(Voennaya nauka- ne muka).

Savaş bilimi, acı değildir.

Военная присяга- нерушимый закон (Şahnoviç, 1945: 42).

(Voennaya prisyaga- neruşimiy zakon).

Savaş yemini, bozulmaz kanundur.

Военному делу учиться всегда пригодится (Şahnoviç, 1945: 43).

(Voennomu delu učit'sya prigoditsya).

Savaş işini öğrenmek, her zaman kârlıdır.

В строю и в бою точно выполняй задачу свою (Şahnoviç, 1945: 43).

(V stroyu i v boyu toçno vipolnyay zadaçu svoyu).

Nizamda ve muharebede kesinlikle görevini yerine getir.

Выполняй боевой приказ, береги каждую минуту, каждый час (Şahnoviç, 1945: 42).

(Vipolnyay boyevoy prikaz, beregi kajduyu minutu, kajdyy ças).

Savaş emrine uy, her dakikayı, her saati koru.

Дисциплина- душа армии (Şahnoviç, 1945: 43).

(Distsiplina- duşa armii).

Disiplin ordunun ruhudur.

Дисциплина — мать победы (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 21).

(Distsiplina- mat' pobedi).

Disiplin zaferin anasıdır.

Дисциплина побеждает в бою (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 21).

(Distsiplina pobejdaet v boyu).

Disiplin, savaşta kazandırır.

Закаляй свое тело для военного дела (Şahnoviç, 1945: 44).

(Zakalyay svoe telo dlya voennogo dela).

Savaş için vücudunu dinç tut.

И военное дело мастера боится (Şahnoviç, 1945: 44).

(İ voennoe delo mastera boitsya).

Üstadın savaşından korkulur.

На войне нужна закалка да смекалка (Şahnoviç, 1945: 44).

(Na voyne nujna zakalka da smekalka).

Savaşta dayanıklılık ve zihin çevikliği gereklidir.

Опытному воину река не преграда (Şahnoviç, 1945: 45).

(Opitnomu voinu reka ne pregrada).

Deneyimli savaşçıya nehir engel değildir.

От беспорядка и большая рать погибает (Jigulev ve Kuznetsov, 1974: 7).

(Ot besporyadka i bol'shaya rat' pogibaet).

Düzensizlikten de büyük bir ordu mahvolur.

Победа- спутник умелых (Şahnoviç, 1945: 45).

(Pobeda- sputnik umelih).

Zafer beceriklilerin yol arkadaşıdır.

Побеждают не числом, а умением и умом (Şahnoviç, 1945: 45).

(Pobejdayut ne çisлом, а umen'ем i umom).

Sayıyla değil, beceri ve akılla zafer kazanılır.

Приказы святы, нарушители их супостаты (Şahnoviç, 1945: 42).

(Prikazi svyati, naruşiteli ih supostati).

Emirler kutsaldır, emirleri bozan düşmandır.

Приказ- в бою святой закон, дороже жизни он (Şahnoviç, 1945: 43).

(Prikaz- v boyu svyatoy zakon, doroje jizni on).

Emir muharebede kutsal bir kanundur, emir hayattan daha değerlidir.

Присяга- закон жизни бойца (Şahnoviç, 1945: 42).

(Prisyaga- zakon jizni boytsa).

Yemin- savaşçının yaşam kanunudur.

Сегодня- в кроссе, завтра- в бою (Şahnoviç, 1945: 44).

(Segodnya- v krosse, zavtra- v boyu).

Bugün kır koşusunda yarın muharebede.

Сила армии- в дисциплине (Şahnoviç, 1945: 43).

(Sila armii- v distsipline).

Ordunun gücü disiplinde saklıdır.

Тот, кто знаниями обладает, тот на войне побеждает (Şahnoviç, 1945: 43).

(Tot, kto znaniyami obladaet, tot na voyne pobejdaet).

Bilgi sahibi olan savaşta kazanır.

Умелому воину зима не помеха (Şahnoviç, 1945: 45).

(Umelomu voinu zima ne potemha).

Yetenekli savaşçıya kış engel değildir.

Чему в тылу научишься, то на фронте пригодится (Şahnoviç, 1945: 44).

(Çemu v tilu nauçiş'sya, to na fronte prigoditsya).

Cephe gerisinde öğrendiğin cephede faydalı olur.

Чтобы успешно воевать, надо много знать (Şahnoviç, 1945: 43).

(Çtobi uspeşno voyevat', nado mnogo znat').

Başarılı bir şekilde savaşmak için, çok bilmek lazım.

5.2.9. Askerî İstihbarat ve Askerî Sırlar Üzerine Atasözleri

Во время войны и стены имеют уши (Şahnoviç, 1945: 48).

(Vo vremya voynı i steni imeyut uşi).

Savaş zamanında duvarların da kulağı vardır.

Все знать о враге, но враг ничего не должен знать о тебе (Şahnoviç, 1945: 46).

(Vse znat' o vrage, no vrag niçego ne doljen znat' o tebe).

Düşmanın hakkında her şeyi bilmeli ama düşman senin hakkında hiçbir şey bilmesin.

Журавль летает высоко, да видит далеко (Şahnoviç, 1945: 46).

(Juravl' letaet visoko, da vidit daleko).

Turna yüksek uçuğundan uzağı görür.

Зевающий разведчик- опаснее врага (Şahnoviç, 1945: 46).

(Zevayuşçiy razvedçik- opasnee vraga).

Esneyen keşif eri düşmandan daha tehlikelidir.

Кто много болтает, тот врагу помогает (Şahnoviç, 1945: 49).

(Kto mnogo boltaet, tot vragu pomagaet).

Çok gevezelik eden, düşmana yardım eder.

На полях войны нетерпимы шептуны (Şahnoviç, 1945: 49).

(Na polyah voynı neterpimı şeptunı).

Savaş meydanında fısıltılar çekilmezdir.

Открытый враг- к победе шаг (Şahnoviç, 1945: 45).

(Otkritiy vrag- k pobede şag).

Açık düşman zafere ilk adımdır.

Разведка- глаза и уши армии (Şahnoviç, 1945: 45).

(Razvedka- glaza i uşi armii).

Keşif ordunun gözü kulağıdır.

Разведка- профессия умных и храбрых (Şahnoviç, 1945: 46).

(Razvedka- professiya umnih i hrabrıh).

Keşif, akıllı ve cesurların mesleğidir.

Разведчик все слышит, о нем ничего не слышно, он все видит, а его не видно
(Şahnoviç, 1945: 46).

(Razvedçik vse slışıt, o nem nişego ne slışno, on vse vidit, a ego ne vidno).

Keşif eri duyulmayanı duyar, görünmeyenı görür.

Разведчику нужна сноровка, увертка, хитрость, маскировка (Şahnoviç, 1945: 46).

(Razvedçiku nujna snorovka, uvertka, hitrost', maskirovka).

Keşif erine maharet, çeviklik, kurnazlık, kamufle gerekmektedir.

Чего не должен знать твой враг, не говори и другу (Şahnoviç, 1945: 49).

(Çego ne doljen znat' voy vrag, ne govori i drugu).

Düşmanın bilmemesi gereken şeyi bir başkasına söyleme.

Чем больше врага знать, тем легче его побеждать (Şahnoviç, 1945: 45).

(*Çem bol'se vraga znat', tem legçe ego pobejdat'*).

Düşmanı ne kadar çok tanırsan, o kadar kolay yenersin.

5.3. Rusça Savaş Deyimleri

5.3.1. Deyim Kavramı

Dili, kültürden, tarihten ayrı düşünmek mümkün değildir. S. G. Ter- Minasova, dil ve kültür arasındaki sıkı bağı şu tanımlamaları ile ifade etmiştir: “*Dil, kültürün aynasıdır. Dilde sadece insanı çevreleyen gerçek dünya ve insan yaşamının gerçek şartları değil, aynı zamanda halkın sosyal bilinci, mantalitesi, milli karakteri, yaşam biçimi, gelenek ve görenekleri, ahlakı, değerler dizgesi, mizacı ve dünya görüşü de yansıtılmaktadır. Dil, kültürün hazinesi, deposu ve kumbarasıdır. Dil, söz varlığında, gramerde, mecazlarda, atasözlerinde, folklorda, edebi ve bilimsel eserlerde, yazılı ve sözlü anlatımlarda kültürel değerleri barındırmaktadır*” (Ter- Minasova, 2000: 13,14). Dilde söz varlığının önemli bir parçasını oluşturan deyimler, milli kültürü ve ruhu yansıtmakta büyük bir öneme sahiptir.

Deyim, sabit imgesel kelime gruplarının genel ve tam anlamıyla günümüz durumunda ve tarihsel gelişiminde incelenen dilbilimin bir dalıdır. Eş zamanlı ve artzamanlı deyim olarak ayrılmaktadır (Alefirenko ve Semenenko, 2009: 14,15).

Berke Vardar, deyimi genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren, bir nevi sözlüksel birim oluşturan anlam birimin bir araya gelmesi, kalıplaşmış söz olarak tanımlamıştır (Vardar, 2002: 71). Bir dilde söz varlığı içerisinde yer alan deyimler, dili konuşan toplumun anlatım gücünü ve başarısını yansıtmaktadır. Bununla birlikte benzetmeye ve nükteye olan yatkınlığını da ortaya koymaktadır (Aksan, 2015: 39). Tahir Nejat Gencan ise, deyimi anlamları ve yapıları kurallara bağlı olmayan, açıklamak için derin ve detaylı incelemeler gerektiren; hatta incelenmemesi daha doğru olan; yapısını değiştirmeden, çoğu kez başka dile çevrilemeyen kalıplaşmış söz öbekleri olarak tanımlamıştır. Deyimler, herhangi bir kavramı farklı yollarla daha canlı ve renkli bir şekilde

anlatabilmek için oluşturulmuş özel bir anlatım kalıbıdır (Gencan, 2007: 583). Kazak dilbilimci Kaken Ahanov, “*en az iki sözden oluşan, bütün bir anlamı olan, kuruluşu ve yapısı daimî olan ve hazır bir şekilde kullanılan dil unsurları*” olarak tanımlamıştır (Ahanov, 1973/ 2013: 165). Yapılan bu tanımlamalar çerçevesinde anlatıma renk ve canlılık kazandırmak adına, milli ruhu ve kültürü yansıtan kalıplaşmış, sabit sözcük gruplarıdır diyebiliriz.

Rus dilbilimcilerin yaptığı deyim tanımlamaları da çok farklı sayılmamaktadır. V. A. Maslova, deyimleri bir halkın kuşaktan kuşağa mantalyeti ve kültürü canlandıran, koruyan akıl kaynağı olarak tanımlamıştır (Maslova, 2004: 88). Ona göre deyim, dil dünya görüşünün bir parçasıdır. Deyimler her zaman özneye yöneliktir, yani sadece dünyayı tasvir etmek için değil, dünyaya karşı öznel tutumu yorumlamak, değerlendirmek ve ifade etmek içindir (Maslova, 2004: 82). N. M. Şanskiy ve V. V. İvanov, deyimlerin iletişim sırasında doğmadığını hazır bütünsel birimler olarak hatırlandığını belirtmiştir (Şanskiy ve İvanov, 1987: 64). L. P. Krsin deyimi, “*konuşma sırasında sözlük ve anlam içeriği açısından bir bütün olarak hatırlanan, anlamsal olarak sözcüklerin sabit birleşimidir*” olarak tanımlamıştır (Krsin, 2007: 167). Bir dilde var olan sabit kelime gruplarının toplamına deyim denilmektedir. Aynı zamanda bu sabit deyimsel grupları inceleyen, dil üzerine verilen bilim dalının adıdır. Deyimsel birimler, alışlagelmiş sözdizimsel birleşmelerin ve hatta tüm cümlelerin sıklıkla, uzun uzun kullanılması sonucunda ortaya çıkmıştır (Galkina- Fedoruk, Gorškova, Şanskiy, 2009: 84).

Deyimler, diğer söz varlığı birimlerinden farklı olarak şu karakteristik özelliklere sahiptir:

1. Deyimler, her zaman oluşum açısından bileşiktir, yani birkaç ögeden oluşmaktadır.
2. Deyimler, anlam açısından bölünmez, genellikle tek bir sözcükle ifade edilebilen, genellikle bölünmez bir anlama sahiptir. Söz gelimi *kot naplakal* deyimi *az* anlamında kullanılmaktadır.
3. Deyimler serbest kelime gruplarından farklı olarak bileşim sürekliliği vardır. Deyimin herhangi bir ögesi yakın anlamlı bir başka sözcükle değiştirilemez. Söz gelimi *kot naplakal* yerine *koşka naplakala* denilemez. Ancak bazı deyimlerin varyantları vardır: canıyürekten, canıgönülden anlamında *ot vsego serdtsa* ve *ot vsej duşi* deyimleri kullanılmaktadır.

4. Deyimler, tekrarlanabilir olması ile ayırt edilir. Deyimler dilde yerleştiği şekilde, hafızamızda kaldığı şekilde kullanılmaktadır.
5. Deyimlerin çoğunda yapı geçirimsizdir. Herhangi bir unsur deyimlerin bileşenine giremez. Sözelimi *gözlerini yere indirmek*, *mahcup olmak* anlamında kullanılan yerine *nizko potupit* denilemez.
6. Deyim öğelerinin gramer biçimleri sabittir. Deyimin her bir üyesi belli bir gramer biçiminde ortaya çıkmıştır. Örneğin *avare avare gezmek* anlamında kullanılan *bit'* *bakluşi* deyimini yerine *bit'* *bakluşu* denilemez.
7. Deyimlerin çoğu için sözcüklerin yerleşik bir düzeni vardır. Deyimlerde öğelerin yeri değiştirilemez (Rozental, Golub, Telenkova, 2009:110,111).

Deyimin özellikleri arasında deyimlerin öğesinin değiştirilemeyeceği belirtilirken, konuşma esnasında bazı deyimler değişime maruz kalmıştır. Konuşan kişiler, deyimden bir öğesini başka bir şeyle değiştirmekte ve anlamı değiştirmektedir. Örneğin *gönülsüz olarak*, *istemeye istemeye* anlamına gelen *skrepya serdtse* yerine *skripya serdtse*, *susuzluğunu gidermek* anlamında kullanılan *utloit'* *jajdu* yerine *udalit'* *jajdu* ortaya çıkmıştır. Bazen deyim, kullanım ve algıda otomatikliği bozmak için kasıtlı değiştirilmektedir (Krisin, 2007: 176).

Deyim ayrı bir bilimsel disiplin olarak XX. yüzyılın 50'li yıllarında V. V. Vinogradov tarafından temellendirilmiştir. Akademisyen Vinogradov yapısal ve anlambilim paradigmasında deyimlerin tasvirine önem vermiştir (Babenko, 2008: 118). Deyimler her zaman tek bir anlamsal bir bütünlüktür ancak deyimden genel olarak anlamı ve deyimden oluşturan öğelerin anlamları farklı olabilir. Bu bağlamda Çağdaş Rus dilinin deyimlerini dört gruba ayırmak mümkündür: *deyim kaynaşmaları*, *deyim birlikleri*, *deyim birleşmeleri* ve *deyim ifadeleri*. Bu ayırım V. V. Vinogradov'a aittir (Şanskiy ve İvanov, 1987: 75). Rusça deyimler farklı özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. V. V. Vinogradov, dilbilimde en yaygın ve en bilindik sınıflandırmayı yapmıştır. Vinogradov'un yaptığı sınıflandırmaya göre deyimler üçe ayrılmaktadır:

1.Deyim kaynaşmaları (*Frazeologičeskie sraşçeniya*): Deyimleri oluşturan öğelerin anlamından çıkmayan, genel ve bütünsel bir anlamı olan sabit birleşmelerdir. Yani çağdaş söz varlığı açısından gerekçelendirilmez. Örneğin, *bit'* *bakluşi* deyiminde *bakluşi* sözcüğünden *tahta kaşık* anlamı anlaşılmamaktadır (Şanskiy ve İvanov, 1987: 77).

V. V. Vinogradov, deyim kaynaşmalarını dört gruba ayırmıştır:

1. Söz konusu ifade dışında, başka yerde kullanılmayan anlamsız sözcüklerden oluşan deyim kaynaşmaları: *popast' vprosak, vo vsyu İvanovskuyu* gibi;
2. Dilbilgisel arkaizmler içeren sözdizimi açısından bölünmeyen deyim kaynaşmaları: *vsue peçeşisya, niçtoje sumnyaşesya* gibi.
3. Herhangi bir ifade ve duyguyu belirten söz varlığı açısından bölünmeyen deyim kaynaşmaları: *vot tebe i na!*
4. Genel bütünü anlamak için bu bütünün içine giren sözcüklerin sözlük anlamını farketmeden; birleşik bütünü oluşturan deyim kaynaşmaları: *umutları boşa çıkmak* anlamına gelen *sidet' na bobah* gibi (Galkina - Fedoruk, Gorškova, Şanskiy, 2009: 85).

2. Deyim birlikleri (*Frazeologičeskie edinstva*): İmgesel anlamda kullanılan, deyim oluşturan öğelerin anlamıyla kısmen ilintili olan genel ve bütünsel bir anlama sahip olan, sabit birleşmelerdir: *çıkmaza girmek* anlamına gelen *zayti v tupik* (Şanskiy ve İvanov, 1987: 77).

Deyim birlikleri ayrılmaz ve unsurları değişmez. Eğer deyim birliğine giren herhangi bir sözcük değişirse, ifadenin bütünlüğü bozulur.

Deyim birliklerinin dört özelliği vardır:

1. Mecazîdir, imgeseldir, her zaman anlamı net bir şekilde saptanamaz.
2. Anlatımsal zenginlik içerir.
3. Yeniden düzenlemek ve öğelerin yerini değiştirmek imkânsızdır.
4. Ya tam bir deyimsel bütünlükle ya da eşdeğer anlama sahip bir sözcükle eş anlamlı bir değişim mümkündür.

Deyim birlikleri şu şekilde de ayrılabilir:

1. Konuşma ve günlük dilde kullanılan somut anlamlı sözcüklerden oluşan deyim birlikleri: *kanlı canlı* anlamına gelen *krov's molokom*.
2. Edebi ve kitap dilinde, edebi ve konuşma dilinde kullanılan deyim birlikleri: *fıkır fıkır kaynamak* anlamına gelen *bit' klyuçom*.
3. Konuşma diline ait, duygu yüklü bir zenginliğe sahip olan çok anlatımlı deyim birlikleri: *ubil bobra* deyimini iki anlama gelmektedir. Birinci anlamı *iyisi yerine kötüyü*

olarak hesapta yanılmak; ikinci anlamı ise tam tersine *değerli bir şey elde etmek, önemli bir şeye ulaşmaktır*.

4. İçsel zıtlığa dayalı cinas kullanımları: *dün bir bugün iki* anlamına gelen *bez godu nedelya*, “*bugün git yarın gel*” anlamına gelen *kormit’ zavtrakami* (Galkina- Fedoruk, Gorškova, Şanskiy, 2009: 86,87).

3. Deyim birleşmeleri (*Frazeologičeskie soçetaniya*): Deyimi oluşturan unsurların anlamıyla gerekçelendirilen bir anlama sahip olan sabit deyişlerdir. Bunlardan biri deyimsel olarak bağlı anlama sahiptir. Örneğin; *gözlerini yere indirmek, mahcup olmak* anlamına gelen “*potupit’ vzor*” deyiminde geçen *potupit’* fiilinin dilde *potupit’ ruku* ya da *potupit’ nogu* gibi sabit birleşmeleri yoktur (Rozental, Golub, Telenkova, 2009: 113).

Deyim birleşmeleri özelliklerine göre gruplara ayrılmaktadır:

1. İsim, sıfat, zamir, ortaç tan oluşan deyim birleşmeleri: *Allahın belası* anlamına gelen *gluhoy ugol*.
2. İki isimden oluşan deyim birleşmeleri: *namus davası* anlamına gelen *delo česti* gibi.
3. Edatlı isimlerle oluşan deyim birleşmeleri: *isabetli, yerinde* anlamında *ne v brov’*.
4. Fiil ve edatlı ve edatsız isimlerden oluşan deyim birleşmeleri: *kafa yormak* anlamına gelen *lomat’ golovu* (Galkina- Fedoruk, Gorškova, Şanskiy, 2009: 88).

4. Deyim ifadeleri (*Frazeologičeskie vırajeniya*): Sözcüklerin ilişkileri ve genel anlam özelliğine göre deyim ifadeleri hiçbir şekilde kelime gruplarından ayrılmaz. Kelime grupları, deyim birleşmelerinden, deyimle ilintili bir anlamı olan sözcük olmamasıyla ayrılmaktadır (Şanskiy ve İvanov, 1987: 77). V.V. Vinogradov’un yaptığı bu deyim tasnifi deyimbilimin temeli olarak kabul edilmiştir.

Rusça deyimler dizgesinde tipik özelliklere göre birleşen, deyim paradigmaları vardır. Dilbilimsel özelliklere göre deyimler tek anlamlı, çok anlamlı, eşsesli, eş anlamlı ve zıt anlamlı deyimler olarak ayrılabilir (Rozental, Golub, Telenkova, 2009: 116). Anlamları aynı, farklı deyimlere *eşanlamlı deyimler* denilmektedir (Şanskiy ve İvanov, 1987: 71). Yakın ve özdeş anlama sahip olan deyimler eşanlamlı bir ilişki içindedirler. *Bir elmanın iki yarısı* anlamına gelen *odnim mirom mazanı- dva sapoga para* deyimleri eşanlamlıdır. Eş anlamlı deyimler üslup açısından farklılık gösterebilir. Örneğin, *tamamen*

yok etmek, taş taş üstünde bırakmamak anlamında kullanılan *kamnya na kamne ne ostavit'* (kitabî), *hakkından gelmek* anlamında kullanılan *uçinit' raspravu* (genel kullanım). Zıt anlamlı deyimler ise eş anlamlı deyimlere göre daha az gelişmiştir. *Krov' s molokom* (kanlı canlı, al yanaklı)- *ni korvinki v litse* (solgun, beniz anlamında kullanılmaktadır). Deyimlerin çoğu tek anlamlıdır. Anlamsal yapısı da tektir ve ayrılmazdır. Ancak bazı deyimler vardır ki birkaç anlamı vardır. Örneğin “*mokraya kuritsa*” deyiminin *iradesiz, kurnaz olmayan insan ve perişan görünümlü insan* anlamı vardır (Rozental, Golub, Telenkova, 2009: 118).

Eş sesli deyimler ise fonetik olarak özdeş öğelerden oluşan fakat farklı anlamlara sahip olan, asıl ve türemiş olduğu anlaşılmayan üst sözcük oluşumlarıdır (Şanskiy ve İvanov, 1987: 70). Bu deyimler, eşsesli ilişkilerin bileşimi bakımından aynı deyimler; anlam olarak ise tamamen farklı deyimlerdir. *Brat' slovo, bir toplantıda söz almak; brat' slovo (s kogo- libo) birinden söz almak, birşeyde emin olmak* anlamında kullanılmaktadır. İmgesel ifadelerin temelinde aynı kavramın farklı özellikleri varsa dilde eşsesli deyimler ortaya çıkabilmektedir. Kimi durumlarda ise eşsesli deyimlerin kaynağında çok anlamlı deyimlerin anlamlarının kopması yatmaktadır. Örneğin *hodit' na tsipoçkah, ayak parmakları ucunda yürümek* demektir ve bu anlamıyla imgesel eşsesli anlamı ortaya çıkmıştır. Öyle ki *hodit' na tsipoçkah, gözüne girmeye çalışmak, her türlü birine yaranmak* anlamına gelmektedir. Bu durumlarda deyim çok anlamlı ve iki deyim eş sesliliği arasındaki sınırı belirlemek zordur (Rozental, Golub, Telenkova, 2009: 119).

Eş sesli deyimler ortaya çıkışlarına göre ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, bağlaşıklık⁶⁰ anlamların farklılaşmasından dolayı çok anlamlı deyimlerin ayrılması neticesinde ortaya çıkmış olabilir. İkincisi ise eş sesli deyimler farklı zamanda ve tamamen bağımsız olarak ortaya çıkan deyimleri oluşturan öğelerin seslerin rastlantısal bir araya gelmiş olması sonucu ortaya çıkmış olabilir. Eş sesli deyimler, söz varlığında oldukça azdır (Şanskiy ve İvanov, 1987: 71).

V. Fon Humboldt'un öğretisi E. Sepir ve B. Yorf'un çalışmaları antropoloji ve kültürbilim alanında yapılan çalışmalar halk kültürü ve dil etkileşimini inceleyen- kültürdilbilim adlı bilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kültürdilbilim, dilbilim ve kültürbilim eşliğinde ortaya çıkmıştır ve amacı dilde saklı olan, halkın milli özgünlüğünü ve kültürünü ortaya

⁶⁰ Biri olmadan öteki düşünülemeyen iki şeyin bu gereklik yönünden durumu.

çıkarmaktır (Lupanova, 2017: 142). Son on yılda deyimlerin kültürdilbilim açısından incelenmesine ilgi artmıştır. Kültürdilbilim, deyim dil dünya görüşüne yansımalarını incelemeyi mümkün kılmıştır. Dil dünya görüşü, insanın sosyal bir varlık olarak manevi etkinliğinin sözlü olarak dile getirilmesinin bir sonucudur. Dil dünya görüşü, dünya tarihsel sürecin gidişatında insanın kendisinin ve dünya üzerine düşüncesinin gelişmesiyle değişmektedir. Bu bağlamda deyim, dil dünya görüşünün bir parçası olarak halkın maddi ve manevi kültürünü yansıtmaktadır. Farklı milletlerin deyimlerinin farklı olması, milletin dini ve tarihiyle, gelenek ve görenekleriyle, doğal şartları ve değerler sistemiyle alakalıdır (Kopılova, 2010: 90). Söz gelimi sağlıklı bir insan için Rusçada *öküz gibi sağlıklı* (zdorov kak bik) denilirken; İngilizcede *at gibi sağlıklı* (strong as a horse) denilmektedir (Krisin, 2007: 173). Milli dillerde deyimler, gerçeklerin imgesel düşünce temelinde ortaya çıkmakta ve bu düşünce dilsel kolektifin tarihsel ve manevi deneyimini yansıtmaktadır. Bu deneyim şüphesiz kültürel geleneklerle bağlantılıdır. Bunun altında ise konuşmanın ve adlandırmanın öznesinin, her zaman milli kültürün öznesi olması yatmaktadır (Teliya, 1996: 214 akt. Teliya).

Deyimler de doğası gereği toplumun ve dil taşıyıcılarının deneyimini, sosyo-kültürel tarihi mirasını, ahlakî ve etik değerlerini yansıtmaktadır. Deyimler, insanın ve halkın dünya algısını yansıtmaktadır. Bunun sonucunda deyimler, dilde sadece çevremizdeki olguları ve nesneleri tasvir etmek için değil, aynı zamanda öznel tutumu ifade etmek için de vardır. Etnik toplumun, kültürün bir parçası olarak savaş alt kültürü dilin maddi ve manevi faaliyetinin bir bütünü dil taşıyıcılarının psikik özelliklerinin, törelerinin ve adetlerinin bir bütünüdür. Savaş alanının gerçekliklerini ifade eden deyimler, milli ve kültürel özellikleri yansıtmaktadır. Halkın ve dil taşıyıcısının tarihsel geçmişini, etnosun manevi ve ahlakî noktalarını ve saptamalarını yansıtmaktadır. Savaş deyimleri de tıpkı diğer deyimler gibi bu özellikleri taşımaktadır. Savaş deyimlerinin büyük bir kısmı doğrudan insanla ve insan yaşamının farklı alanlarıyla ilintilidir. (Lupanova, 2017: 143). Rusça savaş deyimleri de ülkenin milli kültürünü ve tarihi geçmişini yansıtmaktadır. Savaş alanındaki deyimler dilde askerî alanda öne çıkan insanların cesaret, korku, irade, güç, yoldaşlık, azim gibi özellikleri tasvir etmek için vardır. Gerçek bir askerin olumlu özelliklerini yansıtan deyimler olduğu gibi bir askerde olmaması gereken özellikleri de yansıtan deyimler de vardır. Rusça savaş deyimleri bir sonraki alt başlıkta Türkçe karşılıkları ile birlikte verilecektir.

5.3.2. Rusça Savaş Deyimleri

Deyimler çalışkanlık - tembellik, güzellik - çirkinlik gibi pek çok başlık altında kategorize edilebilmektedir. Ancak söz konusu savaş deyimleri olduğu zaman bu sınıflandırmayı yapmak zorlaşmaktadır. Savaşın içinde her şey vardır. Yaşlının, kadının, çocuğun içinde yer aldığı savaşta cesaret, korkaklık, ölüm korkusu ön planda yer almıştır. Bu yüzden savaşa dair deyimler bir bütün içinde verilmiştir.

Боевое крещение (*Boevoe kreşçenie*) - İlk Savaş Ateşinden Geçmek

Savaşa ilk katılma anlamına gelmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 212).

Быть между молотом и наковальней (*Bit' mejdu molotom i nakoval'ney*) - İki Ateş Arasında Olmak

İki düşman taraf arasında zor durumda olmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 294).

Быть (или находиться) под ружьем (*Bit' /Nahodit'sya pod rujem*) - Silah Altında Bulunmak

Askerde olmak, askerlik görevini yerine getirmek demektir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

В анналах истории (*V annalah istorii*) - Tarihin Vakayinamelerinde

Tarihe giren önemli ve kahramanlıkla ilgili herhangi bir şeyde söylenir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 10).

Вложить меч в ножны (*Vlojit' meç v nojny*) - Kılıcı Kınına Sokmak

Savaşı bitirmek anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 287).

Военная косточка (*Voennaya kostoçka*) - Deneyimli Komutan

Deneyimli asker ya da komutan anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 67).

В огне (*V ogne*) - Savaşta Olmak

1) *Sıcakta ve sıcak bir durumda olmak;*

2) *Muharebede, savaşta* anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 340).

Войти в историю (*Voyti v istoriyu*) - Tarihe Geçmek

İnsan zihninde önemli bir olay olarak kalmak, tarihte iz bırakmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 69).

Вольный Казак; вольная птица (*Vol'ny Kazak; vol'naya ptitsa*) - Başına Buyruk

Hiçbir şeye bağlı olmayan, özgür insan anlamına gelmektedir. Bu deyim kökeninin altında Rus Çarlığı'nın hâkimiyetinden kurtulmak isteyen Kazaklar yatmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 72). Özgürlükleri için sınırlara kaçan Kazaklara ithafen ortaya çıkmıştır.

В ружье стать (*V ruj'ye stat'*)- Silahla Nizamda Olmak

Silahla nizamda olmak demektir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

В солдаты (*V soldati*) - Askerliğe

Askerlik hizmetine anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 491).

В солдатах (*V soldatah*) - Askerlikte

Askerlik hizmetinde demektir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 491).

Грудь с грудью (биться, сражаться) (*Grud' s grud'yu- bit'sya, srajat'sya*) - Göğüs Göğüse Çarpışmak

Göğüs göğüse (savaşmak, dövüşmek vb.) anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 125).

Держать порох сухим (*Derjat' poroh suhim*) - Tetikte olmak

Savaş hazırlığında olmak, savunmaya hazır olmak anlamına gelmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 137).

До последней капли воды (*Do posledney kapli vodi*) - Kanının Son Damlasına Kadar

Hayatına acımadan, her şeyi feda ederek, sonuna kadar anlamına gelmektedir (Bıstrova, Okuneva, Şanskiy, 1984: 83).

Забривать лоб (*Zabrivat' lob*) - Askere Almak

Birini askerliğe almak anlamına gelmektedir. Eski dilde kullanılmıştır (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986:160).

Крестовый поход (*Krestoviy pohod*) - Haçlı Seferi

Bir ülkeye karşı, düşman taraf olarak yapılan toplu sefer anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 239).

Лавровый венец (*Lavroviy venets*) - Defne Çelengi

Galip sembolü anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 252).

Лечь костьми (*Leç' kost'mi*) - Can Vermek

Savaşta, meydan savaşında can vermek anlamına gelmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 226).

Лучше умереть стоя, чем жить на коленях (*Luçşe umeret' stoya, çet jit' na kolenyah*) - Esir Olmaktansa Ölmek Daha İyi

Savaşta köle olarak yaşamaktansa özgürlük için ölmek daha iyidir anlamında kullanılır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 270).

Братъся/ Взяться за оружие (*Brat'sya/ vzyat'sya za orujie*) - Silaha Sarılmak

Savaşa, muharebeye hazırlanmak demektir (Birih, Mokienko, Stepanova, 2009: 100).

На выстрел (*Na vıstrel*) - Atış Menzilinde

Mermi veya kurşunun isabet edeceği uzaklıkta anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 91).

Не на жизнь, а на смерть (*Ne na jızn', a na smert'*) - Yaşamına Değil, Ölümüne

Şiddetle, acımadan, hayatına acımadan anlamında kullanılmaktadır (Bıstrova, Okuneva, Şanskiy, 1984: 147).

Не нюхать(понюхать) пороху (*Ne nyuhat'- ponyuhat' porohu*) - Barut Kokusu Duymamak, Savaşta Bulunmamak

Savaşta olmamak, savaşmamak anlamına gelmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 288).

Огнем и мечом (*Ognem i meçom*) -Yakıp Yıkarak

Her şeyi yok ederek, acımasız sertlikle anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 340).

Опираься на штыки (*Opirat'sya na ştıki*) - Ordu Gücüne Dayanmak

Ordunun yardımıyla amaca ulaşmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 344).

Отдать жизнь (*Otdat' jızn'*) - Hayatını Feda Etmek

Büyük bir şey ve olay uğruna kendini feda etmek anlamına gelmektedir (Bistrova, Okuneva, Şanskiy, 1984: 168).

Пасть смертью храбрых (*Past' smert'yu hrabryh*) - Kahramanca Ölmek

Kahramanca ölmek anlamında kullanılır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 482).

Пахнет порохом/Запахло порохом (*Pahnet porohom/ Zapahlo porohom*) - Barut Kokuyor, Savaş Tehlikesi

Savaşın yaklaştığını, kaçınılmaz bir hale geldiğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 311).

Передний край (*Peredniy kray*)- Savunma Hattının Ön Tarafı

Askerî harekâtlar bölgesinde piyadenin ateş mevzilerinin konuşlanması, ilk hat anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 363).

Передовая позиция (линия) (*Peredovaya pozitsiya- liniya*) - Ön Hat

Askerî harekâtlar bölgesi anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 363).

Перетянуть на свою сторону (*Peretyanut' na svoyu storonu*) - Kendi Tarafına Çekmek

Düşmanı işbirlikçisi ve müttefiki yapmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 365).

Пиррова победа (*Pirrova pobeda*) - Zahirî Zafer

Verilen kurbanları haklı çıkarmayan, pahalıya mal olan zafer, neredeyse mağlubiyet anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 373) .

Под гнетом (*Pod gnetom*) - Baskı Altında

Birisinin hâkimiyeti altında olmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 106).

Поднять знамя (*Podnyat' znamya*) - Bayrak Açmak

Bir şey için bir şey adına mücadele başlatmak, başında olmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 190).

Поднять меч (*Podnyat' meç*) - Kılıç Çekmek

Savaşı başlatmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 287).

Под ружьем (*Pod ruj'em*) - Silah Altında

Savaş halinde ve seferberlik hazırlığında olmak anlamına gelmektedir. İkinci anlamı ise *tam bir savaş hazırlığında olmaktır*. Üçüncü anlamı ise *tam bir donatıyla silahlandırılmış olmayı* ifade etmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 394) .

Поднять в ружье (*Podnyat' v ruj'ye*) - Silah Kaldırmak

Savaşa hazır durumda olmak anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

Поле боя, поле брани (*Pole boya, pole brani*) - Savaş Alanı

Muharebenin, savaşın geçtiği yer anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 384).

Поставить под ружье (*Postavit' pod ruj'ye*) - Askerliğe Çağırarak

Askerliğe çağırarak demektir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

Призвать под ружье (*Prizvat' pod ruj'ye*) - Askere Almak

Askerliğe, orduya çağırarak anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

Проливать/ Пролить <лить> кровь (*Prolivat'/Prolit' <lit'> krov'*) - Kanını akıtmak

Yaralanmaya maruz kalmak, ölmek anlamında kullanılmaktadır. Askerî harekâtlar kastedilmektedir (Aristova, Kovşova, Rıseva, Teliya, Çerkasova, 1995: 52).

Сажать/посадить на гауптвахту (*Sajat'/posadit' na gaupstvahtu*) - Hapse Atmak

Ordu mensuplarını hapishaneye kapatmak anlamına gelmektedir (Birih, Mokienko, Stepanova, 2009: 26).

Серая скотинка (*Seraya skotinka*)- Gri Canavar

Devrim öncesi Rusya'da askerin istihfaflı adlandırılışıdır (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 429).

Сидеть на плечах (*Sidet' na pleçah*) – (Düşmanın) Ensesinde Olmak

Dolaylı bir şekilde düşmanı takip etmek anlamına gelmektedir (Birih, Mokienko, Stepanova, 2009: 53).

Сложить оружие (*Slojit' orujie*) – Silahı Bırakmak

Yenilgiyi kabul etmek, silahlı eylemleri bitirmek anlamına gelmektedir (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 445).

Стоять на часах (*Stoyat' na çasah*) - Nöbet Beklemek

Nöbette bulunmak anlamına gelmektedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 460).

Стремя в стремя (ехать, скакать) (*Stremya v stremya- ehat', skakat'*) - Yan Yana Gitmek

Süvariler için *yan yana gitmek* anlamında kullanılmaktadır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 511).

Холодная война (*Holodnaya Voyna*) - Soğuk Savaş

Sosyalist ülkelere karşı emperyalist devletlerin düşmanca siyasetine verilen addır (Fedosov ve Lapitskiy, 2003: 569).

Шкура барабанная (*Şkura barabannaya*) - Vurdumduymaz Asker

Astlarına karşı vurdumduymaz ve sert askerî görevli anlamında kullanılmıştır. Eski bir ifadedir (Voynova, Jukov, Molotkov, Fedorov, 1986: 535).

Deyimler, kültürün aynası ve milli dünya görüşünün bir algısı sonucu olarak ortaya çıktığı için kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Söz konusu toplumun kültürel unsurlarını yansıtan deyimsele ifadeleri kaynak dilden hedef dile aktarmak kolay olmamaktadır. Bazı deyimler ise farklı kültürlerde aynı şekilde ifade edilmiştir. Söz gelimi ABD önderliğindeki Batı Bloku ile Sovyetler Birliği önderliğindeki siyasi ve askerî gerginliği ifade eden *Soğuk Savaş* deyimini, Rusçada *Holodnaya Voyna*, İngilizcede *Cold War*, Almancada *Kalter Krieg* olarak ifade edilmiştir. İfadelerin hepsi de *soğuk* ve *savaş* sözcüklerinin sabit birleşimiyle oluşturulmuştur.

İçinde milli- kültürel kodlar barındıran, Rusça savaş deyimleri, atasözlerinde olduğu gibi Rus milletin savaşta bakışını ve tutumunu simgelemektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dil, kültür ve tarih üçgeni iç içe geçmiş, birbirine organik olarak bağlı üç kavramdır. Kültür ve tarih zenginliği, dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak kayıt edilerek bugüne ulaşmıştır. Bir milletin dil tarihini inceleyerek, o toplumun kültürü, ananeleri, gelişmişlik seviyesi, diğer ülkelerle olan ilişkileri üzerine pek çok konuda fikir sahibi olmak mümkündür. Bir dilin söz varlığı, söz konusu dilin tarih geçmişine ışık tutmaktadır. Toplumların yaşayış biçimi, dünya görüşü, kültürü, gelenekleri, coğrafyası, sosyal yapısı dili etkilemektedir. Dil sürekli gelişim içinde olan dinamik bir olgudur. Dil katmanlarından savaş söz varlığı da dilin canlı bir organizmasıdır. Rusya tarihinin başlangıcından bugüne kadar uzanan, geniş süre kapsamında ele alınan *Ruşçada Savaş Söz Varlığı* adlı tezde elde edilen bilimsel sonuçlar şunlardır:

1. Savaş söz varlığı katmanı incelenerek; o ulusun savaş kültürü ve karakterini tanımak adına büyük bir bilgi birikimi elde edilmiştir. Dil tarihini inceleyerek söz konusu ulusun dönemlerine göre savaş taktiği, stratejisi ve savaş teknolojisi üzerine genel bir kroki çıkartılabileceği sonucuna varılmıştır. Savaşa ait kavramların dilde kolaylıkla tutunduğu tespit edilmiştir. Tarihte barış içinde yaşanan günler hatırlanmazken, bir günlük savaşın her zaman hatırlandığı gözler önüne serilmiştir.
2. Dilin canlı katmanı olan savaş söz varlığının değişim ve gelişiminin, sadece bir dilde yeni sözcükler türemesine bağlı olmadığına aynı zamanda mevcut sözcüklerin semantik ve fonksiyonel özelliklerinin değişimine de bağlı olduğu sonucuna varılmıştır.
3. Savaş söz varlığının yüzyıllar içinde değişime uğradığı tespit edilmiştir. Bu değişimin sebepleri araştırılarak, karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Bu doğrultuda tarihsel süreç içinde ilk başvurulacak kaynaklar vakayiname ve destanlardır. *Lavrentyev Nüşhası*, *İpatyev Nüşhası*, *Povest Vremennih Let* vakayinameleri erken dönem eserlerindendir. Tezde *İgor Destanı*'nda Türk kökenli savaş söz varlığı üzerine adlı başlıkta, *İgor Destanı*'nda geçen gizli Türk kökenli sözcüklerin olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu sözcüklerle ilgili araştırmalar, karşılaştırmalı olarak yapılmıştır. Bu konuyla ilgili tartışmalar sürmektedir.
4. Moğol-Tatar boyunduruğu kavramının bugün epistemolojik ve ideolojik potansiyelini kaybetmiş olduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu dönemin başlığında yer alan *boyunduruk* sözcüğünün çağdaş dönemde içeriğinin ve anlamının tamamen farklı

yorumlandığı gözlemlenmiştir. Moğol- Tatar boyunduruğunun Rusya tarihi kitaplarında anlatıldığı gibi olmadığı iddia edilmiştir. İstilâ neticesinde kölelik, barbarlık gibi lanse ettirilen *boyunduruk* sözcüğünün içeriği *ortak yaşam, vergi ödeme* gibi unsurlarla değişmiştir. Bu bağlamda bu zamana kadar dikte edilen tarih bilgilerinin yeniden gözden geçirilmesine dair bir işaret olmuştur.

5. Kılıç, mızrak ve okların kullanımıyla başlayan ilkel savaşıardan, bugün insansız hava araçlarının, dretnotların kullanımına kadar uzanan bu süre zarfında silah ve mühimmat adına yaşanan tüm teknolojik gelişmeler, savaş söz varlığını zenginleştirmiştir. Teknolojik değişimlerin ve gelişimlerin sonucunda ordular, silahlar, savaş stratejileri de değişiklik göstermiş ve bütün bu değişimlerin dile yansıdığı görülmüştür. Eski tür orduların ve silahların kaldırılmasıyla beraber bu sözcüklerin aktif halde kullanılmadığı ve arkaik sözcük olarak kaldığı tespit edilmiştir.
6. Diller, kendi sınırları içinde gelişme gösterirken, alıntı sözcüklerle de zenginleşmeye devam etmiştir. Ticari, siyasi, kültürel ilişkiler ve savaşlar, dilsel etkileşime zemin hazırlamıştır. Savaşlar ve tarihsel temaslar, dillerin teması olmuştur. Alıntı sözcüklerin temelini oluşturan bu temaslar *Kiev Rusyası, Moskova Rusyası, Çarlık, Sovyet ve Post Sovyet Dönemi* başlıkları altında incelenmiştir.
7. Kiev Rusyası döneminde Rusça savaş söz varlığı, özellikle Türk kökenli savaş sözcüklerinden alıntılarla zenginleşmiştir. Bu dönemde Ruslar, Hazarlarla, Peçeneklerle, Kıpçaklarla, Berendilerle iç içe olmuştur. Türk kökenli milletlerle diyalogun dile yansması ise kaçınılmaz olmuştur. Moskova Rusyası döneminde ise Altın Orda devleti ile ilişkilerden dolayı Türk etkisi devam etmiştir. *Cesur ve kahraman* anlamına *bogatır*’ sözcüğü, *yiğit atlı* anlamına gelen *djigit*, *hafif süvari* türü olan, *uhlan* anlamına gelen *ulan*, *Kazak yüzbaşı* anlamına gelen *yesaul*’, *savaşçıların bacaklarını korumak için giydiği metal aksesur* anlamına gelen *buturlık*, *soğuk silah* türlerinden *kisten*’, *konçar/konçan*, *palaç*, *bulat*, *palaş*, *tuğ* anlamına gelen *bunçuk*, *kılıç püskülü* anlamına gelen *temlyak*, *tüfenk* anlamına gelen *tyufyak*, *mancınık* anlamına gelen *şereşir*, *Kazaklarda ordu komutanı* anlamına gelen *ataman*, önceden *askerî kamp* anlamına gelip daha sonra *tabur* anlamında kullanılan *tabor*’ sözcüğü, *düzensiz askerî birlik* türü olan *başibuzuk*, *ordu komutanı* anlamına gelen *serdar* Türk kökenli savaş sözcüklerine örnektir.
8. Çarlık dönemi Rusça savaş söz varlığı, özellikle I. Petro döneminde keskin bir şekilde değiştirilmiştir. Kiev Rusyası ve Moskova Rusyası dönemindeki Türk kökenli sözcüklerin çoğu I. Petro döneminde değişime maruz kalmıştır. XVIII. yüzyılda

tamamen dil, eğitim ve siyaset politikaları bilinçli olarak değiştirilmiştir. Bir dilde atasözleri ve deyimleri kolaylıkla değişmediğinden, bu sözcükler deyimler ve atasözlerinde korunmuştur. Bazı savaş terimleri fonetik ve morfolojik değişime uğratılarak gizli ve kapalı sözcük yapılmaya çalışılmıştır. Çarlık döneminde, özellikle Rusya'nın kapısının Batı'ya açıldığı I. Petro döneminde Fransızca, Almanca, İtalyanca, Hollandacadan alıntı yapıldığı gözlemlenmiştir. *Piyade* anlamına gelen *infanteriya*, *tayfa birliği* anlamına gelen *ekipaj*, *özlük muhafızı* anlamına gelen *drabant*, *emir eri* anlamına gelen *ordinarets*, *nişan ve madalya* anlamına gelen *orden*, *tabanca* anlamına gelen *pistolet*, *tüfek* anlamına gelen *flinta*, *generalissimo* anlamına gelen *generalissimus*, *komodor* anlamına gelen *komandor*, *cephanelik* anlamına gelen *arsenal*, *muhasara topu* anlamına gelen *kartan*, *üç direkli gemi* anlamına gelen *krayer* I. Petro dönemi Batı dillerinden alıntılanan savaş sözcükleri arasındadır.

9. XX. yüzyılın sonunda ve XXI. yüzyılda savaş kavramı farklı bir boyut kazanmıştır. Bir başka devletin sosyo-ekonomik temellerini, kültürel ve manevi değerlerini hedef alan ekonomi savaşı, “elit savaş”, ağ merkezli savaş, bilgi savaşı, siber savaş, ekoloji savaşı, ticaret savaşı, petrol savaşları gibi türler ortaya çıkarak savaş olgusunun içeriği değişmiştir.
10. Köken ve anlam açısından incelenen savaş sözcükleri doğrultusunda askerî literatürde yer alan sözcüklerden etimolojik bilgilerine rastlanılmayan sözcükler olduğu tespit edilmiştir. Savaş sözcüklerinden kökeni net olarak belirtilemeyen sözcükler, *karanlık sözcük* anlamına gelen *temnoe slovo* ifadesini almıştır. Sözcüklerin karşılaştırmalı yöntemle incelenmesinin sonucunda aynı sözcüğün farklı etimoloji sözlüklerinde farklı dillerden alıntılandığı gösterilerek bilgi karmaşası olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla sözlüklerde verilen bilgilerin kendisi de sorgulanmalıdır.
11. Semantik açıdan incelenen sözcüklerden anlam değişmesine, anlam genişlemesine ya da tam tersine anlam daralmasına maruz kalan sözcüklerin varlığına rastlanmıştır. Anlam değişmesine örnek olarak Kadim Rus dilinde *meydan savaşı*, *kamp* ve askerî *kamp* anlamına gelen *polçişçe* sözcüğü verilebilir. Bu anlamların dışında sözcük, *kahramanca davranışların yeri* anlamıyla imgesel manada da kullanılmıştır (Sorokoletov, 2009: 48). Çağdaş Rus dilinde sadece *büyük düşman ordusu* anlamında kullanılmaktadır (Ojegov, 2006: 546). Anlam değişmesine bir başka örnek *brigadir* sözcüğüdür. *Tuğbay* anlamına gelen sözcük, askerî terim anlamını kaybederek *sorumlu yönetici* anlamında kullanılmaktadır (Volotov, 2014: 78).

Anlam daralmasına örnek olarak *marşal* sözcüğünü vermek mümkündür. *Marşal* sözcüğü önceden sadece *üst düzey askerî unvan* anlamında değil, aynı zamanda *törenlerde, düğünlerde, ziyafetlerde başkışı* anlamında kullanılmıştır (Volotov, 2014: 55,56). *Marşal* sözcüğü Çağdaş Rusçada *törenlerde, düğünlerde başkışı* anlamını kaybederek sadece *üst askerî unvan* anlamında kullanılmaktadır (Ojegov, 2006: 449). Böylelikle sözcük anlam daralmasına uğramıştır.

Anlam genişlemesine ise örnek olarak *kapitan* sözcüğü verilebilir. *Kapitan* ilk kullanıldığında *bölüğü komuta edebilen askerî rütbe, yüzbaşı* anlamında kullanılmıştır (Belovinskiy, 2007: 264). Çağdaş Rus dilinde bu alıntı kelime çok anlamlı olmuştur: *Orduda ve filoda bu unvanı taşıyan subay ve rütbesini* ifade etmektedir. İkinci anlamı *geminin başındaki kişi, kaptan*. Üçüncü anlamı ise *spor takımının başı, kaptanıdır* (Ojegov, 2006: 352). Dolayısıyla sözcük anlam genişlemesine uğramıştır. Anlam genişlemesine örnek teşkil eden bir başka sözcük *kinjal*dır. *Hançer, kama* anlamına gelen *kinjal* sözcüğü Post Sovyet döneminde *savunma füzesinin* adı olmuştur. Dolayısıyla mevcut anlamını koruyarak ve yeni bir anlam daha yüklenerek anlam gelişmesine uğramıştır.

12. Günümüzde Rusça savaş söz varlığına fonksiyonel açıdan bakıldığında geleneksel Rusça savaş söz varlığının bir kısmının pasif kullanıma geçtiği tespit edilmiştir. Ordudaki gelişmeler, savaş stratejilerinin değişmesi ve teknolojik gelişmeler bu duruma zemin hazırlamıştır. Çağdaş dil taşıyıcıları tarafından anlaşılmaz olan bu arkaik savaş sözcükleri, bilimsel literatürde, edebi eserlerde, deyim ve atasözlerinde kullanılmaya devam etmiştir. Söz gelimi *vorotnik* sözcüğü, önceden savunma durumunda *en tehlikeli yer olarak kale kapıları (vorota) topçu sınıfı tarafından korunduğu için, topçu sınıfında görev yapan kişi* anlamında kullanılmıştır. İkinci anlamı ise *kale kapılarında bekçilik yapan kapıcıdır* (Sorokoletov, 2009: 218). Çağdaş Rusçada ise *vorotnik* bu iki anlamdan uzaklaşarak kıyafetin bir parçası olan *yaka* anlamını taşımıştır (Ojegov, 2006: 127).
13. İncelenen savaş sözcükleri arasında geçen *şinel*’ sözcüğü, N.V. Gogol’ün eserinin adının Türkçeye yanlış çevrildiğini ortaya koymuştur. Türkçeye *Palto* olarak çevrilen eserin orijinal adı *Şinel*’dir. *Şinel*’ sözcüğünün Türkçe karşılığı ise kaputtur. Fransızca kökenli *palto* sözcüğü Rusçada da Türkçede de *palto* olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla eserin orijinal adı *Palto* olsaydı Türkçeye *Palto* olarak çevrilebilirdi.
14. Savaş söz varlığında savaş terimleri ve sözcükleri dışında metaforların da kullanıldığı gözlemlenmiştir. Rusçada limona benzediği için el bombasına *limonka* denilirken,

yine bombanın etkisiyle açılmış çukura, huni anlamına da gelen *voronika* denilmiştir. Osmanlı Dönemi Türkçesinde ise yine benzetmeden yola çıkarak kurşuna, fındık denilmiştir.

15. Sözcüklerin anlamı, içeriği kullanıldığı dilin kültürüne ve bakış açısına göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. *Şehit* anlamına gelen *şahid/şahidka* sözcüğü Rusçada *terörist- ölüme mahkûm* anlamı taşıırken; aynı sözcük Türkçede *kahraman, vatansever* anlamı taşımaktadır (Ozer, 2016: 326). Türkçede şehit sözcüğü kutsiyet içermektedir. Yaptığımız aynı eylem duruma göre farklı süzgeçlerden geçirilerek farklı adlandırılmıştır. Savaş dışında öldüren kişi *katil* olarak yargılanırken, savaşta düşmanı öldüren kişi *kahraman* olarak nitelendirilmektedir.
16. Savaş söz varlığının birer ögesi olan Rusça savaş atasözleri ve deyimlerinin genel itibariyle cesaret, dayanıklılık, korkusuzluk ve vatan sevgisini yansıttığı gözlemlenmiştir. Savaş atasözleri ve deyimleri kapsamında cesaret ve yiğitliğin beceri ile birleşimi sonucunda zaferin ortaya çıktığı ve korkusuzluğun zaferin anası olduğu söylemek mümkündür. Rusça savaş deyim ve atasözlerinde korkak bir şekilde yaşamaktansa, kahraman olarak ölmenin daha iyi olduğu ifade edilmiştir.
17. Cesurca savaşmak, kahraman olmak toplumların savaş kültürünün gurur verici unsurudur. Rus toplumunda *askerliğini yapmış olmak, cesurca savaşmak* Rus savaş kültürünü yansıtmaktadır. Rus stereotipleri için “*Ordu cesaret okuludur.*”, “*Gerçek bir erkek olmak için askerliği bitirmek gerek.*”, “*Gerçek erkek mesleği vatani korumaktır.*” gibi ifadeler yer almaktadır. Asker kimliği geleneksel erkek kimliğine ulaşma yollarından biri olarak görülmüştür (Romanova, 2008: 214). Benzer ifadeler Türk savaş kültüründe de kendine yer edinmiştir. “*Türk milleti doğuştan askerdir.*” “*Asker ocağı peygamber ocağıdır.*” “*Her Türk asker doğar.*” gibi ifadeler askerliğin Türk kültüründe ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Bu ifadeler her iki milletin kültüründe askerin ve askerliğin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.
18. Türkiye’de savaş söz varlığı üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda, Türk savaş atasözlerinden “*Su uyur, düşman uyumaz*” anlamsal açıdan yaygın bilinen yanlışlardan olduğu sonucuna varılmıştır. Ömer Asım Aksoy *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*’nde “*Su uyur, düşman uyumaz*” atasözünü “*Durmadan akan suya uyuyor denilebilir de sesi çıkmayan, kıpırdamayan düşmana uyuyor denilemez. O fırsat beklemektedir.*” (Aksoy,1988: 434) şeklinde açıklamıştır. Atasözünde kullanılan su, askerler ve ordu anlamına gelmektedir (DLT, 1077/ 2018: 438). Diğer çalışmalarda sû/su, sü biçiminde kullanımlarına rastlanmıştır. *Su* sözcüğünün DLT’deki anlamından

da yola çıkarak atasözünde yer alan *su* sözcüğünün *asker* sözcüğüne tekabül ettiğini söylemek daha doğru olacaktır. Dolayısıyla “*Su uyur, düşman uyumaz*” atasözü “*Asker uyur, düşman uyumaz*” olarak vermek gerekmektedir.

19. Rusça savaş şarkı ve şiirlerinde milli kültürel kodlara rastlanmıştır. Vladimir Vısotskiy’in 1964 yılında kaleme aldığı *Toplu Mezarlar* (Bratskie Mogılı) adlı şiirinde geçen “*Ebedi Ateş*” (Veçnyy ogon’) Rusya’ya özgü kültürel kodun timsalidir. Şiirde geçen “*Ebedi Ateş*” (Veçnyy Ogon’) Sovyet ve Rus kültüründe “*ebedi hatıra*” ve “*ebedi zafer*” anlamına gelmektedir. Bu bağlamda “*Ebedi Ateş*” milli semboldür (Van’ke ve Poluhina, 2014: 40).

1938’te II. Dünya Savaşı’ndan önce yazılan *Katyuşa* şarkısı, Rus savaş şarkılarının başında gelmektedir. Yüksek bir kıyıya giden Katyuşa adlı bir kızın hikâyesidir. *Katyuşa* adı imgesel özellik kazanmıştır. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı sırasında *reaktif topçu sınıfının yerli savaş makinelerinin günlük adıdır*.

Savaş gemilerine özel isimler vermek savaş kültüründe yaygın bir durumdur. Söz gelimi yaygın Rus adı *Vladimir*, 1853- 1856 Kırım Savaşı’nda kullanılan tekerlekli, yelkenli fırkateynin adıdır. Benzer örnek Türk kültüründen *Bandırma Vapuru* verilebilir. Atatürk ve arkadaşlarını Samsun’a taşıyan *Bandırma Vapuru* Milli Mücadele’nin simgesi niteliğindedir.

20. Askerî toponimlerin, sadece yer belirtme ve bilgi verme işlevini yerine getirmediği; aynı zamanda dilin, toplum kültürünün, devlet ideolojisinin ve siyasetinin özelliklerini de yansıttığı tespit edilmiştir. Askerî toponimi için *Omsk* şehri örnek olarak verilebilir. *Omsk*, XIX. yüzyılın II. yarısında ve XX. yüzyılın başında Batı Sibirya’nın “*askerî başkenti*”, Batı Sibirya’nın, askerî çevrenin ve genel valiliğin merkezi olmuştur. Askerler, şehrin sosyal ve kültürel yaşamına etki göstermiştir. Sözgelimi, *Tabur (Batalyonnaya) Sokağı*, *Omsk* yedek tabur kışlalarının konumuyla ilintili olarak bu ismi almıştır. Butır banliyösünde *Askerî Hastane (Gospital’naya) Sokağı* adını, *Omsk* Askerî Hastanesi’nden almaktadır. Sokağın adı da hastane de bugün korunmaktadır (Gefner, 2017: 94,95). Türk kültüründen Çanakkale Şehitliği, Milli Mücadele’nin başladığı şehir Samsun, askerî toponimlere örnek teşkil etmektedir.
21. Cephelerdeki askere maneviyat duygusunu yüklemek, kutsiyet duygusu aşılacak için inancın önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. İnanç askerlerin ölüm korkusunu yenmeye yardımcı olmakla birlikte cesaret ve azim vermiştir. Dini bayramlarda, askerî birliklerde dua okumaları yapılmıştır. Vatan uğruna şehit olan

askerler yâd edilmiştir (Gefner, 2009: 79). Benzer durum Türk savaş kültüründe de mevcuttur. Savaşta vatan uğruna ölen kişi, şehitlik mertebesi edinir.

22. Savaş; edebiyatın, sinema dünyasının ve güzel sanatların içinde yer almıştır. Dünya edebiyatlarında olduğu gibi Rus Edebiyatı'nda da savaş başat konular arasında yerini almıştır. L.N. Tolstoy'un *Savaş ve Barış* (Voyna i Mir), B. Pasternak'ın *Doktor Jivago* (Doktor Jivago), M. Şolohov'un *Durgun Don* (Tihiy Don) adlı eserleri bunlardan sadece bir kaçıdır. Edebiyat dışında sinema dünyasında da savaş konusu kendine yer edinmiştir. *Kukuşka* (Kukuşka), *Admiral* (Admiral'), *Sivastopol Savaşı* (Bitva za Sevastopol), *Yalnızca İhtiyarlar Savaşa Gitsin* (V boy idut odni stariki) adlı savaş filmleri beyaz perdede yerini almıştır. Tüm bunların dışında savaş dönemlerinde *lubki* ler önem kazanmıştır. Lubkiler gazete ve derginin girmediği, girse bile okuma yazma bilmeyenlerin savaşla ilgili gelişmeleri takip edebildikleri önemli bir bilgi kaynağı olmuştur (Acar, 2004: 9).

Savaşların ne kadar gerçekçi ve olduğu gibi aktarıldığı sorgulanan bir durumdur. B. Momış-ı bu durumla ilgili açıklamalarını şu cümleleri ile ifade etmiştir: “*Savaş olaylarını tiyatroda ya da sinema perdesinde görürsünüz fakat pek çok yazar ve sanatla uğraşan kişiler savaşın derin gerçekliğini anlamadıklarından, tahmini yazdıklarından ve gerçekle ilgisi olmayan kurgularla yetindikleri için savaşın öz içeriğini ne sinemada ne de tiyatroda görürsünüz*” (Momış-ı, 1990: 4).

Çalışmamızda elde edilen veriler sonucunda;

1. Post- Sovyet dönemine ait savaş sözcüklerine dair etimolojik ve açıklamalı ansiklopedik bir sözlüğe ihtiyaç duyulmuştur.
2. Dünya tarihinin her döneminde yer alan savaş, teknolojik gelişmeler ve savaş stratejilerinin değişimiyle birlikte dinamik bir şekilde gelişme gösterdiğinden, savaş söz varlığına dair çalışmalar belirli zaman aralıklarında yapılmasının faydalı olacağına kanaat getirilmiştir.
3. İncelenen sözcüklerden özellikle soğuk silahların, hükümdarlık işareti olan bulava, tuğ, kılıç püskülü anlamına gelen temlyak gibi sözcüklerin, nişan ve apolet çeşitlerini daha kolay tasavvur etmek adına açıklamalı ve resimli bir katalog çalışması yapılması önerilebilir.

4. Suvarov, Kutuzov gibi Rusya tarihine adını yazdırmış komutanların otobiyografik kısa öyküleriyle birlikte savaş sanatları ve savaşa yaklaşımları üzerine derleme çalışması yapılabilir. Rus savaş kültüründe içselleştirilmiş bu komutanların savaş taktikleri ve savaş psikolojilerini ele alan bir çalışma yapılması yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

- Acar, K. (2004). *Resimlerle Rusya, Savaşlar ve Türkler*. Ankara: Nobel.
- Acar, K. (2017). *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimine Rusya*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Adjı, M. (2001). *Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpkaç Medeniyeti)*. (Çev. Z.B. Özer). (Eserin orijinali 1994'te yayımlanmıştır). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Adjı, M. (2002). *Kıpçaklar*. (Çev. Z.B. Özer). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. (Eserin orijinali 1999'da yayımlandı).
- Adjı, M. (2016). *Avrupa Türkler ve Büyük Bozkır Kıpçaklar*. (Çev. Z.B. Özer). İstanbul: Doğu Kitabevi. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).
- Ahanov, K. (2013). *Dilbilimin Esasları* (Çev. M. Ceritoğlu) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (Eserin orijinali 1973'te yayımlandı).
- Akad, M. T. (2011). *Modern Savaşın Temel Kavramları* (Birinci Baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Akarsu, B. (1998). *Dil- Kültür Bağlantısı* (Üçüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp.
- Akça, G. Vurucu, İ. (2016). *Savaş ve Toplum*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (1988) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp.
- Al- Farabi. (1978). *Sotsial'no-Etiçeskie Traktatı*. Alma-Ata: Nauka.
- Alefrenko, N.F., Semenenko, N.N. (2009). *Frazeologiya i Paremiologiya*. Moskva: Flinta.
- Anikin, A. Ye. (2000). *Etimologičeskiy Slovar' Russkih Dialektov Sibiri: Zaimstvovaniya iz Ural'skih, Altayskih i Paleoaziatskih yazıkov*. Moskva: Nauka.
- Aristova, T. S., Kovşova, M. L., Riseva, Ye, A., Teliya, V. N., Çerkasova, İ.N. (1995). *Slovar' Obraznih Virajeniy Russkogo Yazıka*. Moskva: Oteçestvo.
- Artamonov, M.İ. (1962). *İstoriya Hazar*. Leningrad: İzdatel'stvo Gosudartsvennogo Ermitaja.
- Babenko, L.J. (2008). *Leksikologiya Russkogo Yazıka*. Yekaterinburg: Ural'skiy Gosudarstvennıy Universitet im. A.M. Gor'kogo.
- Badem, C. (2017). *Bolşevikler Rusya'da İç Savaşı Nasıl Kazandılar?* E.Z. Suda ve N.E. Önal (Editörler). *100. Yılında Büyük Ekim Devrimi*. Yazılama Yayınevi, s.71-85.
- Bağcı, H. (2001). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar* (Genişletilmiş İkinci Baskı). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.

- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri* (Onuncu Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Baskakov, N.A. (1985). *Tyurkskaya Leksika v "Slove o Polku Igoreve"*. Moskva: Nauka.
- Belovinskiy, L.V. (2007). *Illyustrirovanniy Entsiklopedicheskiy İstoriko- Bitovoy Slovar' Russkogo Naroda XVIII- Naçalo XX v.* Moskva: Eksmo
- Belyayev, L. (2001). *Moskovskaya Rus'.* Moskva: Slovo.
- Bistrova, Ye. A., Okuneva, A.P., Şanskiy, N.M. (1984). *Uçebniy Frazzeologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka.* Leningrad: Prosveşçenie.
- Birih, A.K. , Mokienko, V.N., Stepanova, L.İ. (2009). *Slovar' Frazzeologičeskih Sinonimov Russkogo Yazıka.* Moskva: AST-PRESS.
- Boyarskiy, V. (2001). *Partizani i armiya. İstoriya uteryannih vozmognostey.* Minsk: Harvest, Moskva: AST.
- Burke, P. (2014). *Fransız Tarih Devrimi Annales Okulu.* (Çev. M. Küçük). Ankara: Doğu Batı.
- Bushkovitch, P. (2012). *Büyük Petro.* (Çev. B. Akkıyal). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 2001'de yayımlandı).
- Bülbül, F. (2011). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü'ndeki Askerî Terimler.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Clausewitz, V. C. (2015). *Savaş Üzerine.* (Çev. S. Koçak). İstanbul: Doruk Yayıncılık. (Eserin orijinali 1830'da yayımlandı).
- Çernih, P. Ya. (1999). *İstoriko-Etimoloğičeskiy Slovar' Sovremennogo Russkogo Yazıka* (Cilt I). (Üçüncü Baskı). Moskva: Russkiy Yazık.
- Dal', V. İ. (2008). *Poslovitsı Russkogo Naroda.* Moskva: Astrel'.
- Dellaloğlu, B. F. (2012). *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafiya.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demidoviç, T. V. (2015). *Semantiko-stilistiçeskiy i lingvokul'turoloğičeskiy aspekti izuçeniya voennoy leksiki na materiale hudojestvennoy literaturı o velikoy oteçestvennoy voyne.* Volgogradskiy Gosudarstvenniy Sotsial'no-Pedagoğičeskiy Universitet.
- Dobrovol'skiy, V. V. (2013). *Sovremennoe Kazaçestvo na Yuge Rossii (na materialah Stavropol'skogo kraya).* Kaspiyskiy region: Politika, ekonomika, kul'tura, 3(36), 375-382.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdar-i Askeri Unvan ve Terimler.* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Einstein, A., Freud, S. (2009). *Niçin Savaş? Einstein ile Freud'un Yazışmaları.* Ankara: Ayraç.

- Eker, S. (2007). *Türk Dilbilimi Bakımından Tarihi Askeri Terminoloji Modern Dönemde Rütbe ve Birlik Adları*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Fasmer, M. (2009). *Etimolojiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka (Cilt I)*. Moskova: Astrel'.
- Fasmer, M. (2009). *Etimolojiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka (Cilt II)*. Moskova: Astrel'.
- Fasmer, M. (2009). *Etimolojiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka (Cilt III)*. Moskova: Astrel'.
- Fasmer, M. (2009). *Etimolojiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka (Cilt IV)*. Moskova: Astrel'.
- Fedosov İ.V., Lapitskiy, A.N. (2003). *Frazeolojiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Yunves.
- Filin, F.P. (1981). *Leksika Russkogo Literaturnogo Yazıka XIX- Naçala XX Veka*. Moskova: Nauka.
- Footman, D. (1961). *Civil War in Russia*. New York: Frederick A. Praeger.
- Galkina- Fedoruk, Ye. M., Gorškova, K.V., Şanskiy, N.M. (2009). *Sovremenniy Russkiy Yazık. Leksikologiya. Fonetika. Morfologiya (İzдание tret'e)*. Moskva: URSS.
- Gencan, T.N. (2007). *Dilbilgisi*. (Birinci Baskı). Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Genel Kurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı. (2013). *Atatürk'ün Sözlerinde Asker ve Askerlik Mesleği*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Goldin, V. İ. (2000). *Rossiya v grajdanskoy voyne. Oçerki noveyşey istoriografii (vtoraya polovina 1980-h – 90-e godı)*. Arhangelsk: Borges.
- Göksu, E.(2015). *Türk Kültüründe Silah*. İstanbul: Ötüken
- Greçko, A., Alekseyev, N.N., Altunin, A.T., Gorşkov, G.,Gribaşov, N.M. (Ed.) (1976). *Sovetskaya Voyennaya Entsiklopediya*. Moskva: Voennoe İzdatel'stvo Ministerstvo Oboroni SSSR.
- Gumilyov, L.N. (2006). *Drevnyaya Rus' i Velikaya Step'*, Moskva: AST.
- Gumilyov, L.N. (2008). *Ot Rusi do Rossii Oçerki Etniçeskoy İstorii*. Moskva: Eksmo.
- Hacib, Y.H. (2006). *Kutadgu Bilig*. Ankara: Genç Yayıncılık.
- Halyavin, N.V. (2017). *İstoriografiya İstorii Rossii (dorevolyuetsionniy period)*. İjevsk: Udmurtskiy Universitet.
- Hermann, W. (1959). *Tarih, İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine Altı Konferans* (Çev. İ. Tunalı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İnternet: Akgül, Ö. (2012). Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12 (23), s.1-34. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/158483>, adresinden 18 Aralık 2017 tarihinden alınmıştır.

- İnternet: Algaliyeva, G.S., Hayrullina, G.A. (2015). *Vlast' i Obşchestvo v Godı Velikoj Oteçestvennoy Voynı. Velikaya Oteçestvennaya Voyna: Ekonomika, Politika, Obşchestvo, Kul'tura Omskiy gosudarstvenniy institut servisa*, Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_24074075_18927438.pdf, adresinden 28 Eylül 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Arhivı Sankt- Peterburga, Kronştadt, Web: https://spbarchives.ru/2014_3, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Ataöv, T. (1967). Uluslararası İlişkilerde Teori ve Yöntem Semineri, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, s.327-345. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/409/4497.pdf>, adresinden 13 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Baş, B., Karadağ, Ö. (2012). Söz Varlığı Üzerine Yurt Dışında ve Türkiye'de Yapılan Temel Araştırmalar, *Milli Eğitim Dergisi*, 42(193), s.81-105. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/442346>, adresinden 12 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Bayramukov, A.S., Gaguyeva, F. R. (2017). Voyna kak Kul'turnıy Şok: Analiz Psihopatologičeskogo Sostoyaniya Russkoy Armii v Pervuyu Mirovuyu Voynu. *Nauka i Obrazovanie: Sohranyaya Proşloe, Sozdaom Buduşşee*, s.151-153. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=29075983> adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Belyakov, A.V. (2011). Kreşçenie Slujilıh Çingisidov v Rossii XVI-XVII vv. Rossiyskaya İstoriya, 1, s.107-115. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_16341709_64581124.pdf, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Bezborodov, A.B. Pavlenko, O.V. (). Voenno- Tehničeskie Aspektı Natsional'noy Bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii. Vestnik RGGU, Seriya"Politologiya.İstoriya. Mejdunarodnie otnoşeniya. Zarubejnoe regionovedenie. Vostokovedenie", 18 (140). s.133-154. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/voenno-tehnicheskie-aspekty-natsionalnoy-bezopasnosti-rossiyskoy-federatsii-1>, adresinden 3 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Bolee Polovinu Rossiyan Perestali Doveryat' Zarubejnım SMİ (2015). Web: <https://lenta.ru/news/2015/05/07/distrust/>, adresinden 1 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Boyarskiy, V.İ. (2014). Partizanskaya Bor'ba v Sisteme Obşchestvennoy Bezopasnosti: k Teoreticheskomu Osmysleniyu Urokov Velikoy Oteçestvennoy Voynı. *Prostranstvo i Vremya*, 2(16), s.283-290. Web: <http://docplayer.ru/34135182-Boyarskiy-v-i-partizanskaya-borba-v-sisteme-obshchestvennoy-bezopasnosti-k-teoreticheskomu-osmysleniyu-urokov-velikoy-otechestvennoy-voyny1.html> adresinden 1 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: *Bratskie Mogilı* (1964). "Voennaya Literatuta" Poeziya Voynı. Web: <http://militera.lib.ru/poetry/russian/vysotsky/03.html> adresinden 17 Aralık 2018'de alınmıştır.
- İnternet: Culpepper, J. M. (1965, Eylül). The Kremlin Executions of 1575 and the Enthronement of Simeon Bekbulatovich. *Slavic Review*, 24 (3), s.503-506. Web:

- <https://www.cambridge.org/core/journals/slavic-review/article/kremlin-executions-of-1575-and-the-enthronement-of-simeon-bekbulatovich/267BDC7394FBA5700BB65EFA34067924>, adresinden 12 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Çambel, H.Ç. (1939). Atatürk ve Tarih, *T.T.K. Belleten*, 10 (3), s. 272. Web: <https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfRGFMbW5jSnJidzA/edit>, adresinden 5 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Efendiyeva, Ç. (2003). Eski Rus “İgor Destanı” Adlı Eserdeki Eski Türk Kökenli Kelimler Üzerine Bir İnceleme, *Bilig*, 24, s.45-64. Web: <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3356-published.pdf>, adresinden 12 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Efendiyeva, G.S. (2017). Oktyabr’skaya Sotsialistiçeskaya Revolyutsiya, Priçini i Posledstviya. *Novaya Nauka: Strategii i vektory razvitiya*, 3(4), s.116-119 Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_28948982_87207467.pdf, adresinden 5 Ekim 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Eker, S. (2006a). Sü ve Sü ile Yapılan Tarihi Askeri Terimler Üzerine Disiplinlerarası Bir İnceleme. *Türkbilig*, 12, s.104-133. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/suer_eker_su_ile_yapilan_askeri_terimler.pdf, adresinden 3 Eylül 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Eker, S. (2006b). Subay, Astsubay, Er, Erat/Erbaş Terimleri Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 658, s.327-340. Web: http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2006s658/2006s658_04_S_EKER.pdf, adresinden 20 Ekim 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Fedorov, A. (2010). Obrazı Holodnoy Voynı: Proektsiya Politiki Protivostoyaniya na Ekrane. *Polis. Politicheskie issledovaniya*, 4, s.48-64. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_14868768_75534493.pdf, adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gefner, O.V. (2009). Prazdničnaya Kul’tura Voennıh Russkoy Armii (Vtoraya Polovina XIX- Naçalo XX. vv), *Vestn Om un-ta*, 3, s.77-87. Web: <https://cyberleninka.ru/article/v/prazdnichnaya-kultura-voennyh-russkoy-armii-vtoraya-polovina-xix-nachalo-xx-vv>, adresinden 14 Mart 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gefner, O.V. (2017). Voennaya Toponimiya Gorodov Zapadnoy Sibiri Vo Vtoroy Polovine XIX- Naçale XX v. *Vestnik Omskogo Universiteta. Seriya “İstoricheskie Nauki”*, 1(13), s. 94-97. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_28944025_86567513.pdf, adresinden 10 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gidadhubli, R.G. (2002). Russia’s Military Industrial Complex: Struggle for Revival. *Economic and Political Weekly*, 37(23), s.2215-2218. Web: <http://www.jstor.org/stable/4412213>, adresinden 17 Temmuz 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Gus’kov, A.G., Rogojin, N.M. (2017). Petr Velikiy i Rossiya (razmışleniya o pervom rossiyskom imperatore), *Prepodavatel’ XXI vek*, 2(2). 247-263. Web:

<https://cyberleninka.ru/article/n/petr-velikiy-i-rossiya-razmyshleniya-o-pervom-rossiyskom-imperatore>, adresinden 8 Nisan 2017’de alınmıştır.

İnternet: Gül, S. (2013). Anlatı Tarih Üzerine Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar, Karadeniz Araştırmaları, 38, s.105-117. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/105779>, adresinden 9 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: Holodnaya Voyna: Neizbejnost’ ili Kurs, İmevşiy Al’ternativu? (Segodnya,1994). Web: <http://www.kurginyan.ru/publ.shtml?cat=3&cmd=add&id=138>, adresinden 13 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: İvanov, A.V. (2013). “Raskazaçivanie”-tragiçeskiy, no zakonomerniy final. Vozrojdienie kazaçestva: kakim emu bit’? Nauçnyy dialog, 6(18), 43-62. Web: <https://cyberleninka.ru/article/v/raskazachivanie-tragicheskiy-no-zakonomernyy-final-vozhrozhdenie-kazachestva-kakim-emu-byt>, adresinden 19 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: İvanov, V. Malinetskiy, G. (2015). Nauka i Voynı Buduščego, İzborskiy Klub, Russkie Strategii, 5(29), s.6-37. Web: http://www.dynacon.ru/arh/05_02_Doclad.pdf, adresinden 1 Aralık 2018’te alınmıştır.

İnternet: Juravli Stihotvorenıe Rasula Gamzatova (1976). Web: <https://rupoem.ru/gamzatov/mne-kazhetsya-poroyu.aspx> adresinden 17 Aralık 2018’de alınmıştır.

İnternet: Karabuşçenko, P.L. (2016). Smutnoe Vremya i Problemy Fal’sifikatsii Politiçeskoj İstorii, *Aktual’nie Voprosı i Problemy Fal’sifikatsii Politiçeskoj İstorii*, s.78-90. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_26660881_59773232.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Koç, Ü. (2002). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Çavuşluk Teşkilatı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), s.395-420. Web: <http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt12/sayi2/395-420.pdf>, adresinden 20 Kasım 2018’de alınmıştır.

İnternet: Koçerejko, S.S. (2013). Nekotorie voprosı vospriyatiya Yekaterinoy II vosstaniya Ye. İ. Pugaçeva. 1773-1775. *Vestnik arhivista*, 3, s.58-71. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_20984111_41626565.pdf, adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Kopılova, V.E. (2010). Frazеologiya Russkogo Yazıkа kak Otrajenie Yazıkovoy Kartını Mira. *Lingvokul’turologiya*, 4, s.89-93. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_18776335_72380044.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.

İnternet: Koretskiy, V.İ. (1967). Zemski Sobor 1575 g. i Çastıçnoe Vozrojdienie Opriçninı. *Voprosı İstorii*, 5, s.32-50. Web: <https://libmonster.ru/m/articles/view/%D0%97%D0%95%D0%9C%D0%A1%D0%9A%D0%98%D0%99-%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%9E%D0%A0-1575-%D0%93-%D0%98-%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%95->

%D0%92%D0%9E%D0%97%D0%A0%D0%9E%D0%96%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%95-%D0%9E%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9D%D0%AB, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Kovşova, M.L. (2008). Analiz Frazeologizmov i Kodı Kul'turı. *İzvestiya Rossiyskoy Akademii Nauk. Seriya Literaturı i Yazıkı*, 67(2), s.60-65. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_10120926_93182656.pdf, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Krılova, İ.A. (2016). Novıe Vıdı Voyn i Bezopasnost' Rossii. *Znanie. Ponimanie. Umenie*.3, s.58-71. Web <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-vidy-voyn-i-bezopasnost-rossii>, adresinden 1 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Kunakova, L.N (2012). İnformatsionnaya Voyna kak Ob'ekt Nauçnogo Analiza (Ponyatie i Osnovnie Harakteristiki İnformatsionnaya Voynı), Al'manah Sovremennoy Nauki i Obrazovaniya, 6, s.93-96. Web: http://scjournal.ru/articles/issn_1993-5552_2012_6_30.pdf, adresinden 1 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Kurayev, A.N. (2013). Rossiyskoe Kazaçestvo v XIV- naçale XX vekah. *Çeloveçeskiy Kapital*, 10 (58), s.13-16. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_21094012_47044198.pdf, adresinden 15 Kasım 2017'de alınmıştır.

İnternet: Lebedev- Kumaç, V. (05.05.2009). Svyaşçennaya Voyna. (Video Dosyası). Web: <https://www.youtube.com/watch?v=JQPmwzMopJw> adresinden 18 Kasım 2018'de alınmıştır.

İnternet: Lipatov, V.A. (2009). Soldatskie Pesni o Lokal'nıh Voynah i Konfliktah Vtoroy Polovını XX.v., Ural'skiy İstoriçeskiy Vestnik, 3(24), s.105- 112. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_12793419_90198495.pdf, adresinden 25 Mart 2018'de alınmıştır.

İnternet: Luçitskiy, İ.V. (1875). Otnoşenie İstoričkov k Nauke ob Obşçestve, *Znanie* , 1, s.1-42. Web: http://jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2015_1/Luchitskiy_2015_1.pdf, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Lupanova, Ye. V. (2017). Otrajenie Voennoy Subkul'turı v Semantike Frazeologizmov. *Gramota*, 1 (67), s.142-145. Web: <http://www.gramota.net/materials/2/2017/1-2/41.html>, adresinden 21 Mart 2018'de alınmıştır.

İnternet: Mandrik, İ.V. (2017). Velikaya Oktyabr'skaya Sotsialistiçeskaya Revolyutsiya 1917 goda- Odno iz Klyuçevıh Poliitiçeskih Sobıtiy XX st. Uçenie Zapiski, 23, s. 5-12. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_30040994_29228494.pdf, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Martin, J. (2012). Simeon Bekbulatovich and Steppe Politics: Some Thoughts on Donald Ostrowski's Interpretation of the Tsar's Remarkable Career. *Russian History*, 39 (3), s.331-338. Web: <https://www.jstor.org/stable/i24662029>, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Ministerstvo Oborony Rossiyskoy Federatsii, *Voenniy Entsiklopedicheskiy Slovar'*. Web: <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/list.htm> adresinden 17 Mart 2018'de alınmıştır.

İnternet: Morozov, S. D. (2014). Pervaya Mirovaya Voyna i Ee Posledstviya. Regional'naya arhitektura i stroitel'stvo, 2, s.200-208. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_21641341_54374825.pdf, adresinden 18 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Murav'yeva, L. A. (2004). Smutnoe Vremya v Rossii: Priçiny, Etapy, Posledstviya. *Finansy i Kredit*, 27 (65), s.76-85. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=9290723>, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Nasibli, Y. (2004). Kozaklar ve Kuzey Kafkasya'nın Slavlaşmasındaki Roller (çev. L.Sabirova). Karadeniz Araştırmaları, 2, s.1-6. Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karadearas/article/view/5000052824/5000050143>, adresinden 25 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: Nikiforov, Yu. S. (2012). İstoriki "Russkoy şkolı" o metodologii i kul'ture istoricheskogo issledovaniya, Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik, 1(4), Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriki-russkoy-shkoly-o-metodologii-i-kulture-istoricheskogo-issledovaniya>, adresinden 23 Kasım 2018'de alınmıştır.

İnternet: Nikitina, N.G. , Romanova, V. V., Tatskiy, D.M. (2016). Voennaya Leksika i Frazzeologiya Russkogo Yazıka. *Problemy Modernizatsii Sovremennogo Visşego Obrazovaniya: Lingvistiçeskie Aspektı Materialı II Mejdunarodnoy Nauçno-Praktičeskoy Konferentsii*, s.70-74. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_26334911_78903176.pdf, adresinden 27 Mart 2017'de alınmıştır.

İnternet: Nolev, Ye. V. (2014). "Mongolo- Tatarskoe İgo" i Sovremennıe Kontseptsii Russo- Ordinskih Otnoşeniy. *Vestnik Buryatskogo nauçnogo centra Sibirskogo otdeleniya Rossiyskoy akademii nauk*, 2 (14), s. 102-114. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_22533562_51674935.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Only4Russian.(26.10.2009). Katyuşa. (Video dosyası). Web: <https://www.youtube.com/watch?v=boI5cTbPIHs> adresinden 17 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Ostrowski, D. (2012). Simeon Bekbulatovich's Remarkable Career as Tatar Khan, Grand Prince of Rus', and Monastic Elder. *Russian History*, 39 (3), s 269-299. Web: <https://www.jstor.org/stable/24665362?Search>, adresinden 20 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Özer, Z.B. (2016). Aksiologiçeskaya Otsenka Natsional'no- Kul'turnih Kodov, E.A. Usovskaya ve diğçerleri (Editörler). *Natsional'ne Kul'turı v Mejkul'turnoy Kommunikatsii*, Minsk: Kolograd. s. 320-329. Web: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/165920> adresinden 8 Ocak 2019'da alınmıştır.

- İnternet: Paderin, A.A. (2010). Vtoraya Mirovaya Voyna – Veliçayşaya Tragediya XX veka. *Vestnik MGİMO Universiteta*, 5, s.13-22. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=15571662>, adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Pal’tsev, A. (2013). Global’nie Posledstviya Porajeniya SSSR v “Holodnoy Voyne”. *Vlast’*, 9, s.189-191. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=20297085>, adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Putin Rasskazal o Noveyşih Vidah Rossiyskogo Voorujeniya. (1 Mart 2018). *Ria Novosti*, Web: <https://ria.ru/20180301/1515566394.html>, adresinden 15 Ekim 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Rabadanova, Z.R. Kuşnir, S.İ. (2015). Goryaçie Sporı o “ Holodnoy Voyne”. *Sovremennie Problemy Gumanitarnih i Obşçestvennih Nauk*, 2(6), s.121-125. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=23703418>, adresinden 18 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Rahimzyanov, B.R. (2005). Nasledie Zolotoy Ordı v Formirovanii Rossiyskogo Gosudarstva, *Cahiers du Monde russe*, 46 (1-2), s.29-38. Web: <https://journals.openedition.org/monderusse/8772>, adresinden 4 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Rıkun, G.N. (2014). Pervaya Mirovaya Voyna v Obşçestvennom Mnenii Rossiyan (1914-1918 godı), *Sovremennaya Nauka i İnnovatsii*, 1 (5), s.32-36 Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_22936436_10768716.pdf, adresinden 13 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Romanova, Ye. N. (2008). Voennaya Kul’tura i Ee Osnovnie Harakteristiki. *Vestnik SamGU*, 1(60), s.213-218. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/voennaya-kultura-i-ee-osnovnye-harakteristiki>, adresinden 4 Aralık 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Rudakov, V.N. (2012). Kontsepsiya Ordınskogo “İga” i Otnoşeniya s Ordoy v Russkom Obşçestvennom Soznanii Vtoroy Polovini XIII- XVI vekov, *Vestnik MGİMO universiteta*, 4 (25), 24-32. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_18941022_94650704.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Rus Askerler 300 Yıl Sonra Çorap Giyecek. (17 Ocak 2013). *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/rus-askerler-300-yil-sonra-corap-giyecek-gundem-1656442/> adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Sal’nikov, P. (2004). Kazaçestvo i Bezopasnost’ Rossiyskogo Gosudarstva, Bezopasnost’ Evrazii, 2, s.599-603 Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=20362989> adresinden 12 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Seleznev, Yu. V. (2012). Proishojdenie ponyatiya “Mongolo- Tatarskoe igo” (Terminologičeskaya zametka), *Rossiyskaya istoriya*, 4, s.107-110. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_17939133_11632516.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018’de alınmıştır.
- İnternet: Senyavskiy, A.S., Senyavskaya, Ye.S. (2009). II Mirovaya Voyna v İstoričeskoy Pamyati Rossii i Zapada. *Ural’skiy İstoričeskiy Vestnik*, 3(4), s 27-35. Web:

http://elibrary.ru/download/elibrary_12793407_23650185.pdf, adresinden 18 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Sısoyev, N.A., Koreneva, D. A. (2016). Kazaçestvo v Rossii: İstoriçeskiy Put' Gosudarstvennogo Razvitiya. Luçşaya Nauçno-İssledovatel'skaya Rabota 2016 sbornik statey pobediteley v mejdunarodnogo nauçno-praktičeskogo konkursa, Penza: Nauka i Prosveşçenie, 165-169. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27606521>, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Soklakov, A. Yu. (2010). Kazaçestvo v Oteçestvennih Entsiklopedičeskih i Spravoçnih İzdaniyah. Vestnik Voennogo Universiteta, 4(24), 87-91. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/kazachestvo-v-otechestvennyh-entsiklopedicheskikh-i-spravochnyh-izdaniyah> adresinden 5 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Sterhov, A.A. (2014). Petrovskie Preobrazovaniya: Produkt Sub'ektivnogo Mirovozzreniya Liçnosti ili Rezul'tat Ob'ektivnogo İstoriçeskogo Razvitiya Strani?, *Vestnik Şadrinskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo instituta*, 2 (22). 116-120. Web: <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2014/2014-2-22.pdf>, adresinden 8 Nisan 2018'de alınmıştır.

İnternet: Streletskiy, İ.Ya. (2016). Voennoe upravlenie v Moskovskom Rusi (seredina XV-konets XVII vv.). *Elektronnyy nauçnyy jurnal "GosReg"*, 3 (17), s.24-32. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27264534>, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Sutyagina, L. E. (2012). Metafizika Voynı i Mira v Filosofii V.S. Solov'yeva. *Vestnik Lipetskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Universiteta. Seriya: Gumanitarnie Nauki*, 2(7), s.103-116. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_25036351_62153146.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İnternet: Şpakovskiy, V.O. (2015). "Soldatı" İvana Groznogo. Nauka, Obşçestvo, Gosudartsvo, 1(9), s.1-11. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/soldaty-ivana-groznogo>, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Şutova, G.A. (2014). Partizanskoe Dvijenie v Godı Velikoy Oteçestvennoy Voynı. *Sovremennye problemy gumanitarnih nauk glazami studentov i prepodavateley negumanitarnogo VUZa*, s.1-11. Web: <http://econf.rae.ru/article/8907>, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Şvets, Yu. P. (2008). Petr I. *İzvestiya Altayskogo gosudarstvennogo universiteta*, s.190-193. Web: <https://cyberleninka.ru/article/v/petr-i>, adresinden 8 Nisan 2018'de alınmıştır.

İnternet: Tabakova, Z. P. (2016). Smutnoe Vremya i Geroi Rossii (İz Serii "İstoriya Rossii v Otblekah Russkoy Poezii), *V mire nauki i iskusstva: voprosı filologii, iskusstvovedeniya i kul'turologii*, 58, s.125-133. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_25659205_96663949.pdf, adresinden 28 Mayıs 2018'te alınmıştır.

İnternet: Talina, G.V. (2015). Moskovskaya Rus' ot Udel'nogo Knyajestva k Tsarstvu: Evolyutsiya Gosudarstvennosti Skvoz' Prizmu Predstavleniy Sovremennikov. *Znanie. Ponimanie. Umenie*, 2, s.142-151. Web:

<https://cyberleninka.ru/article/n/moskovskaya-rus-ot-udelnogo-knyazhestva-k-tsarstvu-evolyutsiya-gosudarstvennosti-skvoz-prizmu-predstavleniy-sovremennikov> adresinden 27 Kasım 2018'te alınmıştır.

İnternet: Tataro- mongolskoe iga ne bilo, sçitayut istoriki. (14.10.2010). Ria Novosti Rossiya Segondya, Web: <https://ria.ru/20101014/285598296.html>, adresinden 12 Mart 2018'de alınmıştır.

İnternet: Tenda, T., Postnikov, S.V. (2016). Filosofiya voynı i mira v kul'ture drevnego vostoka, Aktual'nie Problemy Gumanitarnih i Sotsial'no- Ekonomičeskih Nauk, 10(5),s.78-80. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=26231592>, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Timoşin, A.S. (2017). Russkaya İdentiçnost' kak Priçina Oktyabr'skoy Revolyutsii 1917 goda (k 100-letiyu Oktyabr'skoy Revolyutsii). *Vestnik Çelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 1(397), s.78-81. Web: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-identichnost-kak-prichina-oktyabrskoy-revolyutsii-1917-goda-k-100-letiyu-oktyabrskoy-revolyutsii>, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır

İnternet: Turan, F. (2018). Eski Türkçeden Orta Türkçeye Askerî Rütbe ve Unvanlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58 (1), s.155-173. Web: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/489485>, adresinden 10 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Van'ke, A., Poluhina, Ye. (2014). Veçnyy Ogon' v Aleksandrovsom Sadu kak Publiçnoe Mesto Pamyati, İnteraktsiya. İnterv'yu. İnterpretatsiya, 8, s.36-51. Web: https://elibrary.ru/download/elibrary_22737905_56687447.pdf, adresinden 16 Kasım 2018 'de alınmıştır.

İnternet: Vinogradov, V.V. (1995). Slovo i Znaçeniye kak Predmet İstoriko-Leksikologiçeskogo İssledovaniya. *Voprosı Yazıkoznaniya*, 6 (1), 5-37. Web: http://issuesinlinguistics.ru/pubfiles/1995-1_3-36.pdf, adresinden 4 Aralık 2018'de alınmıştır.

İnternet: Yevseyeva, Ye. N. (2004). SSSR i Holodnaya Voyna (1945-1953). *Noviy İstoriçeskiy Vestnik*, 10, s. 234-247. Web: <https://elibrary.ru/item.asp?id=12889715>, adresinden 18 Mayıs 2018'de alınmıştır.

İshak, A. (1956). *Poet- Geroy Musa Djalil'*. Moskva: Znanie.

Jelezniy, A. (2010). *Novoe Slovo o Polku İgorove*. Kiev: Al'fa Reklama.

Jigulev, A.M., Kuznetsov, N.P. (1974) *Za Kray Svoy Nasmert' Stoy. Poslovitsı i Pogovorki Narodov SSSR*. Moskva: Voenizdat.

Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

Karaağaç, G. (2017). *Dil Tarih ve İnsan* (Beşinci Basım). İstanbul: Kesit.

Karamzin, N.M. (1991). *Zapiska o drevney i novoy Rossii v ee politiçeskom i grajdanskom otnoşeniyah*. Moskva: Nauka.

- Keegan, J. (1995). *Savaş Sanatı Tarihi*. (Çev. F. Doruker). İstanbul: Bilgin. (Eserin orijinali 1993'te yayımlandı).
- Kersnovskiy, A. (1994). *Filosofiya Voynı*, A. Ye. Savinkin (Editör). *Russkiy Voenniy Sbornik. Russkoe Zarubej'ye*. Moskva. Ministerstvo oboroni Rossiyskoy Federatsii i Gumanitarnoy akademii Voorujennih sil, s. 94-98.
- Kirpiçnikov, A.N. (1966). *Drevnerusskoe Orujie*. Moskva, Leningrad: Nauka.
- Kondraşov, N.A. (2009). *İstoriya Lingvistiçeskih Uçeniy*. Moskva: Knijny Dom Librokom.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kostomarov, N.i. (1992). *Russkaya istoriya v jizneopisaniyah ee glavneyşih deyateley*. Moskova: Kniga i biznes.
- Krılov, G.A. (2005). *Etimologiçeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Sankt- Peterburg: Poligrafuslugi.
- Krısin, L.P. (2007). *Sovremenniy russkiy yazık. Leksiçeskaya semantika. Leksikologiya. Frazеologiya. Leksikografiya*. Moskva: Akademiya.
- Kurat, A.N. (2014). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Machiavelli, N. (2012). *Savaş Sanatı*. (Çev. B. HASAN). İstanbul: Doruk. (Eserin orijinali 1521'de yayımlandı).
- Mahmud, K. (2018). *Divânu Lugâti't –Türk* (Üçüncü Baskı). Ankara: TDK.
- Maslova, V.A. (2004). *Lingvokul'turologiya* (İkinci Baskı). Moskova: Akademiya.
- Ministerstvo Oboroni SSSR.(1984). *Voenniy Entsiklopediçeskiy Slovar'*. Moskva: Voennoe İzdatel'stvo.
- Momış-ulu, B. (1990). *Psihologiya Voynı*. Alma- Ata: Kazahstan.
- Ojegov, S.İ. (2006). *Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Oniks.
- Onay, Y. (2002). *Rusya ve Değişim*. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tarih Yazıcılık Üzerine*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Özer, Z.B. (2004). *Rus Dilinin Gelişme Evreleri*. Ankara: Çetin Ofset.
- Özön, M.N. (2008). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. (Onuncu baskı). İstanbul: İnkılâp
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (Cilt I)*. İstanbul: MEB.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (Cilt II)*. İstanbul: MEB.

- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (Cilt III)*. İstanbul: MEB.
- Platonov, S.F. (1917). *Polnyy Kurs Lektsiy po Russkoy İstorii*. (Onuncu baskı). S. Peterburg: İv. Blinov.
- Plehov, A.M. (1988). *Slovar' Voyennih Terminov*. Moskva: Voenizdat.
- Pohlebkın, V.V. (2000). *Tatarı i Rus'. 360 let Otnoşeniy Rusi s tatarskimi gosudarstvami v XIII-XVI vv. 1238-1598 gg (Ot bitvy na r. Sit' do pokoreniya Sibiri)*. Moskva:
- Popov, A. (2003). *NKVD i Partizanskoe dvijenie*. Moskva: OLMA-PRESS.
- Potebnya, A. A. (1989). *Misl' i Yazık*. Moskova: Pravda.
- Preobrajenskiy, A. (1910-1914). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıkı (Cilt I)*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Preobrajenskiy, A. (1910-1914). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıkı (Cilt II)*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Preobrajenskiy, A. (1910-1914). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıkı (Cilt III)*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Prohorov, A. M. (Ed). (1990). *Sovetskiy Entsiklopedičeskiy Slovar' (Dördüncü Baskı)*. Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.
- Rahmanova, L. İ. , Suzdal'tseva, V.N. (2007). *Sovremenniy Russkiy Yazık Leksika, Frazeologiya, Morfologiya*. Moskova: Aspekt Press.
- Riasanovsky N. V. , Steinberg, M.D. (2014). *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze*. (Çev. F. Dereli) (İkinci Baskı) İstanbul: İnkılap. (Eserin orijinali 1963'te yayımlandı).
- Rousseau, J. J. (2006). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. V. Günyol) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1762'de yayımlandı).
- Rousseau, J. J. (2007). *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme* (Çev. Ö. Albayrak). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1781'de yayımlandı).
- Rozental', D. E. , Golub, İ.B., Telenkova, M.A. (2009). *Sovremenniy Russkiy Yazık (11-e izdanie)*. Moskva: Ayris Press.
- Safarov, R. T. (2015). *Voennaya Leksika v Tatarskom Yazıke*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kazan Federal Üniversitesi Tataristan Cumhuriyeti İbrahim Bilimler Akademisi Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, Kazan.
- Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık*. (Çev. B. Ülner). İstanbul: Metis (Eserin orijinali 1978'de yayımlandı).
- Savel'yeve, Ye. P. (2010). *Drevnyaya istoriya kazaçestva*. Moskva: Veçe.
- Sinan, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit.

- Sommerville, D. (2016). *İkinci Dünya Savaşı*. (Çev. A.Önsan). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Somuncuoğlu, S. (2004). *Don Kazakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sorokoletov, F. P.(2009). *İstoriya Voennoy Leksiki v Russkom Yazıke (XI-XVII vv.)*. (İkinci Baskı). Moskova: Nauka.
- Söylemezoğlu, G. K. (1939). *Rusya Tarihi*. Ankara: Kanaat.
- Suleymanov, O. (1992). *Az i Ya*. (Çev. N. Seferoğlu). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.(Eserin orijinali 1975'te yayımlandı).
- Suleymanov, O. (2001). *Yazının Dili*. (Çev. A. Acaloğlu). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. (Eserin orijinal 2000'de yayımlandı).
- Şahmatov, A. A. (1941). *Oçerk Sovremennogo Russkogo Literaturnogo Yazıka* (İzdanie četvertoe) Moskva: Uçpedgiz.
- Şahnoviç, M. (1945). *Voennie Poslovitsı Russkogo Naroda*. Lenigrad: Leningradskoe Gazetnoe- Jurnal'noe i Knijnnoe İzdatel'stvo.
- Şanskiy, N. M. , İvanov, V.V., Şanskaya, T.V.(1971). *Kratkiy Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Prosveşçeniye.
- Şanskiy, N. M., İvanov, V.V. (1987). *Sovremenniy Russkiy Yazık* (İzdanie vtoroe). Moskva: Prosveşçenie.
- Şçerba, L.V. (2007). *İzbrannie Raboti po Russkomu Yazıku*. Moskva: Aspekt Press.
- Şipova, Ye. N. (1976). *2,000 Tyurksih Slov v Russkom Yazıke/Slovar' Tyurkizmov v Russkom Yazıke*. Alma- Ata: Nauka.
- Şirokorad, A. B. (2008). *Rus' i Orda*. Moskva: Veçe.
- Teliya, V. N. (1996). *Russkaya Frazeologiya*. Moskva: Şkola Yazıki Russkoy Kul'turı.
- Ter- Minasova, S.G. (2000). *Yazık i Mejkul'turnaya Kommunikatsiya*. Moskva: MGU.
- Tiesenhausen, W.De. (1941). *Altın Ordu Devleti Tarihine Ait Metinler*. (Çev. İ.H. İzmirli). İstanbul: Maarif Matbaası. (Eserin orijinali 1884'te yayımlandı).
- Tolstoy, L. N. (2009). *Savaş ve Askerlik Üzerine*. (Çev. Ö.A. Süer). Ankara: Epos Yayınları. (Eserin orijinali 1902'de yayımlandı).
- Tomsen, V. (2010). *İstoriya Yazıkoveeniya do Kontsa XIX. Veka*. Moskva: Knijnıy om Librokom.
- Tsıganenko, G.P. (1989). *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. K: Radyans'ka şkola.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük (Onuncu baskı)*. Ankara: TDK.

- Tzu, S. (2014). *Savaş Sanatı* (Çev. G. Fidan ve P. Otkan). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Eserin orijinali M.Ö. VI. yüzyılda yayımlandı).
- Uzunçarşılı, İ.H. (1975). *Dünya Tarihi Osmanlı Tari İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Cilt II. (Üçüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1982). *Dünya Tarihi Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar Cilt I*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Venkov, A.V. (2008). *İstoriya Donskogo Kazaçestva*. Rostov na Donu: Yufu.
- Vernadsky, G. (2015a). *Rusya Tarihi*. (Çev. D. Mızrak ve E. Ç. Mızrak) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Vernadsky, G. (2015b). *Moğollar ve Ruslar*. (Çev. E.B. Özbilen). İstanbul: Selenge Yayınları. (Eserin orijinali 1953'te yayımlandı).
- Veysal, Ç. (2006). *Savaşın Felsefesi*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Volotov, D. A. (2014). *Batal'naya Leksika Frantsuzskogo Proishojdeniya v Russkom Yazıke Pervoy Polovini XIX Veka (Na Materiale Romana- Epopei L. N. Tolstogo " Voyna i Mir")*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nekrasov Kostroma Devlet Üniversitesi, Yaroslavl'.
- Voynova, L.A., Jukov, V.P., Molotkov, A.İ., Fedorov, A.İ. (1986). *Frazeologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka*. Moskva: Russkiy Yazık.
- White, M. (2010). *Savaşın Meyveleri*. (Çev. N. Güngör). Ankara: Abis Yayıncılık. (Eserin orijinali 2005'te yayımlandı).
- Yücel, M.U. (2007). *İlk Rus Yıllıklarına Göre Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ERDOĞAN, Hanife
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 14.10.1985 / Ordu
 Medeni hali : Bekâr
 E-mail : hanife.erdogan123@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi/Rus Dili ve Edebiyatı	Devam Ediyor.
Yüksek lisans	Moskova Pedagoji Devlet Üniversitesi	2011
Lisans	Gazi Üniversitesi/Rus Dili ve Edebiyatı	2008
Lise	Fatsa Anadolu Lisesi	2003

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2012 -	Kastamonu Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

Rusça, İngilizce

Yayınlar

1. Erdoğan, H. (2009) Zaimstvovaniya iz Tyurskih Yazıkov v Strukture Russkih Poslovits ve Pogovorok. Kryuçkova, L.S, Pozdnyakova, A.A. Fedorova İ.V. (Ed.). *Russkiy Yazık kak inostranniy: novie tendentsii i perspektivi razvitiya. İgotoviy sbornik nauçnih trudov prepodavateley i stajerov kafedri russkogo yazıka kak inostrannogo*, sMoskova: MPGU, 170 -181,
2. Erdoğan, H. (2014). Kültürdilbilim: Temel Kavramlar. Olena Kozan (Editör), *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: Gazi Kitabevi, , (Rus-Tr Çeviri Makale).
3. Erdoğan, H. (2014). Dilbilimsel Disiplinler Arasında Kültürdilbilimin Doğuşu. Olena Kozan (Editör), *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Gazi Kitabevi, (Rus-Tr Çeviri Makale).

4. Erdoğan, H.. (2018). Rus Tarih Felsefesinde K.S. Aksakov. Özer, Z. B, Yapıcı, F., Aktay, Ş. (Editörler), *Bilim ve İnsan*, Ankara: Gazi Kitap Evi.

Hobiler

Ahşap boyama, Gastronomi.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

